

Elīna Akmane

ORCID 0000-0003-0895-9251

Psihologu un mākslas
terapeitu profesionālās
identitātes pārmaiņu
raksturojums krīzes periodā

Promocijas darbs – disertācija – zinātnes doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozaru grupa – sociālās zinātnes

Nozare – psiholoģija

Apakšnozare – sociālā psiholoģija

Promocijas darba vadītāja:

Dr. psych. profesore **Kristīne Mārtinsone**,
Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Rīga, 2026

Satura rādītājs

Anotācija	5
Abstract	6
Darbā lietotie saīsinājumi	8
Ievads	9
Darba aktualitāte	9
Pētījuma problēma un pētniecības plaisas	13
Darba zinātniskā novitāte un praktiskā lietderība	14
Darba mērķis	15
Darba metode	17
Promocijas darba struktūra	20
1. Teorētiskais ietvars	22
1.1. Profesionālās identitātes konceptuālie pamati	22
1.1.1. Profesionālās identitātes definīcija	23
1.1.2. Profesionālās identitātes attīstība: veidošanās un pārmaiņas	25
1.2. Profesionālā identitāte psiholoģiskās palīdzības profesijās	27
1.3. Psihologa un mākslas terapeita profesiju raksturojums Latvijā	28
1.3.1. Psihologa profesionālās darbības ietvars	29
1.3.2. Mākslas terapeita profesionālās darbības ietvars	31
1.4. Dialektiskā pieeja profesionālās identitātes pārmaiņu skaidrošanai	34
1.4.1. Dialektikas pamatjēdzieni	34
1.4.2. Hēgeļa dialektikas perspektīva	36
1.4.3. Badiū dialektikas perspektīva	37
1.4.4. Dubultais dialektiskais ietvars	38
1.5. Krīzes periods kā profesionālās identitātes izpētes konteksts	39
1.5.1. Covid-19 pandēmija: sociālā distancēšanās un darba formātu transformācija	40
1.5.2. Karš Ukrainā un kolektīvās krīzes pieredze	41
1.5.3. Psihiskās veselības slodze un pieprasījums pēc palīdzības	41
2. Metodoloģiskais ietvars	43
2.1. Promocijas darba pētījuma dizains	43
2.2. Kvantitatīvais posms: instrumenta izstrāde un pārbaude	44
2.3. Kvalitatīvais posms: dialektiskais analītiskais ietvars	45
2.4. Kvalitatīvais posms: interviju datu ieguve	45
2.5. Kvalitatīvais posms: analīze un interpretācija	46
2.6. Posmu integrācija secīgajā dizainā	47
2.7. Pētnieka pozīcija un refleksivitāte	47
2.8. Zinātniskā stipruma kritēriji	50
2.8.1. Kvalitatīvā posma zinātniskā stipruma kritēriji	50
2.8.2. Kvantitatīvā posma mērījumu kvalitātes kritēriji	54
2.8.3. Jauktā pētījuma zinātniskā stipruma kritēriji	56
2.9. Ētiskie apsvērumi	57
3. Kvantitatīvais posms: profesionālās identitātes aptaujas izstrāde un konstrukta empīriskā pamatošana (I pētījums)	61
3.1. Mērķis, jautājumi, uzdevumi	61
3.2. Metode	61
3.2.1. Dalībnieki	61
3.2.2. Instrumenta izstrādes un izvērtēšanas procedūra	63
3.3. Rezultāti	68
3.4. Diskusija	76

3.5. Secinājumi	79
3.6. Priekšlikumi un rekomendācijas.....	79
4. Kvalitatīvais posms: profesionālās identitātes pārmaiņu izpēte krīzes periodā (II pētījums un III pētījums)	80
4.1. Mērķis, jautājumi, uzdevumi.....	80
4.1.1. II pētījuma mērķis, jautājumi, uzdevumi.....	80
4.1.2. III pētījuma mērķis, jautājumi, uzdevumi	81
4.2. Metode.....	81
4.2.1. Dalībnieki	81
4.2.2. Datu ieguves metode un procedūra.....	85
4.2.3. Datu analīzes metode.....	86
4.3. Rezultāti.....	88
4.3.1. II pētījuma rezultāti.....	88
4.3.2. III pētījuma rezultāti	105
4.4. Diskusija	122
4.5. Secinājumi	128
4.6. Priekšlikumi un rekomendācijas.....	129
5. Apkopojošā diskusija	131
Apkopojošie secinājumi	135
Priekšlikumi un turpmākie pētījumu virzieni.....	136
Pētījuma ierobežojumi.....	137
Publikācijas un ziņojumi par promocijas darba tēmu	139
Literatūras un avotu saraksts	141
Pateicības.....	159
Pielikumi	160
1. pielikums	161
2. pielikums	162
3. pielikums	165
4. pielikums	166
5. pielikums	168
6. pielikums	170
7. pielikums	171

Anotācija

Promocijas darbā pētītas psihologu un mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā, analizējot profesionālajā praksē un pašizpratnē aktualizētās spriedzes un pretrunas, kā arī nepārtrauktības un pārrāvuma aspektus. Darba teorētiskais ietvars balstīts profesionālās identitātes konceptualizācijā kā individuāli un sociāli konstruētā dinamiskā profesionālās pašizpratnes sistēmā, kas veidojas profesionālajā praksē, kā arī dialektiskā pieejā, kas ļauj analizēt profesionālās identitātes pārmaiņas kā attīstības procesu spriedžu apstākļos. Krīzes periods darbā definēts kā savstarpēji saistītu un daļēji pārklājošu destabilizējošu procesu kopums, kura galvenos strukturējošos elementus veido Covid-19 pandēmija un Krievijas iebrukums Ukrainā, savukārt psiholoģiskās palīdzības pieprasījuma pieaugums un straujā digitalizācija skatīti kā šo procesu sociālas un profesionālas sekas.

Darbs īstenots secīgā jauktā pētījuma dizainā divos posmos kā trīs savstarpēji saistītu pētījumu kopums. Pirmajā posmā izstrādāta un sākotnēji psihometriski pamatota profesionālās identitātes aptauja psiholoģiskās palīdzības profesijām. Instrumenta izstrādē un satura izvērtēšanā tika iesaistīti 17 eksperti, savukārt psihometriskajā pārbaudē piedalījās 202 psiholoģiskās palīdzības profesiju pārstāvji. Datu analīzē izmantota izpētošā faktoru analīze, pantu reakcijas un diskriminācijas indeksu aprēķins, kā arī skalu iekšējās saskaņotības izvērtējums. Otrajā posmā kvalitatīvi analizētas psihologu un mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā, balstoties 45 psihologu un 31 mākslas terapeites daļēji strukturētu interviju datos. Kvalitatīvo datu analīzē izmantota reflektīvā tematiskā analīze dialektiskā interpretācijas ietvarā.

Pētījuma rezultāti parādīja, ka profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā pārsvarā norit kā pakāpeniska profesionālās prakses pārkārtošana, kurā profesionāļi precizē robežas, pielāgo darba formātus un pārskata profesionālās atbildības nosacījumus. Vienlaikus atsevišķos gadījumos parādās arī pārrāvuma momenti, kuros nostiprinās jauni profesionālās darbības orientieri. Kvantitatīvā un kvalitatīvā posma integrācija ļāva parādīt, ka profesionālās identitātes dimensijas nav tikai mērāmas konstrukta sastāvdaļas, bet izpaužas profesionālās rīcības izvēlēs un profesionālās prakses pārstrukturēšanā.

Darba zinātniskais ieguldījums ir profesionālās identitātes konstrukta operacionalizācija psiholoģiskās palīdzības profesijās un dialektiskas pieejas izmantojums profesionālās identitātes pārmaiņu analīzē krīzes periodā. Darba praktiskā nozīme saistīta ar iespējām izmantot rezultātus profesionālās pilnveides, supervīzijas, izglītības un institucionālā atbalsta risinājumu attīstīšanā psiholoģiskās palīdzības profesijās.

Atslēgvārdi: profesionālā identitāte, psihologi, mākslas terapeiti, krīze, pārmaiņas, dialektiskā pieeja, psiholoģiskā palīdzība.

Abstract

Characterisation of Changes in the Professional Identity of Psychologists and Arts Therapists During a Crisis Period

This doctoral dissertation examines changes in the professional identity of psychologists and arts therapists during a period of crisis by analysing tensions and contradictions that emerged in professional practice and self-understanding, as well as aspects of continuity and rupture. The theoretical framework is grounded in the conceptualisation of professional identity as an individually and socially constructed dynamic system of professional self-understanding formed through professional practice, as well as in a dialectical approach that enables the analysis of changes in professional identity as a developmental process under conditions of tension. In the dissertation, the crisis period is defined as a set of interconnected and partially overlapping destabilising processes, the main structuring elements of which are the COVID-19 pandemic and Russia's invasion of Ukraine, while the increase in demand for psychological help and rapid digitalisation are viewed as social and professional consequences of these processes.

The research followed a sequential mixed methods design, conducted in two phases as a set of three interrelated studies. In the first phase, a professional identity questionnaire for psychological help professions was developed and initially psychometrically substantiated. Instrument development and content evaluation involved 17 experts, while the psychometric testing included 202 representatives of psychological help professions. Data analysis included exploratory factor analysis, calculation of item response and discrimination indices, and assessment of the internal consistency of the scales. In the second phase, changes in the professional identity of psychologists and arts therapists during a crisis period were analysed qualitatively on the basis of semi-structured interviews with 45 psychologists and 31 arts therapists. Qualitative data were analysed using reflexive thematic analysis within a dialectical interpretive framework.

The findings showed that changes in professional identity during the crisis period predominantly took the form of gradual reorganisation of professional practice, in which professionals refined boundaries, adapted work formats, and reconsidered the conditions of professional responsibility. At the same time, in certain cases, moments of rupture also emerged, in which new orientations of professional activity became consolidated. The integration of the quantitative and qualitative phases demonstrated that the dimensions of

professional identity are not merely measurable components of a construct, but are also manifested in choices of professional action and in the restructuring of professional practice.

The scientific contribution of the dissertation lies in the operationalisation of the professional identity construct in psychological help professions and in the application of a dialectical approach to the analysis of professional identity change during a crisis period. The practical relevance of the dissertation is related to the possibility of using the findings for the development of professional training, supervision, education, and institutional support solutions in psychological help professions.

Keywords: professional identity, psychologists, arts therapists, crisis, change, dialectical approach, psychological help.

Darbā lietotie saīsinājumi

Covid-19	SARS-CoV-2 izraisīta koronavīrusa slimība, identificēta 2019. gadā
CFA	Apstiprinošā faktoru analīze (<i>Confirmatory Factor Analysis</i>)
EFA	Izpētošā faktoru analīze (<i>Exploratory Factor Analysis</i>)
EFPA	Eiropas Psihologu asociāciju federācija (<i>European Federation of Psychologists' Associations</i>)
KMO	<i>Kaiser–Meyer–Olkin</i> izlases adekvātuma rādītājs
PI	Profesionālā identitāte
RTA	Refleksīvā tematiskā analīze

Ievads

Darba aktualitāte

Profesionālā identitāte (PI) ir daudzdimensionāls konstrukts, un tās veidošanās ir nepārtraukts, dinamisks process, kas norit profesionālā un vides mijiedarbībā un prasa pastāvīgu uzmanību tās uzturēšanai (Ruijters & Simons, 2020). PI ir ne tikai priekšstats par sevi profesijā – tā ir arī cieši saistīta ar ikdienas profesionālo dzīvi, tā darbojas kā orientieris praksē, kas palīdz pieņemt lēmumus, izvēlēties rīcību un skaidrāk noteikt atbildības robežas situācijās, kad mainās darba vide, institucionālie nosacījumi vai sabiedrības gaidas. Parasti pārmaiņas PI norit pakāpeniski, tomēr spēcīgi notikumi, krīzes vai sociopolitiskie satricinājumi šo procesu var paātrināt, liekot profesionāļiem īsā laikā pārskatīt ierastās lomas, prakses un atbildības robežas. Šajā darbā profesionālā identitāte tiek skatīta kā process, kas vienlaikus atspoguļo profesionālās darbības nepārtrauktību un ir jūtīgs pret konteksta radītām spriedzēm, kuras prasa adaptāciju, robežu pārstrukturēšanu un profesionālās jēgas uzturēšanu. Līdz ar to PI krīzes apstākļos kļūst analītiski redzamāka un spriedze starp ierastajām profesionālajām gaidām un ārējo apstākļu uzspiestajām prasībām aktualizē gan nepārtrauktības, gan pārrāvuma pieredzes aspektus. Vienlaikus PI izpētes laukā pastāv izteikta teorētisko pieeju daudzveidība, un jaunākajos pārskatos norādīts, ka nereti empīriskajos pētījumos PI jēdziens tiek lietots bez skaidri nosauktas teorētiskās piesaistes vai ar nepietiekami precizētu definīciju, kas apgrūtina rezultātu sintēzi un konceptuālu salīdzināmību (Tong et al., 2020; Cornett et al., 2023; Semjonova, 2024; Fitzgerald, 2020). Līdz ar to šajā darbā teorētiskais ietvars tiek veidots integratīvi, balstoties biežāk izmantotajos sociāli orientētajos un praksē balstītajos PI skaidrojumos, piemēram, Sociālās identitātes teorijā (Tajfel & Turner, 2004) un Prakses kopienas pieejā (Lave & Wenger, 1991), un dialektiskajā interpretācijas ietvarā, kas ļauj analītiski izsekot spriedzēm un pārmaiņām krīzes kontekstā. Šajā darbā profesionālā identitāte tiek definēta kā gan individuāli, gan sociāli konstruēta dinamiska profesionālās pašizpratnes sistēma, kas veidojas profesionālajā praksē, internalizējot un reflektīvi integrējot individuālās vērtības, profesionālās normas, piederības pieredzi un profesionālās darbības izpratni.

Krīze šajā darbā netiek saprasta kā vienas nozares vai vienas sistēmas traucējums. Jaunākajā literatūrā krīze biežāk tiek raksturota kā daudzdimensionāls process, kas vienlaikus var ietvert ekonomiskus, politiskus un sociālus satricinājumus, kā arī šo satricinājumu savstarpēju pastiprināšanos (Desalegn et al., 2022; Osuna & Rama, 2021; Kousis et al., 2022; Pavlova et al., 2023). Šādi periodi izgaismo sistēmu trauslumu un rada noturīgas sekas ikdienas dzīvē un profesionālajā darbībā. Īpaši nozīmīgi ir akcentēt savstarpēji saistītas krīzes, proti, situācijas, kurās notikumi nepastāv izolēti, bet veido kumulatīvu spriedzes lauku, kas ievelkas laikā un maina profesionālās prakses nosacījumus (Desalegn et al., 2022). Šādu secīgu un

savstarpēji saistītu satricinājumu kopumu var konceptualizēt kā krīzes periodu, ko dažkārt dēvē arī par krīzi pēc krīzes, akcentējot kumulatīvo efektu un ilgstošu sociāli institucionālu pārkārtošanos (International Monetary Fund, 2022). Šajā darbā krīzes periods tiek definēts kā sociāli un institucionāli destabilizējošu notikumu kopums, kura galvenos strukturējošos elementus veido Covid-19 pandēmija un Krievijas iebrukums Ukrainā, savukārt psiholoģiskās palīdzības pieprasījuma pieaugums tiek skatīts kā šo procesu sociālas un profesionālas sekas.

Krīzes perioda empīriskais konteksts šajā darbā ietver secīgus un daļēji pārklājošos makroprocesus, kuros mainās gan sociālās dzīves, gan profesionālās prakses nosacījumi. 2020. gada sākumā parādījās ziņas par jaunu slimību (World Health Organization, 2020a), un drīz kļuva skaidrs, ka Covid-19 pandēmijas ietekme būs dziļa un tālejoša (World Health Organization, 2020b). Pandēmijas laikā sociālās distancēšanās režīms un sabiedrības dzīves ierobežojumi būtiski pārkārtoja psiholoģiskās palīdzības sniegšanas organizāciju, vienlaikus pieaugot arī psiholoģiskās palīdzības pieprasījumam izolācijas, trauksmes un nenoteiktības apstākļos (Kalaitzaki et al., 2022; Pavlova, 2023). Šajā kontekstā īpaši nozīmīga kļuva darba formātu transformācija – strauja pāreja uz attālinātu vai hibrīdu palīdzības sniegšanu, kas prasīja pārskatīt profesionālās robežas un ētiskās lēmumu pieņemšanas praksi (piemēram, privātums, datu drošība, informētā piekrišana), kā arī aktualizēja digitālo kompetenču saturu (Ķule et al., 2026). Būtiski uzsvērt, ka digitalizācija šajā darbā tiek definēta nevis kā atsevišķa krīze, bet gan kā krīzes apstākļos paātrināts profesionālās prakses pārkārtojums – katalizators, kas pastiprina spriedzi starp palīdzības sniegšanas nepārtrauktību un jauniem prakses nosacījumiem.

Krīzes perioda otrā ass ir Krievijas izraisītais karš Ukrainā, kas sākās 2022. gada 24. februārī un Eiropas mērogā aktualizēja kolektīvās krīzes pieredzi, pārvirzot drošības, zaudējuma un ilgstošas nenoteiktības tematiku sabiedrības emocionālajā laukā un psiholoģiskās palīdzības praksē (Kovtunyk et al., 2023; Budustour, 2022). Kara sākumposmā Latvijas institucionālajā komunikācijā tika akcentēts drošības ietvars un valsts nostāja, uzsverot, ka Latvijā nav tieša militāra apdraudējuma.¹ Vienlaikus šis konteksts neizslēdza sabiedrības emocionālu destabilizāciju, proti, pastiprinājās nedrošības, nenoteiktības un psiholoģiskās spriedzes pieredze. Kvantitatīvie dati no Latvijā veiktas aptaujas iezīmē izteiktu emocionālās labsajūtas pasliktināšanos jau kara sākumā – 2022. gada marta pirmajās dienās veiktajā starptautiskās tirgus izpētes kompānijas “Kantar” pētījumā 85 % Latvijas iedzīvotāju norādīja, ka karš Ukrainā ir negatīvi ietekmējis viņu emocionālo stāvokli.² Šis fons saglabājās noturīgs

¹ <https://www.mil.lv/lv/zinas/aizsardzibas-ministrija-nosoda-krievijas-uzsakto-karu-pret-ukrainu-un-apliecina-ka-latvijai>

² <https://www.kantar.lv/70-latvijas-iedzivotaju-pedeja-menesa-laika-ir-izjutusi-miega-traucejumus/>

arī turpmāk, proti, 2024. gada 15. aprīļa “Kantar” mērījumā negatīvu ietekmi atzina 76 % respondentu, parādot, ka divu gadu laikā rādītājs sarucis tikai nedaudz, saglabājoties augstā līmenī.³ Tādējādi arī situācijā, kurā tieša militāra apdraudējuma ikdienas pieredze ne vienmēr dominē, karš funkcionē kā spēcīgs nenoteiktības un emocionālās spriedzes pastiprinātājs, kas ilgstoši maina psiholoģiskās palīdzības darba tematisko fonu un profesionāļu slodzes struktūru.

Trešā krīzes perioda dimensija šajā darbā nav atsevišķs krīzes notikums, bet gan pandēmijas un kara kumulatīvās ietekmes radītā publiskās psihiskās veselības spriedze un ar to saistītais profesionālā pieprasījuma pieaugums. Pandēmijas un kara kumulatīvā ietekme veidoja situāciju, kurā psihiskās veselības riski (trauksme, depresivitāte, traumatiska pieredze, attiecību destabilizācija, drošības apdraudējuma pārdzīvojumi) kļuva par noturīgu sociālo fonu, bet psiholoģiskās palīdzības pieprasījums – par strukturāli pieaugošu profesionālās darbības nosacījumu (Kalaitzaki et al., 2022; Riad et al., 2022). Šādā kontekstā pieprasījuma pieaugums parasti ir ne tikai kvantitatīvs un biežāk aktualizējas ilgstošas nenoteiktības un dzīves jēgas jautājumi, kas var mainīt psiholoģiskā atbalsta tematisko fokusu un palielināt emocionālo slodzi. Institucionālo un sabiedrības gaidu pieaugums var saasināt profesionālās identitātes pretrunas praksē, īpaši, ja resursi (laiks, atbalsts, supervīzija, koleģiālas konsultācijas) neatbilst pieprasījuma intensitātei. Tādēļ šādos apstākļos profesionāļiem īpaši svarīgi ir saglabāt profesionālo skaidrību un noturēt PI pamatus, vienlaikus pārskatot darba organizēšanu un atbildības robežas.

Šajā pētījumā tiek analizētas psihologu un mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas laika posmā, kas ienesa būtiskas izmaiņas dažādās dzīves jomās un ietekmēja arī PI. Ievācot datus daļēji strukturētās intervijās, pētāmais posms sākotnēji tika definēts kā “pārmaiņu laiks”. Šāds apzīmējums ļāva saglabāt neitrālu formulējumu un neuzlikt pētījuma dalībniekiem priekšlaicīgu, normatīvi piesātinātu krīzes jēdziena ietvaru, vienlaikus dodot iespēju pieredzes stāstos atklāties gan spriedzei, gan adaptācijai, darba pārkārtošanai un izaugsmei. Tas saskanēja arī ar to, ka pārmaiņu nozīme praksē var atšķirties dažādās profesionālajās pozīcijās, darbavietu kontekstos un klientu/pacientu vajadzībās. Tomēr pētījuma gaitā, analizējot profesionāļu naratīvus par darba prakses straujo pārkārtošanu, pieaugošo nenoteiktību un emocionālo spriedzi, kļuva konceptuāli precīzāk šo periodu raksturot kā “krīzes periodu”. To noteica arī fakts, ka pētāmo laiku veidoja nevis viens izolēts notikums, bet savstarpēji saistīti un daļēji pārklājoši krīzes procesi (pandēmijas radītās pārmaiņas un darba formātu transformācija; kara izraisīta kolektīvās krīzes pieredze; publiskās psihiskās veselības spriedze un psiholoģiskās palīdzības pieprasījuma pieaugums), kas viens otru pastiprināja un strukturēja profesionālās

³ <https://www.kantar.lv/76-latvijas-iedzivotaju-kars-ukraina-ir-negativi-ietekmejis-vinu-emocionalo-stavokli/>

prakses nosacījumus (Desalegn et al., 2022; International Monetary Fund, 2022). Tādējādi “pārmaiņu laiks” šajā darbā tiek saglabāts kā sākotnējais, dalībnieku pieredzei atvērtais apzīmējums, savukārt “krīzes periods” tiek izmantots kā analītiski precizēts jēdziens, kas labāk ataino konteksta struktūru un kumulatīvo ietekmi.

Krīzes periodā psiholoģiskās palīdzības profesijās īpaši saasinās pretruna starp nepieciešamību saglabāt profesionālo kvalitāti un ētiskās robežas, un spiedienu strauji pielāgoties mainītajiem darba apstākļiem. Vienlaikus sabiedrībā var pieaugt pieprasījums pēc atbalsta un atvērtība runāt par psihisko veselību, bet profesionāļiem palielinās slodze, emocionālais risks un atbildības spriedze (Matias et al., 2020; Wang et al., 2020; Herbert et al., 2021; Li et al., 2020). Pētījumi par palīdzības profesiju pieredzi Covid-19 laikā rāda, ka krīzēs pieaug izdegšanas un psiholoģiskā distresa rādītāji, kas var ietekmēt profesionālo pašefektivitāti, pašvērtējumu un lomas pārskatīšanu (Sahebi et al., 2021; Smallwood et al., 2021; Taleb et al., 2024; Micali et al., 2022).

Šajā darbā izvēlēts analizēt psihologu un mākslas terapeitu pieredzi, jo abas ir psiholoģiskās palīdzības profesijas (Purvlīce et al., 2018; Mārtinsone & Zakriževska-Belogrudova, 2025) ar kopīgu ētisko un klīniskās atbildības kodolu, bet atšķirīgiem prakses nosacījumiem, kurus krīzes situācijas īpaši saasina. Abās profesijās tiek strādāts ar psiholoģisko grūtību mazināšanu, un vienlaikus abām ir kopīgi profesionālās darbības nosacījumi un riska lauki – ētikas un konfidencialitātes ietvars, profesionālo robežu uzturēšana, klīniskā spriestspēja un atbildība, slodzes dinamika, supervīzijas prakse un izdegšanas riski, tādēļ abu profesiju izpēte vienotā analītiskā ietvarā ļauj identificēt universālos profesionālās identitātes pārmaiņu mehānismus krīzes periodā (piemēram, robežu pārstrukturēšana, drošības un ilgtspējas uzturēšana, piederības un atbalsta struktūras).

Lai precizētu, kas šajā darbā tiek analizēts kā profesionālās identitātes pārmaiņu saturs, būtiski ir definēt pašu PI konstruktu. PI atspoguļo indivīda pašizpratni profesionālajā lomā (Caza & Creary, 2016; Vähäsantanen & Eteläpelto, 2009) un veidojas, integrējot personīgās vērtības un pieredzi ar profesijas prasībām un normām (Miscenko & Day, 2016). Šī integrācija prasa personisko un profesionālo robežu saskaņošanu un nepārtrauktu pielāgošanos kontekstam (Schubert, 2023; Fitzgerald, 2020). PI balstās darbībās, pieredzē un profesionālajās vērtībās, kas virza lēmumu pieņemšanu un nodrošina profesionālo integritāti (Ruijters & Simons, 2020; Fitzgerald, 2020). PI attīstās arī profesionālajā socializācijā un prakses kopienās (Caza & Creary, 2016), un tās dinamiku bieži raksturo spriedze starp iekšējām vērtībām un ārējām prasībām (Akmene & Mārtinsone, 2016; Bouchard, 1998; Jarvis-Selinger et al., 2012). Neatrisinātas spriedzes var palielināt destabilizācijas risku (Machorinho et al., 2025; Hercelinskyj et al., 2014), savukārt refleksiīva prakse un adaptācija var palīdzēt saglabāt

kvalitāti un attīstīt profesionālo pašizpratni (Fitzgerald, 2020; Vähäsantanen & Eteläpelto, 2009). Papildus tam PI teoriju pārskati uzsver paradigmātisku pāreju no lineārākiem, individuālistiskiem attīstības modeļiem uz sociāli konstruētām, kontekstā un profesionālajā praksē balstītām un daudzlīmeņu perspektīvām, kas īpaši piemērotas identitātes pārkārtošanās analīzei pārmaiņu un krīžu situācijās (Cornett et al., 2023; Sternszus et al., 2024).

Pētījuma problēma un pētniecības plaisas

Lai gan profesionālās identitātes izpēte krīžu kontekstā pieaug, literatūrā saglabājas nepilnības tās pārmaiņu izpratnē sarežģītos krīzes periodos. Pētniecības plaisas identificēšanai tika veikta mērķēta literatūras analīze starptautiskajās datubāzēs *Web of Science*, *Scopus*, analizējot profesionālās identitātes pētījumus krīzes kontekstā. Pirmkārt, līdzšinējos pētījumos biežāk analizēti atsevišķi notikumi, piemēram, Covid-19 pandēmija vai ar to saistītie darba pārkārtojumi (Lourens & Uren, 2023; Uren & Lourens, 2024; Xu et al., 2025), vai arī profesionālā pieredze specifiskā kara kontekstā (Gamliel et al., 2025). Lai gan atsevišķos pētījumos profesionālā darbība aplūkota arī vairāku savstarpēji saistītu krīžu apstākļos, piemēram, ekonomiskas destabilizācijas, pandēmijas un katastrofāla notikuma kumulatīvā ietekmē (Nassif et al., 2024; Nassif et al., 2025), šajos pētījumos galvenokārt akcentēta terapeitiskā ietvara destabilizācija, adaptācija un profesionālās darbības pārkārtošana konkrētā kontekstā, nevis sistemātiski analizēta profesionālās identitātes pārmaiņu dinamika ilgstošā un pārklājošā krīzes periodā. Otrkārt, veiktajā literatūras izpētē netika identificēti pētījumi, kuros vienā analītiskā ietvarā tiktu sistemātiski saistīta pakāpeniska profesionālās identitātes pārkārtošanās un pārrāvuma momenti, lai aprakstītu pārmaiņas kā paralēli līdzāspastāvošas dinamikas. Tas ierobežo iespējas conceptualizēt PI pārmaiņas kā dinamiku, kur nepārtrauktība un pārtraukums var pastāvēt paralēli. Treškārt, literatūras izpētē retāk atrodami pētījumi, kas vienā pētījuma dizainā aptver vairākas radniecīgas psiholoģiskās palīdzības profesijas, ļaujot vienlaikus analizēt kopīgos pārmaiņu mehānismus un profesijai specifiskas spriedzes izpausmes. Ceturtkārt, PI mērīšanas pieejas literatūrā tiek norādīts uz instrumentu neviendabību un psihometriskas pamatotības izaicinājumiem (Tabatabaei et al., 2024), kas apgrūtina gan konstrukta stabilu operacionalizāciju, gan pētījumu rezultātu salīdzināmību. Īpaši trūkst tādu instrumentu, kas būtu vienlaikus psihometriski pamatoti un konceptuāli piemēroti psiholoģiskās palīdzības profesiju laukam. Šis aspekts aktualizē instrumenta izstrādes nepieciešamību psiholoģiskās palīdzības profesiju kontekstā.

Šī pētījuma teorētiskajā ietvarā krīzes periods tiek skatīts ne tikai kā apstākļu kopums, kas izjauc ierasto profesionālo kārtību, bet arī kā vide, kurā profesionālā kārtība tiek pārveidota. Dialektiska pieeja tika izvēlēta kā analītiskais ietvars, jo profesionālās identitātes attīstība krīzes

apstākļos bieži izpaužas kā spriedze starp stabilitāti un pārmaiņām, profesionālajām normām un jaunām prakses prasībām. Dialektiskā perspektīva ļauj šīs pretrunas analizēt ne tikai kā destabilizējošus faktoros, bet arī kā profesionālās attīstības virzītājspēkus (Boshoff, 2021; Zwart, 2022). Tas nozīmē, ka krīzes var palielināt ievainojamību un nenoteiktību, radīt stresu un dezorientāciju, bet vienlaikus aktivizēt profesionālas attīstības iespējas, ja tiek atrasti adaptīvi risinājumi un pārstrukturētas prakses formas (Dafermos, 2024; Ahlqvist, 2022). Tādēļ analizē būtiski ir pētīt ne tikai pārrāvumus un profesionālās darbības traucējumus, bet arī adaptāciju kā procesu, kas ļauj uzturēt profesionālās darbības ilgtspēju un konsolidēt profesionālo identitāti.

Lai to analizētu, šajā darbā izmantots dialektisks ietvars, kas ļauj vienā interpretatīvā telpā savienot nepārtrauktību un pārtraukumu (pārrāvumu). Profesionālās pārmaiņas tiek interpretētas, izmantojot Hēgeļa un Badiū dialektiskās pieejas, kas papildina viena otru: Hēgelis akcentē pakāpenisku attīstību caur pretrunām un sublāciju, savukārt Badiū – notikuma radītu pārrāvumu un jaunu saistību veidošanos (Badiou, 2005; Hegel, 2010; Houlgate, 2005; Singer, 2001; Inwood, 1992). Dialektiskā pieeja kā analītiskais ietvars ir aprakstīta dažādu profesiju izpētē, piemēram, māszinībās (Pereira & Oliveira, 2019), medicīnas izglītībā un jauno ārstu profesionālajā attīstībā (Ashari et al., 2024; Dornan et al., 2023), skolotāju profesionālajā kontekstā (Costa, 2019; Lu, 2026; Martínez-Martínez & Fernández-Larragueta, 2026) un supervīzijā (Yerushalmi, 2024). Vienlaikus šī darba ietvaros veiktajā literatūras izpētē neizdevās atrast pētījumus, kuros dialektiskais analītiskais ietvars būtu tieši piemērots psihologu un/vai mākslas terapeitu profesionālās identitātes izpētē.

Darba zinātniskā novitāte un praktiskā lietderība

Darba zinātniskais ieguldījums ir vairāku savstarpēji saistītu elementu kopums. Pirmkārt, darba ietvaros tiek izstrādāta un psihometriski pārbaudīta profesionālās identitātes aptauja psiholoģiskās palīdzības profesijās, tādējādi nodrošinot konstrukta operacionalizāciju un pamatu turpmākiem pētījumiem, kā arī praksē balstītai PI stipruma novērtēšanai un pārmaiņu dinamikas izsekošanai, ņemot vērā, ka literatūrā PI stiprums ir saistīts ar augstāku darba apmierinātību, zemākiem izdegšanas rādītājiem un retāk sastopamiem nodomiem pamest darbu (Gendler et al., 2025; Lucas et al., 2025). Otrkārt, PI pārmaiņas tiek analizētas krīzes perioda kontekstā, uzsverot, ka šo periodu veido savstarpēji saistītu satricinājumu kumulatīva ietekme un noturīga profesionālās vides pārkārtošanās, nevis viena izolēta notikuma sekas. Tas sniedz pamatu praksē piemērotākiem, daudzslāņainiem profesionālā atbalsta risinājumiem ilgstošas spriedzes apstākļos. Treškārt, kvalitatīvo rezultātu interpretācijā sistemātiski tiek izmantots dialektiskais ietvars (filozofu Hēgeļa un Badiū pieejas), kas ļauj vienlaikus

konceptualizēt pakāpeniskas pārkārtošanās, pārrāvuma momentus un jaunu orientieru nostiprināšanu praksē, precizējot, kāda veida profesionālais atbalsts un resursi ir nepieciešami atšķirīgās pārmaiņu situācijās. Ceturtkārt, darbs piedāvā integrētu skatījumu uz psihologu un mākslas terapeitu PI pārmaiņām krīzes perioda ietvarā, ļaujot nošķirt plašāk kopīgās iezīmes un profesijai raksturīgos aspektus, kas var būt pamats mērķētākiem profesionālās pilnveides, supervīzijas un institucionālās plānošanas risinājumiem.

Darba mērķis

Darba mērķis ir izpētīt psihologu un mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā, analizējot profesionālajā pašizpratnē un praksē aktualizētās spriedzes un pretrunas, nepārtrauktības un pārrāvuma aspektus un interpretējot tos dialektiskā ietvarā. Lai sasniegtu izvirzīto vispārējo mērķi, promocijas darbs veidots divos posmos kā trīs secīgi īstenotu pētījumu kopums. Promocijas darbā izmantots secīgs jaukts pētījuma dizains ar kvantitatīvu profesionālās identitātes konstrukta operacionalizācijas posmu un tam sekojošu kvalitatīvu profesionālās identitātes pārmaiņu padziļinātu izpēti. Pirmajā posmā tika veikts I pētījums, kurā ar profesionālās identitātes mērīšanas instrumenta izstrādi un psihometrisko pārbaudi tika īstenota PI konstrukta psihometriskā pārbaude, savukārt otrajā posmā II un III pētījumā profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā tika analizētas kvalitatīvi un interpretētas dialektiskā ietvarā. Instrumenta izstrāde šajā darbā kalpo kā profesionālās identitātes konstrukta operacionalizācijas posms, kas ļauj empīriski strukturēt profesionālās identitātes dimensijas un nodrošina konceptuālu pamatu turpmākajai kvalitatīvo datu interpretācijai. Apkopojot var teikt, ka promocijas darba centrā ir psihologu un mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņu izpēte krīzes periodā, savukārt instrumenta izstrāde un dialektiskais interpretācijas ietvars kalpo kā līdzekļi šī procesa empīriskai un teorētiskai izpratnei.

I pētījuma mērķis ir izstrādāt profesionālās identitātes aptauju psiholoģiskās palīdzības profesijām un veikt PI konstrukta empīrisko pārbaudi. Mērķa sasniegšanai tika izvirzīts **I pētījuma jautājums**: Vai izstrādātās aptaujas psihometriskie rādītāji atbilst zinātnē pieņemtajām psihometrikas normām? Izvirzīti arī šādi apakšjautājumi: (1) Kāds ir ekspertu viedoklis par aptaujas sākotnējās versijas pantu formulējumu? (2) Kāda ir izveidotās aptaujas faktoru struktūra? (3) Kādi ir aptaujas pantu reakcijas un diskriminācijas indeksi? (4) Kāda ir aptaujas skalu iekšējā saskaņotība? Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu un apakšjautājumiem, izvirzīti šādi **I pētījuma uzdevumi**: (1) Apzināt un analītiski izvērtēt zinātnisko literatūru par profesionālās identitātes jēdzienu un tā mērīšanas pieejām psiholoģiskās palīdzības profesijās; (2) Izstrādāt sākotnējo aptaujas pantu kopu, nodrošinot konstrukta saturisko pārklājumu un

formulējumu atbilstību psiholoģiskās palīdzības profesionālajam kontekstam; (3) Izvērtēt un pilnveidot pantu satura validitāti secīgā ekspertu izvērtēšanas procesā; (4) Organizēt empīrisko datu iegūvi izstrādātās aptaujas psihometriskajai pārbaudei; (5) Noteikt aptaujas faktoru struktūru, izmantojot atbilstošas faktoru analīzes procedūras; (6) Aprēķināt pantu reakcijas un diskriminācijas indeksu rādītājus; (7) Novērtēt skalu iekšējo saskaņotību; (8) Apkopot un interpretēt psihometriskās pārbaudes rezultātus; (9) Atspoguļot pētījuma norisi un rezultātus promocijas darbā.

II pētījuma mērķis ir izpētīt psihologu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā. Lai sasniegtu mērķi, izvirzīts **II pētījuma jautājums**: Kā psihologi raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā? Izvirzīti arī papildjautājumi: (1) Kādas pretrunas profesionālajā praksē un pašizpratnē krīzes periodā pieredzējuši psihologi, un kā viņi tās apraksta? (2) Kā šīs pretrunas iezīmē un strukturē psihologu PI pārmaiņu norisi – kādos gadījumos dominē nepārtrauktība un kādos iezīmējas pārrāvums? (3) Kā psihologi integrē spriedzes un pretrunas savā profesionālajā identitātē? Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu un apakšjautājumiem, izvirzīti **II pētījuma uzdevumi**: (1) Iegūt empīriskos datus par psihologu PI pārmaiņām krīzes periodā, veicot daļēji strukturētas intervijas un sagatavojot transkriptus analīzei; (2) Veikt intervijās iegūto datu tematisko analīzi, identificējot tēmas, kas raksturo psihologu PI pārmaiņas krīzes periodā; (3) Katrā tēmā izdalīt un aprakstīt spriedzes un pretrunas psihologu profesionālajā pašizpratnē un praksē, kas veido tēmas saturu; (4) Analītiski nošķirt, kuros tēmu aspektos dominē nepārtrauktības pieredze un kuros iezīmējas pārrāvums PI pārmaiņās; (5) Katrā tēmā veikt dialektisko sintēzi, integrējot spriedžu risinājumus un/vai pārrāvuma pieredzi nostiprinātos jaunos profesionālos orientierus praksē; (6) Apkopot un interpretēt rezultātus, saistot tos ar teorētisko ietvaru un pētījuma jautājumiem.

III pētījuma mērķis ir izpētīt mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā. Lai sasniegtu mērķi, izvirzīts **pētījuma jautājums**: Kā mākslas terapeiti raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā? Izvirzīti arī papildjautājumi: (1) Kādas pretrunas profesionālajā praksē un pašizpratnē krīzes periodā pieredzējuši mākslas terapeiti, un kā viņi tās apraksta? (2) Kā šīs pretrunas iezīmē un strukturē mākslas terapeitu PI pārmaiņu norisi – kādos gadījumos dominē nepārtrauktība un kādos iezīmējas pārrāvums? (3) Kā mākslas terapeiti integrē spriedzes un pretrunas savā profesionālajā identitātē? Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu un apakšjautājumiem, izvirzīti **III pētījuma uzdevumi**: (1) Iegūt empīriskos datus par mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes periodā, veicot daļēji strukturētas intervijas un sagatavojot transkriptus analīzei; (2) Veikt intervijās iegūto datu tematisko analīzi, identificējot tēmas, kas raksturo mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā; (3) Katrā tēmā izdalīt un aprakstīt spriedzes un pretrunas

mākslas terapeitu profesionālajā pašizpratnē un praksē, kas veido tēmas saturu; (4) Analītiski nošķirt, kuros tēmu aspektos dominē nepārtrauktības pieredze un kuros iezīmējas pārrāvums PI pārmaiņās; (5) Katrā tēmā veikt dialektisko sintēzi, integrējot spriedžu risinājumus un/vai pārrāvuma pieredzē nostiprinātos jaunus profesionālos orientierus praksē; (6) Apkopot un interpretēt rezultātus, saistot tos ar teorētisko ietvaru un pētījuma jautājumiem.

Darba metode

Lai sasniegtu darba mērķi, tika īstenoti trīs savstarpēji saistīti secīgi pētījumi secīgā jauktā pētījuma dizainā. I pētījumā profesionālās identitātes konstrukts tika pārbaudīts, izstrādājot un psihometriski pamatojot PI mērīšanas instrumentu psiholoģiskās palīdzības profesijām. II un III pētījumā PI pārmaiņas krīzes periodā tika analizētas kvalitatīvi, balstoties daļēji strukturētu interviju datos, un interpretētas dialektiskā ietvarā. Kvantitatīvais posms šajā dizainā kalpoja profesionālās identitātes konstrukta operacionalizācijai, savukārt kvalitatīvais posms – šī konstrukta pārmaiņu padziļinātai izpratnei profesionālajā praksē. Pētījumam saņemta RSU Pētījumu ētikas komitejas atļauja (Nr. 6-1/1235). Visos pētījuma posmos tika nodrošināta brīvprātīga dalība, informēta piekrišana, anonimitāte un datu konfidencialitāte.

I pētījums tika īstenots divos posmos.

Dalībnieki un atlase. I pētījuma pirmajā posmā instrumenta izstrādei un satura izvērtēšanai tika piesaistīti eksperti ar atšķirīgu kompetenci un profesionālo pieredzi ($n = 17$). Pantu valodas skaidrību un stilistisko konsekvenci izvērtēja teksta redaktors ($n = 1$). Pantu saprotamības izvērtēšanā piedalījās trīs profesionāļu grupu pārstāvji, tostarp mākslas terapeits, psihologs un sociālais darbinieks ($n = 3$). Pantu satura atbilstību konstrukta definīcijai izvērtēja mērķgrupas pārstāvji ar profesionālo pieredzi, tostarp garīgās veselības aprūpes māsa, organizāciju psihologs, klīniskais psihologs, skolu psihologs, sociālais darbinieks, psihiatrs, psihoterapeits, mākslas terapeits, mūzikas terapeits, drāmas terapeits un deju un kustību terapeits ($n = 11$). Noslēgumā pantu satura validitātes un pantu izkārtojuma izvērtēšanas skalās piedalījās vēl divi eksperti ($n = 2$). Otrajā posmā instrumenta psihometriskajai pārbaudei tika piesaistīti 202 psiholoģiskās palīdzības sniegšanā iesaistīti profesiju pārstāvji ($n = 202$; $M = 45,84$; $SD = 10,50$), no kuriem 94,6 % bija sievietes ($n = 191$) un 5,4 % vīrieši ($n = 11$). Izlasē bija pārstāvēti sociālie darbinieki ($n = 49$), psihoterapijas speciālisti ($n = 29$), ārsti psihoterapeiti ($n = 8$), garīgās veselības aprūpes māsas ($n = 6$), psihologi ($n = 54$), psihiatri ($n = 13$) un mākslas terapeiti ($n = 43$). Dalībnieki tika uzrunāti, izmantojot profesionālo biedrību informatīvos kanālus un sociālo tīklu grupas, balstoties ērtuma izlases principā.

Instrumentārijs un procedūra. I pētījuma pirmajā posmā tika izveidota profesionālās identitātes saturiskā karte un izstrādāta aptaujas sākotnējā pantu kopa, lai nodrošinātu

konstrukta saturisko pārklājumu. Tālāk panti tika secīgi izvērtēti ekspertu iesaistē, koncentrējoties uz formulējumu skaidrību, stilistisko konsekveni un satura atbilstību PI konstrukta definīcijai un dažādām psiholoģiskās palīdzības profesijām. Ekspertu vērtējums tika izmantots instrumenta satura validitātes stiprināšanai, izvērtējot pantu formulējumu skaidrību, atbilstību profesionālās identitātes konstrukta saturam un piemērotību psiholoģiskās palīdzības profesiju kontekstam. Ekspertu vērtēšana noritēja 2020. gada septembrī. I pētījuma otrajā posmā izstrādātā aptaujas sākotnējā versija tika pārnesta elektroniskā formātā un ievietota aptauju portālā “Visidati”. Profesionālās biedrības izplatīja elektronisko saiti ar uzaicinājumu piedalīties un ievietoja saiti arī biedrību grupās sociālās tīklošanās platformā *Facebook*. Dati tika ievākti 2020. gada 11.–24. novembrī un aptauja izplatīta kopā ar informāciju par pētījumu, dalības nosacījumiem, datu apstrādi un uzglabāšanu.

Datu apstrāde un analīze. I pētījuma pirmajā posmā ekspertu sniegtā atgriezeniskā saite tika apkopota un izmantota pantu precizēšanai, pārformulēšanai un strukturēšanai, izveidojot datu ievākšanai piemērotu aptaujas sākotnējo versiju. I pētījuma otrajā posmā tika veikta instrumenta psihometriskā pārbaude, iekļaujot izpētošo faktoru analīzi (datu piemērotību izvērtējot ar *Kaiser–Meyer–Olkin* izlases adekvātuma rādītāju (KMO) un Bartleta sfēriskuma testu), izmantojot gan ortogonālo (*varimax*), gan slīpo (*oblimin*) rotāciju, kā arī pantu un skalu psihometrisko rādītāju aprēķinu. Pantu darbība tika izvērtēta, analizējot pantu reakcijas indeksus kā pantu vidējās vērtības un diskriminācijas indeksus kā *item-rest* korelāciju, savukārt skalu iekšējā saskaņotība tika novērtēta, izmantojot *Cronbach alfa* rādītājus. Datu analīze tika veikta programmā *jamovi*. Šī posma rezultātā tika iegūts empīriski pamatots instrumenta strukturējums un psihometriskie rādītāji, kas nodrošina profesionālās identitātes konstrukta precīzāku operacionalizāciju turpmākajās darba daļās.

Tā kā **II un III pētījums** tika īstenots vienlaikus (paralēli) un balstījās vienotā kvalitatīvo datu vākšanas un analīzes procedūrā, abiem pētījumiem kopīgi aprakstīts instrumentārijs un procedūra, kā arī datu apstrāde un analīze. Vienlaikus katram pētījumam atsevišķi izklāstīts dalībnieku raksturojums un atlases process, jo pētījumi aptvēra atšķirīgas profesionāļu grupas.

Dalībnieki un to atlase II pētījumam. II pētījumā piedalījās 45 Latvijas psihologi vecumā no 30 līdz 65 gadiem, no kuriem 87 % bija sievietes ($n = 39$) un 13 % vīrieši ($n = 6$). Visi dalībnieki bija reģistrēti psihologi, kas iekļauti Latvijas Izglītības kvalitātes valsts dienesta psihologu reģistrā. Iekļaušanas kritēriji paredzēja darba pieredzi un profesionālās karjeras sākumu psihologa profesijā pirms Covid-19 pandēmijas, lai nodrošinātu saturiski bagātas refleksijas par profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes periodā. Dalībnieki tika apzināti, izmantojot publiski pieejamus profesionālos reģistrus, un uzrunāti individuāli telefoniski,

balstoties ērtuma izlases principā. Dalībnieku skaits tika izvēlēts, lai nodrošinātu pieredzes daudzveidību atšķirīgos profesionālās prakses kontekstos, un analīzes gaitā tika novērots datu piesātinājums.

Dalībnieki un to atlase III pētījumam. III pētījumā piedalījās 31 Latvijas mākslas terapeite vecumā no 28 līdz 54 gadiem. Dalībnieces pārstāvēja visas četras mākslu terapijas specializācijas, tostarp vizuālās mākslas terapeites ($n = 12$), deju un kustību terapeites ($n = 8$), mūzikas terapeites ($n = 7$) un drāmas terapeites ($n = 4$). Iekļaušanas kritēriji paredzēja darba pieredzi un profesionālās karjeras sākumu mākslas terapeita profesijā pirms Covid-19 pandēmijas, lai nodrošinātu saturiski bagātas refleksijas par profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes periodā. Dalībnieces tika apzinātas, izmantojot publiski pieejamu informāciju profesionālo asociāciju un specializāciju tīmekļvietnēs, un uzrunātas individuāli telefoniski, balstoties ērtuma izlases principā. Dalībnieču skaits tika izvēlēts, lai nodrošinātu pieredzes daudzveidību dažādās mākslu terapijas specializācijās, un analīzes gaitā tika novērots datu piesātinājums.

Instrumentārijs un procedūra II un III pētījumam. 2022. gada septembrī potenciālajiem dalībniekiem (psihologiem un mākslas terapeitiem) tika sagatavota informatīva vēstule, kurā skaidroti pētījuma mērķi, procedūra, konfidencialitātes un anonimitātes nodrošināšana, datu uzglabāšana un apstrāde, kā arī dalībnieku tiesības jebkurā brīdī izstāties no pētījuma. Vēstulē tika iekļauti arī intervijas jautājumi, lai veicinātu pārdomātu iesaisti un veicinātu refleksiju pirms intervijas. Interviju refleksijas ietvars aptvēra laikposmu no 2020. gada marta, kad sākās Covid-19 pandēmija, līdz intervijas norises brīdim, ietverot pandēmijas izraisītas sociālas un profesionālas pārkārtošanās pieredzes, kā arī kara Ukrainā sākumu 2022. gada 24. februārī, iezīmējot arī šī laika perioda sociāli emocionālo fonu. Potenciālie pētījuma dalībnieki tika apzināti, izmantojot publiski pieejamo informāciju no abu profesiju profesionālo organizāciju e-vietnēm. Dalībnieku atlasē tika izmantota ērtuma pieeja. Dalībnieki sākotnēji tika uzrunāti telefoniski, un tie, kas piekrita dalībai pētījumā, tālāk saņēma iepriekš minēto informatīvo vēstuli un tika aicināti uz interviju. Dati iegūti daļēji strukturētās individuālās intervijās, izmantojot informatīvajā vēstulē iekļautos piecus intervijas jautājumus, kas tika formulēti tā, lai dalībnieki varētu pēc iespējas visaptveroši reflektēt par profesionālās identitātes pārmaiņām pētījuma ietvarā definētajā periodā. Intervijas ar dalībniekiem, kas piekrita dalībai pētījumā, noritēja 2022. gada oktobrī un novembrī klātienē, attālināti vai rakstisku atbilžu formā, un tās veica apmācīti pētījuma asistenti. Lai gan ļoti neliela daļa datu tika iegūti rakstisku atbilžu formā, refleksīvā tematiskā analīze fokusējās uz nozīmju struktūru tekstā, tādēļ atšķirīgie datu iegūšanas formāti būtiski neietekmēja analīzes procesu.

Datu apstrāde un analīze II un III pētījumam. Intervijas ar dalībnieku piekrišanu tika ierakstītas audio vai video formātā, transkribētas vārds vārdā, pārbaudītas pret ierakstu un anonimizētas, izmantojot unikālus kodus. Daži dalībnieki iesūtīja atbildes uz intervijas jautājumiem rakstiski. Audio un video ieraksti pēc transkripcijas tika neatgriezeniski dzēsti, bet transkripti, to skaitā rakstiski iesūtītie dokumenti ar atbildēm uz intervijas jautājumiem, tika augšupielādēti un tiek glabāti Rīgas Stradiņa universitātes e-resursu repozitorijā ar piekļuvi tikai promocijas darba autorei un līdzpētniekam. Datu analīzē izmantota reflektīvā tematiskā analīze (RTA) (Braun & Clarke, 2006), un tēmu interpretācijā integrēts dialektiskais ietvars, lai izgaismotu spriedzes un pretrunas profesionālās identitātes pārmaiņu pieredzē un izceltu nepārtrauktības vai pārrāvuma momentus profesionālajā darbībā. Dialektiskais ietvars tika izmantots visā analīzes procesā – jau iepazīstoties ar datiem un veidojot sākotnējās analītiskās piezīmes, interviju materiāls tika lasīts caur pretrunu, spriedžu un pārmaiņu prizmu. Turpmāk tas tika integrēts arī kodēšanā, tematisko grupu veidošanā, kā arī apakštēmu formulēšanā, strukturējot tās pretrunu ietvarā. RTA tika īstenota piecos posmos: (1) iepazīšanās ar datiem, veidojot sākotnējās analītiskās piezīmes un lasot tekstus caur dialektisku prizmu, pievēršot uzmanību spriedzēm un pretrunām profesionālās identitātes pārmaiņu pieredzē; (2) sistēmiska datu fragmentu kodēšana, atlasot nozīmīgos izvilumus par profesionālās identitātes pārmaiņu pieredzi; (3) kodu apvienošana tematiskās grupās un sākotnēja pretrunu un spriedzes punktu iezīmēšana; (4) tēmu un apakštēmu precizēšana, grupējot tās pretrunu pāros un fiksējot nepārtrauktības un pārrāvuma iezīmes; (5) gala sintēze un teorētiskā integrācija, veidojot tematisko naratīvu un dialektisko interpretāciju. Datu analīzi īstenoja divi pētnieki (promocijas darba autore un līdzpētnieks) metodoloģiskās caurspīdības un interpretācijas saskaņotības stiprināšanai. Visā datu analīzes procesā abi pētnieki veidoja katrs savu reflektīvo žurnālu, fiksējot analītiskās piezīmes, interpretatīvos apsvērumus un novērojumus par spriedžu un pretrunu iezīmēšanos datos.

Promocijas darba struktūra

Pirms pamatteksta iekļauta anotācija latviešu un angļu valodā un darbā lietoto saīsinājumu skaidrojums, kam seko ievads. Promocijas darbu veido piecas nodaļas, kā arī noslēguma daļas – apkopojošie secinājumi, priekšlikumi un turpmākie pētījumu virzieni, ierobežojumi, publikāciju un ziņojumu saraksts, literatūras un avotu saraksts, pateicības un pielikumi. Pirmajā nodaļā sniegts teorētiskais ietvars. Tajā aplūkoti profesionālās identitātes konceptuālie pamati, tostarp profesionālās identitātes definīcija un tās attīstība veidošanās un pārmaiņu procesos, kā arī profesionālās identitātes specifika psiholoģiskās palīdzības profesijās. Nodaļā raksturots arī psihologa un mākslas terapeita profesionālās darbības ietvars

Latvijā, izklāstīta dialektiskā pieeja profesionālās identitātes pārmaiņu skaidrošanai, aplūkoti dialektikas pamatjēdzieni, Hēgeļa un Badiū perspektīvas un iezīmēts dubultais dialektiskais ietvars. Nodaļas noslēgumā krīzes periods pamatots kā profesionālās identitātes izpētes konteksts, aplūkojot Covid-19 pandēmijas radīto sociālās distancēšanās pieredzi un darba formātu transformāciju, karu Ukrainā un kolektīvās krīzes pieredzi, kā arī psihiskās veselības slodzi un pieprasījumu pēc palīdzības. Otrajā nodaļā izklāstīts promocijas darba metodoloģiskais ietvars. Tajā pamatots promocijas darba pētījuma dizains, raksturots kvantitatīvais posms – instrumenta izstrāde un pārbaude, kā arī kvalitatīvais posms – dialektiskais analītiskais ietvars, interviju datu ieguve, analīze un interpretācija. Nodaļā aprakstīta arī posmu integrācija secīgajā dizainā, pētnieka pozīcija un refleksivitāte, zinātniskā stipruma kritēriji kvalitatīvajam, kvantitatīvajam un jauktajam pētījumam, kā arī ētiskie apsvērumi. Trešajā nodaļā aprakstīts kvantitatīvais posms – profesionālās identitātes aptaujas izstrāde un konstrukta empīriskā pamatošana (I pētījums). Tajā izklāstīts pētījuma mērķis, jautājumi un uzdevumi, aprakstīta metode, tostarp abu posmu dalībnieki, instrumenta izstrādes un izvērtēšanas procedūra, ietverot konstrukta operacionalizāciju, pantu izstrādi, skalu izveidi un psihometrisko rādītāju analīzi, kā arī sniegti rezultāti, diskusija, secinājumi un priekšlikumi. Ceturtajā nodaļā izklāstīts kvalitatīvais posms – profesionālās identitātes pārmaiņu izpēte krīzes periodā (II un III pētījums). Tajā atsevišķi formulēti II un III pētījuma mērķi, jautājumi un uzdevumi, raksturoti abu pētījumu dalībnieki, datu ieguves metode un procedūra, kā arī datu analīzes metode. Nodaļā atspoguļoti atsevišķi II pētījuma rezultāti par psihologu profesionālās identitātes pārmaiņām un III pētījuma rezultāti par mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņām, kam seko diskusija, secinājumi un priekšlikumi. Piektajā nodaļā sniegta apkopojošā diskusija, integrējot kvantitatīvā un kvalitatīvā posma rezultātus un saistot tos ar teorētisko un metodoloģisko ietvaru. Darba noslēgumā iekļauti apkopojošie secinājumi, priekšlikumi un turpmākie pētījumu virzieni, kā arī ierobežojumi. Pēc tam pievienots publikāciju un ziņojumu saraksts, literatūras un avotu saraksts, pateicības un pielikumi. Darba pamattekstā ir 17 tabulas un 3 attēli, darbam pievienoti 7 pielikumi, literatūras un avotu sarakstā iekļautas 284 vienības, darba apjoms ir 167 lappuses bez pielikumiem un 180 lappuses ar pielikumiem.

1. Teorētiskais ietvars

1.1. Profesionālās identitātes konceptuālie pamati

Profesionālā identitāte (PI) mūsdienu pētniecībā tiek aplūkota kā sarežģīts, daudzdimensionāls un kontekstjūtīgs fenomens, kas vienlaikus strukturē profesionāļa piederību profesijai un regulē profesionālo rīcību. Literatūrā vairākkārt uzsvērts, ka nav nostiprinājusies viena universāla PI definīcija, turklāt dažādu disciplīnu ietvaros jēdziens tiek operacionalizēts atšķirīgi vai arī definēts nepietiekami skaidri (Beijaard et al., 2004; Tong et al., 2020; Cornett et al., 2023; Fitzgerald, 2020). Vienlaikus vairākos pārskata pētījumos norādīts, ka izaicinājums nereti ir ne tikai definīciju daudzveidībā, bet arī tajā, ka empīriskie pētījumi mēdz izmantot PI jēdzienu bez skaidri nosauktas teorētiskās piesaistes, kas apgrūtina rezultātu sintēzi un salīdzināmību (Cornett et al., 2023; Tabatabaei et al., 2024).

Tomēr šī definīciju daudzveidība nav reducējama uz teorētisku nesaskaņu, drīzāk tā izgaismo profesiju atšķirīgos zināšanu pamatus, prakses uzsvarus un profesionālās atzīšanas (legitimitātes) problemātiku, kuru dēļ vienas profesijas literatūra vairāk akcentē, piemēram, klīnisko kompetenci un pacientaprūpes orientāciju, bet citas – robežu skaidrību, statusu un profesionālo atpazīstamību (Hazen et al., 2018; Glucina et al., 2023; Beijaard et al., 2004). Šāda daudzveidība vienlaikus paplašina jēdziena skaidrojumus, bet arī sarežģī rezultātu salīdzināmību un konceptuālo precizitāti, tādēļ definīciju līmeņa skaidrība kļūst īpaši nozīmīga. Vienlaikus definīcijas izvēle nav tikai terminoloģisks jautājums, jo tā nosaka, kādi PI elementi tiek uzskatīti par centrāliem un kā tiek interpretēta tās veidošanās un pārmaiņas profesionālās darbības gaitā.

Profesionālās identitātes teoriju laukā nav viena dominējoša ietvara, un pētījumos teorijas izvēle parasti seko tam, kurš PI aspekts tiek izcelts. Veselības un radniecīgo profesiju pētījumos visbiežāk dominē sociālie ietvari, kuros PI tiek skaidrota caur piederību grupai, sociālo salīdzināšanu un līdzdalību profesionālajā kopienā. Šeit īpaši bieži tiek izmantota Sociālās identitātes teorija (Tajfel & Turner, 2004), kas saistīta ar Anrī Tadžfela (*Henri Tajfel*) un Džona Tērnera (*John Turner*) darbiem, kā arī Džinas Leivas (*Jean Lave*) un Etjēna Vengera (*Etienne Wenger*) izstrādātās situētās mācīšanās teoriju (Lave & Wenger, 1991) un Prakses kopienu pieeju (Lave & Wenger, 1991). Šo tendenci pārskatos konsekventi uzrāda gan veselības profesiju PI izpēte, gan PI mērīšanas instrumentu pārskati, kuros Sociālās identitātes teorija parādās kā viens no biežāk izmantotajiem teorētiskajiem pamatiem (Cornett et al., 2023; Snell et al., 2020; Tabatabaei et al., 2024; Sawatsky & Monrouxe, 2023).

Otrs bieži sastopams teoriju bloks ir psiholoģiskie un attīstības ietvari, kas ļauj analizēt profesionālās identitātes veidošanos laikā un pārejas posmos. Šeit bieži tiek minēts Ērika Ēriksona (*Erik Homburger Erikson*) psihosociālās attīstības skatījums un Džeimsa Marsijas

(*James Marcia*) identitātes statusu modelis, kā arī Alberta Banduras (*Albert Bandura*) Sociāli kognitīvā teorija, kas palīdz skaidrot abpusējas ietekmes starp personu, uzvedību un kontekstu profesionālajā attīstībā un praksē (Cornett et al., 2023; Sawatsky & Monrouxe, 2023; Santivasi et al., 2022; Spencer et al., 2018). Papildus tam literatūrā kā konceptuāli nozīmīgas, lai gan retāk izmantotas, parādās kritiskās un poststrukturālās perspektīvas, kas ļauj analizēt varas attiecības, hierarhijas un izslēgšanas riskus profesionālās identitātes veidošanās procesos (Cornett et al., 2023; McCrystal et al., 2020; Cardoso et al., 2014). Vienlaikus pārskati norāda uz pastāvīgu problēmu, jo ievērojama daļa empīrisko pētījumu skaidri nenosauc izmantoto teorētisko ietvaru, un tas apgrūtina saskaņu starp definīcijām, konceptualizācijām un mērījumiem (Cornett et al., 2023; Sawatsky & Monrouxe, 2023; Tong et al., 2020).

Tādēļ šajā nodaļā vispirms tiek sistemātiski iztirzāti profesionālās identitātes definējumi un to kopīgie elementi, bet pēc tam analizēti PI attīstības un pārmaiņu procesi, nostiprinot PI izpratni kā dinamisku konstrukt. Vienlaikus tiek pamatots, kāpēc šajā darbā PI konceptuālo pamatu veidošanā tiek izmantota integratīva pieeja. Tā apvieno savstarpēji saderīgas teorētiskās perspektīvas, lai aptvertu personisko, attiecību un kolektīvo identitātes dimensiju un nodrošinātu atbilstību pārmaiņu konteksta analīzei.

1.1.1. Profesionālās identitātes definīcija

Profesionālās identitātes definēšanas centrā ir jautājums par to, kā indivīds sevi izprot profesionālajā lomā un kā šī izpratne tiek konstruēta attiecībās ar profesijas normām, vērtībām un institucionālajām gaidām. Tādēļ PI bieži tiek formulēta kā indivīda subjektīvā sevis izpratne profesionālajā ietvarā (Ruijters & Simons, 2020), kas veidojas, personīgajā identitātē internalizējot profesijas vērtības, normas un attieksmes, ļaujot profesionālim domāt, rīkoties un justies kā konkrētās profesijas pārstāvim (Cruess et al., 2014). Vienlaikus PI nav reducējama tikai uz lomas izpildi vai normu ievērošanu, jo tā paredz dziļāku personības un profesijas saskaņošanu – profesionālā rīcība šeit izriet no identitātē iestrādāta nozīmju un vērtību ietvara (Fitzgerald, 2020; Jarvis-Selinger et al., 2012; van Oeffelt et al., 2017), kuru ietekmē arī sociālais un institucionālais konteksts (Gibson et al., 2010).

Definīcijās atšķiras uzsvari uz stabilitāti un pārmaiņām. Piemēram, daļa autoru, balstoties klasiskajā Šeina (Schein, 1978) skatījumā, profesionālo identitāti raksturo kā relatīvi stabilu un noturīgu iezīmju, uzskatu, vērtību, motīvu un pieredzes konfigurāciju, ar kuru cilvēks sevi definē profesionālajā lomā (Best & Williams, 2018). Līdzīgi PI definēta kā profesionālā pašizpratne, kas balstīta iezīmēs, uzskatos, vērtībās, motīvos un pieredzē (Slay & Smith, 2011). Savukārt veselības aprūpē PI tiek konceptualizēta kā pakāpeniski sasniedzama sevis reprezentācija, kur profesijas normas un vērtības tiek internalizētas tādā mērā, ka indivīds sāk

dzīvot profesionālajā lomā – domāt, rīkoties un izjust sevi kā veselības aprūpes jomas profesionāli (Santivasi et al., 2022). Profesiju specifiskās definīcijas nereti ietver profesionālās ievirzes internalizēšanu, profesionālo lepnumu un iesaisti, uzsverot identitāti kā profesionālās atzīšanas un kopienas saliedētības resursu (Glucina et al., 2023; Heled & Davidovitch, 2021).

Šie uzsvāri ļauj skatīt PI kā konstrukt, kas pastāv vairākās savstarpēji saistītās dimensijās: personiskajā, interpersonālajā un kolektīvajā dimensijā (Cornett et al., 2023). Daļa autoru precīzē atšķirību starp personisko profesionālo identitāti (indivīda piederības un kompetences izjūta) un grupas profesionālo identitāti (kopīgas profesijai piedēvētas iezīmes, kas cirkulē gan profesijas iekšienē, gan ārpus tās), uzsverot abu dimensiju savstarpējo ietekmi (Heled & Davidovitch, 2022; Heled & Davidovitch, 2021). Šī savstarpējā ietekme palīdz skaidrot, kāpēc PI vienlaikus var saglabāt atpazīstamu kodolu un tomēr mainīties profesionālajā praksē.

Vienlaikus profesionālās identitātes saturā iespējams identificēt relatīvi stabilas komponentes. PI koncepta analizē veselības aprūpes profesijās izdalīti pieci pamatelementi: prasmes un funkcijas; zināšanas, vērtības un ētika; personīgā identitāte; grupas identitāte; aprūpes konteksta ietekme (Fitzgerald, 2020). Šie elementi ir nozīmīgi, jo tie veido relatīvi noturīgu atskaides sistēmu, kas ļauj PI vienlaikus saglabāt atpazīstamu kodolu un pielāgoties mainīgiem profesionālās prakses nosacījumiem.

Balstoties 1.1. apakšnodaļas sākumā iezīmētajos biežāk izmantotajos PI teorētiskajos ietvaros, promocijas darba pētījuma definējuma pamatojumā īpaši noder sociāli un praksē balstīti ietvari, jo tie palīdz precizēt piederības, grupas robežu un līdzdalības nozīmi profesionālās identitātes veidošanās procesos. Tādēļ šajā darbā definējuma interpretācijā kā atskaides punkti tiek izmantota Sociālās identitātes teorija (Tajfel & Turner, 2004), kā arī situētās mācīšanās teorija un Prakses kopienu pieceja (Lave & Wenger, 1991), saglabājot fokusu uz profesionālās pašizpratnes veidošanos profesionālajā kopienā (Cornett et al., 2023; Snell et al., 2020; Sawatsky & Monrouxe, 2023; Tabatabaei et al., 2024).

Apvienojot šos skatījumus, profesionālā identitāte šajā darbā tiek definēta kā dinamiska un daudzdimensionāla profesionālā pašizpratne, kas veidojas gan individuāli, gan sociāli konstruējoties profesionālajā kopienā, internalizējot un kopīgojot profesijas vērtības un normas, integrējot profesionālās rīcības pamatus (vērtības, zināšanas, prasmes, pieredzi) un nodrošinot piederību profesionālajai grupai un tās nošķirumu no citām profesionālajām grupām (Best & Williams, 2018; Fitzgerald, 2020; Cornett et al., 2023). Šāda definīcija saglabā PI kodolu (vērtības, ētika, profesionālās rīcības pamati) un vienlaikus ļauj analizēt piederību un profesionālo atzīšanu kā sociāli uzturētus procesus, kas krīzēs pastiprina spriedzi un pārkārto profesionālās identitātes saturu.

Balstoties šajā definējumā, kļūst skaidrs, ka PI konceptuāla precizēšana ir tikai viens analītiskais uzdevums. Līdztekus definējumam būtiski ir saprast, kā profesionālā identitāte veidojas, mainās un attīstās profesionālās darbības gaitā, kā arī to, kādi personiskie, attiecību un kontekstuālie faktori šo procesu virza vai ierobežo. Tādēļ nākamajā apakšnodaļā tiek analizēti PI attīstības un pārmaiņu procesi un tos ietekmējošie faktori.

1.1.2. Profesionālās identitātes attīstība: veidošanās un pārmaiņas

Ja profesionālā identitāte ir profesionālās pašizpratnes integrējoša daļa, kas saista individuālo pieredzi ar profesijas normām un vērtībām, tad tās attīstība nav epizodiska, bet gan nepārtraukta. Šajā attīstībā savstarpēji saistās PI veidošanās kā profesionālās pašizpratnes nostiprināšanās un pārmaiņas kā tās pārkārtošana jaunu pieredžu un prasību ietekmē. PI literatūrā konsekventi aprakstīta kā process, kas sākas pirms formālās izglītības uzsākšanas un turpinās visas profesionālās darbības laikā (Reid et al., 2008; Mak et al., 2022). Attīstība notiek kā psiholoģiskās izaugsmes un profesionālās socializācijas savstarpēja mijiedarbība (Santivasi et al., 2022) – profesionālis internalizē profesijas vērtības un normas, vienlaikus pārvarot spriedzi starp personīgajiem uzskatiem un profesionālajām gaidām (Santivasi et al., 2023). Šajā kontekstā īpaši atbilstošs ir skatījums, kas PI saprot kā attiecībās un praksē konstruētu realitāti (Cardoso et al., 2014; Barnhoorn et al., 2022).

Darba vide literatūrā izgaismojas kā galvenā PI veidošanās telpa. Klīniskā/praktiskā pieredze, supervīzija, kolēģu un profesijas biedru mijiedarbība, kā arī reflektīvā prakse nodrošina materiālu profesionālās pašizpratnes pārveidei (Barnhoorn et al., 2022). Praktizējošu veselības aprūpes speciālistu apmācībā PI attīstības trajektorija aprakstīta kā pāreja no darīšanas uz tapšanu, kur profesionālis ne tikai apgūst darbības, bet arī sāk sevi uztvert un organizēt kā savas profesijas pārstāvi, vienlaikus praktiski apgūstot un nostiprinot profesijas normas (Barnhoorn et al., 2022). Šāds tapšanas akcents sakrīt ar prakses kopienu pieejas uzstādījumu, proti, identitāte veidojas kā līdzdalības trajektorija profesionālā kopienā, kur centrā ir leģitīma perifērā līdzdalība (sākotnēji mazāk centrāla iesaiste) un pakāpeniska virzība uz pilnvērtīgāku līdzdalību, pārņemot kopīgi uzturētas profesionālās prakses (Orsmond et al., 2022; Cruess et al., 2019).

Līdztekus profesionālās identitātes attīstības procesiem PI veidošanos un pārmaiņas nosaka mijiedarbība starp vairākiem faktoriem, kurus analītiski iespējams grupēt personiskajos, attiecību un kontekstuālajos faktoros. Personiskie faktori ietver profesionāla vērtības, pašrefleksijas spēju un iepriekšējo pieredzi, kas ietekmē to, kā profesionālās gaidas tiek interpretētas un internalizētas (Santivasi et al., 2022; Santivasi et al., 2023). Attiecību faktori saistīti ar socializāciju profesionālajā vidē – kolēģu, supervizoru un profesijas kopienas

atgriezenisko saiti, kas palīdz nostiprināt vai pārkārtot profesionālo pašizpratni (Barnhoorn et al., 2022; Hazen et al., 2018). Savukārt kontekstuālie faktori aptver organizatorisko un sociāli tehnoloģisko vidi, kas var gan atbalstīt PI stabilitāti, gan radīt spriedzi un paātrināt pārmaiņas profesionālajā praksē (Ruijters & Simons, 2020). Šāds daudzlīmeņu skatījums ir saskaņā ar jaunākajiem PI teoriju pārskatiem, kuros uzsvērta nepieciešamība savienot mikro-, mezo- un makrolīmeņa skaidrojumus, lai identitātes pārmaiņas netiktu reducētas uz individuālu pielāgošanos vien (Cornett et al., 2023; Sternszus et al., 2024).

Profesionālās identitātes pārmaiņas bieži ir saistītas ar spriedzi un neatbilstībām. Profesionālās pašizpratnes pārmaiņas var tikt aktivizētas situācijās, kurās profesionālis piedzīvo neatbilstību starp profesionālo darbību un sevis uztveri (darba un identitātes saskaņas pārtraukumu). Šīs neatbilstības tiek risinātas, paplašinot identitātes saturu, pārkārtojot esošos identitātes elementus vai īstermiņā radot pagaidu risinājumus spriedzes mazināšanai (Pratt et al., 2006). Šāda pārmaiņu norise iezīmē PI kā procesu, kurā profesionālis saskaņo profesionālās integritātes uzturēšanu ar nepieciešamību pielāgoties mainīgām prasībām, un tieši spriedzes un pretrunu pieredze bieži kļūst par impulsu identitātes pārveidei (Akmane & Mārtinsone, 2016). Šis mehānisms labi sasaucas arī ar PI pētniecībā aprakstīto pāreju no individuālistiskiem, lineāriem PI attīstības priekšstatiem uz dinamiskākiem, kontekstuāli jūtīgiem modeļiem, kuros identitāte tiek skatīta kā nepārtraukti sociālajā mijiedarbībā veidots un pieredzē pārstrukturēts process (Cornett et al., 2023; Tabatabaei et al., 2024).

PI veidošanos spēcina refleksija un mācīšanās, kas balstās pieredzes izvērtēšanā un tās pārnesē praksē. Pētījumos norādīts, ka refleksija ļauj piešķirt nozīmi pieredzei, pārvērst atgriezenisko saiti par profesionālās pašizpratnes resursu un nostiprināt jaunas profesionālās lomas (Hazen et al., 2018; Mann et al., 2009). Šeit iezīmējas arī saikne ar adaptāciju, proti, jo vairāk PI refleksīvā veidā integrē pieredzi un profesionālos standartus, jo lielāka ir profesionāļa spēja saglabāt ētisko kvalitāti pārmaiņu apstākļos (Fitzgerald, 2020; Vähäsantanen & Eteläpelto, 2009).

Pārmaiņu un krīžu apstākļos šī dinamika var strauji pastiprināties. Profesionālās identitātes attīstība ir nepārtraukts process, ko ietekmē sociopolitiski un tehnoloģiski procesi (Ruijters & Simons, 2020), un krīzes var destabilizēt ierastās lomas, vienlaikus paātrinot profesionālās pašizpratnes pārkārtošanos. Mākslu terapijas literatūrā šādas situācijas aprakstītas kā pamatprakses pārtraukumi un vienlaikus centieni saglabāt terapeitisko klātbūtni un profesionālo integritāti (Gaddy et al., 2020), kas ļauj PI pārmaiņas analizēt kā pārstrukturēšanu spiediena apstākļos (Jue & Ha, 2022; Nassif et al., 2025). PI teoriju pārskatos krīzes un pārejas periodi tiek minēti kā konteksti, kuros īpaši izteikta kļūst nepieciešamība pēc dinamiskākiem

un kontekstuāli jūtīgiem pārmaiņu modeļiem, kas spēj aprakstīt identitātes pārkārtošanos, nevis tikai attīstību posmos (Cornett et al., 2023).

1.2. Profesionālā identitāte psiholoģiskās palīdzības profesijās

Balstoties iepriekšējā nodaļā izklāstītajos profesionālās identitātes konceptuālajos pamatos, šajā sadaļā uzmanība pievērsta tās specifikai psiholoģiskās palīdzības profesiju laukā. Latvijas kontekstā šis profesionālais lauks vēsturiski ir nostiprinājies salīdzinoši īsā laikā. Literatūras pārskatā uzsvērts, ka tajā ir izveidojušās trīs lielas profesionāļu grupas – psihologi, psihoterapeiti (psihoterapijas speciālisti un ārsti psihoterapeiti) un mākslas terapeiti, kuru attīstības trajektorijas, specializācijas, normatīvais regulējums un profesionālās organizācijas ir atšķirīgas (Purvlīce u. c., 2018). Tieši radniecīgo profesiju līdzāspastāvēšana PI jautājumus padara īpaši nozīmīgus, jo profesionāļiem vienlaikus jāuztur savas profesijas iekšējā konsekvence un skaidri jāiezīmē tās robežas attiecībā pret citām psiholoģiskās palīdzības profesijām (Purvlīce u. c., 2018). Šādā skatījumā analītiski piemērota ir Sociālās identitātes teorijas perspektīva, jo tā ļauj konceptualizēt, kā profesijas robežas un piederības kritēriji tiek uzturēti un nostiprināti starpprofesionālā laukā (Cornett et al., 2023).

Psiholoģiskās palīdzības profesijās profesionālā identitāte ir īpaši būtiska, jo profesionālā darbība šeit vienlaikus ir zināšanās balstīta, ētiski regulēta un attiecībcentrēta prakse. Līdz ar to profesionālā pašizpratne darbojas kā iekšējs orientieris un regulācijas mehānisms, kas strukturē profesionālās robežas, lēmumu pieņemšanu un ētisko spriestspēju, vienlaikus pieprasot personīgo vērtību un profesionālo normu, kā arī institucionālo gaidu saskaņošanu (Schubert, 2023; Fitzgerald, 2020). Šī saskaņošana norit kā nepārtraukta profesionālās pieredzes un normatīvā ietvara integrācija, kurā profesionālis praksē pastāvīgi precizē savu profesionālo pozīciju (Santivasi et al., 2022; Caza & Creary, 2016).

Psiholoģiskās palīdzības profesijās PI bieži izpaužas kā pastāvīgs darbs ar profesionālajām robežām – spēja precīzi formulēt profesionālās kompetences tvērumu, profesionālo atbildību un attiecību ar klientu/pacientu ietvaru. Tas ietver gan iekšēju lomas skaidrību (ko profesionālis uzskata par savas profesijas kodolu), gan ārēju skaidrojamību (kā profesijas robežas tiek skaidrotas klientiem/pacientiem, kolēģiem un institūcijām). Purvlīce u. c. (2018) uzsver, ka radniecīgu profesiju laukā profesionālās identitātes jautājumi saasinās tieši tur, kur pastāv terminoloģiskas un funkciju pārklāšanās risks, tādēļ PI izpēte šajā jomā vienlaikus ietver arī profesionālās diferenciācijas un profesionālās leģitimācijas aspektu.

Psiholoģiskās palīdzības sniedzēju grupā īpaši izteikta ir profesionālās identitātes attiecību dimensija. Proti, socializācija un piederība profesionālajai kopienai ir ne tikai papildinošs konteksts, bet arī būtisks identitātes veidošanās priekšnoteikums (Cruess et al.,

2015; Caza & Creary, 2016). Šo uzsvaru atspoguļo arī PI teoriju lauka tendences: veselības un radniecīgajās palīdzības profesijās PI skaidrojumos bieži dominē prakses kopienu pieeja un sociālās identitātes teorijas perspektīva, jo tās ļauj precīzi aprakstīt gan socializācijas procesus profesionālajā kopienā, gan piederības un robežu uzturēšanu starpprofesionālā laukā (Cornett et al., 2023; Cruess et al., 2019).

Līdz ar to psiholoģiskās palīdzības profesijās profesionālā identitāte ir skatāma ne tikai kā individuāla pašizpratne, bet arī kā sociāli un praksē balstīts veidošanās process, kas nostiprinās profesionālās kopienas valodā, normās un ikdienas praksēs, kā arī kopienas atgriezeniskajā saitē un profesionālās piederības apliecinājumos.

1.3. Psihologa un mākslas terapeita profesiju raksturojums Latvijā

Šajā nodaļā psihologa un mākslas terapeita profesionālā prakse Latvijā tiek raksturota caur tiesisko un profesionālo ietvaru, kas strukturē profesiju statusu, kompetences robežas un atbildības standartus. Šis ietvars ir būtisks profesionālās identitātes izpratnei, jo tas nosaka, kā praksē tiek definētas profesionālās tiesības un pienākumi, kā tiek pamatoti profesionālie lēmumi un kā profesionāļi orientējas atbildības sadalījumā starp klientu/pacientu, institucionālo vidi un profesijas normām.

Abu profesiju raksturojums tiek veidots pēc vienotas struktūras, akcentējot trīs savstarpēji saistītus aspektus. Pirmkārt, tiek iezīmēts profesionālās darbības kodols – uzdevumi un funkcijas, kas definē profesionālās lomas saturu un precizē tās robežas attiecībā pret citām psiholoģiskās palīdzības praksēm. Otrkārt, tiek izcelti profesionālās kompetences un kvalitātes nodrošināšanas mehānismi, tostarp kvalifikācijas prasības, profesionālās pilnveides un pārraudzības/supervīzijas nozīme, kā arī profesionālās dokumentēšanas un darbības rezultātu izvērtēšanas prakses. Treškārt, uzmanība tiek vērsta uz profesionālās ētikas un atbildības principiem, kas strukturē profesionālo rīcību un nodrošina tās normatīvu pamatotību, īpaši situācijās, kurās profesionālim jālīdzsvaro klienta/pacienta intereses, institucionālie nosacījumi un profesionālās autonomijas saglabāšana.

Nākamajās apakšnodaļās precizēts profesionālās prakses ietvars, kas ļauj skaidrāk ieraudzīt, kā profesionālā identitāte īstenojas ikdienas darbā: kā tiek definēti profesionālās kvalitātes kritēriji, atzīta un uzturēta kompetence, formulēta profesionālā piederība un kā profesionāļi orientējas pienākumu, tiesību un atbildības savstarpējā sasaistē.

Noslēgumā uzmanība tiek pievērsta arī profesionālajām organizācijām. Abās apakšnodaļās iezīmēta to nozīme profesijas kvalitātes uzturēšanā un attīstībā, tostarp profesionālo standartu un ētisko principu stiprināšanā, tālākizglītības un supervīzijas kultūras

veicināšanā, kā arī profesionālās piederības un pārstāvniecības nodrošināšanā plašākā institucionālajā un sabiedriskajā telpā.

1.3.1. Psihologa profesionālās darbības ietvars

Latvijā psihologa profesionālo praksi nosaka skaidrs tiesiskais un profesionālais ietvars, kas vienlaikus definē profesijas statusu, kompetences robežas un atbildības standartus. Psihologa profesionālā darbība ietver psiholoģisko izpēti (novērtēšanu), psihologa atzinuma sagatavošanu, konsultēšanu un psiholoģiskās palīdzības sniegšanu individuāli, grupā vai organizāciju kontekstā. Šis darbību kopums tiek izmantots, lai precizētu psihologa profesionālās lomas saturu un nošķirtu to no citu profesiju sniegtām palīdzības formām (Dāvidsone u. c., 2018, 43.–45. lpp.; Mihailovs u. c., 2018, 51.–52. lpp.). Šo profesionālo kodolu nostiprina arī Psihologa profesijas standarts,⁴ uzsverot, ka psihologs profesionālajā darbībā analizē un piemēro psiholoģijas zinātnes teorētiskos un empīriski pamatotos principus, veic izpēti un konsultēšanu, sniedz psiholoģisko palīdzību, sagatavo un sniedz atzinumu, kā arī izvērtē profesionālās darbības efektivitāti un var veikt zinātniskus pētījumus.⁵ Psihologu likuma komentāros uzsvērts, ka psihologam ir pienākums apzināties savas kompetences robežas un sadarboties ar citiem speciālistiem, ievērojot konfidencialitāti un profesionālās autonomijas principu (Dāvidsone u. c., 2018, 48. lpp.).

Psihologa profesija Latvijā ir reglamentēta, un tās prakses kvalitāte tiek balstīta noteiktās kvalifikācijas un profesionālās kvalitātes nodrošināšanas prasībās. Pagrieziena punkts profesijas sakārtošanā Latvijā bija Psihologu likuma⁶ pieņemšana 2017. gadā, kas nostiprināja psihologa profesijas kā reglamentētas profesijas statusu un definēja profesionālās prakses pamatnosacījumus. Profesijas standarts psihologa kvalifikāciju pozicionē kā piektā profesionālās kvalifikācijas līmeņa profesiju, kas atbilst septītajam Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūras līmenim, tādējādi netieši iezīmējot arī prasību pēc augstas profesionālās autonomijas, analītiskas spriestspējas un pētnieciskās kompetences⁷. Normatīvais regulējums precizē pamatjēdzienus, kas strukturē profesionālo lauku (piemēram, psihologs, psihologa sertifikāts, profesionālā darbība, psihologs-pārraugs un pārraudzība), tādējādi skaidrojot gan profesionālās darbības priekšnoteikumus, gan atbildības ietvaru (Baumane un Vesperis, 104.–106. lpp.). Šeit īpaši nozīmīga ir pārraudzība kā profesionālās kvalitātes un profesionālās gatavības stiprināšanas mehānisms – tā tiek aprakstīta kā sistemātiska profesionāla sadarbība

⁴ Psihologa profesijas standarts (PS-108) (Valsts izglītības satura centrs, 2019; stājies spēkā 2019. gada 12. jūnijā).

⁵ Turpat.

⁶ Psihologu likums (Saeima, 2017; pieņemts 2017. gada 30. martā; Latvijas Vēstnesis, 75; stājies spēkā 2017. gada 12. aprīlī).

⁷ Turpat.

ar psihologu-pārbaudi, ko var īstenot individuāli vai grupā un kas vērsta uz kompetences pilnveidi un profesionālās spriestspējas nostiprināšanu (Baumane un Vesperis, 105.–106. lpp.).

Profesionālās prakses ietvarā būtisku vietu ieņem arī profesionālo attiecību struktūra, proti, klienta un pasūtītāja nošķirums. Psihologu likuma komentāros skaidrots, ka klients primāri ir fiziska persona, kas saņem psihologa pakalpojumu, savukārt pasūtītājs var būt fiziska vai juridiska persona, kas šo pakalpojumu pieprasa. Šāda situācija praksē aktualizē jautājumus par informēšanu, datu pieejamību, atzinumu izmantošanu un profesionālās autonomijas saglabāšanu (Baumane un Vesperis, 106.–107. lpp.). Līdztekus sadarbības pārskats tiek iezīmēts kā profesionālās darbības dokumentēšanas instruments, kas veicina sadarbības procesa pārskatāmību un palīdz uzturēt profesionālās atbildības standartus. Saskaņā ar profesijas standartu šāda dokumentēšana tiek sasaistīta ar profesionālās darbības uzdevumiem gan izpētes, gan konsultēšanas, gan psiholoģiskās palīdzības sniegšanas ietvarā (piemēram, sagatavojot sadarbības pārskatu un citus klientam/pacientam nozīmīgus dokumentus).⁸

Psihologa profesionālie standarti praksē tiek nostiprināti ar pamatprincipiem un profesionālās ētikas prasībām. Psihologa profesionālās darbības pamatprincipi strukturē profesionālo rīcību, akcentējot atbildību par profesionāliem lēmumiem un to sekām, kompetences robežu ievērošanu, konfidencialitāti, klienta labklājību, profesionālu sadarbību un klienta informēšanu, kā arī ētisku, cilvēktiesībās balstītu attieksmi.⁹ Profesijas standarts šo ētisko dimensiju konkretizē kā prasību ievērot psihologa profesionālās ētikas normas, identificēt un risināt profesionālās ētikas dilemmas, kā arī sadarboties multiprofesionālā un starpdisciplinārā darba vidē.¹⁰ Šo normatīvo orientieru ētiskais pamats saskan ar Eiropas Psihologu asociāciju federācijas¹¹ (EFPA) metakodeksā izceltajiem četriem principiem – cieņu, kompetenci, atbildību un godīgumu –, kas tiek pozicionēti kā profesionālās uzticamības un kvalitātes priekšnoteikumi (Mārtinsone un Girgensone, 2018, 90.–93. lpp.).

Latvijas regulējumu iespējams skatīt arī plašākā Eiropas profesionālo standartu telpā. Koļesņikova u. c. (2022) norāda, ka EFPA izstrādātais *EuroPsy* standarts¹² ir veicinājis vienotu psihologa profesijas regulējuma un standartu attīstību Eiropā, tostarp Latvijā, un pārskatītajā modelī psihologa profesionālā kompetence tiek strukturēta funkcionālajās kompetencēs (no vajadzību noskaidrošanas līdz intervences novērtēšanai) un pamatkompetencēs, kas aptver ētiku, komunikāciju, profesionālo attīstību, zinātnisku pieeju, sadarbību, kultūratšķirību respektēšanu, informācijas un komunikācijas tehnoloģiju izmantošanu, datu aizsardzību un

⁸ Turpat.

⁹ Psihologu likums (Saeima, 2017, 12. pants).

¹⁰ Psihologa profesijas standarts (PS-108) (Valsts izglītības satura centrs, 2019).

¹¹ *European Federation of Psychologists' Associations* (EFPA).

¹² *EuroPsy – European Standard and Certificate in Psychology*, sastādītājs Eiropas psihologu asociāciju federācija (EPFA), pēdējais atjauninājums 2025. gada jūlijā.

virtuālā privātuma nodrošināšanu, kā arī pašrefleksiju un pašaprūpi. Vienlaikus autori uzsver, ka šāds Eiropas standartu ietvars ir sekmējis psihologa profesijas reglamentāciju arī Latvijā, proti, kopš 2018. gada psihologa profesija Latvijā pieder reglamentēto profesiju saimei¹³ un psihologa izglītību, profesionālo darbību un profesionālās kvalitātes standartus nosaka Psihologu likums,¹⁴ kā arī Ministru kabineta 2018. gada 29. maija noteikumi Nr. 301 “Psihologu noteikumi”¹⁵ un Psihologu ētikas kodekss.¹⁶

Papildus normatīvajam regulējumam psihologa profesionālās prakses ietvaru Latvijā nozīmīgi balsta profesionālās organizācijas, kas stiprina profesijas kolektīvo dimensiju un veicina profesionālās identitātes nostiprināšanos. Ņemot vērā psihologu profesionālās darbības jomu daudzveidību,¹⁷ saskaņā ar 2018. gada datiem Latvijā bija izveidotas gandrīz 30 nevalstiskās organizācijas, kuru nosaukumā ietverts vārds “psiholoģija”. Tās atšķiras pēc darbības mēroga un pārstāvētajām interesēm, bet mērķos visbiežāk uzsver konkrētās jomas attīstību un profesionālo interešu aizstāvību (Mārtinsone, 2018, 54. lpp.). Vienlaikus nozares līmenī tiek akcentēta arī pārstāvniecības un vienotas profesionālās identitātes stiprināšanas funkcija – apvienot psihologus un aizstāvēt viņu intereses jautājumos, kas skar psiholoģijas zinātnei un profesionālo praksi sešās profesionālās darbības jomās.¹⁸ Tādējādi profesionālās organizācijas darbojas kā saiknes posms starp individuālo praksi un plašāku institucionālo vidi, vienlaikus atbalstot profesionālās piederības izjūtu un kopīgu kvalitātes kritēriju izpratni.

1.3.2. Mākslas terapeita profesionālās darbības ietvars

Latvijā mākslas terapeita profesionālo praksi nosaka tiesiskais un profesionālais ietvars, kas vienlaikus definē profesijas statusu, kompetences robežas un atbildības standartus. Mākslas terapija ir valsts mērogā atzīta veselības aprūpes joma un pakalpojums, kura mērķis ir psihiskās un fiziskās veselības atjaunošana, veicināšana un atbalstīšana. Praksē tas var tikt īstenots monodisciplināri, tomēr biežāk multiprofesionālas komandas kontekstā, paplašinot klientam/pacientam pieejamo palīdzības risinājumu spektru. Mākslas terapeita profesionālās darbības tiesiskais pamats tiek saistīts ar ārstniecību regulējošo normatīvo aktu sistēmu, kur

¹³ Likums “Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” (Saeima, 2001; pieņemts 2001. gada 20. jūnijā; Latvijas Vēstnesis, 105; stājies spēkā 2001. gada 6. jūlijā).

¹⁴ Psihologu likums (Saeima, 2017; pieņemts 2017. gada 30. martā; Latvijas Vēstnesis, 75; stājies spēkā 2017. gada 12. aprīlī).

¹⁵ Psihologu noteikumi (Ministru kabineta noteikumi Nr. 301) (Ministru kabinets, 2018; pieņemti 2018. gada 29. maijā; Latvijas Vēstnesis, 106; stājušies spēkā 2018. gada 31. maijā).

¹⁶ Psihologu ētikas kodekss (Psihologu sertifikācijas padome, 2018/2019; apstiprināts 2018. gada 13. decembrī, ar papildinājumiem 2019. gada 14. martā).

¹⁷ Saskaņā ar Psihologu likuma 4. pantu psihologa profesionālās darbības jomas ir šādas: 1) izglītības un skolu psiholoģija, 2) darba un organizāciju psiholoģija, 3) klīniskā un veselības psiholoģija, 4) juridiskā psiholoģija, 5) konsultatīvā psiholoģija, 6) militārā psiholoģija.

¹⁸ Latvijas Psihologu biedrība, <https://psihologubiedriba.lv/par-mums/>

mākslas terapeits tiek definēts kā ārstniecības persona, kas darbojas savas kompetences ietvaros.¹⁹

Pagrieziens profesijas nostiprināšanā Latvijā bija mākslas terapeita profesionālā statusa nostiprināšana Ārstniecības likumā²⁰ 2012. gadā, kas precizēja profesijas vietu veselības aprūpē un profesionālās darbības ietvaru. Mākslas terapeits Latvijas veselības aprūpes profesionālajā klasifikācijā ietilpst funkcionālo speciālistu grupā līdzās citiem rehabilitācijas jomas speciālistiem, un šis statuss precizē arī profesionālās darbības fokusu: funkcionēšanas ierobežojumu izvērtēšanu, rehabilitācijas principu pārzināšanu, ārstniecības procesa mērķtiecīgu plānošanu un īstenošanu, kā arī profesionālu atzinumu un rekomendāciju sniegšanu.²¹ Profesionālās prakses ietvars tiek konkretizēts arī profesijas standartā, kur mākslas terapeita pamatuzdevumi ietver klienta/pacienta resursu un funkcionēšanas izvērtēšanu, terapeitisko mērķu izvirzīšanu, terapijas plānošanu un īstenošanu (individuāli vai grupā), rezultātu izvērtēšanu un profesionālo dokumentēšanu.²²

Mākslas terapeitu profesionālās darbības vide Latvijā ir daudzslāņaina – profesija ir pārstāvēta veselības aprūpē, izglītībā, sociālajā aprūpē un privātpraksē, tomēr empīriskie dati norāda uz veselības aprūpes konteksta dominanci (Akmane & Mārtinsone, 2025). Šāds profesionālās prakses ietvars nozīmē arī specifisku valodas un sadarbības kultūru, proti, darbā starpdisciplinārā komandā mākslas terapeitam nepieciešama spēja precīzi formulēt izvērtējumu, mērķus un rezultātus kopīgajā profesionālajā terminoloģijā, vienlaikus saglabājot profesijas atšķirīgo ieguldījumu (Akmane & Mārtinsone, 2025). Šajā kontekstā akcentēta arī orientēšanās veselības aprūpē lietotajās klasifikācijās (SSK-10,²³ SFK²⁴ un zinātniskajā aprītē bieži izmantotajā DSM-5²⁵), jo tās strukturē problēmu konceptualizāciju, mērķu izvirzīšanu un starpprofesionālu saprašanos (Akmane & Mārtinsone, 2025).

Profesionālās prakses ietvarā būtiska vieta ir profesionālo attiecību un atbildības strukturējumam. Veselības aprūpē pakalpojuma saņemšanas, saskaņošanas un īstenošanas procesā nereti iesaistās institucionālās puses (piemēram, ārstniecības iestāde, nosūtītājs vai

¹⁹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 268 "Noteikumi par ārstniecības personu un ārstniecības personu studentu kompetenci" (Ministru kabinets, 2009) sākotnēji noteica izglītības līmeni un pamatkompetences mākslas terapeita kvalifikācijas iegūšanai; vēlāk tie tika aizstāti ar Ministru kabineta noteikumiem Nr. 617 (Ministru kabinets, 2024), kuros noteiktas aktuālās izglītības prasības un kompetences.

²⁰ Ārstniecības likums (Saeima, 1997; Latvijas Vēstnesis, 167/168; stājies spēkā 1997. gada 1. jūlijā; spēkā esošs, pēdējā redakcija 2025. gada 16. jūlijā).

²¹ Ārstniecības likums (Saeima, 1997, VII A nodaļa, 45.¹ un 45.² pants).

²² Mākslas terapeita profesijas standarts (PS-282) (Valsts izglītības satura centrs, 2023; spēkā no 2023. gada 12. decembra).

²³ SSK-10 klasifikācija (ICD-10; 10. redakcija) (Slimību profilakses un kontroles centrs, n.d.).

²⁴ Starptautiskā funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācija (SFK) (Pasaules Veselības organizācija, 2003).

²⁵ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed.; latv. – Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmata, 5. red.) (American Psychiatric Association, 2013).

komanda), savukārt klients/pacients ir tiešais pakalpojuma saņēmējs. Tas aktualizē jautājumus par informācijas apriti, dokumentācijas izmantošanu, profesionālās autonomijas saglabāšanu un konfidencialitātes robežām multiprofesionālas un starpdisciplināras komandas darbā (Akmane & Mārtinsone, 2025). Profesijas standartā līdz ar to īpaši nozīmīga kļūst dokumentēšanas un rezultātu izvērtēšanas/novērtēšanas prakse, kas vienlaikus kalpo gan kā mākslas terapijas procesa kvalitātes nodrošināšanas instruments, gan kā profesionālās atbildības uzturēšanas mehānisms.²⁶

Mākslas terapeita profesionālie standarti praksē tiek nostiprināti ar kvalifikācijas prasībām, profesionālās kvalitātes nodrošināšanas mehānismiem un profesionālās ētikas orientieriem. Profesijas standartā noteikts kvalifikācijas līmenis²⁷ un definētas specializācijas mākslu terapijā.²⁸ Vienlaikus reglamentētas profesijas statusa ietvarā būtiski ir sertifikācijas un profesionālās kvalitātes uzturēšanas nosacījumi, kas tiek saistīti ar normatīvajiem aktiem un profesionālās prakses prasībām.^{29, 30} Šajā kvalitātes ietvarā liela nozīme ir supervīzijām kā profesionālās pilnveides, pārraudzības un profesionālās gatavības uzturēšanas instrumentam, kas mākslas terapijā Latvijā vēsturiski nostiprināta kā neatņemama profesionālās kultūras daļa³¹ (Akmane & Mārtinsone, 2025).

Profesionālās prakses ietvaru mākslas terapijā Latvijā būtiski stiprina arī profesionālās organizācijas. Mākslas terapeiti ir apvienoti specializāciju profesionālajās asociācijās,³² kas darbojas kopīgā visu mākslas terapijas nozari pārstāvošā organizācijā,³³ nodrošinot profesionālās kopienas pārstāvniecību, tālākizglītības un supervīzijas kultūras uzturēšanu, profesionālās piederības stiprināšanu un profesijas interešu aizstāvību veselības aprūpes, izglītības un politikas veidošanas kontekstos. Šādā veidā profesionālās organizācijas kļūst par nozīmīgu profesionālās identitātes kolektīvās dimensijas balstu, jo tās palīdz saskaņot profesijas

²⁶ Mākslas terapeita profesijas standarts (PS-282) (Valsts izglītības satura centrs, 2023; spēkā no 2023. gada 12. decembra).

²⁷ Mākslas terapeita profesijai noteikts septītais profesionālās kvalifikācijas līmenis (7. PKL).

²⁸ Definētas četras profesionālās kvalifikācijas specializācijas mākslu terapijā: 1) vizuālās mākslas terapija, 2) deju un kustību terapija, 3) mūzikas terapija un 4) drāmas terapija.

²⁹ Ministru kabineta 2024. gada 18. jūnija noteikumi Nr. 391 "Ārstniecības personu sertifikācijas kārtība" (Ministru kabineta noteikumi Nr. 391) nosaka prasības un kārtību mākslas terapeitu kā ārstniecības personu sertificēšanai un resertificēšanai.

³⁰ Ārstniecības personas sertifikāts ir dokuments, ko izsniedz Latvijas Ārstniecības personu profesionālo organizāciju savienība, un tas apliecina attiecīgās personas profesionālo sagatavotību, kā arī norāda, ka ārstniecības persona kā speciālists ir kompetenta patstāvīgi veikt ārstniecības (specialitātes prakses) darbību noteiktā jomā. Sertifikāts tiek izsniegts uz pieciem gadiem.

³¹ Latvijā apstiprinātās mākslu terapijas medicīniskās tehnoloģijas (Zāļu valsts aģentūra, n.d., Ārstniecībā izmantojamo medicīnisko tehnoloģiju datu bāze).

³² Atbilstoši četrām mākslu terapijas specializācijām darbojas šādas profesionālās organizācijas: Latvijas Mākslas terapijas asociācija, Latvijas Deju un kustību terapijas asociācija, Latvijas Mūzikas terapijas asociācija un Latvijas Drāmas terapijas asociācija.

³³ Latvijas Mākslu terapijas asociāciju apvienība.

iekšējos kvalitātes kritērijus ar ārējām sabiedrības un institucionālajām gaidām (Akmane & Mārtinsone, 2025; Mārtinsone, 2010).

1.4. Dialektiskā pieeja profesionālās identitātes pārmaiņu skaidrošanai

Šajā darbā profesionālās identitātes (PI) pārmaiņas krīzes periodā tiek skaidrotas dialektiskā analītiskajā ietvarā, jo tas ļauj profesionālo attīstību aplūkot kā procesu, kurā pretrunas ir pārmaiņu virzītājspēks. Krīzes apstākļos profesionālajā praksē vienlaikus jānotur profesijas pamatprincipi un jāpielāgo darba organizācija, profesionālās robežas un palīdzības sniegšanas formas. Dialektiskā perspektīva ļauj šo dinamiku raksturot kā nepārtrauktības (*continuity*) un pārrāvuma (*rupture*) mijiedarbību. Pretrunas profesionālajā situācijā aktualizējas kā spriedze, ko profesionāli pārstrādā, lai turpinātu darbu. Atsevišķās epizodēs spriedze var pieaugt līdz pārrāvumam, kas prasa jaunu orientieri profesionālajai rīcībai.

Lai analizētu PI pārmaiņu daudzveidību krīzes apstākļos, šajā darbā izmantots dubults dialektiskais ietvars, apvienojot Georga Vilhelma Frīdriha Hēgeļa un Alēna Badiū perspektīvas. Hēgeļa perspektīva tiek izmantota, lai skaidrotu pakāpenisku, imanenti motivētu profesionālās prakses un pašizpratnes pārkārtošanos, saglabājot identitātes pēctecību (Hegel, 1977; Hegel, 2010). Badiū perspektīva ļauj konceptualizēt krīzes epizodes, kurās ierastā profesionālās darbības kārtība tiek izjaukta un profesionālajai rīcībai ir nepieciešams jauns pamats (Badiou, 2005). Abu perspektīvu apvienojums nodrošina ietvaru, kas vienotā interpretācijā aptver gan nepārtrauktu pārkārtošanos, gan pārrāvuma epizodes profesionālās identitātes dinamikā krīzes periodā.

Šajā darbā dialektiskie jēdzieni tiek lietoti interpretatīvi, lai precizētu dalībnieku stāstījumos atklātās nozīmes, nevis lai ieviestu iepriekš noteiktus analīzes kodus. Dialektiska pieeja kā analītisks instruments ir izmantota arī citu profesionālo prakšu izpētē, piemēram, māszinībās (Pereira & Oliveira, 2019), medicīnas izglītībā un profesionālās attīstības dinamikas analīzē (Dornan et al., 2023; Ashari et al., 2024), skolotāju profesionālās pieredzes un identitātes aspektu izpētē (Costa, 2019; Lu, 2026; Martínez-Martínez & Fernández-Larragueta, 2026) un supervīzijas kontekstā (Yerushalmi, 2024). Vienlaikus šajā darbā tiek piedāvāts konceptuāli mērķtiecīgs paplašinājums, proti, dubultais dialektiskais ietvars, kurā Hēgeļa un Badiū perspektīvas tiek apvienotas, lai skaidrotu psihologu un mākslas terapeitu PI pārmaiņas krīzes periodā gan nepārtrauktības procesos, gan pārrāvuma epizodēs.

1.4.1. Dialektikas pamatjēdzieni

Šajā darbā dialektika tiek izmantota kā interpretatīva perspektīva profesionālās identitātes pārmaiņu skaidrošanai krīzes periodā, pieņemot, ka PI attīstība ir strukturēta caur pretrunām. Dialektiskā pieeja ļauj traktēt pretrunas nevis kā analītiski nevēlamas

nekonsekvences, bet kā attīstību ģenerējošus momentus, kas profesionālajā situācijā aktualizējas kā spriedze un veicina profesionālās pašizpratnes un prakses pārkārtošanos (Hegel, 1977; Hegel, 2010; Badiou, 2005). Tāpēc dialektika šajā darbā palīdz konsekventi interpretēt to, kā pretrunas tiek atpazītas, uzturētas un pārstrādātas, kā arī to, kā atsevišķos gadījumos tās noved pie pārrāvuma tipa pārkārtojuma.

Dialektikas lietojums šajā darbā tiek precizēts, atsakoties no vienkāršojuma tēze-antitēze-sintēze, ko mūsdienu Hēgeļa pētniecībā plaši kritizē kā reducējošu (Bohnet, 2013; Viik, 2010; Stone, 2014). Dialektika šeit tiek izmantota nevis kā stingra posmu secība, bet gan kā interpretācijas pieeja, kas palīdz saprast, kā profesionālajā praksē attīstās pretrunas un kā tās virza pārkārtošanos. Dialektisko kustību var raksturot kā procesu, kurā sākotnējais risinājums atklāj savas robežas un tiek pārkārtots uz integrējošāku risinājumu (Stone, 2003). Iznākums nav neitrāls kompromiss, bet turpinājums, kas izaug no tā, kas praksē kļuva nepietiekams (McTaggart, 1892). Vienlaikus pārkārtošanās var nenozīmēt, ka pretruna pazūd. Tā var tikt pārveidota un palikt kā ilgstošs spriedzes punkts (Krahn, 2014).

Dubultais dialektiskais ietvars šajā nodaļā tiek konkretizēts ar četriem pamatjēdzieniem: “pretrunas”, “spriedze”, “nepārtrauktība” un “pārrāvums”. Tie ļauj aprakstīt gan ilgstošu profesionālās prakses pārkārtošanos, gan epizodes, kurās ierastie orientieri tiek izjaukti un profesionālajai rīcībai nepieciešams jauns pamats.

Šajā darbā pretrunas tiek saprastas kā spriedzes pilnas neatbilstības profesionālajā situācijā starp profesionālo praksi, normatīvajām prasībām un profesionālo pašizpratni, kā arī starp iekšējiem resursiem un vajadzībām, piemēram, kapacitāti, drošības izjūtu un vērtībām, un ārējām prasībām, piemēram, institucionāliem nosacījumiem, klientu vajadzību pieaugumu un krīzes ierobežojumiem. Šādas pretrunas izgaismo līdzšinējās noteiktības nepietiekamību un ierosina pārmaiņas (Hegel, 1977; Singer, 2001; Burmeister, 2011). Spriedze raksturo to, kā pretrunas tiek piedzīvotas profesionālajā situācijā. Tā veidojas brīžos, kad vienlaikus jāatbild uz savstarpēji grūti saskaņojamām prasībām, jānotur profesionālie principi vai jāpārdefinē robežas apstākļos, kas šos principus izaicina.

Literatūrā uzsvērts, ka dialektiskajā skatījumā pretrunas nav jāuztver kā problēma vai nepilnība, kas vienkārši jānovērš. Tās palīdz ieraudzīt, kādēļ un kādos apstākļos sākas pārmaiņas. Pretruna noteiktā brīdī signalizē, ka līdzšinējais skatījums vai rīcības veids vairs nav pietiekams, un tādējādi virza tālāku attīstību (Bordignon, 2019). Vienlaikus pretrunu klātbūtne prasa rūpīgu interpretāciju, jo krīzes apstākļos spriedze var saglabāties ilgstoši un ne vienmēr beidzas ar viennozīmīgu atrisinājumu (Palm, 2011).

Šajā darbā nepārtrauktība un pārrāvums tiek lietoti kā analītiski jēdzieni, kas palīdz nošķirt PI pārmaiņu režīmus krīzes periodā, nezaudējot fokusu uz pretrunām. Nepārtrauktības

režīmā profesionālā darbība turpinās, bet mainās tās organizācija, robežas un metodes. Pārrāvuma režīmā ierastā profesionālās situācijas kārtība tiek izjaukta un darbībai nepieciešams jauns orientieris un jauna prakses organizācija (Badiou, 2005; Shaw, 2010; Wright, 2008).

Tālāk šī perspektīva tiek konkretizēta, atsevišķi izklāstot Hēgeļa un Badiū perspektīvu.

1.4.2. Hēgeļa dialektikas perspektīva

Šajā darbā Hēgeļa perspektīva tiek izmantota, lai skaidrotu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā tajās situācijās, kurās pārmaiņas norit kā nepārtraukta profesionālās prakses pārkārtošanās (Hegel, 1977; Hegel, 2010; Singer, 2001; Inwood, 1992). Šī perspektīva uzsver, ka attīstību bieži virza pretrunas, kas kļūst par pārmaiņu impulsu, nevis tikai par traucēkli (Hegel, 1977; Singer, 2001). Krīzes apstākļos tas ir īpaši nozīmīgi, jo profesionāļiem vienlaikus jāturpina palīdzības sniegšana un jāpārkarāto darba veidi, robežas un metodes.

Profesionālās identitātes analīzē šī perspektīva palīdz pamanīt, kā profesionāļa pašizpratne un rīcība mainās situācijās, kurās saduras dažādas prasības un vērtības. Pretrunas var parādīties starp profesionālajām vērtībām un praktiskajiem ierobežojumiem, starp institucionālajām prasībām un profesionālo autonomiju, kā arī starp palīdzības sniegšanas ideāliem un krīzes radīto neskaidrību. Šādās situācijās spriedze iezīmē nepieciešamību pēc pārkārtošanās.

Lai īsi precizētu pārkārtošanās mehānismu Hēgeļa perspektīvā, šajā sadaļā tiek pieminēti jēdzieni “noteiktais noliegums” un “sublācija” (*Aufhebung*). Tie šajā darbā netiek izmantoti kā atsevišķas analīzes vienības, tomēr palīdz skaidrāk parādīt, kā pārmaiņas var notikt, saglabājot identitātes pēctecību (Hegel, 1977; Hegel, 2010; Singer, 2001; Inwood, 1992).

Noteiktais noliegums apzīmē situāciju, kurā līdzšinējais risinājums kļūst nepietiekams konkrētos apstākļos un praksē vairs nedarbojas (Hegel, 1977; Singer, 2001). Profesionālajā praksē tas var nozīmēt brīžus, kuros profesionālis saprot, ka iepriekšējie priekšstati, darba organizācijas principi vai robežas vairs nedod skaidru atbildi, kā rīkoties, un ir nepieciešams pārskatīt līdzšinējo pieeju. Sublācija apzīmē pārkārtošanās veidu, kurā profesionālis nepamet visu iepriekšējo, bet pārveido to tā, lai būtiskākās vērtības un profesionālie orientieri tiktu saglabāti, vienlaikus integrējot jaunās prasības un ierobežojumus (Hegel, 1977; Hegel, 2010; Inwood, 1992; Singer, 2001). Šādā skatījumā nepārtrauktība nav nemainība. Tā ir procesuāla turpinātība, kur profesionālā identitāte kļūst noturīgāka tieši tāpēc, ka spēj pārkārtoties.

Hēgeļa perspektīva neparedz, ka pretrunas vienmēr noslēdzas ar pilnīgu saskaņu. Krīzes apstākļos tās var palikt kā ilgstoši spriedzes punkti, ar kuriem profesionāļiem jārēķinās praksē

(Palm, 2011). Tāpēc šī perspektīva ļauj analizēt PI pārmaiņas kā turpinātu profesionālās darbības pārskatīšanu, kur pretrunas un spriedze iezīmē pārmaiņu nepieciešamību.

Vienlaikus krīzes periodā iespējamās arī epizodes, kurās spriedze vairs netiek pieredzēta kā pakāpeniski pārstrādājama un situācija iegūst pārrāvuma raksturu. Lai konceptualizētu šos gadījumus, nākamajā apakšnodaļā tiek izvēsta Badiū perspektīva (Badiou, 2005).

1.4.3. Badiū dialektikas perspektīva

Šajā darbā Badiū perspektīva tiek izmantota, lai izprastu profesionālās identitātes pārmaiņas tajās krīzes epizodēs, kur profesionālā situācija piedzīvo pārrāvumu un ierastā profesionālās darbības nepārtrauktība vairs netiek uzturēta ar pakāpenisku pielāgošanos. Šādos brīžos var mainīties ne tikai darba forma, bet arī tas, kas profesionālajā praksē tiek uzskatīts par pašsaprotamu, jo profesionālajai rīcībai ir nepieciešams jauns pamats un jauns orientieris (Badiou, 2005; Shaw, 2010).

Lai labāk izprastu darbā lietoto jēdzienu “pārrāvums”, šajā sadaļā īsi tiek pieminēts Badiū jēdziens “notikums” (*event*). Šis jēdziens šajā darbā netiek izmantots kā atsevišķa analīzes vienība, tomēr palīdz saprast, kā pārrāvuma situācijās var parādīties iespēja radikāli jaunam risinājumam un jaunai izpratnei par to, kā ir jārīkojas (Shaw, 2010). Badiū pieejā notikums ir saistīts arī ar citu jēdzienu – “patiesības procesu”, kurā jaunais orientieris pakāpeniski nostiprinās profesionālajā domāšanā un praksē un ar laiku kļūst par stabilu atskaites punktu turpmākajai rīcībai (Shaw, 2010).

Badiū perspektīvā pārrāvums kļūst par profesionāli nozīmīgu pārmaiņu tad, ja profesionālis šo situāciju atzīst un sāk rīkoties atbilstoši jaunajam orientierim. Djūsberī uzsver, ka šādās situācijās ierastie skaidrojumi un orientieri var kļūt mazāk saistoši, lai profesionālā rīcība būtu atbildīga par jaunajiem apstākļiem un nebalstītos tikai automātiskā iepriekšējās pieredzes un pieņēmumu pārnēsē uz jauno situāciju (Dewsbury, 2007). Profesionālās identitātes analīzē tas palīdz aprakstīt brīžus, kad pārrāvuma pieredze izraisa iekšējas pārmaiņas profesionālajā orientācijā un profesionālis sāk citādi definēt, kam uzticas, pēc kā vadās un ko uzskata par profesionāli pareizu.

Tāpēc Badiū perspektīva šajā darbā tiek izmantota, lai interpretētu stāstījumus, kuros ir piedzīvots pārrāvums, parādās jauns profesionāls orientieris un šis orientieris ar laiku tiek nostiprināts praksē kā stabilāks atskaites punkts (Badiou, 2005; Shaw, 2010). Vienlaikus tiek saglabāta interpretatīva piesardzība, jo ne katra krīzes epizode automātiski tiek uzskatīta par notikumu Badiū izpratnē. Badiū perspektīva tiek izmantota tad, ja dalībnieka stāstījumā ir pazīmes par ierastās nepārtrauktības izjukšanu, ir izvirzīts jauns orientieris un šis orientieris tiek uzturēts praksē (Badiou, 2005; Shaw, 2010; Dewsbury, 2007).

1.4.4. Dubultais dialektiskais ietvars

Šajā darbā Hēgeļa un Badiū perspektīvu apvienojums veido dubultu dialektisku ietvaru, kas paredzēts profesionālās identitātes pārmaiņu skaidrošanai krīzes periodā, saglabājot pretrunas kā centrālo analītisko vienību. Abi skatpunkti palīdz aptvert gan pārmaiņas, kas notiek kā nepārtraukta pārkārtošanās, gan epizodes, kurās situācija piedzīvo pārrāvumu un ierastais darbības veids vairs nav uzturams (Hegel, 1977; Hegel, 2010; Badiou, 2005). Šāds ietvars ir nepieciešams, jo krīzes periodā profesionāli var piedzīvot abus procesus līdzās, turpinot darbu mainītos apstākļos un vienlaikus sastopoties ar situācijām, kurās līdzšinējie risinājumi vairs nedarbojas.

Hēgeļa perspektīva šajā ietvarā palīdz skaidrot tās PI pārmaiņas, kur spriedze pamazām virza profesionālās pašizpratnes un darba veidu pārkārtošanos, saglabājot identitātes pēctecību (Hegel, 1977; Hegel, 2010; Singer, 2001; Inwood, 1992). Šajā skatījumā nozīmīgi ir brīži, kuros profesionālis piedzīvo, ka līdzšinējais risinājums vai robežas vairs nav pietiekamas un ir nepieciešams tās pārskatīt (Hegel, 1977; Bordignon, 2012). Badiū perspektīva ļauj interpretēt krīzes epizodes, kur spriedze pieaug līdz pārrāvumam un profesionālajai rīcībai ir vajadzīgs jauns pamats (Badiou, 2005; Shaw, 2010). Šādā skatījumā nozīmīgs ir tas, kā profesionālis atzīst pārrāvuma situāciju un kā jaunais orientieris ar laiku nostiprinās praksē (Badiou, 2005; Dewsbury, 2007; Shaw, 2010).

Dubultais dialektiskais ietvars palīdz izvairīties no diviem vienkāršojumiem. Viens risks ir izskaidrot krīzes pieredzi tikai kā pakāpenisku pielāgošanos un nepamanīt pārrāvuma epizodes. Otrs risks – traktēt visu krīzes pieredzi tikai kā pārrāvumu virkni un nepamanīt ilgstošu darbu ar pretrunām un spriedzi, kas nodrošina profesionālās darbības turpināšanos nepārtrauktības režīmā (Hegel, 1977; Hegel, 2010; Badiou, 2005).

Vienlaikus ietvars tiek lietots metodoloģiski piesardzīgi. Šajā darbā dialektika kalpo datu nozīmju interpretācijai un profesionālās identitātes pārmaiņu norises skaidrošanai krīzes periodā, nevis visaptverošas sociālpolitiskas teorijas izstrādei. Tas ir svarīgi, ņemot vērā literatūrā aprakstītās diskusijas par dialektiskās integrācijas raksturu (Stone, 2014; Axiotis & Allen, 1994) un Badiū pieejas ierobežojumiem plašākā teorētiskā tvērumā (Sacilotto, 2013; Veilahti, 2013; Filloy, 2022).

Noslēdzot, dubultais dialektiskais ietvars šajā darbā nodrošina vienotu skatījumu uz psihologu un mākslas terapeitu PI pārmaiņām krīzes periodā. Profesionālā identitāte tiek analizēta kā dinamiska attīstība, kurā pretrunas un spriedze var virzīt nepārtrauktu prakses pārkārtošanos, bet atsevišķās epizodēs var notikt pārrāvums, kam seko jauna profesionālās rīcības orientiera nostiprināšana praksē.

1.5. Krīzes periods kā profesionālās identitātes izpētes konteksts

Profesionālās identitātes veidošanās un pārveide ir nepārtraukts process, ko nosaka gan specifiski ar profesiju saistīti aspekti, gan plašāki sociopolitiski un tehnoloģiski nosacījumi (Ruijters & Simons, 2020). Lai gan lielākoties profesionālā pašizpratne mainās pakāpeniski, krīzes periodi šo dinamiku saasina un paātrina, jo tie vienlaikus destabilizē ierasto kārtību un pastiprina prasību pēc ātras rīcībspējas. Šādos apstākļos profesionālim īsā laikā jāpieņem lēmumi par profesionālās prakses formu, robežām, atbildību un ētiskajām prioritātēm, bet PI pārmaiņas kļūst pamanāmākas – spriedze starp ierastajām profesionālajām gaidām un situācijas uzspiestajām prasībām izgaismo pretrunas un aktualizē gan nepārtrauktības, gan pārrāvuma pieredzes dimensijas.

Šajā darbā krīze netiek reducēta uz vienas nozares vai vienas sistēmas traucējumu. Tā tiek skatīta kā daudzdimensionāls un savstarpēji pastiprinošs process, kurā ekonomiskie, politiskie, sociālie un emocionālie satricinājumi veido kumulatīvu spriedzes lauku ar noturīgām sekām ikdienas dzīvē un profesionālajā darbībā (Desalegn et al., 2022; Osuna & Rama, 2021; Kousis et al., 2022; Pavlova et al., 2023). Attiecīgi, krīzes periodu šajā darbā veido savstarpēji saistītu notikumu virkne: Covid-19 pandēmija un ar to saistītā sociālā distancēšanās (World Health Organization, 2020a, 2020b), strauji paātrināta digitalizācija kā krīzes katalizators, kā arī karš Ukrainā, kas destabilizēja Eiropu sociāli, politiski un emocionāli (Kovtunyk et al., 2023; Budustour, 2022). Šo notikumu kumulatīvā ietekme pastiprināja situāciju, kurā individuālie un institucionālie pielāgošanās uzdevumi pārklājas ar sabiedrības psihiskās veselības spriedzi un tai sekojošu psiholoģiskās palīdzības pieprasījuma pieaugumu (International Monetary Fund, 2022; Lass-Hennemann et al., 2024; Andrada-Félix et al., 2024).

Būtiski uzsvērt, ka krīzes periods šeit tiek saprasts ne tikai kā pārtraukums ar profesionālo darbību saistīto aspektu ierastajā kārtībā, bet arī kā apstākļu kopums, kuru ietekmē profesionālā kārtība tiek pārveidota. Dialektiskā perspektīva ļauj krīzes procesu interpretēt kā dinamisku spriedzes un pretrunu kopumu, kur pretrunu risināšana var kļūt par pārmaiņu virzītājspēku (Boshoff, 2021; Zwart, 2022). Tas nozīmē, ka krīzes var palielināt ievainojamību un nenoteiktību, radīt distresu un dezorientāciju, bet vienlaikus tās var aktivizēt arī profesionālās attīstības iespējas, ja tiek atrasti adaptīvi risinājumi un pārstrukturētas prakses formas (Dafermos, 2024; Ahlqvist, 2022). Tādēļ analītiski nozīmīgi ir pētīt ne tikai pārrāvumus un profesionālās darbības traucējumus, bet arī adaptāciju kā procesu, kas ļauj uzturēt profesionālās darbības ilgtspēju un konsolidēt profesionālo identitāti.

Šajā nodaļā krīzes periods tiek aplūkots kā profesionālās identitātes izpētes konteksts, fokusējoties uz trim savstarpēji saistītiem aspektiem: (1) prakses formātu transformāciju pandēmijas laikā, (2) kara radīto kolektīvās krīzes pieredzi un (3) publiskās psihiskās veselības

spriedzi un profesionālā pieprasījuma pieaugumu, kas kopumā izgaismo profesionālo lomu pārkārtojumus un adaptācijas nozīmi profesionālās identitātes nepārtrauktības uzturēšanā.

1.5.1. Covid-19 pandēmija: sociālā distancēšanās un darba formātu transformācija

Covid-19 pandēmija iezīmēja strauju pāreju uz sociālās distancēšanās režīmu (World Health Organization, 2020a, 2020b), kas būtiski pārkārtoja psiholoģiskās palīdzības prakses nosacījumus un profesionālās darbības organizāciju. Vienlaikus pieauga psiholoģiskās palīdzības pieprasījums, ko pastiprināja izolācija, trauksme un nenoteiktība, radot papildu spiedienu uz profesionāļiem un viņu profesionālajiem resursiem (Kalaitzaki et al., 2022; Pavlova, 2023). Līdztekus palīdzības sniegšanas uzdevumam profesionāļi paši piedzīvoja paaugstinātu psiholoģisko slodzi, kas pētījumos aprakstīta saistībā ar stresu, distresu un izdegšanas risku veselības aprūpes un palīdzības profesijās (Denning et al., 2021; Trumello et al., 2020).

Pandēmijas apstākļos darba formātu transformācija visbiežāk izpaudās kā strauja pāreja uz attālinātu vai hibrīdu palīdzības sniegšanu. Šajā kontekstā digitalizācija netiek skatīta kā vispārīgs vai pakāpenisks modernizācijas process, bet kā krīzes apstākļos paātrināts profesionālās prakses pārkārtojums, kas piespieda īsā laikā pārskatīt profesionālās robežas (to izplūšanas risku) un ētiskos jautājumus, tostarp jautājumus par datu drošību, privātumu un informēto piekrišanu (O'Malley, 2022; Weisenmuller & Luzier, 2023; Asbrand et al., 2023; Light et al., 2024; Raju et al., 2024). Attālinātā darba režīms vienlaikus izaicināja digitālās profesionālās kompetences (digitālās prasmes, terapeitisko attiecību veidošanu digitālā vidē, sesijas struktūras pielāgošanu u. c.) un izgaismoja profesionālās klātbūtnes jēdzienu praksē kā nozīmīgu un pakļautu pārmaiņām (Nunes & Ozog, 2021).

Mākslas terapijas laukā šī spriedze īpaši izgaismojās, jo tika pārtraukta daļa no praksē ierastajiem klātbūtnes, mākslas materiālu un kopradīšanas aspektiem, vienlaikus profesionāļiem cenšoties saglabāt terapeitisko integritāti un profesionālās darbības kodolu (Gaddy et al., 2020). Pētījumos aprakstīts, ka attālinātā darba apstākļos var pieaugt emocionālā slodze, vājināties kolēģu atbalsta pieredze un pastiprināties robežu izplūšana starp personisko un profesionālo telpu (Chandler & Maclean, 2022; Shoemark et al., 2022). Vienlaikus krīzes apstākļi var rosināt radošu prakses pārstrukturēšanu un jaunu sadarbības veidu attīstīšanu, veicinot mākslas terapiju profesionālajā pašizpratnē spēju elastīgi pielāgot praksi un radīt situācijai atbilstošus profesionālos risinājumus (Dos Santos & Tsiris, 2022).

1.5.2. Karš Ukrainā un kolektīvās krīzes pieredze

Karš Ukrainā, kas sākās 2022. gada februārī, Eiropas reģionā aktualizēja kolektīvās krīzes pieredzi, kas ietekmēja gan sabiedrības sociāli emocionālo fonu, gan psiholoģiskās palīdzības prakses saturu un intensitāti (Riad et al., 2022). Šis konteksts rada atšķirīgu spriedzes raksturu nekā pandēmija. Ja pandēmijā dominēja epidemioloģiski un sociāli ierobežojumi, tad kara situācijā priekšplānā izvirzās vardarbības realitātes, zaudējuma un drošības apdraudējuma pieredzes, kā arī ar to saistīta ilgstoša nenoteiktība. Veselības aprūpes un psiholoģiskās palīdzības profesiju kontekstā šie apstākļi var paaugstināt prasību pēc profesionāļu psiholoģiskās noturības un ātras reaģēšanas (Bdaiwi et al., 2023).

Kolektīvas krīzes apstākļos psiholoģiskās palīdzības sniedzēji var piedzīvot profesionālās lomas paplašināšanos – papildus individuālajai palīdzībai pieaug vajadzība pēc krīzes intervencēm, resursu mobilizēšanas, psiholoģiskā atbalsta sniegšanas plašākai sabiedrībai un līdzdalības sociālās saliedētības uzturēšanā. Šāda situācija var veicināt misijas izjūtu un profesionālā nozīmīguma pieaugumu, vienlaikus paaugstinot pārslodzes risku (Levkovich & Labes, 2024). Pētījumos par kara kontekstu tiek uzsvērti sekundārās traumatizācijas un izdegšanas riski, kas saistīti ar regulāru saskarsmi ar klientu/pacientu traumatiskām pieredzēm un paralēlu profesionāļu atrašanos tajā pašā sociālās un emocionālās nedrošības laukā (Tsybuliak et al., 2023).

1.5.3. Psihiskās veselības slodze un pieprasījums pēc palīdzības

Pandēmijas un kara kumulatīvā ietekme veidoja situāciju, kurā publiskās psihiskās veselības spriedze kļuva par stabilu sociāli emocionālo fonu, bet psiholoģiskās palīdzības pieprasījums – par strukturāli pieaugošu profesionālās darbības nosacījumu (Kalaitzaki et al., 2022; Riad et al., 2022).

Secīgas krīzes rada ne tikai tūlītējus satricinājumus, bet tām ir arī uzkrājošs efekts, kas laika gaitā pasliktina gan iedzīvotāju psihisko veselību, gan palīdzības sistēmu kapacitāti. Pētījumi rāda, ka šādos apstākļos var mazināties darbinieku motivācija un palielināties to mainība, kā arī pasliktināties piekļuve palīdzības un atbalsta pakalpojumiem (Thomas et al., 2025). Jau Covid-19 sākumposmā sabiedrībā plaši pieauga psiholoģiskā slodze: biežāk tika novērota trauksme, depresivitāte, turklāt īpaši skartas bija ievainojamākas grupas, tostarp frontes darbinieki, vecāka gadagājuma cilvēki un bērni (Han et al., 2023). Šo situāciju vēl vairāk pastiprināja sociālā izolācija, uzturēšanās mājās ierobežojumi un citi preventīvie pasākumi (Radfar et al., 2021).

Ukrainas kara kontekstā Latvijā šī kolektīvās krīzes pieredze atspoguļojās arī sabiedrības emocionālās pašsajūtas rādītājos. Jau 2022. gada marta sākumā veiktā “Kantar” aptauja parādīja, ka 85 % Latvijas iedzīvotāju atzina kara Ukrainā negatīvo ietekmi uz savu

emocionālo stāvokli.³⁴ Arī vēlāk šī ietekme saglabājās augsta: 2024. gada 15. aprīļa mērījumā negatīvu ietekmi norādīja 76 % respondentu.³⁵ Tas parāda, ka kara radītā psiholoģiskā spriedze Latvijā nebija tikai īslaicīga reakcija uz kara sākumu, bet noturīgs sociāli emocionāls fons, kurā psiholoģiskās palīdzības sniedzēji īstenoja savu profesionālo darbību.

Vairāku krīžu pārklāšanās – pandēmija, karš Ukrainā – šo slodzi vēl vairāk pastiprināja, īpaši jauniešiem un sociāli mazāk aizsargātām grupām (Kalwak et al., 2024). Šādā kontekstā profesionāļi sastopas ar spriedzi – reaģēt uz akūtām krīzes izpausmēm sabiedrībā (piemēram, trauksme, depresivitāte, traumatiska pieredze, zaudējums, attiecību destabilizācija) un vienlaikus pašiem noturēt ilgtermiņa psiholoģiskās palīdzības funkciju, kas saistīta ar adaptēšanos situācijai un pašpalīdzību (Rokach & Boulazreg, 2020; Chandrasekaran et al., 2024). Tātad tas nav tikai pieaugošs pieprasījums, bet biežāk aktualizējas ilgstošas nenoteiktības, drošības apdraudējuma un dzīves jēgas jautājumi, kas var mainīt psiholoģiskās palīdzības tematisko fokusu un palielināt profesionāļu emocionālo slodzi.

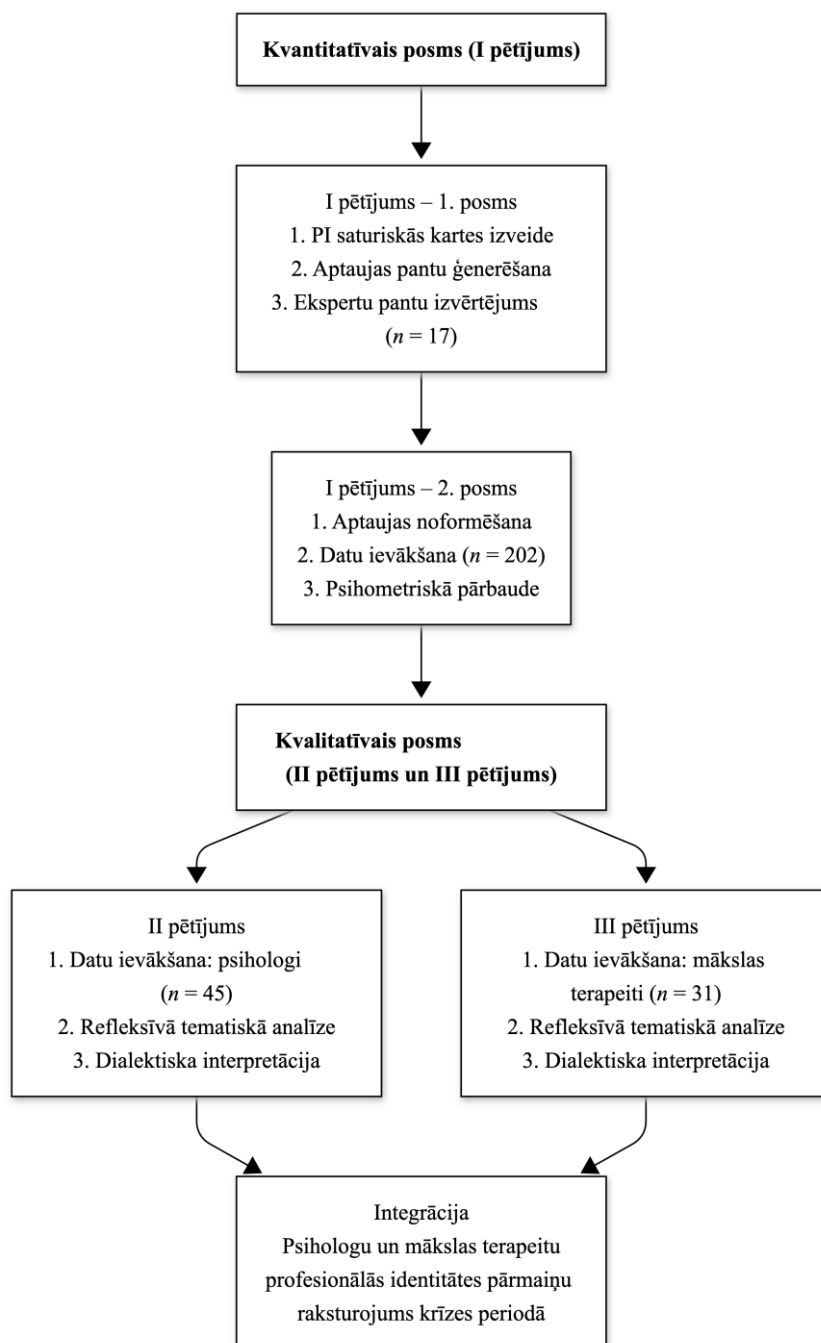
³⁴ <https://www.kantar.lv/70-latvijas-iedzivotaju-pedeja-menesa-laika-ir-izjutusi-miega-traucejumus/>

³⁵ <https://www.kantar.lv/76-latvijas-iedzivotaju-kars-ukraina-ir-negativi-ietekmejis-vinu-emocionalo-stavokli/>

2. Metodoloģiskais ietvars

2.1. Promocijas darba pētījuma dizains

Promocijas darbā izvēlēts secīgs jauktais pētījuma dizains (*sequential mixed methods*), jo darba mērķis paredz vienotā pētnieciskā ietvarā konceptuāli visaptveroši izpētīt un empīriski pārbaudīt profesionālās identitātes konstruktu psiholoģiskās palīdzības profesijās un analizēt PI pārmaiņas krīzes periodā. 2.1. attēlā parādīts promocijas darba pētījuma dizains.

2.1. attēls. Promocijas darba secīgā jauktā pētījuma dizaina pārskats

Jauktās metodes ir piemērotas sarežģītu sociālo fenomenu izpētei, jo kvantitatīvā komponente ļauj sistemātiski strukturēt un pārbaudīt konstrukta dimensijas un sakarības,

savukārt kvalitatīvā komponente ļauj rekonstruēt nozīmju kontekstu, pieredzes nianšes un procesualitāti.

Kombinācija tādējādi nodrošina izpratni plašākā mērogā un stiprina secinājumu pamatotību, integrējot atšķirīgu datu veidu ieguldījumu (Creswell & Plano Clark, 2018; Tariq & Woodman, 2013; Oranga et al., 2025; Subedi, 2023). Šī izvēle arī saskan ar jaukto metožu pieejas pamatojumu kā atbildi uz situācijām, kurās vienas metodes ietvarā ir grūti aptvert gan konstrukta struktūru, gan tā izmaiņu procesus situētā praksē (Caruth, 2013).

Secīgā dizaina īstenojums ir veidots tā, lai pirmais posms (I pētījums) nodrošinātu konstrukta empīriski strukturēto pamatu, bet otrais posms (II un III pētījums) ļautu interpretēt profesionālās identitātes pārmaiņu pieredzi krīzes perioda apstākļos.

2.2. Kvantitatīvais posms: instrumenta izstrāde un pārbaude

Secīgā dizaina pirmā posma (I pētījums) centrā ir profesionālās identitātes konstrukta konceptuāla un empīriskā izpēte psiholoģiskās palīdzības profesiju kontekstā – instrumenta izstrāde un psihometriskā pārbaude nodrošina skaidrāku konstrukta operacionalizāciju un salīdzināmības pamatu. Šī posma nepieciešamību pamato PI pētniecības lauka teorētiskā daudzveidība un fakts, ka empīriskajos pētījumos PI nereti tiek lietota ar nepietiekami precizētu definīciju un bez skaidri nosauktas teorētiskās piesaistes (Tong et al., 2020; Cornett et al., 2023; Mount et al., 2022; Fitzgerald, 2020; Semjonova, 2024). Tādēļ I pētījums darbojas kā metodoloģisks pamats turpmākajai analīzei un ļauj definēt PI saturisko struktūru un izveidot empīriski pamatotu instrumentu, kas atbilst psiholoģiskās palīdzības profesiju specifikai.

Profesionālās identitātes konstrukta pārbaude tika balstīta psihometriskos principos, kuru mērķis ir pamatot instrumenta struktūru un lietojamību psiholoģiskās palīdzības profesiju kontekstā. Analīzē tika izvērtēta konstrukta dimensiju struktūra, izmantojot izpētošo faktoru analīzi, kā arī aprēķināti pantu un skalu psihometriskie rādītāji. Skalu iekšējā saskaņotība tika novērtēta ar *Cronbach alfa*, savukārt pantu darbība tika izvērtēta, analizējot pantu reakcijas indeksus kā pantu vidējās vērtības un diskriminācijas indeksus kā pantu un skalas kopējā rādītāja sakarību, izmantojot *item-rest* korelāciju. Šāda pieeja ļauj pamatot, ka instruments pietiekami reprezentē profesionālās identitātes konstruktus un ir izmantojams turpmākai pētniecībai un salīdzināmībai.

Aptaujas posms primāri ir vērsts uz konstrukta un instrumenta pārbaudi, savukārt PI pārmaiņu pieredze tiek analizēta kvalitatīvajā posmā.

2.3. Kvalitatīvais posms: dialektiskais analītiskais ietvars

Otrajā posmā (II un III pētījums) profesionālā identitāte tiek pētīta kā pārmaiņu process krīzes periodā, balstoties daļēji strukturētās intervijās ar psihologiem un mākslas terapeitiem. Šeit kvalitatīvā komponente ir izvēlēta, lai atklātu, kā profesionāli apraksta spriedzes, robežu pārstrukturēšanu, adaptāciju un profesionālās jēgas uzturēšanu mainītos prakses nosacījumos un kā šīs pieredzes diferencējas starp divām radniecīgām profesijām.

Šajā darbā dialektiskā pieeja tiek izmantota kā analītisks un interpretatīvs ietvars, lai skaidrotu PI pārmaiņas krīzes periodā. Dialektiska interpretācija ir piemērota situācijām, kurās profesionālajā darbībā sastopas atšķirīgi uzstādījumi un gaidas un profesionāliem jāuztur profesionālās darbības nepārtrauktība, vienlaikus pārkārtojot prakses nosacījumus. Tādējādi dialektika šeit kalpo kā instruments, kas ļauj empīriskajos datos strukturēti izcelt pretrunas un spriedzes, kā arī saprast, kā tās var attīstīties gan nepārtrauktības, gan pārrāvuma virzienā, īpaši akcentējot adaptāciju kā profesionālās ilgtspējas priekšnosacījumu (Hegel, 1977; Inwood, 1992; Houlgate, 2005).

Darbā izmantotas divas dialektiskās perspektīvas, jo tās ļauj precīzāk nošķirt atšķirīgus profesionālās identitātes pārmaiņu veidus krīzes periodā. Hēgeļa perspektīva ir piemērota, lai interpretētu pārmaiņas kā pakāpenisku attīstību, kurā spriedzes tiek pārveidotas un integrētas, pārkārtojot profesionālās darbības organizāciju (Hegel, 1977; Houlgate, 2005; Singer, 2001). Savukārt Badiū perspektīva ļauj konceptualizēt situācijas, kurās pārmaiņas ir straujākas un saistītas ar pārrāvuma pieredzi, pēc kuras profesionālajā pašizpratnē un praksē nostiprinās jauns profesionālais orientieris (Badiou, 2005; Shaw, 2010). Šo perspektīvu papildinošā daba palīdz PI pārmaiņas skaidrot diferencēti, vienlaikus saglabājot vienotu interpretācijas asi: pretrunas un spriedzes, to attīstība, kā arī dialektiskā sintēze – spriedžu integrēšana un/vai jaunu profesionālo orientieru nostiprināšana praksē kā procesi, kuros PI krīzes periodā tiek pārkārtota.

2.4. Kvalitatīvais posms: interviju datu ieguve

Interviju dati šajā darbā tiek izmantoti, lai izpētītu, kā profesionāli apraksta profesionālās identitātes pārmaiņas un kā tās atklājas profesionālajā pašizpratnē un praksē pētījumā definētajā laika ietvarā. Datu ieguvei izvēlētas daļēji strukturētās intervijas, jo šis formāts apvieno pietiekamu fokusējumu uz pētījuma mērķi ar elastību, kas ļauj sarunas gaitā padziļināt un precizēt dalībnieku nozīmju veidošanu, saglabājot iespēju sekot arī analītiski nozīmīgiem akcentiem, kas parādās intervijas laikā (Mohanty et al., 2018; MacEwan et al., 2025).

Daļēji strukturētās intervijas veicina bagātīga kvalitatīvā materiāla ieguvi, un dalībnieki var formulēt pieredzi saviem vārdiem, atklājot gan nianšes, gan subjektīvi nozīmīgus akcentus, kurus strukturētākas pieejas mēdz fiksēt nepilnīgāk (Radford et al., 2022; Yeh et al., 2025). Šāds formāts arī stiprina kontekstuālu izpratni par profesionālās pieredzes nosacījumiem, jo

dialogā iespējams skaidrāk ieraudzīt, kā sociālie un institucionālie apstākļi ietekmē dalībnieku interpretācijas un profesionālās rīcības izvēles (Sun et al., 2022).

Intervijas jautājumi tika formulēti tā, lai dalībnieki pēc iespējas visaptveroši pastāstītu par PI pārmaiņu pieredzi profesionālajā praksē un pašizpratnē pētījumā definētajā laikā, vienlaikus nodrošinot salīdzināmu tematisko asi starp intervijām. Interviju materiāls tika iegūts divās psiholoģiskās palīdzības profesijās (psihologi un mākslas terapeiti), lai vienotā analītiskā ietvarā varētu salīdzināt kopīgos PI pārmaiņu aspektus un profesijām raksturīgās iezīmes. Detalizēta atlases un procedūras informācija ir izklāstīta promocijas darba 4.2. un 5.2. apakšnodaļā.

2.5. Kvalitatīvais posms: analīze un interpretācija

Interviju materiāla analīzē izmantota RTA, jo tā ļauj sistemātiski identificēt un interpretēt nozīmju regularitātes dalībnieku stāstījumos, vienlaikus saglabājot analīzes jūtīgumu pret kontekstu un pētnieka interpretatīvo lomu (Braun & Clarke, 2021; Byrne, 2021; Braun & Clarke, 2024). Šī pieeja ir piemērota PI pārmaiņu izpētei, jo tā ļauj strukturēt pieredzes nozīmes tematiskā līmenī un veidot interpretāciju par to, kā profesionāli raksturo pārmaiņas profesionālajā pašizpratnē un praksē. RTA elastība ļauj analīzē saglabāt atvērtību datu materiālam, vienlaikus analītiski konsekventi saistot interpretāciju ar darba teorētisko ietvaru (Byrne, 2021; Hendry, 2022). Analīzes atspoguļojumā tika ņemtas vērā refleksīvās tematiskās analīzes ziņošanas vadlīnijas (Braun & Clarke, 2024).

Refleksīvās tematiskās analīzes soļi, kas abām izlasēm tika veikti pēc vienota principa un iteratīvi, ietvēra: (1) iepazīšanos ar datiem, atkārtoti lasot transkriptus un fiksējot sākotnējās analītiskās piezīmes; (2) sākotnējo kodēšanu, sistemātiski iezīmējot nozīmju vienības, kas atbilst pētījuma fokusam; (3) tēmu veidošanu, grupējot kodus plašākos tematiskos rakstos; (4) tēmu precizēšanu, pārskatot tēmu iekšējo viengabalainību un atšķirīgumu, kā arī to atbilstību datu materiālam; (5) tēmu nosaukšanu un aprakstu veidošanu, formulējot skaidrus tematiskos akcentus un saistot tos ar pētījuma jautājumiem (Braun & Clarke, 2021; Byrne, 2021; Hendry, 2022). Šis vienotais analīzes ietvars nodrošināja salīdzināmu tematisko pamatu abām profesionālajām grupām, savukārt grupai specifiskās nianšes ir detalizēti izklāstītas promocijas darba 4.2. un 5.2. apakšnodaļā.

Dialektiskā interpretācija šajā analīzē tiek integrēta tēmu precizēšanas un interpretācijas posmos kā papildu interpretācijas slānis, kas palīdz tematiskos blokus analizēt caur pretrunām profesionālajā praksē un profesionālajā pašizpratnē, kā arī caur to attīstību nepārtrauktības un/vai pārrāvuma virzienā. Tajos tematiskie bloki tika analizēti, lai konsekventi formulētu: (1) kādas pretrunas profesionāli apraksta profesionālajā praksē un profesionālajā pašizpratnē;

(2) kā šīs pretrunas iezīmē un strukturē profesionālās identitātes pārmaiņu norisi, nošķirot gadījumus, kuros dominē nepārtrauktība, un gadījumus, kuros iezīmējas pārrāvums; (3) kā profesionāli integrē spriedzes un pretrunas savā profesionālajā identitātē (Hegel, 1977; Houlgate, 2005; Singer, 2001; Badiou, 2005; Shaw, 2010). Tādējādi tematiskā analīze nodrošināja strukturētu pamatu nozīmju sakārtošanai, savukārt dialektiskais skatījums palīdzēja tematisko materiālu interpretēt kā pārmaiņu dinamiku krīzes apstākļos, saglabājot ciešu piesaisti empīriskajām nozīmēm.

2.6. Posmu integrācija secīgajā dizainā

Secīgums šajā dizainā nav tikai hronoloģisks, proti, I pētījums nodrošina PI konstrukta empīriski strukturētu pamatu, savukārt II un III pētījums ļauj interpretēt, kā šie PI elementi izpaužas praksē un kā tie tiek pārkārtoti krīzes apstākļos. Integrācija notiek interpretācijas līmenī, saistot kvantitatīvā posma konstrukta struktūru ar kvalitatīvajā posmā rekonstruētajiem pārmaiņu mehānismiem. Šāda jaukto metožu integratīvā iecere atbilst arī klasiskajam jaukto metožu mērķu ietvaram, kur papildināmība (*complementarity*) un attīstīšana (*development*) tiek izmantota, lai viens datu veids stiprinātu otra interpretācijas iespējas (Greene et al., 1989).

2.7. Pētnieka pozīcija un refleksivitāte

Kvalitatīvajā pētniecībā pētnieka pozīcija nav fons, bet gan viens no pētījuma pamatelementiem, jo tā ietekmē jautājumu formulēšanu, datu veidošanos un interpretāciju konstruēšanu. Pozicionalitāte nozīmē pētnieka sociālo, profesionālo un personisko atrašanās vietu attiecībā pret pētāmo lauku un dalībniekiem, tostarp pieredzi, zināšanas, vērtības, kā arī attiecības ar pētāmo profesiju un institucionālo kontekstu. Šīs pozīcijas atklāšana un izvērtēšana stiprina pētījuma ticamību un caurspīdīgumu, jo ļauj saprast, caur kādu perspektīvu dati ir iegūti un interpretēti (Morrow, 2005; Guillemin & Gillam, 2004). Bergers (Berger, 2013) uzsver, ka refleksivitāte palīdz apzināties pētnieka ietekmi uz pētījuma gaitu, jo kvalitatīvajā pētniecībā pētnieks ir gan instruments, gan nozīmju veidotājs, un analītiskie lēmumi ietekmē to, kā pētāmais fenomens kļūst redzams.

Promocijas darba autores pozīciju veido ilgstoša pētnieciska iesaiste psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālās identitātes tematikā. Autore šo jomu pēta vairāk nekā 10 gadu, sākot ar maģistra darbu par mākslas terapeita profesionālās identitātes veidošanos un turpinot ar PI dinamiku krīzes apstākļos doktorantūras līmenī. Šī pieredze nodrošina jēdzienisku sensitivitāti pret profesionālās identitātes niansēm un profesionālajā laukā raksturīgām spriedzēm, taču vienlaikus var palielināt risku interpretācijā pārāk ātri (un dažkārt maldīgi) atpazīt pazīstamus skaidrojumus un nepietiekami atvērties datu daudznozīmīgumam.

Tādēļ refleksivitāte tika uztverta kā metodoloģisks mehānisms, kas palīdz līdzsvarot iesaistes sniegto izpratni ar analītisku distanci (Finlay, 2002; Jootun et al., 2009).

Refleksivitāte tika īstenota refleksīvās tematiskās analīzes ietvarā, kur pētnieka aktīvā loma interpretācijā ir pamatprincips. Šajā pieejā būtiski ir dokumentēt un pārskatīt analītiskos lēmumus, atzīt interpretācijas saistību ar konkrēto kontekstu un uzturēt konsekventu pašrefleksiju par to, kas un kāpēc analīzē tiek izcelts kā nozīmīgs (Braun & Clarke, 2020). Morovs (Morrow, 2005) uzsver, ka uzticamība kvalitatīvajā pētniecībā ir cieši saistīta ar pētnieka spēju kritiski izvērtēt savus pieņēmumus un to ietekmi uz datiem, savukārt citi pētnieki norāda, ka refleksivitāte palīdz labāk saprast, kā attiecību dinamika un konteksts veido kvalitatīvos secinājumus (Muthanna & Alduais, 2023).

Autores pozīcijas ietekme tika metodoloģiski kontrolēta arī pētījuma organizācijā. Lai mazinātu iespēju, ka autores profesionālais fons tieši ietekmē datu ieguves mijiedarbību, intervijas ar dalībniekiem veica nevis autore, bet apmācīti pētījuma asistenti, kuri bija sagatavoti veikt intervijas ētiski un ievērot konfidencialitātes prasības. Šāds risinājums palīdzēja nošķirt autores pozicionalitāti no interviju situācijas dinamikas un samazināja risku, ka dalībnieki pielāgo stāstījumus autores iespējami gaidītajam profesionālajam skatījumam.

Pozicionalitāte un refleksivitāte tika skatīta arī kā ētiska kategorija. Giljēmena un Gillama (Guillemin & Gillam, 2004) nošķir procedurālo ētiku (formālās prasības, piemēram, informēta piekrišana un ētikas atļauja) un ētiku praksē, kas ietver situatīvus lēmumus pētījuma gaitā. Šajā pētījumā refleksivitāte tika saistīta ar uzmanību interviju norisei ētiskuma un robežu ievērošanas ziņā, īpaši konfidencialitātes un dalībnieku tiesību aizsardzības aspektos. Šī ievirze sasauca ar uzsvaru kvalitatīvajā pētniecībā uz varas attiecību apzināšanos, strādājot ar sensitīvām tēmām un potenciāli ievainojamām grupām (Canosa et al., 2018).

Lai stiprinātu analīzes caurspīdīgumu un mazinātu viena pētnieka interpretācijas dominanci, datu analīzi veica autore kopā ar līdzpētnieku, nodrošinot analītisku triangulāciju. Divu pētnieku iesaiste paplašina interpretācijas iespējas, bet vienlaikus prasa refleksīvi pārvaldīt atšķirīgas perspektīvas un pieņēmumus, ņemot vērā arī sadarbības ietekmi uz analītiskajiem lēmumiem (Berger, 2013; Morrow & Kettle, 2023). Tādēļ sadarbības refleksivitāte tika uztverta kā regulārs dialogs par kodēšanu, tēmu formulējumiem un iespējamiem akluma punktiem.

Šajā pētījumā līdzpētnieka pozīcija bija metodoloģiski nozīmīga, proti, pētījuma veikšanas laikā otrs pētnieks bija mākslas terapijas studente un attiecībā pret psihologu un mākslas terapeitu profesijām atradās daļēji ārējā pozīcijā. Šī distance ļāva ieraudzīt vietas, kur profesionālās pašsaprotamības var tikt pieņemtas bez pietiekamas pārbaudes, un uzdot precizējošus jautājumus par nozīmēm, kas autorei varētu šķist pašsaprotamas. Līdz ar to autores

iekšējā perspektīva un otra pētnieka daļēji ārējā perspektīva veidoja produktīvu analītisku dialogu, kas stiprināja interpretāciju niansētību un caurspīdīgumu, īpaši attiecībā uz dialektiskām pretrunām un profesionālās identitātes dinamiku krīzes laikā.

Kopīgā refleksivitāte tika īstenota, katram pētniekam uzturot savu refleksijas žurnālu un regulāri pārrunājot tajos fiksētos pieņēmumus, sākotnējos iespaidus, interpretācijas virzienus un jautājumus, kas rodas kodēšanas un tēmu veidošanas gaitā (Braun & Clarke, 2020; Barrett et al., 2020). Šādas sarunas palīdzēja salāgot kodēšanas lēmumus, pamanīt potenciālus akluma punktus un pārskatīt analītisko fokusu. Šī pieeja atbilst izpratnei par refleksivitāti kā procesualitāti, kas turpinās visa pētījuma gaitā un padara interpretācijas veidošanās nosacījumus caurspīdīgākus metodoloģiskajā aprakstā (Folkes, 2022; Morrow & Kettle, 2023).

Sadarbības refleksivitātei ir arī ētiska dimensija. Kopīga refleksija var atbalstīt rūpju ētikas ievirzi un palīdzēt pamanīt varas attiecības un attiecību dinamiku gan ar dalībniekiem, gan savstarpēji pētniekiem (D'Souza et al., 2018). Jaunākās diskusijās refleksivitāte tiek saistīta arī ar taisnīguma un varas jautājumiem kvalitatīvajā pētniecībā, uzsverot, ka pozicionalitātes apzināšanās un atklāta refleksija var stiprināt metodoloģisko stingrību un ētisko atbildību (Zayhowski et al., 2025). Šī perspektīva ir nozīmīga arī šajā pētījumā, jo krīzes pieredze un profesionālās identitātes spriedzes var būt saistītas ar institucionāliem nosacījumiem, profesionālām hierarhijām un atzišanas režīmiem.

Papildus tam refleksivitāte ietvēra uzmanības pievēršanu tam, kā sociālās kategorijas un institucionālās struktūras var iespaidot gan pieredzi, gan tās verbalizāciju. Dzimums šajā pētījumā tika konceptualizēts kā performatīvs un kontekstuāli nosacīts fenomens, nevis fiksēta identitātes īpašība (Butler, 1990). Šāds skatījums palīdzēja izvairīties no bināriem vai esencializējošiem pieņēmumiem un vienlaikus paturēt redzeslokā aspektu, kā profesionālās struktūras var nevienmērīgi sadalīt autoritāti un rūpju darbu, kas var ietekmēt gan pašu pieredzi, gan tās stāstīšanas veidu (Lafrance & Wigginton, 2019).

Pozicionalitātes artikulēšana un refleksivitātes dokumentēšana ir būtiska arī pētījuma atskaitē. Pētnieka identitātes un konteksta ietekmes skaidra atspoguļošana palīdz lasītājam saprast interpretācijas rašanās nosacījumus un līdz ar to stiprina pētījuma ticamību (Mauthner & Doucet, 2003; Dodgson, 2019). Tālāk apakšnodaļā tiek parādīti ilustratīvi piemēri no autores refleksijas žurnāla, atspoguļojot refleksivitātes praktisko īstenojumu datu analīzes gaitā.

Piemērs no pētnieka dienasgrāmatas

Analīzes procesā refleksivitāte tika īstenota arī kā dokumentēta prakse. Līdzpētnieks uzturēja savu refleksijas žurnālu un pierakstus, kas tika izmantoti kopīgajās analītiskajās sarunās. Šajā apakšsadaļā ilustratīvi parādīti promocijas darba autores refleksīvā žurnāla

ierakstu piemēri. Žurnāls tika sākts līdz ar interviju transkriptu analīzes uzsākšanu 2022. gada 1. decembrī.

15.01.2023. (P12) Šeit spilgti parādās pretrunas un spriedze – no vienas puses, ir situācija, kurā (“*nav gatava algoritma*”, “*nezināmais*”, “*jāstrādā droši*”) un kur dalībiece pasaka pavisam tieši (“*man pašai ir bail*”, “*trauksmainība aktualizējās*”). No otras puses, ir savas profesionālās lomas prasības, kas ir pretējas iekšējai izjūtai (“*tā nav daļa no manas profesionālās identitātes*”; “*profesionālā identitāte paredz stabilitāti*”; “*spēju saturēt un radīt drošu vidi klientam*”). Vai var teikt, ka te ir spriedze starp iekšējiem (*bailes/nenoteiktība*) un ārējiem (*prasība radīt drošību otram*) faktoriem? Intervijas noslēgumā pārsteidz dalībnieces secinājums (“*elastība varētu būt viens no tiem ieguvumiem, caur šo pārmaiņu laiku ejot*”) – vai var teikt, ka te parādās spriedzes integrēšana, adaptēšanās?

21.01.2023. (P25) Iezīmējas spriedze starp profesijas redzamības pieaugumu un cenu, kāda tiek maksāta par pakalpojuma pieprasījuma pieaugumu. No vienas puses, dalībiece saka, ka psihologi ir kļuvuši “*vajadzīgāki*” un profesijas “*prestīžs ceļas*”, jo cilvēki vairāk uzticas. No otras puses, viņa tieši nosauc izdegšanu (“*divu gadu laikā sadegu*”) un saista to ar lielu pieprasījumu un ierobežotu atbalstu (“*neviens nepajautā, cik mēs stundas strādājām*”). Tomēr man paliek jautājums – vai centrālā pretruna šeit ir *atzinība bez atbalsta* vai *ētiska grūtība atteikt* augsta pieprasījuma dēļ, kas ved uz izsīkumu? Pieprasījums pret izsīkumu? Palīdzēt citiem pret parūpēties par sevi?

2.8. Zinātniskā stipruma kritēriji

2.8.1. Kvalitatīvā posma zinātniskā stipruma kritēriji

Kvalitatīvā pētījumā zinātniskais stiprums tiek nodrošināts ar mērķtiecīgi izstrādātu un caurspīdīgi īstenotu pētniecības procesu, kas ļauj lasītājam izsekot, kā no datu ieguves un apstrādes nonāk līdz interpretācijai un secinājumiem. Šajā darbā pētījuma pamatotība aplūkota, izmantojot kvalitatīvās pētniecības metodologu Linkolna un Gubas izstrādātos četrus kritērijus – ticamību (*credibility*), pārnēsamību (*transferability*), uzticamību (*dependability*) un apstiprināmību (*confirmability*) (Lincoln & Guba, 1985). Šie kritēriji šajā darbā tiek izmantoti kā vienots ietvars, kas aptver datu ieguves kvalitāti, analītisko lēmumu caurspīdīgumu un interpretāciju pamatotību.

Kvalitatīvajā pētniecībā šī pieeja tiek tālāk attīstīta kā pamatotības (*trustworthiness*) ietvars, kas uzsver kvalitatīvo rezultātu metodoloģisko pamatotību un interpretāciju caurspīdīgumu (Morse et al., 2002; Tracy, 2010). Šajā darbā kvalitatīvo datu interpretācija un tematizēšana tika veikta, izmantojot refleksīvo tematisko analīzi, kurā refleksivitāte tiek uzskatīta par neatņemamu analītiskā procesa komponenti un sistemātiski dokumentēta datu

analīzes gaitā (Tracy, 2010). Refleksīvajā tematiskajā analīzē nozīmīga ir nevis pētnieka neitralitātes pieņēmuma uzturēšana, bet gan pētnieka pozīcijas apzināšana un interpretatīvo lēmumu caurspīdīga fiksēšana, lai secinājumu veidošanās būtu izsekojama un argumentējama (Morrow, 2005; Alsharari & Al-Shboul, 2019).

Papildus kvalitatīvās izpētes posmam profesionālās identitātes konstrukta precīzākai izpētei šajā darbā tika īstenota arī PI instrumenta izveide, balstoties uz visaptverošu literatūras pārskatu. Šis posms tika izmantots kā konceptuāls pamats intervijas jautājumu izstrādei un centrālo jēdzienu precizēšanai, tādējādi stiprinot pētījuma teorētisko konsekvenci un analītisko izvēļu caurskatāmību (Neergaard et al., 2009).

Ticamība raksturo to, cik lielā mērā uz pētījuma atziņām var paļauties kā uz pamatotām un patiesumam pietuvinātām attiecībām pret pētāmo pieredzi. Ticamība tiek stiprināta ar tādām procedūrām kā ilgstoša iesaiste, noturīgs novērojums, triangulācija, kolēģu pārrunas (*peer debriefing*) un dalībnieku verifikācija (*member checks*) (Morse et al., 2002; Schou et al., 2011). Treisijas kvalitātes kritēriju sistēmā ticamība tiek saistīta ar pētnieka godprātīgu, reflektētu un sirsnīgu iesaisti pētījuma procesā, uzsverot nepieciešamību konsekventi pārbaudīt interpretācijas un skaidri atspoguļot to veidošanos (Tracy, 2010).

Šajā darbā ticamība tika nodrošināta, pirmkārt, ar metodoloģiski pamatotu intervijas instrumenta izstrādi un datu ieguves procesa standartizāciju. 2022. gada septembrī promocijas darba autore izstrādāja daļēji strukturētas intervijas jautājumus, lai atbildētu uz pētījuma jautājumiem: (1) Kā psihologi raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā? un (2) Kā mākslas terapeiti raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā? Lai aptvertu PI konstruktus un vienlaikus saglabātu salīdzināmību starp profesionālajām grupām, tika definēti daļēji strukturētas intervijas jautājumi, kas tika pielāgoti attiecīgi mākslas terapeitiem un psihologiem. Dalībniekiem tika sagatavota informatīva vēstule ar pilnu informāciju par pētījumu (mērķi, dalībniekiem, procedūru, datu apstrādi un uzglabāšanu, konfidencialitāti un anonimitāti), kā arī ar galveno terminu definīcijām un intervijas jautājumiem, lai dalībnieki varētu iepriekš orientēties tēmā un sagatavoties intervijai. Šāda iepriekšēja informēšana palīdz nostiprināt datu saturisko fokusētību un mazināt situatīvu pārpratumu risku, kas kvalitatīvajā intervēšanā var ietekmēt atbilžu interpretējamību (Morse et al., 2002).

Otrkārt, ticamību atbalstīja pētījuma organizatoriskais risinājums, kas nodalīja datu ieguvu un analīzi. Intervijas veica pētījuma asistenti – Rīgas Stradiņa universitātes maģistra studiju programmu “Veselības psiholoģija” un “Mākslas terapija” 1. kursa studenti. Pirms interviju veikšanas asistenti saņēma izvērstu informāciju par pētījuma mērķi un detalizētas vadlīnijas datu vākšanas procedūrai, tostarp ieteikumus saziņai ar dalībniekiem, intervijas

norisei un audioierakstu veikšanai un transkribēšanai. Savukārt pētījuma autore un līdzpētnieks kvalitatīvos datus analizēja un apstrādāja, tādējādi konsekventi saglabājot lomu robežas starp intervēšanu un interpretatīvo darbu. Šāda lomu nošķiršana ļauj skaidrāk identificēt iespējamās ietekmes avotus un vienlaikus veicina procesa caurspīdīgumu (Schou et al., 2011).

Treškārt, ticamību nostiprināja analītiskā dialoga princips. Visi kvalitatīvie dati tika analizēti un sistemātiski pārrunāti, pētījuma autorei strādājot kopā ar līdzpētnieku, savukārt vēlākā posmā iegūtās tēmas un interpretatīvie lēmumi tika diskutēti arī ar darba vadītāju. Šāda kolēģu pārrunu prakse funkcionē kā interpretatīvās argumentācijas kritiskas pārbaudes mehānisms, palīdzot precizēt tēmu robežas un mazināt risku, ka secinājumi nepamatoti balstās viena pētnieka skatījumā (Morse et al., 2002; Tracy, 2010). Papildu ticamības resurss ir arī pētījuma autores ilgtermiņa (vairāk nekā 10 gadu ilga) akadēmiskā iesaiste profesionālās identitātes tematikā. Šī pieredze nodrošina jēdzienisku kompetenci un sensitivitāti pret konstrukta niansēm, vienlaikus metodoloģiski uzliekot pienākumu sistemātiski pārvaldīt iepriekšējās zināšanas kā potenciālu interpretācijas filtru, izmantojot refleksivitāti un analītiskās pārrunas (Tracy, 2010; Morse et al., 2002).

Pārnesamība attiecas uz to, kādā mērā pētījuma rezultātus iespējams konceptuāli attiecināt uz citiem kontekstiem, vienlaikus apzinoties, ka kvalitatīvie rezultāti netiek pārnesti statistiskās ģeneralizācijas nozīmē. Pārnesamībai būtiska ir pietiekami bagātīga konteksta un pētījuma norises aprakstīšana, kas ļauj lasītājam salāgot pētījuma apstākļus ar viņu interesējošo situāciju (Whittemore et al., 2001). Morovs papildus uzsver sociālās validitātes nozīmi – vai pētījuma rezultāti ir atpazīstami un nozīmīgi plašākai auditorijai, piemēram, profesionālajai kopienai (Morrow, 2005). Savukārt Nergorda ar komandu norāda, ka kvalitatīvo kritēriju salāgošana ar plašāku metodoloģisko rigorozitāti stiprina interpretatīvo pamatotību un rezultātu lietojamību dažādos kontekstos (Neergaard et al., 2009).

Šajā darbā pārnesamību stiprina konteksta un procedūras precīza iezīmēšana. 2022. gada septembrī tika izveidots potenciālo dalībnieku saraksts, izmantojot profesionālo organizāciju mājaslapās publiski pieejamo informāciju, aptverot vairākus psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālos laukus. Pēc saraksta izveides pētījuma autore telefoniski sazinājās ar potenciālajiem dalībniekiem un aicināja piedalīties pētījumā, tam sekoja saraksta veidošana ar tiem profesionāļiem, kuri piekrita dalībai. Intervijas notika 2022. gada oktobrī un novembrī klātienē vai attālināti (tiešsaistes platformās, telefonsarunas veidā vai rakstiski). Šāda norises laika, datu vākšanas formātu un dalībnieku uzrunāšanas procedūras konkretizācija nodrošina iespēju izvērtēt, kādos apstākļos veidojušās iegūtās tēmas un vai tās varētu būt nozīmīgas arī citos, konceptuāli līdzīgos profesionālās prakses kontekstos (Whittemore et al., 2001; Morrow, 2005). Pārnesamību papildus atbalsta pētījuma dizains, kas ietver divas

profesionālās grupas (psihologus un mākslas terapeitus), ļaujot analītiski izcelt gan kopīgās profesionālās identitātes pārmaiņu tendences, gan profesijai specifiskos aspektus.

Uzticamība attiecas uz pētījuma procesa konsekvensi un izsekojamību, un kvalitatīvajā tradīcijā tā tiek stiprināta ar detalizētu pētījuma procesa dokumentēšanu jeb audita pēdas (*audit trail*) uzturēšanu (Morse et al., 2002; Schou et al., 2011). Audita pēda ietver pētniecisko lēmumu, analīzes soļu un datu apstrādes procedūru fiksēšanu, kas ļauj neatkarīgi izvērtēt procesa secīgumu un secinājumu pamatotību.

Šajā darbā uzticamību veido vairāki savstarpēji saistīti elementi. Pirmkārt, pētījuma posmi ir skaidri strukturēti laikā un saturā – intervijas jautājumu izstrāde, informatīvās vēstules sagatavošana, dalībnieku atlases un uzrunāšanas organizēšana, datu vākšana noteiktā periodā un vienota datu apstrādes procedūra. Lai nodrošinātu vienotu procedūru īstenošanu daudzpersonu datu vākšanas situācijā, pētījuma asistentiem tika nodrošināts strukturēts atbalsts un uzraudzība interviju vākšanas periodā. Promocijas darba autore šajā laikā sniedza trīs atvērtās konsultācijas, kas kalpoja kā operatīvs atbalsts jautājumu izrunāšanai un vienotas datu vākšanas procedūras ievērošanai. Savukārt transkripciju sagatavošanas posmā tika nodrošināta viena konsultācija pie kvalitatīvās pētniecības eksperta, lai precizētu transkripcijas principus un atbalstītu konsekventu transkripciju izstrādi. Šāda atbalsta sistēma mazināja procedurālo dažādību un stiprināja procesa izsekojamību, kas ir būtisks audita pēdas elements (Morse et al., 2002; Schou et al., 2011).

Otrkārt, uzticamību īpaši stiprina transkripcijas konsekvence. Pēc interviju audioierakstu veikšanas sekoja ortogrāfiska transkribēšana, atveidojot runas īpatnības, tostarp svārstības, kļūdainus sākumus, runas pārrāvumus, emocijas, smieklus, nopūtas, garas pauzes un spēcīgus uzsvarus. Intervijas sniedzēja vārds transkripcijā tika šifrēts, un analīzei tika nodots pilns transkripts, kurā netika veikta tīrīšana (piemēram, atkārtojumu dzēšana vai gramatikas uzlabošana). Šāda pieeja saglabā datu integritāti un ļauj analīzes gaitā balstīties uz pilnu nozīmes lauku, nevis redakcionāli filtrētu tekstu.

Treškārt, uzticamību stiprināja refleksiīva dokumentācija datu analīzes posmā. Refleksiīvās tematiskās analīzes ietvarā promocijas darba autore un līdzpētnieks uzturēja refleksiīvos pierakstus/žurnālus, kuros sistemātiski fiksēja komentārus, domas un iespaidus, kas radās datu pārskatīšanas, kodēšanas, tēmu precizēšanas un rezultātu apkopošanas gaitā. Šāda dokumentācija funkcionē kā analītisko lēmumu izsekojamības mehānisms, kas ļauj rekonstruēt interpretatīvo izvēļu veidošanās gaitu un kritiskos pagrieziena punktus analīzē (Morse et al., 2002; Bradshaw et al., 2017). Bez tam uzticamību vairo arī lomu nošķiršana starp datu ieguvī (pētījuma asistenti) un analīzi (pētījuma autore un līdzpētnieks), jo tā palīdz strukturēt procesu

un skaidri nodalīt intervēšanas situācijas ietekmes faktorus no analītiskajiem lēmumiem (Schou et al., 2011).

Apstiprināmība fokusējas uz to, cik lielā mērā pētījuma secinājumi ir pamatoti datos un cik pārliecinoši var izsekot interpretāciju veidošanās procesam, vienlaikus atzīstot, ka kvalitatīvajā pētniecībā interpretācija vienmēr ir pētnieciski konstruēta. Tādēļ apstiprināmība bieži tiek saistīta ar refleksivitāti un triangulāciju kā praksēm, kas palīdz mazināt pētnieka neapzinātas ietekmes risku un vienlaikus nostiprina secinājumu pamatotību (Cohen & Crabtree, 2008; Sabnis & Wolgemuth, 2023; Golafshani, 2015; Cutcliffe & McKenna, 1999). Šajā darbā apstiprināmību pamato vairāki mehānismi. Pirmkārt, secinājumu pamatojumu nostiprina datu integritātes saglabāšana (pilna transkripcija bez tīrīšanas) un dalībnieku anonimizācija (šifrēšana transkripcijās). Otrkārt, apstiprināmību stiprina datu drošības un glabāšanas procedūras: transkribētais teksts tika augšuplādēts un novirzīts glabāšanai RSU e-resursu repozitorijā, savukārt audio vai video ieraksti pēc transkripcijas tika dzēsti atbilstoši konfidencialitātes prasībām un iepriekš sniegtajai instrukcijai. Treškārt, refleksīvais žurnāls tika izmantots kā metodoloģisks pašpārbaudes instruments, regulāri izvērtējot, vai tēmu formulējumi un interpretācijas ir balstītas datos, kā arī sekojot līdzi momentiem, kur varētu aktivizēties pētnieka iepriekšējie pieņēmumi vai emocionāli akcenti (Morrow, 2005; Alsharari & Al-Shboul, 2019). Promocijas darba autores ilgtermiņa iesaiste profesionālās identitātes izpētē, kā arī refleksīvi apzināta PI attīstīšanas pieredze šajā nodaļā tiek konceptualizēta kā pētnieka pozicionalitātes aspekts, kas var būt gan resurss (jūtīgums pret PI konstrukta niansēm), gan potenciāls risks (iepriekšējo priekšstatu pārnese). Tādēļ refleksivitāte tika izmantota kā metodoloģisks instruments pozicionalitātes pārvaldībai (Morrow, 2005).

Ceturtkārt, apstiprināmību nostiprināja analītisko secinājumu pārrunāšana ar līdzpētnieku. Šāds interpretatīvs dialogs ļāva kritiski salāgot tēmas ar datu fragmentiem, precizēt konceptuālos akcentus un caurspīdīgi nošķirt empīriski balstītu tematizēšanu no teorētiskās sintēzes (Cohen & Crabtree, 2008; Sabnis & Wolgemuth, 2023). Līdz ar to apstiprināmība šajā pētījumā tiek uzturēta kā argumentācijas pārbaudāmība un interpretatīvo lēmumu caurspīdīgums, kas balstās gan dokumentācijā, gan profesionālā kritiskā atgriezeniskajā saitē.

2.8.2. Kvantitatīvā posma mērījumu kvalitātes kritēriji

Promocijas darba kvantitatīvās daļas mērījuma kvalitātes pamatošanai izmantots COSMIN ietvars (*C*Onsensus-based *S*tandards for the selection of health *M*easurement *I*Nstruments), kas izstrādāts kā strukturēta pieeja psihometrisko pētījumu metodoloģiskās kvalitātes izvērtēšanai un instrumentu mērījuma īpašību pamatošanai. COSMIN pamatā ir

starptautiskā *Delphi* pētījumā izstrādāta kontrolsistēma mērījuma īpašību izvērtēšanai, kā arī turpmāk precizēti tās satura un lietojuma principi (Mokkink et al., 2010a; Mokkink et al., 2010b). Lai gan COSMIN radies veselības jomas mērījumu kontekstā, šajā pētījumā tas tiek izmantots kā metodoloģisks orientieris mērījuma kvalitātes kritēriju strukturēšanai instrumenta izstrādes un psihometriskās pārbaudes posmos (Mokkink et al., 2016; Rosenkoetter & Tate, 2018). COSMIN pieejā uzsvērts, ka mērījuma īpašību interpretācijai jābalstās uz metodoloģiski pamatotu procedūru kopumu un vērtējums parasti tiek veidots pēc mērījuma īpašībām strukturētās sadaļās, ievērojot konservatīvu pieeju metodoloģiskās kvalitātes apkopojumā (Mokkink et al., 2018; Terwee et al., 2012).

Satura validitāte I pētījumā tika stiprināta instrumenta izstrādes posmā, precizējot konstrukta saturu, ģenerējot pantu kopu un īstenojot secīgu ekspertu izvērtēšanu pantu saprotamībai un satura atbilstībai. Šāda procedūra atbilst COSMIN uzstādījumam, ka satura validitāte ir centrāls mērījuma īpašību aspekts un tās izvērtējumam jābūt metodoloģiski caurspīdīgam (Mokkink et al., 2010b).

Strukturālā validitāte tika pamatota instrumenta psihometriskās pārbaudes posmā, apskatot aptaujas faktoru struktūru ar faktoru analīzes procedūrām un izvērtējot risinājuma interpretējamību. Faktoru analīzei datu piemērotība tika pārbaudīta, izmantojot KMO rādītāju un Bartleta sfēriskuma testu, bet faktoru risinājums tika analizēts, izmantojot gan ortogonālo (*varimax*), gan slīpo (*oblimin*) rotāciju. COSMIN ietvarā strukturālās validitātes izvērtējums tiek saistīts ar adekvātu statistisko metožu izvēli un rezultātu pamatotu interpretāciju atbilstoši mērītajam konstruktam (Mokkink et al., 2010b).

Iekšējā saskaņotība tika novērtēta, aprēķinot skalu iekšējās saskaņotības rādītājus (*Cronbach alfa*) katrai iegūtajai skalai. COSMIN pieejā iekšējā saskaņotība tiek skatīta kā mērījuma kvalitātes komponente, kas vērtējama kopsakarā ar skalu dimensionalitāti un strukturālo risinājumu (Mokkink et al., 2010b).

Papildus skalu līmeņa rādītājiem I pētījumā tika analizēta **pantu funkcionēšana** (pantu reakcijas un diskriminācijas rādītāji), izmantojot tos pantu atlasei un instrumenta pilnveidei. Pantu līmenī reakcijas rādītāji tika analizēti kā pantu vidējās vērtības, bet diskriminācija – kā *item-rest* korelācijas. Šāda pantu līmeņa analītika ir saderīga ar COSMIN uzstādījumu par mērījuma īpašību izvērtējuma metodoloģisko caurspīdīgumu un argumentējamu lēmumu pieņemšanu instrumenta pilnveidē (Mokkink et al., 2010b; Rosenkoetter & Tate, 2018).

Metodoloģiskās kvalitātes princips

COSMIN ietvars paredz, ka mērījuma īpašību izvērtēšanā jāņem vērā arī pētījuma metodoloģiskā kvalitāte (*risk-of-bias*), īpaši attiecībā uz procedūru un statistisko metožu atbilstību, un šis vērtējums tiek apkopots konservatīvi, lai neveidotu pārlietu optimistiskus secinājumus par instrumenta īpašībām metodoloģisku ierobežojumu gadījumā (Mokkink et al., 2018; Terwee et al., 2012). Šajā darbā šis princips izmantots kā orientieris, interpretējot psihometriskos rezultātus atbilstoši iegūto pierādījumu tvērumam.

COSMIN ietvars aptver arī tādas mērījuma īpašības kā *test–retest* uzticamība, mērījuma kļūda, kriteriālā validitāte, invariance/starpkultūru derīgums un responsivitāte, tomēr šīs īpašības I pētījuma ietvarā netika izvērtētas, jo pētījuma uzdevums bija instrumenta sākotnējā izstrāde un konstrukta struktūras psihometriskā pārbaude vienā izlasē. Attiecīgi minētie aspekti ir identificējami kā turpmākie instrumenta pilnveides un validācijas virzieni (Mokkink et al., 2016; Mokkink et al., 2018).

2.8.3. Jauktā pētījuma zinātniskā stipruma kritēriji

Jauktā pētījuma dizainā zinātniskais stiprums nav reducējams tikai uz to, ka kvantitatīvā un kvalitatīvā daļa atsevišķi ir metodoloģiski pamatotas. Būtiski ir arī tas, kā abi posmi tiek integrēti vienotā argumentācijā. Šajā apakšnodaļā jauktā pētījuma zinātniskā stipruma kritēriji izklāstīti, balstoties Fettersa u. c. (Fetters et al., 2013) integrācijas ietvarā un vadlīnijās akcentētajos kritērijos.

Integrācijas kvalitāte (saskaņa un sasaistes loģika starp posmiem). Šajā darbā integrācija ir veidota secīgā loģikā: kvantitatīvais posms (profesionālās identitātes konstrukta izpēte un instrumenta pārbaude) nodrošina empīriski strukturētu atskaides punktu PI saturā izpratnei, savukārt kvalitatīvais posms ļauj interpretēt, kā šī konstrukta aspekti aktualizējas profesionālajā praksē un pašizpratnē krīzes periodā. Tādējādi PI konstrukta precizēšana pirmajā posmā kalpoja kā pamats, lai mērķtiecīgi organizētu un interpretētu PI pārmaiņu izpēti turpmākajos posmos.

Interpretācijas konsekvence (līdzsvars starp datu avotiem). Darbā kvantitatīvie un kvalitatīvie dati tiek izmantoti papildinoši, proti, kvantitatīvais posms palīdz uzturēt konceptuālu konsekvenci konstrukta līmenī, savukārt kvalitatīvais posms atklāj nozīmju kontekstu, spriedzes un pārkārtojumu dinamiku profesionālajā pieredzē. Secinājumi par PI pārmaiņām tiek veidoti, saglabājot līdzsvaru starp konstrukta pamatojumu un pieredzes interpretāciju.

Pārredzamība (dizaina un integrācijas procesa caurskatāmība). Pārredzamība šajā darbā tiek nodrošināta, skaidri aprakstot posmu secību un katra posma uzdevumu kopējā mērķa sasniegšanā. Integrācija praktiski tiek īstenota apkopojošajā diskusijā, kur kvantitatīvā posma

rezultāti par profesionālās identitātes konstrukta strukturējumu tiek saistīti ar kvalitatīvajos posmos identificētajām tēmām par PI pārmaiņu pieredzi krīzes periodā. Tas ļauj lasītājam pārskatāmi izsekot, kā no atsevišķu posmu rezultātiem tiek veidots vienots, teorētiski pamatots skaidrojums.

2.9. Ētiskie apsvērumi

Kvalitatīvajā pētniecībā ētiskie jautājumi ir īpaši nozīmīgi, jo pētījuma dati veidojas tiešā mijiedarbībā ar dalībniekiem un nereti ietver personiski nozīmīgas pieredzes. Atšķirībā no kvantitatīvās pieejas, kur ētiskie riski bieži ir vieglāk paredzami un vairāk procedurāli kontrolējami, kvalitatīvajā izpētē ētiskie lēmumi nereti jāpieņem situatīvi, reaģējot uz dalībnieku labbūtību, konteksta sensitivitāti un pētnieciskās mijiedarbības dinamiku. Vienlaikus arī kvantitatīvajā daļā (aptaujas datu iegūšanas un apstrādes procesā) tika ievēroti pamatprincipi par dalības brīvprātību, informētību, anonimitāti un datu drošu pārvaldību, īpaši ņemot vērā datu ievākšanu tiešsaistes vidē. Tādēļ ētika šajā pētījumā tika izprasta kā divslāņu process: procedurālā ētika, kas ietver formālās prasības un iepriekš minētos drošības aspektus, un ētika praksē (*ethics in practice*), kas aptver pētījuma gaitā atklājošos ētiskos jautājumus un refleksīvu pētnieka rīcību (Guillemin & Gillam, 2004).

Pētījuma īstenošana tika saskaņota ar pētījumu ētikas pārraudzības institūciju – pētījumam ir RSU Pētījumu ētikas komitejas izsniegta atļauja Nr. 6-1/12/35. Vienlaikus kvalitatīvās pētniecības literatūrā ir norādīts, ka ētikas izvērtēšanā var pastāvēt spriedze starp procedurālu skatījumu un kvalitatīvās metodoloģijas dinamisko, procesa gaitā atklājošos raksturu. Šajā pētījumā procedurālā atbilstība tika uztverta kā nepieciešams pamats, savukārt ētika praksē – kā nepārtraukta pētnieciskās atbildības komponente, kas īstenojama visos posmos, īpaši sensitīvas pieredzes apspriešanā un dalībnieku labbūtības aizsardzībā (Guillemin & Gillam, 2004; Moriņa, 2021). Procedurālās ētikas ietvarā šis princips attiecināts arī uz I pētījumu, kur datu ievākšanā nodrošināta anonimitāte un dalības brīvprātība, kā arī skaidra informācija par datu apstrādi.

Ētika praksē un refleksivitāte

Giljēmena un Gillama (Guillemin & Gillam, 2004) uzsver, ka kvalitatīvajā izpētē būtiski ētiskie lēmumi nereti rodas tieši pētījuma gaitā, nevis tikai plānošanas posmā. Tādēļ ētika praksē šajā pētījumā tika balstīta refleksivitātē kā metodoloģiskā un ētiskā kompetencē. Refleksivitāte nozīmē sistemātiski apzināt pētnieka pieņēmumus, lomu un varas attiecības, kas var ietekmēt gan datu radīšanu, gan interpretāciju (Reid et al., 2018). Šajā pētījumā refleksivitāte tika īstenota, uzturot pētnieka refleksīvos pierakstus/žurnālus (arī līdzpētniekam), kur fiksēti komentāri, domas un iespaidi, kas radās datu pārskatīšanas, analīzes un apkopošanas

gaitā. Šī prakse ļāva laikus identificēt iespējamus interpretācijas riskus un pieņemt atbildīgus lēmumus sensitīvos brīžos, kas kvalitatīvajā pētniecībā ir būtiska ētikas dimensija (Reid et al., 2018; Moriņa, 2021). Kvantitatīvajā daļā ētiskās atbildības fokuss primāri saistījās ar dalībnieku informēšanu, anonimitātes nodrošināšanu un datu pārvaldības caurspīdīgumu, kas ļauj mazināt iespējamus riskus tiešsaistes datu ievākšanā.

Attiecību ētikas perspektīvā literatūrā uzsvērts, ka kvalitatīvā pētījumā ētiskā kvalitāte balstās arī dialogā un uzticēšanās uzturēšanā, īpaši jutīgu tematu izpētē. Šeit būtiska ir pētnieka spēja reaģēt uz situāciju un saglabāt dalībnieka labbūtību kā prioritāti (Marco & Rowlands, 2025). Lai gan pētījuma asistenti, kuri ievāca kvalitatīvos datus, neziņoja par īpaši sensitīvām dalībnieku reakcijām interviju laikā, viņu akadēmiskais fons psiholoģijā un mākslas terapijā veicināja spēju būt empātiski atvērtiem, atbildīgiem un profesionāli atsaucīgiem pret dažādām dalībnieku reakcijām.

Pētījuma organizācija un ētiskā atbildība daudzpersonu datu vākšanā

Tā kā intervijas veica pētījuma asistenti, ētiskā atbildība tika strukturēta, nodrošinot vienotus principus dalībnieku uzrunāšanā, interviju norisē, ierakstīšanā un transkripcijā. Asistenti pirms datu vākšanas saņēma detalizētas vadlīnijas (gan mutiski, gan rakstiski) par saziņu ar dalībniekiem, intervijas vadīšanu un konfidencialitātes prasībām. Šāds risinājums ir būtisks, jo kvalitatīvajā izpētē ētiskie riski nereti materializējas tieši mijiedarbībā (piemēram, emocionālas reakcijas brīžos, sensitīvu pieredžu apspriešanā, robežu noteikšanā), tāpēc ētika praksē ir jānodrošina arī caur skaidri definētu procedūru un kompetences robežām (Guillemin & Gillam, 2004). Aptaujas datu ievākšana tika organizēta, sadarbojoties ar profesionālajām organizācijām, un ētiskā atbildība šajā posmā tika uzturēta, nodrošinot vienotu informāciju par pētījumu un brīvprātīgas dalības principu visos izplatīšanas kanālos.

Informētā piekrišana un dalībnieku autonomija

Informētā piekrišana kvalitatīvajā pētījumā tika īstenota kā process, nevis vienreizējs formāls solis. Dalībnieku iesaiste šādā pētniecībā ir attiecībās balstīta un var atklāt sensitīvu saturu, tādēļ pētniekam jānodrošina dalībnieku brīvprātība, drošība un tiesības atteikties jebkurā brīdī (Moriņa, 2021). Šajā pētījumā pirms intervijas dalībniekiem tika nosūtīta pavadvēstule ar informāciju par pētījuma mērķi, plānoto procedūru, datu apstrādi, konfidencialitāti un anonimitāti, kā arī ar pētnieka kontaktinformāciju. Pavadvēstulē tika iekļautas galveno terminu definīcijas un intervijas jautājumi, ļaujot dalībniekiem informēti izvērtēt dalību un sagatavoties intervijai. Ievācot datus aptaujas izstrādes posmā, informētā piekrišana tika nodrošināta tiešsaistes formātam atbilstošā veidā – kopā ar aicinājumu piedalīties dalībniekiem tika sniegta informācija par pētījuma mērķi, dalības brīvprātīgumu, anonimitāti un konfidencialitāti, kā arī

par aptaujas struktūru un aptuveno aizpildīšanai nepieciešamo laiku, un dalības piekrišana tika īstenota, dalībniekam apzināti izvēloties aizpildīt aptauju.

Tā kā intervijas notika klātienē vai attālināti, tiešsaistē, telefonsarunas veidā vai rakstiski, informētā piekrišana tika nodrošināta kā procesuāls princips visā datu ieguves gaitā. Dalībniekiem bija iespēja uzdot jautājumus, atteikties atbildēt uz atsevišķiem jautājumiem vai jebkurā brīdī pārtraukt interviju. Šāda pieeja atbilst kvalitatīvās pētniecības skatījumam uz dinamisku piekrišanu, kur informētā piekrišana tiek nepārtraukti ievērota un atjaunota atbilstoši situācijai, īpaši, ja aktualizējas ievainojamība vai konteksta sensitivitāte (Reid et al., 2018; Graham et al., 2014).

Konfidencialitāte, anonimitāte un datu drošība

Dalībnieku aizsardzībā centrālais princips bija konfidencialitāte un anonimitāte. Saskaņā ar APA 7 vadlīnijām (American Psychological Association, 2020, p. 36) promocijas darba kvalitatīvo datu daļā dalībnieku konfidencialitāte tika aizsargāta, neatklājot personu identificējošu informāciju pētījuma aprakstā un rezultātu atspoguļojumā. Visi dalībnieku vārdi tika anonimizēti, piešķirot katram dalībniekam unikālu kodu: piemēram, psihologiem P1, P2, P3, bet mākslas terapeitiem M1, M2, M3. Šie kodi konsekventi tika izmantoti arī citātu atspoguļošanā, nodrošinot, ka citētie fragmenti ir saistāmi ar konkrētu dalībnieku tematiskajā un analītiskajā kontekstā, vienlaikus nepieļaujot personas identificēšanu ārpus pētījuma konteksta. Aptaujas izstrādes posmā dalībnieku anonimitāte tika nodrošināta, izmantojot datus apkopotā veidā un pētījuma aprakstā/rezultātos neiekļaujot personas identificējošu informāciju. Sociāldemogrāfiskā informācija tika izmantota izlases raksturošanai un analīzei profesiju grupu griezumā, ievērojot konfidencialitātes principu.

Citēto interviju fragmentu atlasē un noformējumā tika ievērots princips, ka citātos netiek iekļauta institūciju vai citu atpazīstamu objektu nosaukumu pieminēšana, kā arī netiek atspoguļotas detaļas, kas varētu veicināt dalībnieku tiešu vai netiešu identificēšanu. Rezultātu tekstā tika iekļauti tikai tie citāti, kas nepieciešami analītisko secinājumu ilustrēšanai, vienlaikus izslēdzot jebkādu identificējošu informāciju, kas nav būtiska pētāmajai parādībai. Šāda citātu ētika atbilst kvalitatīvās pētniecības principam aizsargāt dalībnieku labbūtību un privātumu, vienlaikus saglabājot analītisko pārskatāmību.

Datu drošības aspektā transkribētais teksts tika augšuplādēts RSU e-studiju vidē un novirzīts glabāšanai RSU e-resursu repozitorijā. Audio vai video ieraksti pēc transkripcijas tika dzēsti atbilstoši konfidencialitātes prasībām un pētījumā noteiktajai procedūrai. Šādi risinājumi samazina sensitīvu datu nekontrolētas aprites risku un nodrošina institucionāli atbilstošu datu pārvaldību. Tiešsaistes aptaujas dati tika pārvaldīti, ievērojot datu minimizācijas un drošas

piekļuves principu, nodrošinot, ka piekļuve datiem ir tikai pētnieku komandai un rezultāti tiek analizēti apkopotā veidā.

3. Kvantitatīvais posms: profesionālās identitātes aptaujas izstrāde un konstrukta empīriskā pamatošana (I pētījums)

I pētījums tika īstenots divos secīgos posmos: (1) profesionālās identitātes aptaujas sākotnējās versijas izstrāde un satura izvērtēšana, (2) izstrādātā instrumenta psihometriskā pārbaude dažādu ar psiholoģiskās palīdzības sniegšanu saistītu profesiju izlasē. Aptaujas izstrādes un izvērtēšanas norise tika organizēta saskaņā ar Boatenga u. c. (Boateng et al., 2018) ietvaru, kur instruments tiek izstrādāts trijās fāzēs (konstrukta operacionalizācija, skalu izveide, skalu izvērtēšana), ietverot deviņus savstarpēji saistītus soļus. Konkrētajā pētījumā šie soļi tika īstenoti secīgi, nodrošinot pāreju no konstrukta satura precizēšanas un pantu ģenerēšanas uz empīrisku datu ieguvu, skalu struktūras pārbaudi un psihometrisko rādītāju izvērtēšanu.

3.1. Mērķis, jautājumi, uzdevumi

I pētījuma mērķis ir izstrādāt profesionālās identitātes aptauju psiholoģiskās palīdzības profesijām un veikt profesionālās identitātes konstrukta empīrisko pārbaudi. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, izvirzīts I pētījuma **jautājums**: Vai izstrādātās aptaujas psihometriskie rādītāji atbilst zinātnē pieņemtajām psihometrikas normām? Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu, izvirzīti arī šādi apakšjautājumi: (1) Kāds ir ekspertu viedoklis par aptaujas sākotnējās versijas pantu formulējumu? (2) Kāda ir izveidotās aptaujas faktoru struktūra? (3) Kādi ir aptaujas pantu reakcijas un diskriminācijas indeksi? (4) Kāda ir aptaujas skalu iekšējā saskaņotība? Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu un apakšjautājumiem, izvirzīti I pētījuma **uzdevumi**: (1) Apzināt un analītiski izvērtēt zinātnisko literatūru par profesionālās identitātes jēdzienu un tā mērīšanas pieejām psiholoģiskās palīdzības profesijās; (2) Izstrādāt sākotnējo aptaujas pantu kopu, nodrošinot konstrukta saturisko pārklājumu un formulējumu atbilstību psiholoģiskās palīdzības profesionālajam kontekstam; (3) Izvērtēt un pilnveidot pantu satura validitāti secīgā ekspertu izvērtēšanas procesā; (4) Organizēt empīrisko datu ieguvu izstrādātās aptaujas psihometriskajai pārbaudei; (5) Noteikt aptaujas faktoru struktūru, izmantojot atbilstošas faktoru analīzes procedūras; (6) Aprēķināt pantu reakcijas un diskriminācijas indeksu rādītājus; (7) Novērtēt skalu iekšējo saskaņotību; (8) Apkopot un interpretēt psihometriskās pārbaudes rezultātus; (9) Atspoguļot pētījuma norisi un rezultātus promocijas darbā.

3.2. Metode

3.2.1. Dalībnieki

Šajā pētījumā tika ietverts plašāks psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālo grupu loks (psihologi, mākslas terapeiti, psihoterapijas speciālisti, ārsti psihoterapeiti, psihiatri, garīgās veselības aprūpes māsas, sociālie darbinieki), balstoties Latvijas saistošo dokumentu analīzē identificētajās septiņās profesionāļu grupās, kuras tiek saistītas ar psiholoģiskās

palīdzības sniegšanu (Bortaščenoks et.al., 2019). Šāds izlases tvērums tika saglabāts visā I pētījumā, lai instrumenta izstrāde (1. posms) un tā psihometriskā pārbaude (2. posms) tiktu īstenota plašākā psiholoģiskās palīdzības profesiju kontekstā. Iekļaujot minēto grupu pārstāvjus, tika nodrošināta iespēja izvērtēt profesionālās identitātes konstrukta operacionalizācijas piemērotību dažādiem profesionālās darbības uzdevumiem un kompetencēm.

I pētījuma pirmā posma dalībnieki

Instrumenta izstrādes un satura izvērtēšanas posmā tika iesaistīti eksperti ar atšķirīgu kompetenci un profesionālo pieredzi ($n = 17$). Pantu valodas skaidrību un stilistisko konsekveni izvērtēja teksta redaktors ($n = 1$). Pantu saprotamības izvērtēšanā piedalījās trīs profesionāļu grupu pārstāvji (mākslas terapeits, psihologs un sociālais darbinieks; $n = 3$). Pantu satura atbilstību profesionālās identitātes konstrukta definīcijai izvērtēja pieredzējuši mērķgrupas pārstāvji ($n = 11$): garīgās veselības aprūpes māsa, organizāciju psihologs, klīniskais psihologs, skolu psihologs, sociālais darbinieks, psihiatrs, psihoterapijas speciālists, mākslas terapeits, mūzikas terapeits, drāmas terapeits un deju un kustību terapeits. Noslēgumā pantu satura validitātes un pantu izkārtojuma izvērtēšanas skalās piedalījās vēl divi eksperti ar pieredzi instrumentu izstrādē un psihometriskajā analīzē ($n = 2$).

Dalībnieku atlase I pētījuma pirmajam posmam

Eksperti tika atlasīti mērķtiecīgi, balstoties uz viņu kompetenci attiecīgajā izvērtēšanas aspektā. Piemēram, pantu valodas skaidrības un stilistiskās konsekvences izvērtēšanai tika pieaicināts eksperts ar psihologa izglītību un pieredzi tekstu rediģēšanā ($n = 1$). Ar šo ekspertu tikšanās tika organizēta klātienē un kopā izdiskutēti pantu formulējumi. Pantu saprotamības ($n = 3$) un satura atbilstības ($n = 11$) izvērtēšanai tika telefoniski uzrunāti pieredzējuši pētījuma izlasē iekļauto profesiju pārstāvji un tālākā sadarbība noritēja elektroniskas saziņas formātā. Dalībniekiem tika izsūtīta aptaujas sākotnējā versija ar atbilstoši formulētām ailēm saprotamības vai atbilstības novērtēšanai un komentāru sniegšanai (skatīt paraugus 6. pielikumā). Noslēgumā pantu satura validitātes un pantu izkārtojuma izvērtēšanas skalās piedalījās vēl divi eksperti ar pieredzi instrumentu izstrādē un psihometriskajā analīzē ($n = 2$). Arī šie dalībnieki tika uzrunāti personīgi telefonsarunā, un tālākā tikšanās notika tiešsaistes platformā *Zoom*, kur tika diskutēta un koriģēta aptaujas struktūra.

I pētījuma otrā posma dalībnieki

Instrumenta psihometriskajai pārbaudei aptauju sākotnēji aizpildīja 239 dalībnieki. Pēc datu detalizētas pārskatīšanas no izlases tika izslēgtas 37 aizpildītās aptaujas, jo dalībnieki bija norādījuši profesiju, kas neietilpa pētījumā iekļauto psiholoģiskās palīdzības profesiju grupu tvērumā, piemēram, sociālā dienesta vadītājs vai sociālā audzinātāja. Tādējādi instrumenta psihometriskajā pārbaudē tika iesaistīti 202 psiholoģiskās palīdzības sniegšanā iesaistītu profesiju pārstāvji ($n = 202$; $M = 45,84$; $SD = 10,50$), no kuriem 94,6 % bija sievietes ($n = 191$) un 5,4 % vīrieši ($n = 11$). Izlasē bija pārstāvēti sociālie darbinieki ($n = 49$), psihoterapijas speciālisti ($n = 29$), ārsti psihoterapeiti ($n = 8$), garīgās veselības aprūpes māsas ($n = 6$), psihologi ($n = 54$), psihiatri ($n = 13$) un mākslas terapeiti ($n = 43$).

Dalībnieku atlase I pētījuma otrajam posmam

Dalībnieku uzrunāšana un datu ieguve tika organizēta, sadarbojoties ar pētījumā iekļauto psiholoģiskās palīdzības sniegšanā iesaistīto profesiju profesionālajām organizācijām, un atlase tika īstenota pēc ērtuma izlases principa. Organizācijām tika lūgts izplatīt uzaicinājumu piedalīties pētījumā un aizpildīt aptauju savu biedru vidū, nosūtot informāciju e-pastā un/vai publicējot aptaujas saiti organizācijas komunikācijas kanālos. Aptaujas saite tika izplatīta, izmantojot galvenokārt biedru e-pasta sarakstes, sociālās tīklošanās platformas *Facebook* profesionālās grupas, kā arī atsevišķos gadījumos – organizāciju oficiālās tīmekļvietnes. Kopā ar aicinājumu piedalīties pētījumā dalībniekiem tika sniegta informācija par aptaujas autoriem, pētījuma mērķi, aptaujas struktūru un aptuveno aizpildīšanai nepieciešamo laiku. Dalībnieki tika informēti, ka dalība pētījumā ir brīvprātīga un anonīma, kā arī ka datu apstrādē tiks ievērota konfidencialitāte.

3.2.2. Instrumenta izstrādes un izvērtēšanas procedūra

Turpmāk instrumenta izstrādes un psihometriskās pārbaudes norise tiek aprakstīta, izmantojot Boatenga u. c. (Boateng et al., 2018) ietvarā definētos deviņus secīgos soļus kā apraksta struktūru. Dalībnieku raksturojums un atlases organizācija aprakstīta iepriekš, tādēļ zemāk uzsvars tiek likts uz veikto procedūru un analītisko virzību.

I fāze: konstrukta operacionalizācija/pantu izstrāde

1. solis – konstrukta satura noteikšana un pantu ģenerēšana. Lai pantu izstrāde balstītos empīriski un konceptuāli pamatotā konstrukta saturā, pirms pantu veidošanas tika veikts literatūras pārskats par profesionālās identitātes mērīšanas instrumentiem, kas veidoti dažādām psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionāļu grupām (Akmane et al., 2020). Pārskatā tematiskās analīzes rezultātā tika noteiktas PI satura kategorijas un konkrēti satura

elementi, kas kalpoja par PI saturisko karti un bija pamats aptaujas pantu formulēšanai (3.1. tabula).

3.1. tabula

Profesionālās identitātes saturiskā karte: kategorijas un satura elementi

	PI satura kategorija	Satura elements	Avots
1	Profesionālā pašizpratne un pārliecība par kompetenci	Profesionālais pašvērtējums	Cao et al., 2012; Manomenidis et al., 2017; Mancini et al., 2015; Woo & Henfield, 2015; Hao et al., 2014; Tan et al., 2017
		Profesionālais paštēls (<i>self-image</i>)	Hao et al., 2014
		Profesionālais apliecinājums	Mancini et al., 2015
		Profesionālā pašefektivitāte	Tan et al., 2017
2	Refleksivitāte un profesionālās pašregulācijas prakses	Profesionāla pašrefleksija	Zhang et al., 2017; Casey et al., 2011; Woo & Henfield, 2015; Hao et al., 2014; Crosley & Vivekananda-Schmidt, 2009; Mancini et al., 2015
		Dziļāka iegrimšana profesijā	Mancini et al., 2015
		Domāšana par sevi profesijā	Mancini et al., 2015
		Atgriezeniskā saite no kolēģiem	Casey et al., 2011; Woo & Henfield, 2015; Kazantzis et al., 2010
		Supervīzija	Kazantzis et al., 2010
		Personīgā terapija	Kazantzis et al., 2010
		Profesionālās identitātes novērtēšana	Zhang et al., 2017
3	Profesionālās darbības iekšējā motivācija un jēgas orientācija	Altruisms, vēlme palīdzēt	Rognstad et al., 2004; Cao et al., 2012
		Pateicība kā apliecinājums darbam	Rognstad et al., 2004
4	Prakses īstenošana un profesionālās meistarības uzturēšana	Praktizēšana profesijā	Mancini et al., 2015
		Prasmju attīstīšana	Casey et al., 2011; Kazantzis et al., 2010; Tan et al., 2017
5	Identificēšanās ar profesiju un profesionālās lomas internalizācija	Piederības izjūta profesijai	Adams et al., 2006
		Identificēšanās ar profesiju	Adams et al., 2006
		Profesionālā loma	Healey et al., 2010
		Profesionālā pieceja	Healey et al., 2010
6	Profesionālā aktivitāte un līdzdalība profesionālajā laukā	Iesaistīšanās uzvedība	Mancini et al., 2015; Woo & Henfield, 2015; Cao et al., 2012
		Dalība ar profesiju saistītos pasākumos (sanāksmes, konferences)	Mancini et al., 2015
		Iesaistīšanās profesionālajā biedrībā	Woo & Henfield, 2015; Cao et al., 2012

	PI satura kategorija	Satura elements	Avots
7	Kompetenču attīstība un kvalifikācijas uzturēšana	Tālākizglītība (semināri, konferences)	Kazantzis et al., 2010; Mancini et al., 2015; Woo & Henfield, 2015
		Profesionālā pilnveide	Kazantzis et al., 2010
		Grāmatu, publikāciju lasīšana	Kazantzis et al., 2010; Mancini et al., 2015; Woo & Henfield, 2015
		Sertifikācija/akreditācija	Healey et al., 2010
		Zināšanas, prasmes	Woo & Henfield, 2015; Tan et al., 2017; Cao et al., 2012; Cowin, 2001
8	Profesijas izpratne un orientēšanās tās attīstības kontekstā	Profesijas pirmsākumu, vēstures, kultūras zināšana	Woo & Henfield, 2015; Crosley & Vivekananda-Schmidt, 2009
		Sekošana līdzī profesijas attīstībai, jaunākajiem notikumiem	Woo & Henfield, 2015
9	Profesionālās ekspertīzes nodošana un profesijas reprezentācija	Citu mācīšana	Healey et al., 2010; Crosley & Vivekananda-Schmidt, 2009
		Sabiedrības izglītošana par savu profesiju	Woo & Henfield, 2015
		Supervizors, mentors kolēģiem	Kazantzis et al., 2010; Woo & Henfield, 2015
		Pētījumu veikšana profesijā	Kazantzis et al., 2010; Woo & Henfield, 2015
10	Profesionālās saistības stabilitāte un attālināšanās riski	Vilšanās profesijā	Zhang et al., 2017
		Vēlme aiziet no profesijas, mainīt profesiju	Zhang et al., 2017; Mancini et al., 2015
11	Sadarbības kompetences profesionālajā vidē	Darbs, attiecības multidisciplinārā komandā	Casey et al., 2011; Cao et al., 2012; Crosley & Vivekananda-Schmidt, 2009
		Komunikācija	Crosley & Vivekananda-Schmidt, 2009; Cowin, 2001; Cao et al., 2012
		Attiecības (<i>staff relations</i>)	Healey et al., 2010; Cowin, 2001
		Profesionālas sociālās prasmes	Zhang et al., 2017
12	Koleģialitāte, kopienas prakse un sociālais atbalsts	Strādāšana kopā ar koterapeitu	Kazantzis et al., 2010
		Citu terapeitu darba vērošana	Kazantzis et al., 2010
		Biedrošanās/neformālas sarunas ar biedriem	Kazantzis et al., 2010; Woo & Henfield, 2015
		Profesionāls sociālais atbalsts	Zhang et al., 2017
13	Profesionālās vērtības un profesionālā pasaules skatījuma ietvars	Profesionālais garīgums (<i>spirituality</i>)	Healey et al., 2010
		Profesionālās vērtības	Healey et al., 2010; Moon et al., 2014; Lin & Wang, 2010; Weis & Schank, 2009
		Profesionālie uzskati	Healey et al., 2010
		Profesijas filozofija	Healey et al., 2010; Woo & Henfield, 2015
14	Normatīvi ētiskā orientācija profesionālajā praksē	Profesijas likumdošanas, normatīvo dokumentu pārzināšana	Woo & Henfield, 2015
		Profesijas ētikas jautājumi	Woo & Henfield, 2015; Crosley & Vivekananda-Schmidt, 2009
15	Profesionālās identitātes diferenciācija un robežu iezīmēšana	Profesionālā atšķiršanās	Healey et al., 2010; Woo & Henfield, 2015; Hao et al., 2014
		Profesionālā unikalitāte	Woo & Henfield, 2015
		Sociālā salīdzināšanās	Hao et al., 2014

Balstoties uz šiem profesionālās identitātes satura elementiem, tika izveidots sākotnējais pantu kopums un strukturēts vairākās skalās (piemērs pantu formulēšanai 3.2. tabulā). Pantu ģenerēšanu veica promocijas darba autore kopā ar divām līdzpētniecēm, kas tolaik bija RSU maģistra studiju programmas “Mākslas terapija” studentes. Sākotnējā aptaujas versija tika strukturēta 12 skalās un ietvēra 91 pantu: 90 panti tika vērtēti piecu punktu Likerta skalā (1 – “Nepiekrītu”, 2 – “Drīzāk nepiekrītu”, 3 – “Grūti pateikt”, 4 – “Drīzāk piekrītu”, 5 – “Piekrītu”), bet 1 pants tika vērtēts dihotomi (“Jā”/“Nē”).

3.2. tabula

Pantu formulēšanas paraugs saskaņā ar PI saturisko karti

PI satura kategorija	Satura elements	Pants
Refleksivitāte un profesionālās pašregulācijas prakses	Profesionāla pašrefleksija	Es izmantoju atgriezenisko saiti no klientiem/pacientiem par sevi kā profesionāli
	Dziļāka iegrimšana profesijā	Pēc darba ar klientu vai pacientu es analizēju darba procesu
	Domāšana par sevi profesijā	Domāšana par sevi profesijā man palīdz labāk saprast, kāds es esmu kā profesionālis
	Atgriezeniskā saite no kolēģiem	Es izmantoju kolēģu sniegto atgriezenisko saiti pašrefleksijas nolūkos
	Supervīzija	Supervīzijas palīdz man izzināt sevi kā profesionāli
	Personīgā terapija	Es profesionāli pilnveidojos personīgajā psihoterapijā

2. solis – satura validitātes izvērtēšana. Pantu satura atbilstība profesionālās identitātes konstrukta definīcijai un formulējumu saprotamība tika izvērtēta secīgā ekspertu iesaistes procesā vairākās kārtās. Ekspertu atgriezeniskā saite tika apkopota un izmantota pantu precizēšanai, pārformulēšanai un strukturēšanai, veidojot datu ieguvei piemērotu instrumenta sākotnējo versiju. (Ekspertu grupu sastāvs un iesaistes specifika detalizēti aprakstīta apakšsadaļā “I pētījuma pirmā posma dalībnieki”.) 3.3. tabulā sniegts piemērs aptaujas pantu saprotamības izvērtēšanā, ko veica viens no šī posma ekspertiem. Tabula papildināta ar aili, kas parāda, kā pēc eksperta izvērtējuma tika uzlabots pantu formulējums.

Viena eksperta veikta aptaujas pantu saprotamības izvērtējuma piemērs un formulējuma uzlabojumi pēc atgriezeniskās saites

Pants	Novērtējums			Komentāri	Uzlabots panta formulējums
	Saprotams	Nav saprotams	Jāuzlabo		
Man ir prieks piederēt manai profesijai			x	Priecājos piederēt savai profesijai	Priecājos piederēt savai profesijai
Man dažkārt ir kauns atzīt, ka esmu savas profesijas pārstāvis			x	Varbūt var lietot “ka piederu savai profesijai”	Man dažkārt ir kauns atzīt, ka piederu savai profesijai
Varu pozitīvi identificēties ar manas profesijas pārstāvjiem			x	Varu/spēju? Manas/savas?	Spēju pozitīvi identificēties ar savas profesijas pārstāvjiem

II fāze: skalu izveide

3. solis – pantu priekštestēšana. Boatenga u. c. (Boateng et al., 2018) ietvarā priekštestēšana parasti ietver kognitīvās intervijas un/vai lauka priekštestēšanu. Konkrētajā instrumenta izstrādē formālas kognitīvās intervijas netika īstenotas kā atsevišķa procedūra. Vienaļikus pantu interpretācijas risku mazināšanai priekštestēšanas funkciju pildīja daudzpakāpju ekspertu izvērtēšana (valodas skaidrība, saprotamība, profesionālajam laukam atbilstošs saturs), pēc kuras panti tika precizēti pirms datu ievākšanas.

4. solis – izlase un aptaujas administrēšana. Izstrādātā aptaujas sākotnējā versija tika pārnesta elektroniskā formātā un ievietota tiešsaistes aptauju platformā “Visidati”. Aptaujas izplatīšana tika īstenota sadarbībā ar profesionālajām organizācijām, un dati tika ievākti 2020. gada 11.–24. novembrī. Aptaujas ievadā sniegta informācija par pētījuma mērķi, brīvprātīgu līdzdalību, anonimitāti un konfidencialitāti, kā arī par aptaujas struktūru un aptuveno aizpildīšanai nepieciešamo laiku. (Dalībnieku uzrunāšanas kanāli un atlases princips detalizēti aprakstīts apakšsadaļā “II fāze: skalu izveide”.) Papildus profesionālās identitātes aptaujai tika iekļauta sociāldemogrāfisko datu anketa, lai raksturotu izlasi un nodrošinātu iespēju analizēt rezultātus profesiju grupu griezumā.

5. solis – pantu reducēšana. Pantu reducēšana tika balstīta psihometriskos un saturiskos kritērijos, apvienojot statistiskos rādītājus ar konstrukta saturiskās kartes principiem. Tika vērtētas pantu savstarpējās sakarības (lai identificētu potenciālu pārklāšanos), pantu ieguldījums skalu struktūrā (pantu slodzes), kā arī pantu atbilstība profesionālās identitātes saturiskajam tvērumam. Lēmumi par pantu saglabāšanu vai izslēgšanu tika pieņemti, integrējot

psihometrisko informāciju ar saturisko izvērtējumu, lai vienlaikus uzlabotu instrumenta ekonomiskumu un saglabātu konstrukta saturisko pārklājumu.

6. solis – skalu struktūras noteikšana (latentās struktūras pārbaude). Skalu struktūras noteikšanai tika īstenota apstiprinošā faktoru analīze, kuras mērķis bija empīriski pārbaudīt izstrādes posmā konceptuāli izvirzīto profesionālās identitātes aptaujas skalu struktūru un novērtēt, cik lielā mērā pantu grupējums atbilst pieņemtajam latentajam modelim. Analīzes gaitā tika izvērtēti faktoru analīzes priekšnosacījumi, kā arī modeļa atbilstība datiem un iegūto parametru interpretējamība, lai pamatotu skalu struktūras atbilstību konstrukta saturiskajam tvērumam.

III fāze: skalu izvērtēšana un psihometriskie rādītāji

7. solis – dimensionalitātes pārbaude (skalu struktūras pamatotība). Iegūtās struktūras pamatotība tika vērtēta, integrējot apstiprinošās faktoru analīzes rezultātus ar saturisko interpretāciju, proti, pārbaudot, vai pieņemtās latentās dimensijas ir saskaņojamas ar konstrukta saturisko karti un vai skalu saturs veido konceptuāli skaidras vienības. Ņemot vērā, ka psihometriskā pārbaude tika veikta vienā izlasē, turpmākai struktūras nostiprināšanai ieteicama modeļa replikācija un pārbaude neatkarīgā izlasē.

8. solis – uzticamības pārbaude. Skalu iekšējā saskaņotība tika novērtēta, aprēķinot *Cronbach alfa* rādītājus katrai iegūtajai skalai.

9. solis – validitātes izvērtēšana. Validitātes argumentācija tika veidota kā pierādījumu kopums, ietverot satura validitāti, kas tika nodrošināta ar ekspertu izvērtējumu, strukturālo validitāti, kas tika pamatota ar izpētošās faktoru analīzes rezultātiem un iegūto faktoru struktūras interpretāciju, kā arī pantu funkcionēšanu, analizējot pantu reakcijas un diskriminācijas rādītājus.

3.3. Rezultāti

I pētījuma mērķis bija izstrādāt profesionālās identitātes aptauju psiholoģiskās palīdzības profesijām un veikt PI konstrukta psihometrisko pārbaudi. I pētījuma galvenais jautājums bija: Vai izstrādātās aptaujas psihometriskie rādītāji atbilst zinātnē pieņemtajām psihometrikas normām? Lai atbildētu uz šo jautājumu, tika izvirzīti četri apakšjautājumi.

Lai atbildētu uz I pētījuma apakšjautājumu (1) Kāds ir ekspertu viedoklis par aptaujas sākotnējās versijas pantu formulējumu?, tika veikta satura validitātes izvērtēšana. Pantu satura atbilstība profesionālās identitātes konstrukta definīcijai un formulējumu saprotamība tika izvērtēta secīgā ekspertu iesaistes procesā vairākās kārtās, apkopojot atgriezenisko saiti un izmantojot to pantu precizēšanai, pārformulēšanai un strukturēšanai, līdz tika izveidota datu ieguvei piemērota instrumenta sākotnējā versija. Ekspertu grupu sastāvs un iesaistes specifika

ir detalizēti aprakstīta apakšsadaļā “I pētījuma pirmā posma dalībnieki”, bet 3.3. tabulā atspoguļots piemērs pantu saprotamības izvērtēšanā un pēc ekspertu ieteikumiem veiktajās formulējumu izmaiņās.

Lai atbildētu uz I pētījuma apakšjautājumu (2) Kāda ir izveidotās aptaujas faktoru struktūra?, tika veikta izpētošā faktoru analīze (*Exploratory Factor Analysis*; EFA), izmantojot programmu *jamovi*³⁶ (The jamovi project, 2024), kas balstās uz R vidi (R Core Team, 2024) un psihometriskajām procedūrām, tostarp *psych* pakotni (Revelle, 2023). Analīze tika veikta ar attīrītu izlasi (n = 202). Šajā instrumenta izstrādes posmā netika veikta apstiprinošā faktoru analīze (*Confirmatory Factor Analysis*; CFA), jo strukturālās pārbaudes īstenošanai būtu nepieciešama neatkarīga datu kopa vai izlases dalījums atsevišķās apakšizlasēs izpētošajai un apstiprinošajai analīzei, bet pieejamais izlases apjoms to neļāva veikt pietiekami pamatoti.

Sākotnējā instrumenta versija ietvēra 91 pantu, tādēļ pirms EFA tika veikta teorētiski informēta pantu pirmsatlase, lai mazinātu pantu bankai raksturīgo redundanci un nodrošinātu stabilāku, interpretējamu faktoru risinājumu, ņemot vērā izlases apjomu (n = 202) un parametru skaita ietekmi uz korelāciju struktūras stabilitāti. EFA tika iekļauti 39 panti, kas (1) visprecīzāk atbilda profesionālās identitātes konstrukta definīcijai, (2) nodrošināja sākotnēji identificēto satura jomu pārklājumu un (3) bija formulēti pietiekami viennozīmīgi kā mērījuma indikatori.

EFA tika īstenota, izmantojot *minimum residuals* ekstrakcijas metodi un *varimax* rotāciju. Faktoru skaits tika noteikts, izmantojot Kaisera kritēriju, saglabājot faktorus ar īpašvērtībām > 1. Interpretācijas pārskatāmībai faktorslodzes tika analizētas, izmantojot sliksni $\geq ,40$, un slodzes tika sakārtotas pēc lieluma.

Datu piemērotība faktoru analīzei tika izvērtēta ar KMO izlases adekvātuma rādītāju un Bartleta (*Bartlett*) sfēriskuma testu. KMO kopējā vērtība bija 0,878, kas norāda uz labu korelāciju struktūras piemērotību faktorēšanai. Bartleta tests bija statistiski nozīmīgs, $\chi^2(741) = 4301$, $p < ,001$, apliecinot, ka korelāciju matrica būtiski atšķiras no vienības matricas un EFA veikšana ir pamatota (3.4. tabula). Detalizētie KMO izlases adekvātuma rādītāji (MSA) katram pantam ir atspoguļoti darba 3. pielikumā.

3.4. tabula

Datu piemērotība izpētošajai faktoru analīzei (EFA)

Rādītājs	Vērtība
Bartleta sfēriskuma tests	$\chi^2(741) = 4301$, $p < ,001$
KMO (kopējais rādītājs)	0,878

³⁶ Analīze veikta *jamovi* (The jamovi project, 2024), izmantojot R (R Core Team, 2024) un pakotni *psych* (Revelle, 2023); pakotnes instalētas no CRAN snapshot 2024-08-07.

Saskaņā ar Kaisera kritēriju tika iegūta četru faktoru struktūra. Četru faktoru struktūra kopumā izskaidroja 43,4 % dispersijas (1. faktors: 14,78 %; 2. faktors: 10,79 %; 3. faktors: 9,40 %; 4. faktors: 8,47 %) (3.5. tabula).

3.5. tabula

Faktoru kopsavilkums: izskaidrotā dispersija četru faktoru risinājumā

Faktors	Izskaidrotās dispersijas īpatsvars (%)	Kumulatīvais īpatsvars (%)
1	14,78	14,80
2	10,79	25,60
3	9,40	35,00
4	8,47	43,40

Četru faktoru struktūra kopumā bija interpretējama, tomēr vairākos pantos tika konstatētas krustslodzes, piemēram, B10 ($F_1 = ,500$; $F_2 = ,439$), C5 ($F_1 = ,447$; $F_2 = ,516$) un K10 ($F_2 = ,404$; $F_3 = ,417$), kas norāda uz pantu semantisku pārklāšanos starp faktoriem vai uz faktoru savstarpēju saistību. Papildus vairākiem pantiem tika novērota salīdzinoši augsta unikālā dispersija (piem., L2rev unikālums = ,763; B6rev = ,609; L3 = ,633), kas liecina, ka šo pantu varianci lielā mērā neizskaidro identificētie kopējie faktori (3.6. tabula). Faktorslodžu tabulā ir atspoguļoti tikai tie panti, kuri tika saglabāti instrumenta gala versijā ($n = 30$). Pilnais sākotnēji analizēto pantu kopums ($n = 39$) ar faktorslodzēm un unikālumiem ir pievienots darba 4. pielikumā.

3.6. tabula

Pantu faktorslodzes un unikālumi

Pants	Faktors				Unikālums
	1	2	3	4	
L1 / Priecājos piederēt savai profesijai	0,79				0,29
B9 / Man patīk būt par savas profesijas pārstāvi	0,79				0,28
B7 / Es jūtos lepns, strādājot savā profesijā	0,72				0,40
B6r / Man dažkārt ir kauns atzīt, ka piederu savai profesijai (reverss)	0,61				0,61
L3 / Jūtos piederīgs profesionāļu saimei savā profesijā	0,54				0,63
B13 / Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai vērtīgus pakalpojumus	0,54				0,61
C4 / Es gūstu vērtīgas atziņas par sevi profesijā, komunicējot ar savas jomas profesionāļiem	0,53				0,65
B10 / Esmu pārliecināts, ka gūšu vai turpināšu gūt panākumus savā profesijā	0,50	0,44			0,48
L2r / Es cenšos slēpt, ka esmu savas profesijas pārstāvis (reverss)	0,48				0,76
L4 / Spēju pozitīvi identificēties ar savas profesijas pārstāvjiem	0,46				0,63
E2 / Manas personīgās vērtības saskan ar manas profesijas vērtībām	0,44				0,62
D5 / Es pielietoju studijās iegūtās teorētiskās zināšanas praksē		0,67			0,51

Pants	Faktors				Unikālums
	1	2	3	4	
D4 / Es pielietoju studijās apgūtās prasmes praksē		0,65			0,52
C6 / Domāšana par sevi profesijā man palīdz labāk saprast, kāds es esmu kā profesionālis		0,63			0,44
C5 / Supervīzijas palīdz man izzināt sevi kā profesionāli	0,45	0,52			0,51
C3 / Pēc darba ar klientu vai pacientu es analizēju darba procesu		0,52			0,701
M1 / Man ir svarīga manas profesijas attīstība		0,46			0,59
D3 / Esmu atvērts jaunai pieredzei, kas saistīta ar manu profesionālo darbību		0,41			0,60
D2 / Spēja būt radošam palīdz man kā profesionālim		0,41			0,69
F1 / Es nepārtraukti papildinu zināšanas savā profesijā		0,40			0,67
I6 / Citi profesionāļi (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani atzīst kā profesionāli savā jomā			0,86		0,21
I5 / Multidisciplinārās komandas profesionāļi mani pieņem kā profesionālās komandas locekli			0,86		0,24
I7 / Citi profesionāļi (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani uztver kā līdzvērtīgu			0,77		0,35
L6 / Izjūtu piederību multidisciplinārai komandai			0,64		0,53
K10 / Es pārzinu ētikas vadlīnijas savā profesijā		0,40	0,42		0,55
A3 / Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām spējām				0,75	0,35
A4 / Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām prasmēm				0,74	0,38
D1 / Kā profesionālis es esmu atradis savu individuālo pieeju darbam				0,71	0,44
A2 / Es veiksmīgi sevi pozicionēju savā profesionālās darbības jomā				0,46	0,51
E1 / Manas personības īpašības ļauj man veiksmīgi veidot karjeru manā profesijā				0,45	0,63

Piezīme. Tika izmantota *minimum residual* ekstrakcijas metode kombinācijā ar *Varimax* rotāciju.

Vienlaikus, ņemot vērā profesionālās identitātes konstrukta teorētisko specifiku, kur atsevišķi aspekti var būt savstarpēji saistīti, kā papildu pārbaude tika veikta arī slīpā rotācija ar *Oblimin*. Slīpās rotācijas rezultāti kopumā saglabāja līdzīgu četru faktoru struktūru, tomēr tajā netika iekļauti vairāki teorētiski nozīmīgi panti, tostarp pants par personisko un profesionālo vērtību saskaņu, pants par profesionālo pilnveidi un atvērtību jaunai pieredzei, kā arī pants par ētikas vadlīniju pārzināšanu. Tādēļ gala instrumenta pantu atlase un skalu interpretācija tika balstīta *Varimax* risinājumā, jo tas nodrošināja saturiski pilnīgāku profesionālās identitātes konstrukta pārklājumu. Slīpās rotācijas *Oblimin* faktorslodžu tabula ir iekļauta darba 5. pielikumā.

Balstoties uz faktorslodžu lielumu, krustsložu izvērtējumu un faktoru interpretatīvo atbilstību, pēc EFA tika izveidota instrumenta saīsinātā versija ar 30 pantiem (no sākotnēji EFA iekļautajiem 39 pantiem). No turpmākās struktūras tika izslēgti panti ar faktorslodzi < ,40, ar

izteiktām krustslodzēm (t. i., salīdzināmi augstām slodzēm uz vairāk nekā vienu faktoru) un/vai ar augstu unikālumu, kas norādīja uz nepietiekamu pantu sasaisti ar kopīgo faktoru struktūru. Balstoties uz EFA identificēto četru faktoru struktūru, tika izveidotas četras aptaujas skalas: “Profesionālā pašizpratne” (5 panti), “Piederība profesijai” (11 panti), “Pilnveide un refleksija” (9 panti) un “Atzīšana komandā” (5 panti) (3.7. tabula).

3.7. tabula

EFA faktoru atbilstība izveidotajām skalām

	Faktors 1 / 1. skala “Profesionālā pašizpratne”	Skalas apraksts
A2	Es veiksmīgi sevi pozicionēju savā profesionālās darbības jomā	Skala raksturo profesionāla pašizpratni par savu vietu profesijā, ietverot pašpozicionēšanos profesionālajā laukā, pārliecību par profesionālajām spējām un prasmēm, personības īpašību atbilstību karjeras veidošanai un individuālas pieejas nostiprināšanos profesionālajā darbā.
A3	Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām spējām	
A4	Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām prasmēm	
E1	Manas personības īpašības ļauj man veiksmīgi veidot karjeru manā profesijā	
D1	Kā profesionālis es esmu atradis savu individuālo pieeju darbam	
	Faktors 2 / 2. skala “Piederība profesijai”	Skalas apraksts
B10	Esmu pārliecināts, ka gūšu vai turpināšu gūt panākumus savā profesijā	Skala raksturo piederību profesijai un identificēšanos ar profesionālo kopienu, ietverot prieku un lepnumu būt profesijas pārstāvim, piederības izjūtu profesionāļu saimei, personisko un profesionālo vērtību saskaņu, kā arī pretpola aspektus reversajos pantos (kauns vai tendence slēpt piederību profesijai).
E2	Manas personīgās vērtības saskan ar manas profesijas vērtībām	
C4	Es gūstu vērtīgas atziņas par sevi profesijā, komunicējot ar savas jomas profesionāļiem	
L1	Priecājos piederēt savai profesijai	
L3	Jūtos piederīgs profesionāļu saimei savā profesijā	
L4	Spēju pozitīvi identificēties ar savas profesijas pārstāvjiem	
B7	Es jūtos lepns, strādājot savā profesijā	
B9	Man patīk būt savas profesijas pārstāvim	
B6r	Man dažkārt ir kauns atzīt, ka piederu savai profesijai	
L2r	Es cenšos slēpt, ka esmu savas profesijas pārstāvis	
B13	Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai vērtīgus pakalpojumus	
	Faktors 3 / 3. skala “Pilnveide un refleksija”	Skalas apraksts
F1	Es nepārtraukti papildīnu zināšanas savā profesijā	Skala raksturo profesionālo pilnveidi un refleksiju, ietverot nepārtrauktu zināšanu papildināšanu un orientāciju uz profesijas attīstību, teorijas un prasmju integrēšanu praksē, radošumu un atvērtību jaunai profesionālai pieredzei, kā arī darba procesa analīzi un refleksijas prakses (t. sk. supervīziju un sevis izzināšanu profesionālajā lomā).
M1	Man ir svarīga manas profesijas attīstība	
D4	Es pielietoju studijās apgūtās prasmes praksē	
D5	Es pielietoju studijās iegūtās teorētiskās zināšanas praksē	
D2	Spēja būt radošam palīdz man kā profesionālim	
D3	Esmu atvērts jaunai pieredzei, kas saistīta ar manu profesionālo darbību	
C3	Pēc darba ar klientu vai pacientu es analizēju darba procesu	
C5	Supervīzijas palīdz man izzināt sevi kā profesionāli	
C6	Domāšana par sevi profesijā man palīdz labāk saprast, kāds es esmu kā profesionālis	

	Faktors 4 / 4. skala “Atzīšana komandā”	Skalas apraksts
I5	Multidisciplinārās komandas profesionāli mani pieņem kā profesionālās komandas locekli	Skala raksturo profesionālās identitātes starpprofesionālo un organizatorisko aspektu, ietverot pieredzi tikt pieņemtam, atzītam un uztvertam kā līdzvērtīgam multidisciplinārā komandā, piederības izjūtu komandai, kā arī ētikas vadlīniju pārzināšanu.
I6	Citi profesionāli (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani atzīst kā profesionāli savā jomā	
I7	Citi profesionāli (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani uztver kā līdzvērtīgu	
L6	Izjūtu piederību multidisciplinārai komandai	
K10	Es pārzinu ētikas vadlīnijas savā profesijā	

Lai atbildētu uz I pētījuma apakšjautājumu (3) Kādi ir aptaujas pantu reakcijas un diskriminācijas indeksi?, tika analizēti pantu reakcijas indeksi (pantu vidējās vērtības – *Mean*) un diskriminācijas indeksi (pantu *item-rest* korelācijas). Reakcijas indeksu interpretācijai tika izmantots orientējošs intervāls 1,8–4,2, kur vērtības ārpus šī diapazona var norādīt uz izteiktu “grīdas” vai “griestu” efektu (attiecīgi – pantiem ir ļoti zems vai ļoti augsts apstiprinājuma līmenis) (3.8. tabula).

3.8. tabula

Pantu reakcijas un diskriminācijas indeksi

Pants	Reakcijas indekss	SD	Diskriminācijas indekss
A2 Es veiksmīgi sevi pozicionēju savā profesionālās darbības jomā	1,80	0,79	0,65
A3 Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām spējām	1,79	0,73	0,54
A4 Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām prasmēm	1,81	0,69	0,49
B10 Esmu pārliecināts, ka gūšu vai turpināšu gūt panākumus savā profesijā	1,81	0,95	0,67
E2 Manas personīgās vērtības saskan ar manas profesijas vērtībām	1,39	0,61	0,59
E1 Manas personības īpašības ļauj man veiksmīgi veidot karjeru manā profesijā	1,64	0,77	0,53
F1 Es nepārtraukti papildinu zināšanas savā profesijā	1,36	0,57	0,53
M1 Man ir svarīga manas profesijas attīstība	1,21	0,46	0,58
D4 Es pielietoju studijās apgūtās prasmes praksē	1,53	0,79	0,48
D5 Es pielietoju studijās iegūtās teorētiskās zināšanas praksē	1,55	0,79	0,45
D1 Kā profesionālis es esmu atradis savu individuālo pieeju darbam	1,71	0,80	0,44
D2 Spēja būt radošam palīdz man kā profesionālim	1,43	0,68	0,51
D3 Esmu atvērts jaunai pieredzei, kas saistīta ar manu profesionālo darbību	1,36	0,62	0,62
C3 Pēc darba ar klientu vai pacientu es analizēju darba procesu	1,52	0,72	0,39

Pants	Reakcijas indekss	SD	Diskriminācijas indekss
C4 Es gūstu vērtīgas atziņas par sevi profesijā, komunicējot ar savas jomas profesionāliem	1,46	0,65	0,46
C5 Supervīzijas palīdz man izzināt sevi kā profesionāli	1,65	1,01	0,47
C6 Domāšana par sevi profesijā man palīdz labāk saprast, kāds es esmu kā profesionālis	1,64	0,85	0,55
L1 Prieņēmos piederēt savai profesijai	1,36	0,69	0,70
L2r Es cenšos slēpt, ka esmu savas profesijas pārstāvis	1,47	0,89	0,31
L3 Jūtos piederīgs profesionāļu saimei savā profesijā	1,56	0,80	0,50
L4 Spēju pozitīvi identificēties ar savas profesijas pārstāvjiem	1,50	0,70	0,55
B6r Man dažkārt ir kauns atzīt, ka piederu savai profesijai	1,50	0,93	0,41
B7 Es jūtos lepns, strādājot savā profesijā	1,64	0,93	0,69
B9 Man patīk būt savas profesijas pārstāvim	1,39	0,65	0,70
I5 Multidisciplinārās komandas profesionāli mani pieņem kā profesionālās komandas locekli	1,73	0,90	0,46
I6 Citi profesionāli (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani atzīst kā profesionāli savā jomā	1,69	0,79	0,50
I7 Citi profesionāli (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani uztver kā līdzvērtīgu	1,76	0,88	0,50
L6 Izjūtu piederību multidisciplinārai komandai	1,92	1,00	0,44
K10 Es pārzinu ētikas vadlīnijas savā profesijā	1,28	0,47	0,48
B13 Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai vērtīgus pakalpojumus	1,44	0,64	0,54

Saīsinātajā instrumenta versijā (30 panti) pantu vidējās vērtības svārstījās no 1,21 līdz 1,92, bet kopējais skalas vidējais rādītājs bija $M = 1,57$ ($SD = 0,43$). Tas norāda, ka vairāku pantu reakcijas indeksi atrodas zem orientējošā intervāla apakšrobežas (1,8), t. i., dalībnieki šos pantus kopumā apstiprināja reti (iespējams, izteikts grīdas efekts). Zemāku vidējo vērtību skaidrojums šajā posmā ir saistāms ar pantu formulējuma virzienu (t. sk. reversajiem pantiem) un pantu saturu, proti, vai zemā apstiprināšana atbilst konstrukta paredzētajam saturiskajam ietvaram (piemēram, ja pantos ietverts problemātikas/riska aspekts, zemāka apstiprināšana var būt konceptuāli sagaidāma). Vienlaikus pantu reakcijas indeksi vieni paši nav pietiekami panta psihometriskās kvalitātes izvērtēšanai, jo arī panti ar salīdzinoši zemu vidējo vērtību var saglabāt augstu informatīvo vērtību, ja tie uzrāda pietiekamu diskrimināciju (*item–rest* korelāciju), t. i., spēj konsekventi diferencēt respondentus pēc kopējā skalas līmeņa.

Diskriminācijas indeksi (*item–rest* korelācijas) 30 pantu skalā svārstījās no 0,30 līdz 0,70, kas kopumā atbilst pieņemtajam kritērijam par pietiekamu pantu spēju diferencēt respondentus atbilstoši mērītajam konstruktam (orientieris: 0,20–0,80). Vienlaikus atsevišķos apakšskalu aprēķinos tika konstatētas arī ļoti augstas *item–rest* korelācijas (piemēram, 0,825–0,839), kas var norādīt uz ļoti ciešu pantu saturisku pārklāšanos un ir izvērtējams pantu redundances kontekstā turpmākās instrumenta pilnveides posmā.

Lai atbildētu uz I pētījuma apakšjautājumu (4) Kāda ir aptaujas skalu iekšējā saskaņotība?, tika aprēķināta apakšskalu iekšējā konsistence. Četru apakšskalu *Cronbach's α* vērtības attiecīgi bija 0,83, 0,88, 0,84 un 0,86, kas norāda uz labu iekšējo saskaņotību. Saīsinātās instrumenta versijas kopējā iekšējā konsistence bija augsta (*Cronbach's α* = 0,92) (3.9. tabula).

3.9. tabula

Skalu iekšējā saskaņotība (*Cronbach alfa*)

Skala	Pantu skaits	<i>Cronbach's α</i>
Profesionālā pašizpratne	5	0,83
Piederība profesijai	11	0,88
Pilnveide un refleksija	9	0,84
Atzīšana komandā	5	0,86
Kopējā aptauja	30	0,92

EFA izvadē iekļautie modeļa atbilstības rādītāji norādīja uz vidēju atbilstību: RMSEA = 0,0767 (90 % TI 0,0713–0,0827), TLI = 0,748, $\chi^2(591) = 1296$, $p < ,001$ (3.10. tabula). Šie rādītāji interpretējami piesardzīgi, ņemot vērā, ka EFA uzdevums šajā posmā primāri bija faktoru struktūras identificēšana un pantu atlase, nevis galīga mērījuma modeļa apstiprināšana.

3.10. tabula

EFA modeļa atbilstības rādītāji

RMSE	RMSEA 90 % TI		TLI	Modeļa tests		
	Apakšējā robeža	Augšējā robeža		χ^2	df	p
0,0767	0,0713	0,0827	0,748	1296	591	< ,001

Tā kā EFA tika izmantota *Varimax* (ortogonāla) rotācija, iegūtais risinājums konceptuāli pieņem faktoru nekorelētību. Vienlaikus profesionālās identitātes konstrukta teorētiskā specifika un vairāku pantu krustslodzes ļauj pieņemt, ka faktoru dimensijas var būt savstarpēji saistītas. Tādēļ kā papildu pārbaude tika veikta arī slīpā rotācija ar *Oblimin*, kas kopumā apstiprināja līdzīgu faktoru struktūru. Tādēļ faktorstruktūras interpretācijā tika saglabāta piesardzība, īpaši attiecībā uz pantiem, kuru slodzes bija salīdzinoši līdzīgas vairākos faktoros.

Kopumā EFA rezultāti norādīja uz profesionālās identitātes aptaujas četru faktoru struktūru, un, balstoties uz faktorslodžu izvērtējumu, krustslodžu analīzi un unikāluma

rādītājiem, instrumenta gala versijā tika saglabāti 30 panti, kas strukturēti četrās skalās: “Profesionālā pašizpratne” (5 panti), “Piederība profesijai” (11 panti), “Pilnveide un refleksija” (9 panti) un “Atzīšana komandā” (5 panti). Skalu iekšējās saskaņotības rādītāji kopumā liecināja par labu iekšējo konsistenci, savukārt pantu diskriminācijas indeksi norādīja uz pietiekamu pantu spēju diferencēt respondentus atbilstoši mērītā konstrukta līmenim. Vienlaikus pantu reakcijas indeksu sadalījums signalizēja par zemu apstiprinājuma līmeni daļā pantu, kas interpretējams piesardzīgi, ņemot vērā pantu formulējuma virzienu un to saturisko fokusu, kā arī to, ka reakcijas indeksi jāvērtē kopsakarā ar diskriminācijas rādītājiem.

3.4. Diskusija

Šī pētījuma mērķis bija izstrādāt profesionālās identitātes aptauju psiholoģiskās palīdzības profesijām un veikt PI konstrukta empīrisko pārbaudi. Pētījuma mērķis tika sasniegts, jo instrumenta sākotnējā versija tika pilnveidota ekspertu izvērtēšanas procesā un empīriski pārbaudīta ar izpētošo faktoru analīzi un pantu un skalu psihometriskajiem rādītājiem. Atbildot uz I pētījuma jautājumu – Vai izstrādātās aptaujas psihometriskie rādītāji atbilst zinātnē pieņemtajām psihometrikas normām? –, var norādīt, ka iegūtie psihometriskie rādītāji kopumā atbilst instrumenta agrīnai validācijai, jo tika identificēta interpretējama faktoru struktūra, panti uzrādīja pietiekamu diskrimināciju un skalu iekšējā saskaņotība bija laba.

I pētījuma rezultāti pamato profesionālās identitātes izpratni kā daudzdimensionālu un kontekstjūtīgu konstrukt, kas vienlaikus strukturē profesionāla piederību profesijai un ietekmē profesionālo rīcību. Literatūrā uzsvērts, ka PI definējumi atšķiras starp disciplinām un empīriskajos pētījumos nereti nav skaidri saistīti ar teorētisko ietvaru, kas apgrūtina konceptuālu precizitāti un rezultātu salīdzināmību (Beijaard et al., 2004; Tong et al., 2020; Fitzgerald, 2020; Cornett et al., 2023; Tabatabaei et al., 2024). Šajā kontekstā izstrādātā aptauja sniedz ieguldījumu PI operacionalizācijā psiholoģiskās palīdzības profesiju laukā, jo identificētā faktoru struktūra ļauj empīriski iezīmēt vairākus savstarpēji saistītus profesionālās identitātes aspektus.

Identificētā faktoru struktūra ir saskaņā ar skatījumu, ka profesionālā identitāte veidojas kā individuālas pašizpratnes un sociālajā kontekstā veidotas piederības mijiedarbība profesionālajā kopienā (Ruijters & Simons, 2020; Cruess et al., 2015; Gibson et al., 2010). Teorētiskajā sadaļā tika pamatots, ka sociālajā kontekstā veidotie PI teorētiskie ietvari ir īpaši noderīgi, lai precizētu piederības, grupas robežu un līdzdalības nozīmi PI veidošanās procesos, īpaši veselības un radniecīgo profesiju laukā (Tajfel & Turner, 2004; Lave & Wenger, 1991; Cornett et al., 2023; Snell et al., 2020; Sawatsky & Monrouxe, 2023; Tabatabaei et al., 2024). Vienlaikus teorija uzsver arī attīstības un psiholoģisko ietvaru nozīmi profesionālās identitātes

veidošanās izpratnē, jo identitāte nav reducējama uz normu ievērošanu un lomas izpildi, bet ietver personības un profesijas saskaņošanu praksē un pārmaiņās (Jarvis-Selinger et al., 2012; Fitzgerald, 2020; Santivasi et al., 2022; Santivasi et al., 2023). Četras izveidotās skalas kopumā atspoguļo šo daudzslāņainību, jo ietver gan personiskos resursus un pašizpratni, piederību un identifikāciju ar profesiju, reflektīvās prakses un profesionālās attīstības aspektus, gan arī profesionālo atzišanu starpprofesionālā darba vidē.

Teorijā profesionālā identitāte tika aplūkota kā konstrukts, kas izpaužas personiskajā, interpersonālajā un kolektīvajā dimensijā (Cornett et al., 2023), un psiholoģiskās palīdzības profesiju kontekstā īpaši tika akcentēta attiecībcentrēta, ētiski regulēta un zināšanās balstīta prakse, kur profesionālā pašizpratne funkcionē kā iekšējs regulācijas mehānisms (Fitzgerald, 2020; Schubert, 2023). Iegūtās skalas ļauj šīs dimensijas empīriski izdalīt un analizēt.

Skala “Profesionālā pašizpratne” aptver profesionāļa pārliecību par savu kompetenci un spēju sevi pozicionēt profesionālajā laukā, kā arī individuālās pieejas nostiprināšanos praksē. Šī skala sasaucas ar PI definējumu kā subjektīvu sevis izpratni profesionālajā ietvarā, kas veidojas, internalizējot profesijas normas, vērtības un attieksmes un integrējot profesionālās rīcības pamatus (Cruess et al., 2015; Ruijters & Simons, 2020; Fitzgerald, 2020). Tā arī atbilst attīstības skatījumam, kur profesionālis pāriet no darīšanas uz tapšanu, nostiprinot profesionālo lomu kā daļu no sevis izpratnes (Barnhoorn et al., 2022).

Skala “Piederība profesijai” atspoguļo kolektīvo dimensiju, kur centrā ir identificēšanās ar profesionālo kopienu un profesijas vērtību internalizācija. Teorētiskajā sadaļā tika norādīts, ka veselības un radniecīgo profesiju pētījumos dominē sociālie ietvari, kuros identitāte tiek skaidrota caur piederību grupai, sociālo salīdzināšanu un līdzdalību profesionālajā kopienā (Tajfel & Turner, 2004; Lave & Wenger, 1991; Cornett et al., 2023; Snell et al., 2020; Sawatsky & Monrouxe, 2023; Tabatabaei et al., 2024). Šajā skalā ietvertie panti par lepnumu, piederību profesionāļu saimei un vērtību saskaņu atbilst priekšstatam, ka profesionālā identitāte vienlaikus ir profesionālās atzišanas resurss un kopienas saliedētības pamats (Glucina et al., 2023; Heled & Davidovitch, 2021). Psiholoģiskās palīdzības profesiju laukā, kur pastāv radniecīgu profesiju līdzāspastāvēšana un funkciju pārklāšanās risks, piederības un robežu aspekti kļūst īpaši nozīmīgi (Purvlīce u. c., 2018), un šī skala var palīdzēt empīriski fiksēt profesionālās kopienas dimensiju.

Skala “Pilnveide un refleksija” visciešāk sasaucas ar profesionālās identitātes attīstības izpratni kā nepārtrauktu procesu, ko veido psiholoģiskā izaugsme un profesionālā socializācija, kā arī reflektīvā prakse, supervīzija un savas pieredzes izvērtēšana (Santivasi et al., 2022; Barnhoorn et al., 2022; Hazen et al., 2018; Mann et al., 2009). Teorijā tika uzsvērts, ka darba vide ir galvenā PI veidošanās telpa, kur pieredze un refleksija nodrošina materiālu profesionālās

pašizpratnes pārveidei (Barnhoorn et al., 2022). Šīs skalas saturs aptver arī atvērtību jaunai profesionālai pieredzei un radošumu, kas šajā instrumentā parādās kā profesionālās attīstības resurss. Tas ir saskaņā ar skatījumu, ka identitātes pārmaiņas tiek aktivizētas spriedzes situācijās un risinātas, paplašinot identitātes saturu vai pārkārtojot esošos elementus (Pratt et al., 2006; Akmane & Mārtinsone, 2016; Cornett et al., 2023; Tabatabaei et al., 2024).

Skala "Atzīšana komandā" īpaši izgaismo profesionālās identitātes attiecību un kontekstuālo dimensiju, kur nozīmīga ir profesionālā pieņemšana, atzīšana un līdzvērtības pieredze multidisciplinārā vidē. Teorētiskajā sadaļā tika uzsvērts, ka psiholoģiskās palīdzības profesijās identitāte nav tikai individuāla pašizpratne, bet process, ko nostiprina profesionālajā kopienā lietota valoda, prakses un atzīšanas mehānismi (Cruess et al., 2015; Cruess et al., 2019; Caza & Creary, 2016). Latvijas kontekstā, kur radniecīgu profesiju līdzāspastāvēšana pastiprina profesionālās diferenciacijas un leģitimācijas jautājumus (Purvlīce u. c., 2018), šī skala ļauj empīriski piekļūt starpprofesionālajai atzīšanai kā profesionālās identitātes komponentam. Tā arī sasaucas ar teorijā iezīmēto nepieciešamību savienot mikro-, mezo- un makrolīmeņa skaidrojumus, lai identitātes pārmaiņas netiktu reducētas uz individuālu pielāgošanos vien (Cornett et al., 2023; Sternszus et al., 2024; Korica & Molloy, 2010; Ruijters & Simons, 2020).

Pantu diskriminācijas indeksi kopumā norādīja uz pietiekamu pantu spēju diferencēt respondentus atbilstoši mērītajam konstruktam, kas saskan ar instrumenta mērķi nodrošināt psihometriski funkcionālu pantu kopumu. Vienlaikus pantu reakcijas indeksu struktūra, kur daļai pantu bija zemas vidējās vērtības, ir vērtējama kontekstā ar pantu formulējuma virzienu un profesionālās identitātes satura specifiku psiholoģiskās palīdzības profesijās. Šajā laukā profesionālā prakse ir ētiski regulēta un saistīta ar augstu atbildību un pantu apstiprinājuma līmenis var atspoguļot arī profesijas normatīvo prasību internalizācijas pakāpi, ne tikai vienkāršu attieksmes intensitāti (Fitzgerald, 2020; Santivasi et al., 2022; Schubert, 2023). Tādēļ zemi reakcijas indeksi nav automātiski uzskatāmi par pantu trūkumu, ja vienlaikus saglabājas pietiekama diskriminācija, tomēr turpmākā validācijā tie ir izvērtējami arī no mēroga jūtības un variācijas viedokļa.

Vienlaikus pētījuma rezultātu interpretācijā jāņem vērā ierobežojumi, kas saistīti ar izlases lielumu un sastāvu, jo izlase bija dzimumu ziņā izteikti nevienmērīga un vienā datu analīzē tika apvienoti vairāku psiholoģiskās palīdzības profesiju pārstāvji. Šajā posmā strukturālās validitātes izvērtēšana balstījās uz izpētošo faktoru analīzi un faktoru risinājuma pārbaudīšanai netika izmantota neatkarīga izlase, tādēļ turpmāk nepieciešama struktūras pārbaude jaunā datu kopumā. Attiecināmības ziņā instrumenta rezultāti šajā posmā ir interpretējami kā pamatoti psiholoģiskās palīdzības profesiju pārstāvju grupai Latvijas kontekstā, tomēr vispārināmība uz citām valstīm, profesiju struktūrām un dzimumu

sadalījumiem ir veicama piesardzīgi. Turpmākā perspektīvā instrumenta praktiskā lietojamība saistāma ar iespēju vienotā ietvarā izvērtēt profesionālo identitāti psiholoģiskās palīdzības profesijās. Nākamajos pētījumos ieteicams pārbaudīt faktoru struktūras stabilitāti neatkarīgā izlasē un izvērtēt mērījuma struktūras līdzību dažādās profesionāļu grupās.

3.5. Secinājumi

1. Tika izstrādāta un psihometriski pārbaudīta profesionālās identitātes aptauja psiholoģiskās palīdzības profesijām, nodrošinot precīzāku konstrukta operacionalizāciju turpmākajām darba daļām.
2. Izpētošā faktoru analīze norādīja uz četru faktoru struktūru, kas ļāva izveidot četras saturiski interpretējamās skalas profesionālās identitātes novērtēšanai.
3. Skalu iekšējā saskaņotība bija laba, un pantu diskriminācijas indeksi kopumā norādīja uz pietiekamu pantu spēju diferencēt respondentus atbilstoši mērītajam konstruktam.
4. Pantu reakcijas indeksi norādīja uz zemu apstiprinājuma līmeni daļā pantu, tādēļ turpmākā validācijā ir ieteicams izvērtēt, vai atbilžu sadalījums nodrošina pietiekamu pantu izkliedi un atšķirtspēju dažādās izlasēs.

3.6. Priekšlikumi un rekomendācijas

1. Turpmākajā instrumenta pilnveidē ieteicams pārbaudīt faktoru struktūras stabilitāti neatkarīgā izlasē un papildināt strukturālās validitātes izvērtējumu ar apstiprinošo faktoru analīzi, ja pieejams pietiekams izlases apjoms.
2. Tāpat turpmākajā instrumenta validācijā ieteicams paplašināt izvērtējumu, ietverot *test-retest* uzticamību, mērījuma kļūdu, kriteriālo validitāti, kā arī invarianci un starpkultūru derīgumu.
3. Ieteicams izvērtēt instrumenta attiecināmību atsevišķu profesionālo grupu griezumā un pārbaudīt, vai skalu struktūra saglabājas līdzīga dažādās psiholoģiskās palīdzības profesijās.
4. Prakses kontekstā instrumentu var izmantot profesionālās identitātes empīriskai izvērtēšanai psiholoģiskās palīdzības profesiju pārstāvju vidū, nodrošinot strukturētu veidu, kā kvantitatīvi raksturot profesionālās identitātes aspektus atbilstoši instrumentā identificētajām skalām.

4. Kvalitatīvais posms: profesionālās identitātes pārmaiņu izpēte krīzes periodā (II pētījums un III pētījums)

Šajā nodaļā izklāstīta darba kvalitatīvā daļa, kurā apvienots II un III pētījums par profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes periodā. Abi pētījumi tika īstenoti vienlaicīgi un vērsti uz PI izpēti krīzes apstākļos katras profesionāļu grupas ietvarā. Nodaļas sākumā definēts katra pētījuma mērķis, jautājums un papildjautājumi, kā arī uzdevumi, kam seko pētījuma metodes izklāsts. Tālāk nodaļā atspoguļoti iegūtie rezultāti, kas balstīti daļēji strukturēto interviju datos un reflektīvajā tematiskajā analīzē. Rezultāti strukturēti tēmās un apakštēmās un ilustrēti ar dalībnieku citātiem, lai parādītu, kā pārmaiņas profesionālajā praksē un PI pašizpratnē tika piedzīvotas un formulētas krīzes apstākļos. Nodaļas noslēgumā rezultāti interpretēti un diskutēti, iezīmējot to nozīmi profesionālās identitātes pārmaiņās krīzes periodā.

4.1. Mērķis, jautājumi, uzdevumi

Šajā sadaļā definēti II un III pētījuma mērķi, jautājumi un papildjautājumi, kā arī uzdevumi. Lai saglabātu pārskatāmību, turpmāk tie izklāstīti atsevišķi katram pētījumam.

4.1.1. II pētījuma mērķis, jautājumi, uzdevumi

II pētījuma mērķis ir izpētīt psihologu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā. Lai sasniegtu mērķi, izvirzīts **II pētījuma jautājums**: Kā psihologi raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā? Lai precīzi atbildētu uz pētījuma jautājumu, izvirzīti arī šādi papildjautājumi: (1) Kādas pretrunas profesionālajā praksē un pašizpratnē krīzes periodā ir pieredzējuši psihologi, un kā viņi tās apraksta? (2) Kā šīs pretrunas iezīmē un strukturē psihologu PI pārmaiņu norisi – kādos gadījumos dominē nepārtrauktība un kādos iezīmējas pārrāvums? (3) Kā psihologi integrē spriedzes un pretrunas savā profesionālajā identitātē? Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu un apakšjautājumiem, izvirzīti **II pētījuma uzdevumi**: (1) Iegūt empīriskos datus par psihologu PI pārmaiņām krīzes periodā, veicot daļēji strukturētas intervijas un sagatavojot transkriptus analīzei; (2) Veikt intervijās iegūto datu tematisko analīzi, identificējot tēmas, kas raksturo psihologu PI pārmaiņas krīzes periodā; (3) Katrā tēmā izdalīt un aprakstīt spriedzes un pretrunas psihologu profesionālajā pašizpratnē un praksē, kas veido tēmas saturu; (4) Analītiski nošķirt, kuros tēmu aspektos dominē nepārtrauktības pieredze un kuros iezīmējas pārrāvums PI pārmaiņās; (5) Katrā tēmā veikt dialektisko sintēzi, integrējot spriedžu risinājumus un/vai pārrāvuma pieredzē nostiprinātos jaunus profesionālos orientierus praksē; (6) Apkopot un interpretēt rezultātus, saistot tos ar teorētisko ietvaru un pētījuma jautājumiem.

4.1.2. III pētījuma mērķis, jautājumi, uzdevumi

III pētījuma mērķis ir izpētīt mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā. Lai sasniegtu izvirzīto mērķi, izvirzīts **III pētījuma jautājums**: Kā mākslas terapeiti raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā? Izvirzīti arī papildjautājumi: (1) Kādas pretrunas profesionālajā praksē un pašizpratnē krīzes periodā pieredzējuši mākslas terapeiti, un kā viņi tās apraksta? (2) Kā šīs pretrunas iezīmē un strukturē mākslas terapeitu PI pārmaiņu norisi – kādos gadījumos dominē nepārtrauktība un kādos iezīmējas pārrāvums? (3) Kā mākslas terapeiti integrē spriedzes un pretrunas savā profesionālajā identitātē? Lai atbildētu uz pētījuma jautājumu un apakšjautājumiem, izvirzīti **III pētījuma uzdevumi**: (1) Iegūt empīriskos datus par mākslas terapeitu PI pārmaiņām krīzes periodā, veicot daļēji strukturētas intervijas un sagatavojot transkriptus analīzei; (2) Veikt intervijās iegūto datu tematisko analīzi, identificējot tēmas, kas raksturo mākslas terapeitu PI pārmaiņas krīzes periodā; (3) Katrā tēmā izdalīt un aprakstīt spriedzes un pretrunas mākslas terapeitu profesionālajā pašizpratnē un praksē, kas veido tēmas saturu; (4) Analītiski nošķirt, kuros tēmu aspektos dominē nepārtrauktības pieredze un kuros iezīmējas pārrāvums PI pārmaiņās; (5) Katrā tēmā veikt dialektisko sintēzi, integrējot spriedžu risinājumus un/vai pārrāvuma pieredzē nostiprinātos jaunus profesionālos orientierus praksē; (6) Apkopot un interpretēt rezultātus, saistot tos ar teorētisko ietvaru un pētījuma jautājumiem.

4.2. Metode

Šajā sadaļā izklāstīts pētījumu metodiskais apraksts, raksturojot dalībniekus, datu ieguves metodi un procedūru, kā arī datu analīzes metodi.

4.2.1. Dalībnieki

Dalībnieku atlases process un raksturojums turpmāk sniegts atsevišķi II un III pētījumam, bet vispirms apkopoti iekļaušanas un izslēgšanas kritēriji, kas tika izmantoti dalībnieku atlasei abos pētījumos (4.1. tabula), pēc tam izklāstīts katra pētījuma izlases raksturojums.

4.1. tabula

Dalībnieku iekļaušanas un izslēgšanas kritēriji II un III pētījumā

Iekļaušanas kritēriji	Izslēgšanas kritēriji	Attiecināms uz
Psihologs ir reģistrēts atbilstoši Latvijā noteiktajam profesionālās darbības ietvaram	Nav reģistrēta psihologa statusa	II pētījums
Mākslas terapeits ir ieguvis maģistra grādu un profesionālo kvalifikāciju vienā no mākslu terapijas specializācijām	Nav iegūts maģistra grāds un profesionālā kvalifikācija mākslu terapijā	III pētījums
Profesionālā darbība uzsākta pirms 2020. gada marta	Profesionālā darbība uzsākta pēc 2020. gada marta	Abi pētījumi

Iekļaušanas kritēriji	Izslēgšanas kritēriji	Attiecināms uz
Krīzes periodā veikta profesionālā darbība attiecīgi psihologa vai mākslas terapeita praksē (vai tā tika ierobežota/pārtraukta ar krīzes periodu saistītu iemeslu dēļ)	Krīzes periodā netika veikta profesionālā darbība attiecīgi psihologa vai mākslas terapeita praksē	Abi pētījumi
Gatavs piedalīties daļēji strukturētā intervijā un atbildēt uz intervijas jautājumiem	Nav gatavs piedalīties daļēji strukturētā intervijā	Abi pētījumi
Piekrīt intervijas audio vai video ierakstam	Nepiekrīt intervijas audio vai video ierakstam	Abi pētījumi
Sniedz mutisku informētu piekrišanu dalībai pētījumā pirms intervijas uzsākšanas	Nesniedz mutisku informētu piekrišanu dalībai pētījumā	Abi pētījumi

II pētījuma dalībnieki

II pētījumā piedalījās 45 psihologi, no kuriem 87 % bija sievietes ($n = 39$) un 13 % – vīrieši ($n = 6$). Dalībnieku vecums bija no 30 līdz 65 gadiem. Visi dalībnieki bija reģistrēti psihologi, kas iekļauti Latvijas Izglītības kvalitātes valsts dienesta psihologu reģistrā. Lai nodrošinātu, ka dalībnieki var sniegt saturiski bagātīgas refleksijas par profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes periodā, iekļaušanas kritēriji paredzēja profesionālās karjeras sākumu pirms Covid-19 pandēmijas. Izlasi veidoja pieredzējuši speciālisti, kuru darba stāžs kopumā liecina par ilglaicīgu profesionālo iesaisti un uzkrātu prakses pieredzi, vidēji 17,18 gadi (4.2. tabula). Vairāk nekā puse dalībnieku bija sertificēti pārraugošie psihologi ($n = 26$), kuriem Psihologu sertifikācijas padome attiecīgajās jomās piešķirusi tiesības veikt psihologu supervīziju. Šis izlases raksturojums norāda, ka būtiska daļa dalībnieku profesionālajā vidē darbojas arī ar paaugstinātu atbildību un kolēģu profesionālās prakses atbalstu un pārraudzību, kas var veicināt padziļinātu refleksiju par profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes apstākļos.

4.2. tabula

Psihologu izlases demogrāfiskais un profesionālais raksturojums

Vecumgrupa	Dalībnieku skaits vecumgrupā	Vidējais darba pieredzes ilgums (gados)	Psihologu pārraugu skaits vecumgrupā
30–39	10	10,3	2
40–49	16	16,5	12
50–59	15	20,07	10
60–69	4	18,75	2
Kopā izlasē	45	17,18	26

Dalībnieku atlase

II pētījuma dalībnieku atlasē tika izmantota ērtuma izlase, aicinot piedalīties Latvijā reģistrētus psihologus. Potenciālie dalībnieki tika identificēti, izmantojot profesionālos tīklus un publiski pieejamu kontaktinformāciju profesionālo organizāciju un reģistru vietnēs, piemēram, biedrības “Latvijas Klīnisko psihologu asociācija” un “Latvijas organizāciju

psihologu biedrība” u. c., kā arī publiski pieejamos profesionālajos reģistros.³⁷ Dalībnieku uzrunāšana notika telefoniski, un zvanus 2022. gada septembrī veica promocijas darba autore. Telefonsarunās potenciālajiem dalībniekiem tika īsi izklāstīts pētījuma mērķis un paredzētā procedūra, kā arī sniegta iespēja uzdot jautājumus un atteikties no dalības.

Psihologi, kuri telefonsarunā pauda sākotnēju piekrišanu piedalīties pētījumā, tika iekļauti potenciālo dalībnieku sarakstā, un uzreiz pēc sarunas viņiem uz e-pastu tika nosūtīta informatīva vēstule par pētījumu (2. pielikums). Informatīvajā vēstulē tika sniegta paplašināta informācija par pētījuma mērķi, procedūru un intervijas norisi, datu apstrādes un uzglabāšanas nosacījumiem, konfidencialitātes un anonimitātes nodrošināšanu, kā arī pētījuma vadītājas kontaktinformācija. Vēstulei tika pievienoti arī intervijas jautājumi, lai dalībnieki varētu iepazīties ar tematisko ievirzi un pieņemt informētu lēmumu par dalību.

Pirms intervijas uzsākšanas intervētājs atkārtoti izskaidroja pētījuma norisi un dalībnieka tiesības, tostarp tiesības atteikties no atbildes uz atsevišķiem jautājumiem un pārtraukt dalību jebkurā brīdī. Dalībniekiem tika lūgts mutiski apstiprināt informētu piekrišanu dalībai pētījumā un piekrišanu intervijas ierakstam. Šāda veida informēšana un piekrišanas apstiprināšana tika nodrošināta vairākos posmos, vienlaikus saglabājot dalības brīvprātību un dalībnieku iespējas pieņemt pārdomātu lēmumu.

III pētījuma dalībnieki

III pētījumā piedalījās 31 Latvijas mākslas terapeite. Dalībnieču vecums bija no 28 līdz 54 gadiem. Dalībnieces pārstāvēja visas četras mākslu terapijas specializācijas, tostarp vizuālās mākslas terapiju (n = 12), deju un kustību terapiju (n = 8), mūzikas terapiju (n = 7) un drāmas terapiju (n = 4). Lai nodrošinātu, ka dalībnieces var sniegt saturiski bagātas refleksijas par profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes periodā, iekļaušanas kritēriji paredzēja profesionālās karjeras sākumu pirms Covid-19 pandēmijas. Izlasi veidoja praktizējošas speciālistes, kuru darba stāžs (vidēji 7,58 gadi) kopumā liecina par profesionālās pieredzes uzkrāšanu un profesionālās lomas nostiprināšanos (4.3. tabula). Sešas dalībnieces bija arī supervizores, kas norāda, ka daļa izlases profesionālajā vidē darbojas ar papildu atbildību kolēģu profesionālās prakses atbalstā un pārraudzībā, kas var veicināt padziļinātu refleksiju par profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes apstākļos.

³⁷ Nacionālā veselības dienesta psihologu reģistra ietvaros sniegta kontaktinformācija <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/media/18122/download>

Mākslas terapeitu izlases demogrāfiskais un profesionālais raksturojums

Vecumgrupa	Dalībnieku skaits vecumgrupā	Vidējais darba pieredzes ilgums (gados)	Supervizoru skaits vecumgrupā
28–29	2	3,25	
30–39	11	5,32	
40–49	13	9,85	4
50–59	5	9,9	2
Kopā izlasē	31	7,58	6

Dalībnieku atlase

III pētījuma dalībnieku atlasē tika izmantota ērtuma izlase, aicinot piedalīties Latvijā praktizējošus mākslas terapeitus. Potenciālie dalībnieki tika identificēti, izmantojot publiski pieejamu kontaktinformāciju mākslu terapijas profesionālo organizāciju tīmekļvietnēs, tostarp Latvijas Mākslas terapijas asociācijas, Deju un kustību terapijas asociācijas, Mūzikas terapijas asociācijas un Drāmas terapijas asociācijas. Dalībnieku uzrunāšana notika telefoniski, un zvanus veica promocijas darba autore. Telefonsarunās potenciālajiem dalībniekiem tika īsi izklāstīts pētījuma mērķis un paredzētā procedūra, kā arī sniegta iespēja uzdot jautājumus un atteikties no dalības.

Mākslas terapeiti, kuri telefonsarunā pauda sākotnēju piekrišanu piedalīties pētījumā, tika iekļauti potenciālo dalībnieku sarakstā, un uzreiz pēc sarunas viņiem uz e-pastu tika nosūtīta informatīva vēstule par pētījumu. Informatīvajā vēstulē tika sniegta paplašināta informācija par pētījuma mērķi, procedūru un intervijas norisi, datu apstrādes un uzglabāšanas nosacījumiem, konfidencialitātes un anonimitātes nodrošināšanu, kā arī pētījuma vadītājas kontaktinformācija. Vēstulei tika pievienoti arī intervijas jautājumi, lai dalībnieki varētu iepazīties ar tematisko ievirzi un pieņemt informētu lēmumu par dalību.

Pirms intervijas uzsākšanas intervētājs atkārtoti izskaidroja pētījuma norisi un dalībnieka tiesības, tostarp tiesības atteikties no atbildes uz atsevišķiem jautājumiem un pārtraukt dalību jebkurā brīdī. Dalībniekiem tika lūgts mutiski apstiprināt informētu piekrišanu dalībai pētījumā un piekrišanu intervijas ierakstam. Šādā veidā informēšana un piekrišanas apstiprināšana tika nodrošināta vairākos posmos, vienlaikus saglabājot dalības brīvprātību un dalībnieku iespējas pieņemt pārdomātu lēmumu.

4.2.2. Datu ieguves metode un procedūra

Datu ieguve abos pētījumos tika īstenota pēc vienotas procedūras, lai nodrošinātu salīdzināmu interviju norisi un vienotus ētiskos un tehniskos nosacījumus datu iegūšanā un apstrādē. Atšķirība starp izlasēm attiecās tikai uz intervijas jautājumu formulējumu, kur III pētījumā jautājumos vārda “psihologs” vietā tika lietots “mākslas terapeits”.

Dati abās izlasēs tika iegūti daļēji strukturētās individuālās intervijās. Intervijas abās izlasēs notika 2022. gada oktobrī un novembrī klātienē, attālināti vai rakstiski. **Psihologiem** tika veiktas 22 intervijas tiešsaistes platformā *Zoom*, 13 telefonzvana formātā un septiņas intervijas klātienē, savukārt atbildes uz trim interviju jautājumiem tika iesūtītas rakstiskā veidā e-pastā. **Mākslas terapeitiem** tika veiktas 15 intervijas tiešsaistes platformā *Zoom*, 13 telefonzvana formātā un divas klātienē, savukārt viena intervija tika īstenota rakstiski, iesūtot atbildes uz jautājumiem e-pastā. Intervijas veica apmācīti pētījuma asistenti. Pētījuma asistentu apmācības organizēja promocijas darba autore, un tajās tika detalizēti izskaidrots pētījuma mērķis, potenciālie dalībnieki, laika plānojums, veicamo darba soļu secīgums, iespējamie intervijas īstenošanas veidi un nepieciešamās palīgierīces to veikšanai, vienota instrukcija saziņai un komunikācijai ar pētījuma dalībniekiem, izskaidroti ar pētījumu saistītie jēdzieni, kā arī sagatavošanās soļi intervijas un transkripcijas veikšanai. Daļēji strukturētais formāts nodrošināja vienlaikus salīdzināmību starp intervijām un elastību, iedziļinoties dalībniekiem nozīmīgās pieredzes niansēs.

Pirms daļēji strukturētās intervijas dalībnieki vēlreiz tika iepazīstināti ar galveno jēdzienu definīcijām. Intervijas sākumā tika pārrunāts profesionālās identitātes jēdziens, kas šajā pētījumā definēts šādi: “Profesionālā identitāte ir gan individuāla, gan sociāli konstruēta. Indivīda profesionālās identitātes kodolā ir Es koncepcija, kurā tiek internalizētas profesionāļu grupas vērtības un normas, kuras tiek dalītas ar citiem profesionāļu grupas locekļiem un atšķirtas no citām profesionāļu grupām.” Šī definīcija tika formulēta pēc iespējas visaptveroši un vienkārši uztverami, lai dalībniekiem būtu vieglāk orientēties pētāmajā jautājumā. Tāpat tika precizēts pētījuma konteksts, proti, pārmaiņu laiks, kas ir laika posms, par kura pieredzi profesionālajā praksē dalībniekiem bija jāatbild intervijā. Šis periods tika definēts šādi: “Laika posms sākot ar 2020. gada sākumu, kad parādījās slimības Covid-19 izraisīta pandēmija un tai sekojoši socializēšanās un citi ierobežojumi, strauja digitalizācijas attīstība dažādās dzīves jomās, karadarbība. Pārmaiņu laiku emocionālā kontekstā iezīmē nenoteiktība, neskaidrība, nedrošība, trauksme.” Tā kā viens no intervijas jautājumiem ir saistīts ar izpratni par atšķiršanos no citiem profesionāļiem, tad jēdziens “citi līdzīgi profesionāļi” intervijas kontekstā tika precizēts kā psiholoģiskās palīdzības sniedzēji, tas ir, mākslas terapeiti, psihologi, psihoterapijas speciālisti un ārsti psihoterapeiti (Purvīce et al., 2018).

Pētījuma dalībniekiem tika lūgts atbildēt uz daļēji strukturētas intervijas jautājumiem. III pētījumā jautājumu formulējumi bija identiski, aizstājot vārdu “psihologs” ar “mākslas terapeits”:

1. Kādas pārmaiņas Jūs kā psihologs piedzīvojat šajā pārmaiņu laikā?
2. Kā Jūs raksturotu savas profesionālās identitātes pārmaiņas šajā pārmaiņu laikā?
3. Kā ir mainījusies Jūsu iekšējā izjūta psihologa profesijā šajā laikā?
4. Kā Jūs izjūtat sevi kā psihologu profesionāļu grupas pārstāvi starp citām līdzīgām profesionāļu grupām pārmaiņu laikā?
5. Ar ko Jūs kā psihologs atšķiraties no citiem līdzīgiem profesionāļiem šajā pārmaiņu laikā?

Visas intervijas ar dalībnieku piekrišanu tika audio vai video ierakstītas un pēc tam ortogrāfiski transkribētas. Konfidencialitātes nolūkos dalībnieku vārdi tika aizstāti ar unikāliem kodiem, piemēram, P12 psihologiem vai M12 mākslas terapeitiem, kas konsekventi lietoti transkripcijās un datu analīzē. Audio un video ieraksti pēc transkripcijas pabeigšanas tika neatgriezeniski dzēsti.

Transkripcijās tika saglabāti sarunas elementi, kas ļauj uzturēt pieredzes kontekstu un izteiksmes toni, piemēram, vilcināšanās, pārtraukumi, emocionālas reakcijas, pauzes un uzsvāri. Transkripcijas tika glabātas Rīgas Stradiņa universitātes e-resursu repozitorijā ar piekļuvi tikai pētnieku komandai.

4.2.3. Datu analīzes metode

Datu analīzē abos pētījumos tika izmantota RTA (Braun & Clarke, 2006, 2012, 2020), un interpretācija tika papildināta ar dialektisko ietvaru, lai sistemātiski izceltu dalībnieku aprakstītās pretrunas, spriedzi, nepārtrauktību un pārrāvuma epizodes profesionālās identitātes pārmaiņu procesā. Šī pieeja tika izvēlēta teorētiskās elastības dēļ, kas ļauj analizēt kompleksu subjektīvo pieredzi, vienlaikus saglabājot sistemātisku analītisko secību (Braun & Clarke, 2020). Analīzi sadarbībā īstenoja divi pētnieki, promocijas darba autore un līdzpētnieks, salāgojot interpretācijas un vienojoties par tematisko struktūru, lai nodrošinātu metodoloģisku caurspīdīgumu un interpretācijas konsekveni. Abos pētījumos tika īstenoti pieci secīgi analīzes soļi (4.4. tabula).

Refleksīvās tematiskās analīzes soļi un to rezultāti

Solis	Apraksts	Rezultāts
1. Iepazīšanās ar datiem	Transkripciju vairākkārtēja lasīšana, veidojot izpratni par saturu, toni un kontekstu. Tika izveidots refleksīvais žurnāls un paralēli veidotas analītiskās piezīmes par sākotnējiem iespaidiem, nozīmju pavadieniem un spriedzes/pretrunu punktiem.	Sākotnējās analītiskās piezīmes un pirmie nozīmju pavadieni.
2. Sistēmiska kodēšana	Analīzē tika atlasīti un kodēti datu fragmenti, kas attiecas uz profesionālās identitātes pārmaiņu pieredzi, saglabājot precīzu dalībnieku izteiksmi. Lai kodēšana būtu pārskatāma, izmantota vienota analīzes veidlapa, kurā apkopoti interviju teksta izvilkumi, kodi, citāti un analītiskās piezīmes (paraugs 4.3. tabulā).	Sākotnējo kodu kopums un sakārtoti datu izvilkumi.
3. Tēmu veidošana	Kodi tika apvienoti tematiskās grupās, un šajā solī skaidrāk iezīmējās pretrunas un spriedzes dalībnieku pieredzes stāstos. Tematisko grupu ietvarā sāka iezīmēties arī tematiski pretrunu pāri, kas kalpoja kā pamats turpmākai apakštēmu formulēšanai.	Tematiskās grupas un sākotnēji iezīmēti pretrunu pāri, izgaismotas pretrunas vai spriedzes dalībnieku stāstos.
4. Tēmu precizēšana un apakštēmu grupēšana pretrunu pāros	Tematiskās grupas tika pārskatītas un precizētas, skaidrāk grupējot apakštēmas pretrunu pāros un definējot lielās tēmas. Šajā solī refleksijas žurnālā tika fiksētas piezīmes par to, kur dalībnieku stāstījumos varētu iezīmēties nepārtrauktība un kur pārrāvuma epizodes.	Precizētas tēmas un apakštēmas ar formulētiem pretrunu pāriem, kā arī sākotnējās refleksijas piezīmes par nepārtrauktības un pārrāvuma iezīmēm.
5. Sintēze un teorētiskā integrācija	Gala tēmas un apakštēmas tika apvienotas vienotā analītiskā naratīvā, interpretējot rezultātus atbilstoši dialektiskajam ietvaram. Tika sagatavoti tēmu apraksti un interpretācijas, rezultāti ilustrēti ar dalībnieku citātiem.	Rezultātu teksts ar izdalītām tēmām un apakštēmām un dialektisko sintēzi katras tēmas noslēgumā.

Ceturtajā RTA solī, precizējot tēmas un apakštēmas, tematiskās grupas tika salīdzinātas arī starp abām profesionālajām grupām. Šajā salīdzināšanas procesā iezīmējās saturiskas līdzības profesionālās identitātes pārmaiņu pieredzē, kas ļāva lielās tēmas abās izlasēs formulēt vienoti, vienlaikus saglabājot atšķirības apakštēmu saturā un profesionāli specifiskajās izpausmēs.

4.5. tabulā parādīts datu analīzes procesa piemērs, izmantojot dalībnieka P12 transkripta fragmentu. Potenciāli identificējošā informācija transkripta tekstā ir anonimizēta, aizstājot sensitīvos datus ar vispārinātiem apzīmējumiem. Plašāks analīzes paraugs iekļauts 6. pielikumā.

Datu analīzes piemērs refleksīvajā tematiskajā analīzē

Transkripta teksts	Izdalītie kodi	Citāts	Piezīmes
Bija skaidrs, ka palīdzība ir jāturpina nodrošināt, mēs esam [slimnīcas nosaukums], mēs nevaram pārstāt strādāt, bet jāsaprot, kā strādāt droši, kā un, un tādēļ es arī stāstu par to, to, aa, nenoteiktību vai nezināmo...	profesionālais pienākums; palīdzības nepārtrauktība; drošība; atbildība	“... mēs nevaram pārstāt strādāt, bet jāsaprot, kā strādāt droši...”	
Es domāju, tas noteikti uzrunāja to nomierināto manas personības daļu, kas manā profesijā nebija tik traucējoša pēdējos gadus pirms kovidā, kā trauksmainība, kas, protams, tajā brīdī aktualizējās, un, un tā nav daļa no manas profesionālās identitātes. Mana profesionālā identitāte paredz stabilitāti...	trauksmes aktualizēšanās; profesionālā loma/vērtība	“... tā nav daļa no manas profesionālās identitātes. Mana profesionālā identitāte paredz stabilitāti...”	Šeit skaidri tiek nosaukts, kā viņa redz savu profesionālo identitāti.

4.3. Rezultāti

Šajā sadaļā izklāstīti II pētījuma un III pētījuma rezultāti, balstoties daļēji strukturēto interviju datus un to analīzē, izmantojot refleksīvo tematisko analīzi. Rezultāti sniegti atsevišķi katrai profesionāļu grupai, saglabājot paralēlu izklāsta principu tēmās un apakštēmās. Katras apakšnodaļas sākumā attēlā apkopotas identificētās tēmas un apakštēmas, lai lasītājam būtu pārskatāma rezultātu struktūra. Tēmu izklāstā katrai tēmai aprakstīta tās būtība un nozīme saistībā ar pētījuma jautājumiem, ilustrējot tēmas ar dalībnieku tiešajiem citātiem, kas ļauj saglabāt dalībnieku balsi un piešķir rezultātiem empīrisku pamatojumu.

4.3.1. II pētījuma rezultāti

Šajā apakšnodaļā izklāstīti II pētījuma rezultāti, balstoties psihologu daļēji strukturēto interviju datus un to analīzē, izmantojot refleksīvo tematisko analīzi. Rezultātu izklāsts veidots, lai atbildētu uz pētījuma jautājumu: Kā psihologi raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā? Rezultātu interpretācijā papildus ņemti vērā arī pētījuma papildjautājumi, kas vērsti uz psihologu aprakstītajām pretrunām profesionālajā praksē un profesionālajā pašizpratnē krīzes periodā, uz to, kā šīs pretrunas strukturē PI pārmaiņu norisi, atklājot nepārtrauktības un

pārrāvuma epizodes, kā arī uz to, kā katrā tēmā veidojas dialektiskā sintēze, integrējot spriedzes un nostiprinot jaunu profesionālo orientieri praksē. Lai pārmaiņu process būtu konceptuāli pārskatāms, rezultāti ir strukturēti piecās tēmās un to apakštēmās, kur katra tēma izceļ noteiktas spriedzes, kas krīzes apstākļos kļuva īpaši nozīmīgas un skaidri parādījās dalībnieku pieredzes stāstos. Apakšnodaļas noslēgumā tabulā apkopotas tematiskajā analīzē identificētās tēmas un apakštēmas un izcelta katras apakštēmas dialektiskā spriedze un sintēze (4.6. tabula).

Refleksīvā tematiskā analīze ļāva identificēt interviju datus atkārtoto pieredzes un skatpunktus un konceptualizēt tos kā tēmas, kas raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas. Tēmu izklāsts veidots tā, lai katrai tēmai tiktu aprakstīta tās būtība un nozīme saistībā ar pētījuma jautājumu un papildjautājumiem, vienlaikus ilustrējot tēmu ar dalībnieku tiešajiem citātiem. Tēmas atspoguļo gan kopīgus orientierus psihologu pieredzēs, piemēram, darba formāta pārkārtošanos, robežu uzturēšanu, konfidencialitātes un drošības dilemmu aktualizēšanos, profesionālās saiknes uzturēšanu, slodzes un ilgtspējas jautājumus, kompetences attīstīšanu un sabiedrības atzinības pieredzi, gan atšķirīgus akcentus, kas parādās dažādu dalībnieku stāstos atkarībā no profesionālā konteksta un darba vai prakses organizācijas.

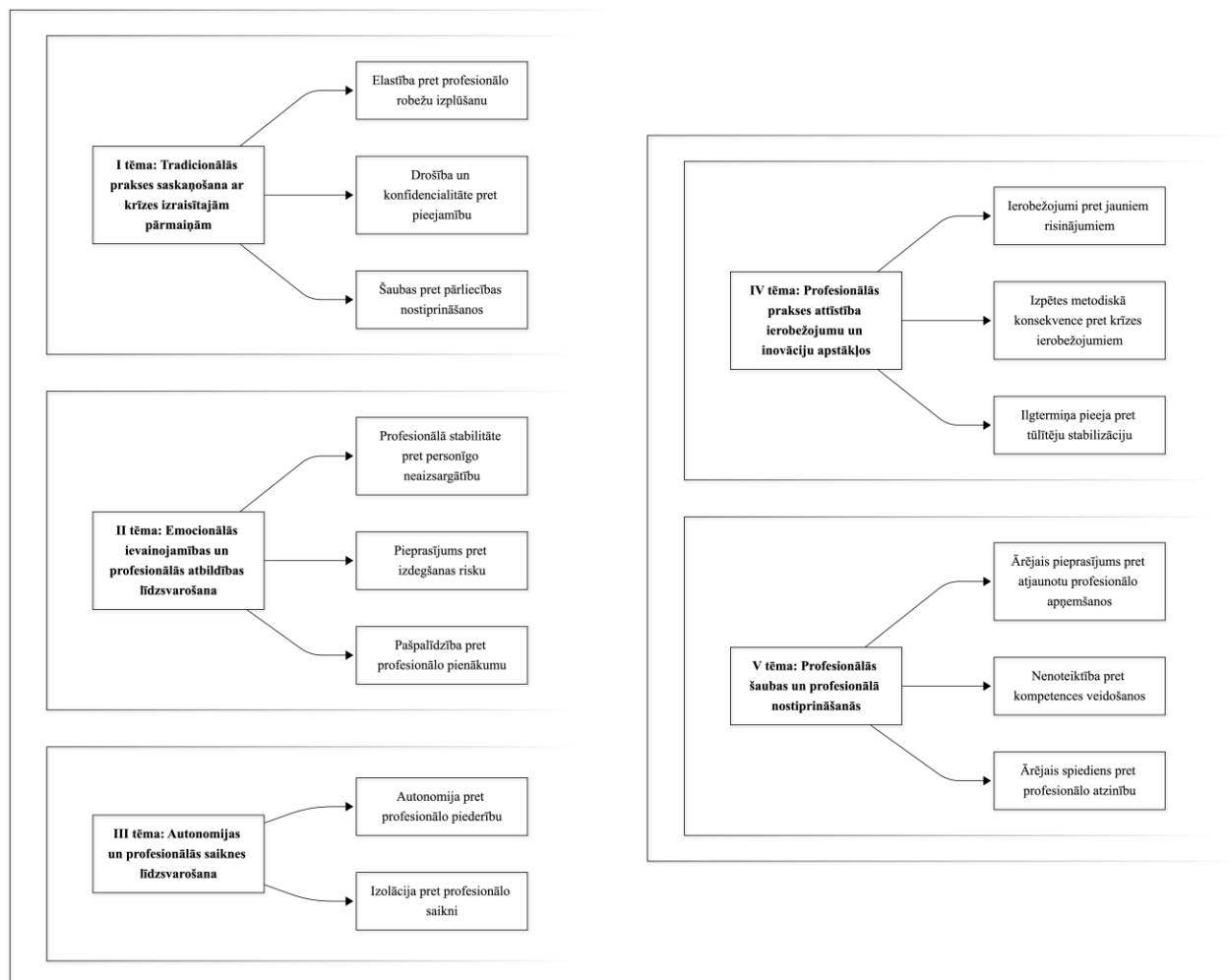
Rezultātu izklāstā tematiskā struktūra tiek papildināta ar dialektisku interpretāciju, jo katra apakštēma ir formulēta kā spriedze starp savstarpēji pretējiem, bet vienlaikus saistītiem profesionālās identitātes aspektiem. Dialektiskā interpretācija tiek izmantota kā analītiska lēca, kas palīdz nošķirt pretrunas un to spriedzes izpausmes profesionālajā praksē un profesionālajā pašizpratnē, analītiski saskatīt, kuros tēmu aspektos dominē nepārtrauktība un kuros iezīmējas pārrāvuma epizodes, un formulēt dialektisko sintēzi kā spriedžu integrēšanu un jauna profesionāla orientiera nostiprināšanu praksē. Tādēļ katras tēmas noslēgumā rezultāti īsi interpretēti, izmantojot dubulto dialektisko ietvaru, savietojot Hēgeļa un Badiū perspektīvas atbilstoši konkrētās tēmas raksturam, taču ne vienmēr vienādā apjomā. Hēgeļa skatījums tiek lietots tur, kur pārmaiņas izpaužas kā pakāpeniska pārkārtošanās un integrācija, savukārt Badiū perspektīva tiek aktivizēta tajos stāstījumos, kur ir pazīmes, ka izjūk ierastā nepārtrauktība, parādās jauns orientieris un tas tiek uzturēts praksē kā jauna profesionāla saistība.

Atspoguļojot rezultātus, primāri akcentētas kopīgās iezīmes un atkārtoto spriedzes, kas caurvij vairāku dalībnieku pieredzes, vienlaikus iezīmējot arī atšķirības tajos gadījumos, kur dalībnieku stāsti būtiski atšķiras no kopējās tendences vai atklāj spriedzi īpašā formā. Citāti izmantoti kā empīrisks pamatojums analītiskajiem secinājumiem, tie ilustrē gan tēmu saturu, gan to, kā dalībnieki paši raksturo profesionālās prakses un pašizpratnes pārmaiņas krīzes laikā.

Dalībnieku kodi iekavās aiz citātiem, piemēram, P1, P12, P36, norāda uz konkrēto intervijas dalībnieku, no kura ņemts citāts. Citāti tekstā atspoguļoti precīzi, saglabājot dalībnieku formulējumus, un vietās, kur citāts saīsināts, izlaistās daļas aizstātas ar daudzpunkti

“...”. Šāds noformējums ļauj saglabāt dalībnieku balsi un vienlaikus uzturēt koncentrētu un pārskatāmu rezultātu izklāstu.

4.1. attēlā redzamas tematiskajā analizē identificētās tēmas un apakštēmas psihologu izlasē.

4.1. attēls. Tematiskajā analizē identificētās tēmas un apakštēmas psihologu izlasē

I tēma: Tradicionālās prakses saskaņošana ar krīzes izraisītajām pārmaiņām

Šī tēma atspoguļo, kā psihologi krīzes apstākļos pārkārtoja profesionālās prakses, lai nodrošinātu psiholoģiskās palīdzības nepārtrauktību situācijā, kurā ierastais klātienēs darba formāts pēkšņi kļuva ierobežots vai nepieejams. Ar šīs tēmas izklāstu tiek atbildēts uz pētījuma jautājumu, kā attālinātās prakses ieviešana izceļ pretrunas profesionālajā praksē un profesionālajā pašizpratnē un kā šajās pretrunās mijas nepārtrauktības pieredze un pārrāvuma epizodes. Dalībnieku stāsti atklāj, ka pāreja uz attālinātām konsultācijām tika piedzīvota nevis kā vienkāršs tehnisks risinājums, bet gan kā daudzslāņains profesionāls izaicinājums, kas vienlaikus aktualizēja darba organizāciju, profesionālo robežu uzturēšanu, drošības un konfidencialitātes standartus, kā arī paša konsultēšanas procesa kvalitātes novērtējumu. Tādējādi šajā tēmā centrālā pretruna ir starp prakses nepārtrauktības uzturēšanu un krīzes

uzspiestu prakses formāta maiņu, un spriedze izpaužas tajā, kā profesionāļi pārdefinē robežas, drošības nosacījumus un ierastās darba kvalitātes kritērijus jaunajā formātā. Līdz ar to tēma izgaismo ne tikai pielāgošanos jaunam darba režīmam, bet arī punktus, kuros tiek pārbaudīti paši profesionālās darbības priekšnoteikumi.

Elastība pret profesionālo robežu izplūšanu

Attālinātā darba ieviešana krīzes laikā pētījuma dalībniekiem (psihologiem) nozīmēja iespēju turpināt klientu/pacientu atbalstīšanu, tomēr šī iespēja nāca komplektā ar būtiskām izmaiņām profesionālo robežu jautājumā. Dalībnieki apraksta, ka tiešsaistes vide bieži automātiski tiek uztverta kā neformālāka, un līdz ar to profesionālo robežu uzturēšana prasa papildu apzinātību un konsekveni. Viens dalībnieks uzsvēra, ka tieši digitālajā vidē *“daudz vairāk jā rūpējas par tādām savām robežām”*, jo *“online” vide mums šķiet tāda vairāk neformālāka automātiski*, un šī neformalitāte izpludina robežu starp konsultāciju un ikdienas saziņu: *“vajag robežas, ka WhatsAppā mums ir konsultācija, bet mēs tur nesarakstāmies... Sociālās vietnes, tās ļoti paplašina robežas, un cilvēkiem šķiet, ka tu esi ļoti pieejams – visu diennakti”* (P40). Citāts precīzi izgaismo to, kā attālinātajā darbā robežu jautājums vairs nav tikai laika plānošana, bet profesionālās lomas aizsardzība pret pieejamības gaidu pieaugumu.

Vienlaikus šajā apakštēmā parādās arī tas, ka elastība krīzes apstākļos kļūst par profesionālu prasību, kas cieši saistīta ar konkrētu prasmju attīstīšanu. Dalībnieks norāda: *“Šobrīd nozīmīgas kļūst digitālās prasmes. Kā arī nemainīgi mūsu profesijā, bet izteiktāk ir kļuvusi nepieciešamība būt elastīgam, piemēram – attālinātās konsultēšanas ieviešana savā darbā”* (P31). Šis formulējums ļauj redzēt elastību nevis kā abstraktu vēlamu īpašību, bet kā kompetenču kopumu, kas profesionālim jāapgūst, lai spētu turpināt darbu mainīgos un nenoteiktos apstākļos. Līdz ar to elastība šeit parādās kā robežu pārkārtošanas prasme, kas nozīmē – saglabāt palīdzības pieejamību, neļaujot, lai attālinātais formāts pārvērstos par pastāvīgu pieejamību.

Svarīgi, ka dalībnieku pieredzēs robežu izplūšana ir saistīta arī ar izdegšanas riska palielināšanos, proti, ja pieejamība tiek uztverta kā *“visu diennakti”*, profesionālis ir spiests atjaunot robežas kā ilgtspējīgas prakses priekšnoteikumu. Tādējādi šeit veidojas dialektiska spriedze – attālinātais formāts nodrošina darba nepārtrauktību un elastību, bet vienlaikus apdraud profesionālo robežu integritāti un līdz ar to arī profesionālās identitātes stabilitāti.

Drošība un konfidencialitāte pret pieejamību

Otrā apakštēma fokusējas uz ētiskajiem un drošības izaicinājumiem, kas saasinājās attālinātās prakses ieviešanas laikā. Dalībnieku stāstos īpaši uzsvērts, ka klātienē darba apstākļos daļa drošības un konfidencialitātes aspektu ir relatīvi kontrolējami (telpa, dzirdamība,

materiālu aprīti), savukārt attālinātā darba situācijā šie nosacījumi kļūst mainīgi un daļēji nekontrolējami. Viens dalībnieks apraksta, ka attālinātais darbs lika pārskatīt profesionālās vērtības, īpaši drošību un konfidencialitāti: *“Viens jautājums, kas mainīja manu identitāti – es domāju par vērtībām – drošība vai konfidencialitāte kā vērtība psihologu darbā, strādājot attālināti – tam bija savi apgrūtinājumi, nu, gan padomājot par to, nezin, vidi, no kuras es translēju, un “background”, gan arī to vidi, kādā klienti, nezinu – dzirdamība, caurstaigājamība ... šādā veidā mainīja manu identitāti, bet noteikti pievērst tam lielāku vērību”* (P21). Šeit drošība un konfidencialitāte tiek nosaukta ne tikai kā tehnisks nosacījums, bet kā profesionālās identitātes elements, kas krīzes laikā tiek aktualizēts un pārdefinēts.

Vairāki dalībnieki akcentē sākotnējo nedrošību un baiļu komponenti, kas pavada attālinātas prakses uzsākšanu. Viens dalībnieks atzīst: *“Bija tiešām bailes (uzsvars) uzsākt šo pieredzi ... bija, svarīgi bija padomāt, ē, ... kuru attiecīgo rīku izmantot, ē, arī, ē, kā saglabāt konfidencialitāti un kā sarunāt ar klientu visus noteikumus”* (P36). Šis citāts vienlaikus parāda vairākus profesionālus uzdevumus, proti, instrumenta izvēli, konfidencialitātes uzturēšanu un vienošanās/noteikumu izrunāšanu ar klientu. Papildus šeit iederas citāts, kas konkretizē drošas telpas radīšanu attālinātajā kontekstā: *“Padomāt par sevi, par izskatu, par to, ka lai būtu tā slēgta, droša telpa un ka mēs katrs esam atbildīgs par mūsu datu tā kā aizsardzību, par mūsu datiem, jā, tas...”* (P36). Dalībnieks precīzi sasaista ārēji šķietami vienkāršus aspektus (izskats, telpas slēgtība) ar drošības un datu aizsardzības atbildību, parādot, ka attālinātajā darbā profesionālā telpa vairs nav pašsaprotama – tā ir jāizveido un jāuztur.

Vēl viens dalībnieks akcentē nepieciešamību padziļināti domāt par ētiku situācijā, kad *“pārāk liela darba vide pārcēlās virtuālā vidē”*: *“Padziļināti jāpiedomā par ētiku, par ētikas jautājumiem... Tad – kā pasargāt klientu? Kā nodrošināt kvalitatīvu pakalpojumu?”* (P9). Savukārt citāts no P31 teiktā parāda, ka ētiskās bažas var būt iemesls sākotnējai noraidošai attieksmei: *“Biežāk parādās bažas par to, vai spēju būt pietiekoši elastīga un vai pietiekoši ātri pieņemu izmaiņas. Sākotnēji biju noraidoša pret “online” konsultācijām, jo satrauca konfidencialitātes jautājums”* (P31). Kopumā šī apakštēma izgaismo, ka spriedze starp drošību un pieejamību tiek risināta ar jaunām procedūrām, normu izrunāšanu un profesionālās atbildības pārdali, kas attālinātajā vidē kļūst skaidrāk formulēta un savstarpēji izrunāta.

Šaubas pret pārliecības nostiprināšanos

Trešā apakštēma fokusējas uz attālināto konsultāciju efektivitātes vērtējumu un profesionālās pārliecības veidošanos, kad iepriekšējie pieņēmumi par kvalitatīvu kontaktu ar klientu/pacientu tiek izaicināti. Dalībnieki bieži apraksta sākotnējo skepsi kā saistītu ar klātienes signālu trūkumu un bažām par attiecību veidošanas iespējamību. Viens dalībnieks

apraksta savas pārmaiņas: *“Tā bija tā pielāgošanās un ieraudzīšana arī attālinātajā konsultēšanā iespēju vispār konsultēt. Jā, ja līdz tam man tas likās – nu, kā tas vispār ir iespējams – kad nav šī klātbūtne, tad es sapratu, ka patiesībā tas ir iespējams un diezgan pat labi. Varbūt es neredzu cilvēka ķermeni, kustības un pozu, bet es redzu seju, varu emocijas arī saredzēt”* (P1). Šis citāts parāda profesionālo pārorientēšanos – no idejas par klātbūtni kā obligātu nosacījumu uz atziņu, ka daļu būtiskas informācijas var iegūt arī attālināti.

Arī citi dalībnieki akcentē, ka sākotnējais priekšstats par attālināto darbu kā neiespējamu mainās praksē: *“Drīz vien jau pārgāja uz attālināto tiešsaistes konsultēšanu. Un tad jau sākumā šķita, ka tas būs grūti un tas ir kaut kas neiespējams, nu bet tomēr pieredze rāda, ka iespējams tas ir”* (P1). Šo līniju papildina citāts no P23, kur dalībnieks nostiprina sākotnējo pārliecību par klātienes prioritāti: *“Es biju ar simtprocentīgu pārliecību, ka psihologa darbā ir tikai un vienīgi tiešais kontakts. Un es nekad nebiju strādājusi attālināti ar klientu... Sākums bija grūti... Bet, pateicoties dzīves nepieciešamībai, tad es tagad arī esmu sākusi sniegt konsultācijas attālināti”* (P23). Šeit īpaši jāizceļ frāze *“dzīves nepieciešamībai”*, kas uzrāda ārējo spiedienu kā pārmaiņu ierosinātāju.

Svarīgs elements ir arī tas, ka pārliecības nostiprināšanās balstās ne tikai subjektīvā pieradumā, bet arī refleksīvā profesionālā novērtējumā: *“Un tas bija tāds eksperimenta process – saprast, vai es spēju to kontaktu veidot un noturēt, arī esot caur ekrānu. Un to ātri vien pierādīja gan prakse, gan vēlāk sekojošie pētījumi, ka tas ir pietiekami efektīvi, tas kontakts”* (P12). Šis citāts parāda profesionālās identitātes konsolidācijas mehānismu – sākotnējās šaubas tiek pārveidotas, integrējot jaunu darba formu profesionālajā pašizpratnē.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā psihologu profesionālās identitātes pārmaiņas virza spriedze starp prakses nepārtrauktības uzturēšanu un krīzes uzspiestu prakses formāta maiņu. Attālinātais darbs kļūst par pārmaiņu platformu tam, kā jaunos apstākļos saglabāt profesionālās robežas, drošību un konfidencialitāti, vienlaikus noturot konsultēšanas kvalitāti un profesionālo atbildību. Tādējādi šeit nepārtrauktība nav pašsaprotama, bet tiek uzturēta, pārskatot to, kas jaunajā formātā ir profesionāli pieņemams un pamatots.

Hēgeļa perspektīvā dominē pakāpeniska prakses pārkārtošana. Iepriekšējā klātienes prakses pašsaprotamība krīzē kļūst nepietiekama, un spriedze tiek pārstrādāta praksē, pārdefinējot robežas, izstrādājot skaidrākus noteikumus, izvēloties drošākus rīkus un padarot ētiskos standartus konkrēti īstenojamus. Rezultātā profesionālās pamatvērtības netiek atmestas, bet pārveidotas tā, lai tās varētu darboties citā prakses organizācijā.

Badiū perspektīva šajā tēmā iezīmējas tajos gadījumos, kuros pāreja uz attālināto darbu tiek pieredzēta kā pārtraukums iepriekšējā priekšstatā par to, kas psihologa darbā vispār ir iespējams bez klātbūtnes. Pārrāvums kļūst profesionāli nozīmīgs tad, kad pakāpeniski nostiprinās jauns orientieris – attālinātā konsultēšana tiek atzīta par profesionāli leģitīmu formu, ja tajā tiek uzturētas robežas, drošība, konfidencialitāte un kvalitātes kritēriji. Tomēr kopumā datos pārsvarā redzama nevis strauja iepriekšējās prakses aizstāšana, bet pakāpeniska tās pārveide.

II tēma: Emocionālās ievainojamības un profesionālās atbildības līdzsvarošana

Šī tēma uzsver spriedzi starp psihologu profesionālo lomu kā stabilitātes un drošības nodrošinātājiem un viņu pašu emocionālajiem izaicinājumiem savstarpēji saistītu krīžu periodā. Dalībnieku naratīvos krīze tiek piedzīvota kā daudzdimensionāla un kumulatīva – tajā ir gan epidemioloģiskā nedrošība, gan strauji mainīgi noteikumi, gan plašāka sabiedrības trauksme un ilgstošs spiediens. Šajā fonā pieaug pakalpojumu pieprasījums un vienlaikus pastiprinās profesionālās slodzes un ilgtspējas jautājumi. Tēma parāda, ka ievainojamība netiek vienkārši pārvarēta, bet kļūst par profesionālās identitātes pārkārtošanās faktoru, liekot precizēt robežas, slodzes regulāciju un pašpalīdzību kā profesionālās kvalitātes nosacījumus. Šīs tēmas izklāstā īpaši skaidri redzams, ka profesionālā stabilitāte krīzes laikā netiek uzturēta, noliedzot personīgo ievainojamību, bet gan to atzīstot un iekļaujot profesionālajā pašizpratnē.

Profesionālā stabilitāte pret personīgo neaizsargātību

Dalībnieki piedzīvoja spriedzi starp ierasto lomu, kas paredz emocionālās stabilitātes nodrošināšanu, un savu personīgo krīzes izraisīto trauksmi un nenoteiktības izjūtu. Īpaši izteikti iezīmējas plaša starp profesionālās identitātes normatīvo ideālu un personīgās pieredzes realitāti. Viens dalībnieks to formulē ļoti detalizēti, norādot, ka PI paredz “*stabilitāti, noturību, spēju saturēt un radīt drošu un stabilu vidi*”, bet krīzes apstākļos aktualizējas neziņa: “*Vai es būšu vesela? Vai es varēšu strādāt? Vai kas tālāk notiksies, kā man strādāt, kā turpināt palīdzēt un turpināt ikdienas gaitas? Tad, tad tas sašūpojās*” (P12). Šeit destabilizējas ne tikai emocionālais fons, bet viena no profesionālajām pamatfunkcijām, jo psihologa kapacitātei ir jāfunkcionē tajā pašā apdraudētajā vidē.

Papildu citāts no tā paša dalībnieka akcentē to, ka trauksme nav tikai klientu/pacientu pieredze, bet arī profesionāļa pieredze: “*Es pati nezinu, kas tas par vīrusu, man pašai no viņa ir bail... un ir jāievēro gūzma ar jauniem noteikumiem, kuri rodas un mainās*” (P12). Citāts no P9 īsi, bet skaidri papildina kopējo fonu: “*Bija šis lielais satraukums valstī un gan speciālistiem bija bail, gan klientiem bija bail...*” (P9). Savukārt P16 uzsver profesionāļa iekšējo darbu: “*iekšēji speciālistam pašam jātolerē tā neziņa visa un neskaidrība*” (P16). Vēl viens dalībnieks

izgaismo robežu starp cilvēcisko pārdzīvojumu un profesionālo atbildību: *“milzīga transformācija... nonāca... mana cilvēciskā būtība... mana profesionālā identitāte neļauj vai liedz projicēt visas manas izjūtas uz klientiem”* (P14). Kopumā šie citāti parāda, ka krīze padara emocionālo ievainojamību redzamu un konceptualizējamu kā profesionālās identitātes pārmaiņu un attīstības faktoru.

Pieprasījums pret izdegšanas risku

Šajā apakštēmā dati rāda, ka krīzes laikā pieaug pieprasījums pēc psiholoģiskās palīdzības, kas vienlaikus aktivizē profesionālo pienākuma izjūtu un rada izdegšanas risku. Viens dalībnieks precīzi raksturo situāciju, kur *“ļoti palielinājies... pieprasījums... gribas tā kā būt labam speciālistam un pieņemt visus klientus”*, bet sekas ir emocionāla sabrukuma pieredze: *“gribas iet mājās un raudāt”* (P40). Tālāk dalībnieks apraksta nepieciešamību to strukturēt: *“godīgi pateikt sev, cik tad dienā es varu paņemt tos klientus”* (P40). Šeit spriedze tiek iemiesota lēmumos, kas saistīti ar darba slodzi, – profesionālais ideāls (*“pieņemt visus”*) sastopas ar reālo kapacitāti, un slodzes ierobežošana kļūst par identitātes ilgtspējas instrumentu.

Cits dalībnieks apraksta izdegšanas trajektoriju ilgākā periodā, akcentējot klientu smaguma pieaugumu un sarežģītāku emocionālo atjaunošanos (P29). Vairākos stāstos izdegšana tiek nosaukta tiešā vārdā: *“cīņa ar izdegšanu”* (P29) un *“es... neslēpšu... es divu gadu laikā sadegu”* (P25). Īpaši nozīmīgs ir P25 citāts, kur izdegšana sasaistīta ar atbalsta vajadzību pašiem psihologiem: *“Neviens jau nepajautā! Varbūt, ka mums arī rehabilitācija ir vajadzīga!”* (P25). Šis fragments akcentē, ka profesionāļu izdegšana ir ne tikai individuāla problēma, bet arī sistēmiski saistīta ar atbalsta pieejamību un darba nosacījumiem.

Papildu citāts no P21 paplašina šo dimensiju un piešķir tai normatīvu toni: *“Šajā pārmaiņu laikā tā [psihologa profesija] ir ļoti pieprasīta profesija... vajadzība... sabiedrībā liela pēc atbalsta. Nu, tad man jautājums paliek – kā, kas ir ar pašu psihologu izdegšanu un kaut kādām atbalsta funkcijām? ... Psihologiem vajadzētu garākus atvaļinājumus... un pārdomāt slodzes sadalījumu”* (P21). Līdz ar to šajā apakštēmā spriedze starp pieprasījumu un izdegšanu izgaismojas kā profesionālās identitātes ilgtspējas jautājums, kur dalībnieki ne tikai apraksta pārdzīvojumu, bet arī iezīmē iespējamus risinājumus.

Pašpalīdzība pret profesionālo pienākumu

Emocionālās slodzes un pieprasījuma fonā dalībnieki aktualizē pašpalīdzību kā nepieciešamu, bet reizēm arī iekšēji konfliktējošu praksi, jo profesionālās atbildības izjūta var uzturēt nepārtrauktas atvērtības un pieejamības modeli. Viens dalībnieks uzsver, ka būtiski ir *“vēl vairāk rūpēties par savu psihohigiēnu, veselību, pilnveidot personīgās stresa menedžmenta taktikas”* (P3). Citāts no P2 atklāj, ka pašpalīdzība tiek konceptualizēta arī kā nepieciešamība

pirms darba turpināšanas ar citiem: *“Pirms vispār iet tālāk... ir tas pirmais – tādai fona izlīdzināšanai... trauksmes... adaptēšanos un tam līdzīgi”* (P2). Šis formulējums norāda uz pašregulāciju un privātās un darba dzīves nodalīšanu kā profesionāli nozīmīgu praksi.

Papildu citāts no P25 piešķir pašpalīdzībai resursu mobilizācijas dimensiju ārpus darba: *“Manī toties bija tik ārkārtīgi liels resurss ... Es ļoti daudz lasīju! ... Tik daudz, cik mēs ar ģimeni esam bijuši staigāties pa dabas takām un visur citur!”* (P25). Šajā aprakstā pašpalīdzība nav reducēta uz vienu tehniku, tā ietver gan kognitīvu resursu atjaunošanu (lasīšanu), gan ķermenisku un attiecību dimensiju (pastaigas ar ģimeni). Līdz ar to pašpalīdzība rezultātos parādās kā PI uzturēšanas nosacījums – tā palīdz saglabāt kapacitāti, lai turpinātu atbildīgi strādāt ar klientiem.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā psihologu profesionālās identitātes pārmaiņas virza spriedze starp profesionālo atbildību būt stabilitātes un drošības nodrošinātājiem un pašu emocionālo ievainojamību savstarpēji saistītu krīžu apstākļos. Pieaugošais pieprasījums pēc palīdzības pastiprina pienākuma izjūtu, bet vienlaikus aktualizē slodzes, izdegšanas un ilgtspējas jautājumus, līdz ar to ievainojamība kļūst par PI pārmaiņu nozīmīgu elementu, nevis tikai fonu.

Hēgeļa perspektīvā dominē pakāpeniska profesionālās lomas pārkārtošanās. Krīzē profesionālās stabilitātes pašsaprotamība sašūpojas un spriedze tiek pārstrādāta praksē, attīstot spēju vienlaikus noturēt profesionālo funkciju un atzīt personīgo nedrošību. Šī pārkārtošanās izpaužas profesionālo robežu precizēšanā, darba slodzes regulēšanā un pašpalīdzības nostiprināšanā kā profesionālās kvalitātes priekšnoteikumā. Rezultātā profesionālā atbildība netiek atmesta, bet pārveidota ilgtspējīgākā veidā.

Badiū perspektīva šajā tēmā iezīmējas selektīvi tajās pieredzēs, kur spriedze sasniedz robežpunktu un tiek nosaukta kā izdegšana. Šādos gadījumos pārrāvums kļūst profesionāli nozīmīgs tad, kad nostiprinās jauns orientieris – palīdzības sniegšanas leģitimitāte tiek saistīta ar paša profesionāla ilgtspēju, proti, ar tiesībām un pienākumu uzturēt robežas, darba slodzi un pašpalīdzību kā neatņemamu profesionālās prakses daļu. Tomēr kopumā dotos dominē pakāpeniska pārkārtošanās, nevis izteikts lūzums.

III tēma: Autonomijas un profesionālās saiknes līdzsvarošana

Šī tēma atspoguļo spriedzi starp palielinātu profesionālo autonomiju, kas saistīta ar attālināto darbu un ierasto darba struktūru sarukumu, un nepieciešamību pēc profesionālās saiknes un piederības. Dalībnieki apraksta, ka krīzes laikā piederība profesionālajai kopienai vairs netiek uzturēta ar ikdienas saskarsmes inerci, bet prasa apzinātu uzturēšanu. Vienlaikus attālinātā darba apstākļos pieaug pašpaļāvība, bet līdz ar to arī risks palikt vienam ar sarežģītiem

gadījumiem, lēmumiem un emocionālo slodzi. Tēma parāda profesionālās identitātes attiecību dimensiju kā būtisku profesionālās stabilitātes komponenti. Šeit skaidri redzams, ka profesionālā piederība krīzes laikā nepazūd, bet pārstāj būt pašsaprotama un kļūst apzināti uzturama.

Autonomija pret profesionālo piederību

Dalībnieki apraksta, ka pēkšņā pāreja uz attālinātu darbu izjauca iedibinātos sadarbības un kopienas uzturēšanas mehānismus. Viens dalībnieks spilgti raksturo izolētības pieredzi: *“Mums nebija iespēju vairs sazināties starp kolēģiem tik brīvi, kā tas bija noticis... tā sajūta bija mazliet izolētāka un nebija tik... stipra piederības sajūta... Tu paliec viens ar savu datoru un kameru... tas nav mūsu ierastais cilvēciskais kontakts... Bija tāda lielāka izolētības un atsvešinātības sajūta... un tas bija izaicinoši justies vienam. Komandas darbs... mūsu profesijā ir ļoti, ļoti... būtisks”* (P12). Šeit piederības zudums netiek aprakstīts kā sociāla neērtība, bet kā profesionālas kvalitātes un drošības nosacījums, jo komandas darbs ir būtisks profesionālajai funkcionēšanai.

Cits dalībnieks apraksta, ka līdz ar supervīziju un tiešo kolēģu kontakta sarukumu *“biju spiesta... tās situācijas risināt pati”* un *“atkrita tāds tiešs kontakts ar kolēģiem... atkrita tāda... cilvēciska emocionāla mijiedarbība”*. Vienlaikus dalībnieks norāda, ka šī situācija radīja *“zināmā mērā... profesionālu vientulību, bet tajā pat laikā arī patstāvību, neatkarību stiprina”* (P16). Šis citāts precīzi atspoguļo dialektisko spriedzi – tas pats process, kas samazina piederību, vienlaikus stimulē autonomiju. Šeit profesionālās identitātes pārmaiņas ir saistītas ar to, kā saglabāt darba kvalitāti situācijā, kur lielāka atbildības daļa jānotur individuāli.

Izolācija pret profesionālo saikni

Neskatoties uz izolācijas radītajiem izaicinājumiem, dalībnieki apraksta pielāgošanās stratēģijas, īpaši caur supervīziju, kovīziju un kolēģu virtuālu tīklošanos. Šīs prakses kļuva par regulārākiem kanāliem pieredzes apmaiņai, profesionālo jautājumu izrunāšanai un savstarpējai atbalsta sniegšanai. Viens dalībnieks uzsvēra supervīzijas funkciju normu un robežu precizēšanā: *“Ļoti labi, ka bija supervīzijas – tad mēs varējām izrunāt... kādas mums ir stiprās puses kā psihologiem, kādas ir tās vājās puses? Ko mēs drīkstam? Ko mēs nedrīkstam darīt?”* (P36). Citi dalībnieki, runājot par attālināta formāta supervīzijām, norāda uz *“intensīvāku... supervīziju darbu”* (P9) un uz to, ka profesionālajā dzīvē ir kolēģi, ar kuriem *“varam sastapties supervīzijās, kovīzijās un... dot viens otram atbalstu”* (P14). Papildu citāts *“Es esu daudz biežāk uz supervīziju!”* (P40) nostiprina atziņu, ka saikne netiek uzturēta spontāni, bet tiek apzināti aktivizēta.

Šajā apakštēmā ir redzams, ka profesionālā saikne krīzes apstākļos kļūst mērķtiecīgāka un balstās konkrētos formātos (supervīzija, kovīzija, kolēģu kontakti) un tiek akcentēta ar regulāru atgriezenisko saiti. Tas ļauj profesionālim saglabāt piederības dimensiju, vienlaikus dzīvojot apstākļos, kuros ikdienas klātienes saskarsme ir ierobežota.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā psihologu profesionālās identitātes pārmaiņas virza spriedze starp pieaugošu autonomiju un profesionālās saiknes un piederības nepieciešamību kā profesionālās drošības un kvalitātes nosacījumu. Krīzes apstākļos piederība vairs neveidojas dabiski caur ikdienas saskarsmi, bet kļūst par apzināti organizējamu un uzturamu prakses daļu.

Hēgeļa perspektīvā šajā tēmā dominē pakāpeniska pārkārtošanās. Ierastā komandas darba pašsaprotamība kļūst nepietiekama, un spriedze tiek pārstrādāta, savienojot patstāvību ar regulāru profesionālo atbalstu. No spontānas piederības notiek pāreja uz ieplānotu un mērķtiecīgu saikni, kur nozīmīga loma ir supervīzijām, kovīzijām un sarežģītu situāciju izrunāšanai. Rezultātā autonomija netiek atcelta, bet iekļauta profesionālajā pašizpratnē kopā ar skaidrāk uzturētu piederību.

Badiū perspektīvā šajā tēmā parādās mazāk izteikti, jo datos pārsvarā nav redzams skaidrs brīdis, kurā iepriekšējais profesionālās saiknes ritms kļūtu neiespējams un tā vietā nostiprinātos viens jauns orientieris. Drīzāk vērojama pakāpeniska saiknes formu pārkārtošana. Atsevišķās pieredzēs izolācija iegūst ļoti asu raksturu, tomēr kopumā šeit dominē nepārtrauktība, nevis izteikts pārrāvums.

IV tēma: Profesionālās prakses attīstība ierobežojumu un inovāciju apstākļos

Šī tēma atklāj, kā krīzes laikā profesionālā prakse attīstās situācijā, kur ierobežojumi vienlaikus destabilizē tradicionālās intervences un piespiež meklēt jaunus risinājumus. Dalībnieki apraksta, ka pārmaiņas ietekmēja gan intervences formas, gan profesionālās pamatfunkcijas (piemēram, psiholoģisko izpēti), gan terapeitisko mērķu prioritātes (ilgtermiņa izaugsme pret īstermiņa stabilizāciju). Rezultātos redzams, ka inovācija te ir ne tikai tehnoloģiska – tā ir arī radoša prakses pārveide un PI paplašināšana, lai saglabātu kvalitāti un atbilstību ētiskajiem standartiem. Tēma parāda, ka krīzes apstākļos pārmaiņas skāra ne tikai darba formu, bet arī to, kas profesionālajā darbībā tiek uzskatīts par prioritāru un īstenojamu.

Ierobežojumi pret jauniem risinājumiem

Krīze radīja apstākļus, kuros tradicionālās profesionālās pieejas kļuva nepraktiskas vai būtiski ierobežotas, tāpēc dalībnieki bija spiesti pielāgot intervences ierobežotu resursu apstākļos. Viens dalībnieks apraksta darbu ar depresijas pacientu, uzsverot, ka klienta iespējas

ir *“ļoti limitēti... četrās sienās”* un profesionāla uzdevums ir *“atrast jaunus kreatīvus veidus”* un uzturēt palīdzības procesu: *“intervences... pieprasīja radošumu! Ārkārtīgi lielu plasticitāti no manis kā speciālista, lai es varētu turpināt vispār nodrošināt pakalpojumu”* (P12). Šeit radošums un plasticitāte tiek nosaukti kā profesionāla prasība, kas izriet no ierobežojumiem.

Papildu citāts no P40 parāda, ka jauni risinājumi var nozīmēt arī prakses formāta maiņu: *“Jāpielāgojas ir jauniem apstākļiem. Tas nozīmē, ka ir jābūt vairāk pieejamam “online” vidē, jāmeklē jauni risinājumi, piemēram, izejot pastaigā ar klientu un tur veicot to konsultāciju”* (P40). Šis fragments izgaismo, ka inovācija var izpausties arī kā telpiskās organizācijas pārkārtošana, saglabājot konsultācijas mērķi.

Izpētes metodiskā konsekvence pret krīzes ierobežojumiem

Krīze ierobežoja vienu no psihologa profesionālajām pamatfunkcijām – psiholoģisko izpēti, radot spriedzi starp izpētes veikšanas metodisko stingrību un krīzes radītajiem ierobežojumiem. Viens dalībnieks apraksta, ka uz kādu brīdi ambulatorie pakalpojumi tika apturēti un psiholoģiskajai izpētei bija jāapstājas, jo *“mums nav metodes digitalizētas, nav stimulmateriāls digitalizēts visām metodēm”* (P12). Šeit ierobežojums ir gan tehnoloģisks, gan metodoloģisks – digitālā vide neatbalsta drošu izmantošanu, ja instrumenti nav paredzēti attālinātai lietošanai.

Cits dalībnieks norāda: *“Ja ir digitāli darbs, nu, tad ir apgrūtināta dažu intervenču veikšana, kā, piemēram, psiholoģiskā izpēte, ja klienta nav klātienē”* (P21). Savukārt P9 akcentē, ka psiholoģiskās izpētes ierobežojumi uzreiz aktivizē ētiskos apsvērumus: *“Jautājums arī par izpētēm... kas ir jāveic bērnam... respektīvi, ļoti, ļoti jāpiedomā par kvalitāti, par ētiku”* (P9). Kopumā šie dati rāda, ka profesionālais standarts šeit tiek uzturēts arī caur atteikšanos un noteiktās situācijās labāk apturēt vai ierobežot izpēti, nekā pazemināt kvalitāti un pārkāpt ētiku.

Ilgtermiņa pieeja pret tūlītēju stabilizāciju

Krīzes kolektīvās spriedzes apstākļos dalībnieki novēro pārorientēšanos no ilgtermiņa pieejām uz īstermiņa stabilizāciju un resursu aktivizēšanu vērstām krīzes intervencēm. Viens dalībnieks norāda: *“Vairāk šobrīd... no dažādām krīzes... intervencēm un īstermiņa, nu, kad ātri ir vajadzīgs rezultāts... Psihoizglītošanu... ne tik daudz darbs, kā darbs uz resursiem... īstermiņā”* (P21). Cits dalībnieks to formulē lakoniski: *“Nu, tas aktuālais, kas ir šobrīd... Nu, SOS jautājumi... Nu tiešām, kā tāda krīzes intervence īstenībā”* (P25). Šeit spriedze starp ilgtermiņa mērķiem un tūlītēju stabilizāciju izgaismojas kā profesionālās prakses prioritāšu maiņa, kas ir tieši saistīta ar klientu vajadzību raksturu krīzes laikā.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā psihologu profesionālās identitātes pārmaiņas virza spriedze starp krīzes ierobežojumiem un nepieciešamību attīstīt praksi, lai saglabātu psiholoģiskās palīdzības nepārtrauktību un kvalitāti. Ierobežojumi vienlaikus sašaurina ierastās intervences, bet arī mudina meklēt jaunus risinājumus, kur inovācija izpaužas kā radoša prakses pārveide un atbildīga prioritāšu maiņa, nevis tikai tehnoloģiju ieviešana.

Hēgeļa perspektīvā dominē pakāpeniska prakses pārstrukturēšana, saglabājot profesionālā standarta kodolu. Spriedze tiek pārstrādāta, paplašinot intervenču un metožu repertuāru ierobežotu resursu apstākļos, pārkārtojot darba organizāciju un vienlaikus nostiprinot profesionālo paškontroli psiholoģiskās izpētes jomā. Ja nav iespējams uzturēt izpētes metodisko konsekvenci, prakse tiek apturēta, atlikta vai pārstrukturēta, lai neciestu kvalitāte un tiktu saglabāta ētiska pieeja. Rezultātā prakse netiek atcelta, bet pārveidota tā, lai saglabātu profesionālās atbildības nepārtrauktību.

Badiū perspektīvā šajā tēmā nav dominējoša, jo datus pārsvarā nav redzams viens jauns orientieris, kas radikāli pārkārtotu profesionālo praksi. Drīzāk vērojama elastīga pārkārtošanās vairākos prakses segmentos. Atsevišķos gadījumos robežpunkts iezīmējas psiholoģiskās izpētes laukā, kur iepriekšējais darba veids kļūst neīstenojams un profesionāli atbildīgā izvēle ir atteikšanās no nepietiekami drošas vai metodiski nepamatotas darbības. Arī šeit pārrāvums darbojas vairāk kā robežlīnija, kas vēl skaidrāk nostiprina orientieri uz kvalitāti un ētisko atbildību.

V tēma: Profesionālās šaubas un profesionālā nostiprināšanās

Šī tēma uzsver spriedzi starp profesionālo nenoteiktību un profesionālās identitātes nostiprināšanos, parādot, kā krīzes laikā dalībnieki vienlaikus piedzīvoja destabilizāciju un izaugsmi. Rezultāti rāda, ka PI neattīstās lineāri, pieaugošais pieprasījums un ārējais spiediens paaugstināja slodzi, taču vienlaikus pastiprināja profesijas jēgas izjūtu, motivāciju pilnveidoties un profesionālo pašvērtējumu. Šajā tēmā īpaši skaidri redzams, kā ārējie faktori (pieprasījums, atzinība, prestižs) un iekšējie procesi (mācīšanās, kompetences veidošana, pārliecība) savstarpēji sasaistās profesionālās identitātes nostiprināšanās procesā.

Ārējais pieprasījums pret atjaunotu profesionālo apņemšanos

Ārējais pieprasījums pēc psihiskās veselības atbalsta krīzes periodā pieauga, un dalībnieki to apraksta gan kā slodzi, gan kā profesionālā nozīmīguma izjūtas avotu. Viens dalībnieks uzsver papildu atbildību, kas balstīta pārliecībā par profesionālo kapacitāti: *“Tāda papildus atbildība nāca klāt ar to pārliecību, kad, nu man ir gan tās zināšanas, gan iemaņas, gan pieredze, kā atbalstīt tos, kuriem tā nav... Tāda tīri papildus atbildība par to, ka es varu*

palīdzēt” (P2). Cits dalībnieks to sasaista ar pienākuma izjūtas pieaugumu: “*Daudz atbildīgāk skatos uz saviem pienākumiem... Runāju arī par tādu, ā, profesijas tādu nozīmīgumu*” (P33). Līdztekus dalībnieki apraksta, ka pieaug profesionālās pašvērtības izjūta un lepnums par nozari: “*Pārmaiņu laikā ir augusi mana vērtīguma izjūta par to, ka pārstāvu psiholoģijas nozari... Ir augusi mana pārliecība, ka es pārstāvu ļoti nozīmīgu profesionāļu grupu tieši šo pārmaiņu dēļ*” (P31).

Papildu citāts no P36 īpaši izceļ profesionālās nozīmības un atbildības dimensiju: “*Tā ir, ka es jūtos ļoti svarīgi, jo esmu palīdzošā profesijā ... tīri kā psihologs, kā savā jomā strādājot jūtos tiešām kā tādā, nuu, gan svarīgā, tā kā lomā, sabiedrības tā kā apkārtņē, gan arī tā kā atbildība par to*” (P36). Šis fragments sasaista sociālo lomu (“*svarīgā... lomā*”) un pienākumu (“*atbildība par to*”), akcentējot, ka pieprasījums vienlaikus palielina spiedienu un stiprina apņemšanos.

Nenoteiktība pret kompetences veidošanu

Krīzes periods kalpoja kā spēcīgs motivators profesionālai attīstībai, uzsverot spriedzi starp nenoteiktību un mērķtiecīgu kompetences veidošanu. Viens dalībnieks apraksta, ka īpaši būtiski bija apgūt zināšanas par datu aizsardzību un noteikumiem: “*Pieteicos kursus... kur runāja par datu aizsardzību... kā “kovid” laikā... mēs varam konsultēt... un, un kā mēs varam saglabāt šo identitāti savu, un arī tā kā noteikumus izrunāt ar klientiem, tā kā līgumu*” (P36). Cits dalībnieks norāda uz nepieciešamību “*izglītoties vēl vairāk... iet līdzī laikam, lai spētu noturēties šajā darba tirgū... un tai skaitā arī personīgo prasmju attīstīšana*” (P34). Vēl viens citāts uzsver nepārtrauktu profesionālās un personīgās attīstības praksi: “*Es turpinu mācīties, turpinu apmeklēt individuālo terapiju, man ir daudz uzraudzības*” (P7).

Īpaši nozīmīgs ir papildu citāts, kas parāda, kā apmācības mazina nedrošību un nostiprina pašvērtējumu: “*Pēc tam speciāli izgājām tādas apmācības, kā veikt, pieņemsim, izpēti arī attālināti... un tas ļoti palīdzēja pilnveidoties, un tad es jūtos drošāk... pēc tam jūtos drošāka... Var tā teikt, ka arī profesionālās identitātes tāds pašvērtējums ir paaugstinājies*” (P36). Šeit kompetences veidošana ir tieši sasaistīta ar PI subjektīvu nostiprināšanos.

Ārējais spiediens pret profesionālo atzinību

Neskatoties uz izaicinājumiem un pastiprinātu ārējo spiedienu, dalībnieki vienlaikus apraksta profesionālās atzinības un uzticēšanās pieaugumu. Viens dalībnieks norāda: “*Profesija ceļas – prestižs profesijas ceļas uz augšu, tāpēc ka cilvēki sākuši ir varbūt vairāk uzticēties*” (P25). Cits dalībnieks to izsaka tēlaināk: “*Man jau šķiet, ka mūsu profesija tieši pakāpās, pat varētu teikt, tā kā uz pjedestāla*” (P23). Līdztekus parādās arī iekšējas pārliecības nostiprināšanās: “*Lielāka pārliecība par to, ko es daru!*” (P34). Papildu citātā par sabiedrības

attieksmju maiņu uzsvērts, ka arī skeptiski noskaņoti cilvēki saredz psihologa darba nozīmīgumu: “*Daļai... skeptiķu – viņi saredz, ka tam, tam ir nozīme*” (P2). Šie fragmenti kopā rāda, ka ārējais spiediens un atzinība krīzes laikā var koeksistēt un vienlaikus pastiprināt PI publisko dimensiju.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā psihologu profesionālās identitātes pārmaiņas virza spriedze starp profesionālām šaubām un nenoteiktību un profesionālās nostiprināšanās pieredzi krīzes apstākļos. Pieaugošais pieprasījums un ārējais spiediens palielina slodzi, bet vienlaikus pastiprina profesijas jēgas izjūtu, atbildības apziņu un profesionālo pašvērtējumu. Līdz ar to nostiprināšanās neveidojas ārpus krīzes, bet tieši caur tās radītajām prasībām un pārbaudījumiem.

Hēgeļa perspektīvā dominē pakāpeniska spriedzes pārstrāde profesionālajā attīstībā. Nenoteiktība tiek pārveidota kompetences veidošanā un pašpārliecības nostiprināšanā, izmantojot mērķtiecīgu mācīšanos, profesionālo prasmju precizēšanu un atbalsta resursus. Šādā procesā ārējais pieprasījums kļūst par atjaunotas profesionālās apņemšanās avotu un profesionālais pašvērtējums pieaug, saglabājot attīstības nepārtrauktību.

Badiū perspektīva šajā tēmā ir mazāk izteikta, jo datos nav skaidri redzams viens jauns orientieris, kas radikāli pārkārtotu profesionālās identitātes veidu. Drīzāk nostiprinās jau esošo profesionālo vērtību un kompetenču jauna intensitāte. Atsevišķās pieredzēs krīze satricina profesionālo pašsaprotamību un vienlaikus veicina publiskā statusa pārbīdi, tomēr kopumā šeit redzama nevis jaunas profesionālās kārtības iedibināšanās, bet esošās profesionālās pašizpratnes nostiprināšanās citos apstākļos.

Psihologu apakštēmās identificētās spriedzes un dialektiskā sintēze

Tēma	Apakštēma	Centrālā spriedze vai pretruna	Dialektiskā sintēze
1. Tradicionālās prakses saskaņošana ar krīzes izraisītajām pārmaiņām	Elastība pret profesionālo robežu izplūšanu	Attālinātā darba elastība un nepārtrauktība pret robežu apdraudējumu pieaugošas pieejamības gaidu dēļ.	Robežas tiek pārdefinētas un precizētas, nosakot pieejamības, saziņas kanālu un laika ietvarus, lai saglabātu elastību bez pastāvīgas pieejamības.
	Drošība un konfidencialitāte pret pieejamību	Pieejamības uzturēšana pret drošības un konfidencialitātes riskiem attālinātā vidē.	Tiek stiprinātas vienošanās un procedūras, izvēloties drošākus rīkus un padarot ētiskos nosacījumus konsekventi īstenojamus.
	Šaubas pret pārlicības nostiprināšanos	Skepses par attālinātā kontakta kvalitāti pret praksi nostiprinātu pārlicību par efektivitāti noteiktos nosacījumos.	Attālinātā konsultēšana tiek integrēta kā profesionāli leģitīma prakses forma, ja tiek uzturēti kvalitātes, robežu un drošības kritēriji.
2. Emocionālās ievainojamības un profesionālās atbildības līdzsvarošana	Profesionālā stabilitāte pret personīgo neaizsargātību	Stabilitātes un saturēšanas lomas uzturēšana pret paša psihologa trauksmi un nedrošību kopīgā krīzes kontekstā.	Ievainojamība tiek atzīta un pārvaldīta kā profesionālās situācijas daļa, nostiprinot robežas un atbildību par to, ko profesionālis neproject uz klientu.
	Pieprasījums pret izdegšanas risku	Pieaugošs pieprasījums un pienākuma izjūta pret kapacitātes robežām un izsīkuma risku.	Slodze tiek regulēta un prioritizēta kā ilgtspējas nosacījums, un dažos gadījumos nostiprinās orientieris, ka profesionālā ilgtspēja ir palīdzības sniegšanas kvalitātes un leģitimitātes pamats.
	Pašpalīdzība pret profesionālo pienākumu	Pašpalīdzības nepieciešamība pret iekšēju spiedienu turpināt palīdzēt jebkādā apjomā.	Pašpalīdzība tiek nostiprināta kā profesionālās kvalitātes priekšnoteikums, uzturot psihohigiēnu, resursu atjaunošanu un slodzes robežas.

Tēma	Apakštēma	Centrālā spriedze vai pretruna	Dialektiskā sintēze
3. Autonomijas un profesionālās saiknes līdzsvarošana	Autonomija pret profesionālo piederību	Pašpaļāvības pieaugums attālinātā darba apstākļos pret piederības mazināšanos un profesionālās vientulības risku.	Autonomija tiek savienota ar apzināti uzturētu piederību, regulāri aktivizējot profesionālo saikni un atgriezenisko saiti.
	Izolācija pret profesionālo saikni	Klātienē sadarbības sarukums pret nepieciešamību uzturēt profesionālo kvalitāti caur kolēģu atbalstu.	Saikne tiek pārkārtota par regulāru profesionāla atbalsta praksi, kur piederība kļūst mērķtiecīgi uzturama, piemēram, supervīzijās un kolēģu kontaktos.
4. Profesionālās prakses attīstība ierobežojumu un inovāciju apstākļos	Ierobežojumi pret jauniem risinājumiem	Ierobežojumi telpā, formātos un resursos pret nepieciešamību saglabāt palīdzības procesu.	Inovācija izpaužas kā radoša prakse pārveide un intervenču dažādības paplašināšana, saglabājot palīdzības nepārtrauktību.
	Izpētes metodiskā konsekvence pret krīzes ierobežojumiem	Metodiskās prasības un ētika pret digitālās īstenojamības ierobežojumiem psiholoģiskajā izpētē.	Izpēte tiek apturēta, atlikta vai pārstrukturēta, lai nepazeminātu kvalitāti, un profesionālā integritāte izpaužas arī kā apzināta sevis ierobežošana.
	Ilgtermiņa pieeja pret tūlītēju stabilizāciju	Ilgtermiņa mērķi pret krīzes diktētu īstermiņa stabilizāciju.	Prioritātes tiek pārkārtotas, leģitimējot īstermiņa stabilizāciju kā centrālo uzdevumu, vienlaikus uzturot profesionālās kvalitātes kritērijus.
5. Profesionālās šaubas un profesionālā nostiprināšanās	Ārējais pieprasījums pret atjaunotu profesionālo apņemšanos	Pieprasījuma un slodzes pieaugums pret apņemšanās un profesijas nozīmīguma izjūtas nostiprināšanos.	Pieprasījums tiek internalizēts kā profesijas jēgas apliecinājums, nostiprinot atbildības izjūtu un profesionālo pašvērtējumu.
	Nenoteiktība pret kompetences veidošanu	Nepieredzēti apstākļi pret mērķtiecīgu mācīšanos un kompetences nostiprināšanu.	Nenoteiktība tiek pārstrādāta kompetencē, precizējot noteikumus, prasmes un profesionālo rīcību, kas palielina pārliecību un stabilitāti praksē.
	Ārējais spiediens pret profesionālo atzinību	Pastiprinātas gaidas un spiediens pret atzinības un uzticēšanās pieaugumu.	Atzinība tiek integrēta profesionālajā pašvērtējumā un kļūst par resursu profesijas publiskā statusa nostiprināšanai.

Kopsavilkums

Krīzes periods psihologu izlasē darbojās kā katalizators profesionālās identitātes pārkārtošanās procesam, kurā prakses nepārtrauktība tika uzturēta, vienlaikus pārstrukturējot darba nosacījumus. Piecās tēmās atklājās spriedzes, kas saistītas ar robežu un pieejamības saskaņošanu digitālā darba apstākļos, ar drošības un konfidencialitātes prasību īstenošanu, kā arī ar pāreju no sākotnējām šaubām uz profesionāli pamatotu pārliecību par attālinātā darba iespējām noteiktos nosacījumos. Krīzes konteksts vienlaikus padara redzamu profesionāla emocionālo ievainojamību un aktualizē ilgtspējas jautājumus, tostarp slodzes regulāciju, pašpalīdzību un atbalsta mehānismu nozīmi. Rezultāti kopumā rāda, ka profesionālā identitāte krīzē tiek nostiprināta praksē, precizējot profesionālos orientierus, kompetences un atbalsta formas, kas ļauj saglabāt profesionālās darbības kvalitāti mainīgos apstākļos.

4.3.2. III pētījuma rezultāti

Šajā apakšnodaļā izklāstīti III pētījuma rezultāti, balstoties mākslas terapiju daļēji strukturēto interviju datus un to analīzē, izmantojot reflektīvo tematisko analīzi. Rezultātu izklāsts veidots, lai atbildētu uz pētījuma jautājumu: Kā mākslas terapija raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā? Rezultātu interpretācijā papildus ņemti vērā arī pētījuma papildjautājumi, kas vērsti uz mākslas terapiju aprakstītajām pretrunām profesionālajā praksē un profesionālajā pašizpratnē krīzes periodā, uz to, kā šīs pretrunas strukturē PI pārmaiņu norisi, iezīmējot nepārtrauktības pieredzi un pārrāvuma epizodes, kā arī uz to, kā katrā tēmā veidojas dialektiskā sintēze, integrējot spriedzes un nostiprinot jaunu profesionālo orientieri praksē. Lai pārmaiņu process būtu konceptuāli pārskatāms, rezultāti ir strukturēti piecās tēmās un to apakštēmās, kur katra tēma izceļ noteiktas spriedzes, kas krīzes apstākļos kļuva īpaši nozīmīgas un skaidri parādījās dalībnieču pieredzes stāstos.

Refleksīvā tematiskā analīze ļāva identificēt interviju datus atkārtojošās pieredzes un skatpunktus un konceptualizēt tos kā tēmas, kas raksturo profesionālās identitātes pārmaiņas. Tēmu izklāsts veidots tā, lai tiktu aprakstīta katras tēmas būtība un nozīme saistībā ar pētījuma jautājumu un papildjautājumiem, vienlaikus ilustrējot tēmu ar dalībnieču tiešajiem citātiem. Tēmas atspoguļo gan kopīgus orientierus mākslas terapiju pieredzēs, gan atšķirīgus akcentus, kas parādās dažādu dalībnieču stāstos atkarībā no profesionālā konteksta un darba vai prakses organizācijas.

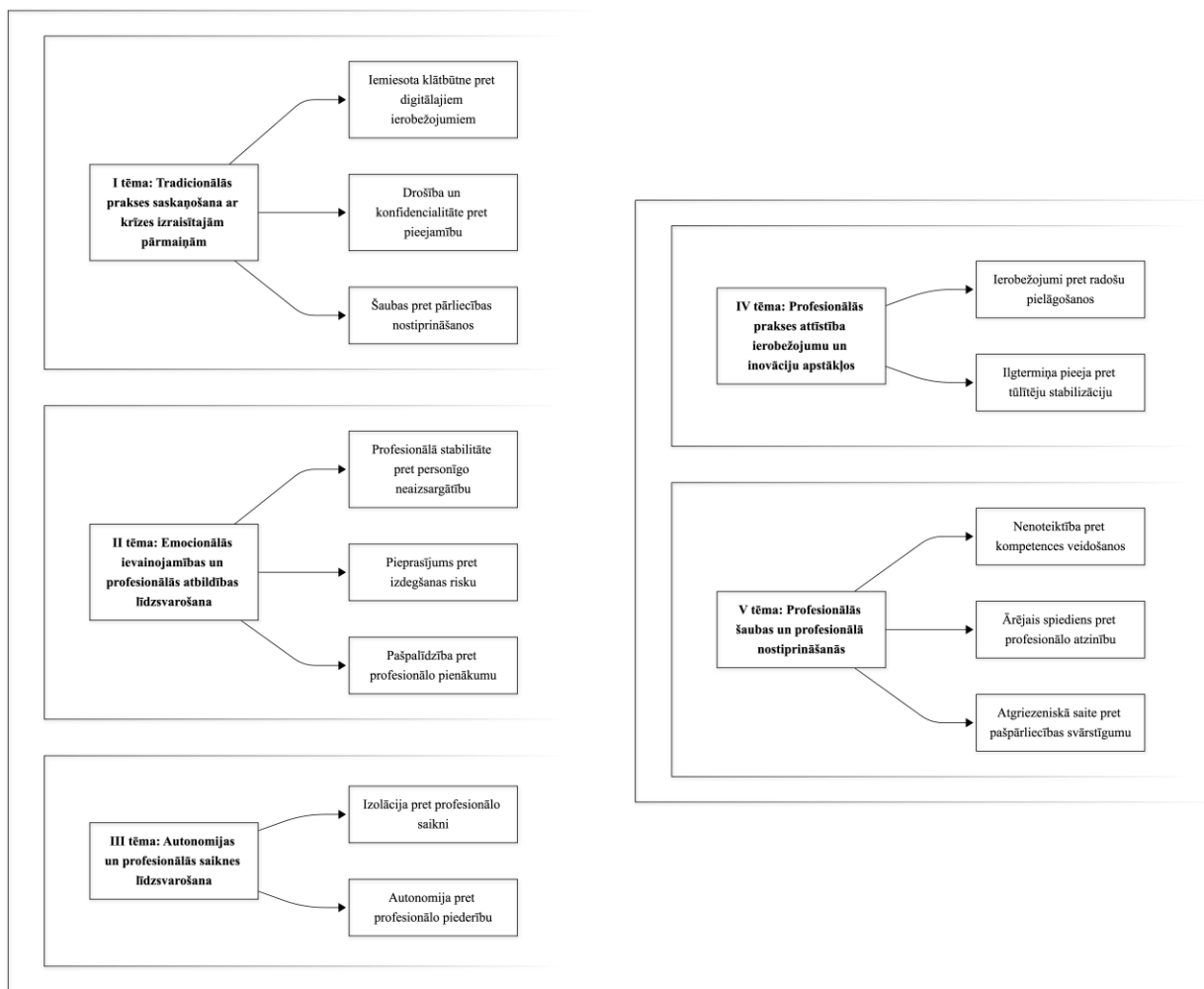
Rezultātu izklāstā tematiskā struktūra tiek papildināta ar dialektisku interpretāciju, jo katra apakštēma ir formulēta kā spriedze starp savstarpēji pretējiem, bet vienlaikus saistītiem profesionālās identitātes aspektiem. Dialektiskā interpretācija tiek izmantota kā analītiska lēca, kas palīdz nošķirt pretrunas un to spriedzes izpausmes profesionālajā praksē un profesionālajā pašizpratnē, analītiski saskatīt, kuros tēmu aspektos dominē nepārtrauktība un kuros iezīmējas

pārrāvuma epizodes, un formulēt dialektisko sintēzi kā spriedžu integrēšanu un jauna profesionāla orientiera nostiprināšanu praksē. Tādēļ katras tēmas noslēgumā rezultāti īsi interpretēti, izmantojot dubulto dialektisko ietvaru, savietojot Hēgeļa un Badiū perspektīvas atbilstoši konkrētās tēmas raksturam, taču ne vienmēr vienādā apjomā. Hēgeļa skatījums tiek lietots tur, kur pārmaiņas izpaužas kā pakāpeniska pārkārtošanās un integrācija, savukārt Badiū perspektīva tiek aktivizēta tajos stāstījumos, kur ir pazīmes, ka izjūk ierastā nepārtrauktība, parādās jauns orientieris un tas tiek uzturēts praksē kā jauna profesionāla saistība.

Atspoguļojot rezultātus, primāri akcentētas kopīgās iezīmes un atkārtojošās spriedzes, kas caurvij vairāku dalībnieču pieredzes, vienlaikus iezīmējot arī atšķirības tajos gadījumos, kuros dalībnieču stāsti būtiski atšķiras no kopējās tendences vai atklāj spriedzi īpašā formā. Citāti izmantoti kā empīrisks pamatojums analītiskajiem secinājumiem, tie ilustrē gan tēmu saturu, gan to, kā dalībnieces pašas raksturo profesionālās prakses un pašizpratnes pārmaiņas krīzes laikā.

Dalībnieču kodi iekavās aiz citātiem, piemēram, M1, M12, M26, norāda uz konkrēto intervijas dalībnieci, kuras citāts ir izmantots. Citāti tekstā atspoguļoti precīzi, saglabājot dalībnieču formulējumus, un vietās, kur citāts saīsināts, izlaistās daļas aizstātas ar daudzpunkti "...". Šāds noformējums ļauj saglabāt dalībnieču balsi un vienlaikus uzturēt koncentrētu un pārskatāmu rezultātu izklāstu.

Apakšnodaļas sākumā attēlā apkopotas tematiskajā analīzē identificētās tēmas un apakštēmas mākslas terapiju izlasē (4.2. attēls), savukārt apakšnodaļas noslēgumā tabulā apkopotas tematiskajā analīzē identificētās tēmas un apakštēmas un izcelta katras apakštēmas dialektiskā spriedze un sintēze (4.7. tabula).

4.2. attēls. Tematiskajā analizē identificētās tēmas un apakštēmas mākslas terapiju izlasē

I tēma: Tradicionālās prakses saskaņošana ar krīzes izraisītajām pārmaiņām

Šī tēma atklāj, kā pārmaiņu laikā mākslas terapiju risināja spriedzi starp profesijai raksturīgo iemiesoto, materiālos balstīto un radošo klātbūtni un krīzes izraisītajiem ierobežojumiem, kas pārveidoja prakses telpu, kontaktēšanās veidu, klientu līdzdalības nosacījumus un drošības kritērijus. Dalībnieku pieredzes rāda, ka pielāgošanās nebija reducējama uz tehnisku platformu izvēli vien: tika pārskatīts, cik lielā mērā jaunajos apstākļos iespējams saglabāt terapijas procesa kvalitāti, kā tiek pārdalīta atbildība par vidi un materiāliem un kā pārmaiņu ietekmē mainās profesionālā spriestspēja un terapeitiskās attiecības. Tādējādi tēma izgaismo ne tikai prakses pielāgošanu, bet arī spriedzi starp profesionālās darbības nepārtrauktību un punktiem, kuros iezīmējas pārrāvums ierastajā prakses izpratnē.

Iemiesota klātbūtne pret digitālajiem ierobežojumiem

Mākslas terapeitu ierastā darba ikdiena krasi izmainījās ārējo apstākļu dēļ. Daļai tas nozīmēja nespēju nodrošināt atbilstošas telpas, materiālus (mākslas materiālus, mūzikas instrumentus, drāmas un deju un kustību terapijas rekvizītus) un pilnvērtīgu mijiedarbību. Citiem pārmaiņas nāca ar ierobežojumiem grupu darbā un lielu uzsvāru uz darbu maskās, dezinfekciju un pat Covid-19 testu veikšanu pacientiem.

Dalībnieku stāstos īpaši skaidri parādās atšķirība starp palīdzības sniegšanas formām, kurās iespējams balstīties galvenokārt verbālajā konsultēšanā, un mākslas terapijai raksturīgajām praksēm, kur būtiska ir ķermeniska klātbūtne, darbība un radošais process. To tieši formulē deju un kustību terapeite: *“Psihologiem ir vienkārši. ... deju kustību terapijā tā nē, nevar ... Jāpadomā, kā vispār var adaptēt, mainīt, lai tas radošais process var notikt, lai nav tikai verbāla konsultācija, ja”* (M16). Šajā spriedzes punktā parādās gan metodisks uzdevums (kā nodrošināt radošo procesu), gan identitātes dimensija (kas mākslas terapijā ir būtiskais, ko nedrīkst zaudēt).

Attālinātajā režīmā bieži mainījās arī atbildības sadalījums par terapijas norisei nepieciešamo vidi un materiāliem. Daļa dalībnieku aprakstīja, ka klientiem ir jāiesaistās aktīvāk, uzņemoties praktisku sagatavošanos: *“Kā [klienti] gatavi tā ka paši pielikt samērā lielu piepūli, lai šī terapija notiktu, jo tad ir jāsegādā pašiem mākslas terapijas materiāli, ir jāsegādā vide atbilstoša, droša, ērta uz to sesijas laiku”* (M15). Šādas situācijas ne vien ietekmēja procesa gaitu, bet arī lika pārskatīt, kādā mērā klients vai pacients spēj un vēlas nodrošināt terapijai nepieciešamo ietvaru un kā terapeits šo ietvaru var konceptuāli uzturēt, ja tas atrodas ārpus viņa tiešas kontroles.

Vienlaikus dalībnieku pieredzē atkārtojās arī tēma par uztveres un procesa regulācijas sarežģījumiem attālinātā formātā, īpaši, ja nepieciešams sekot klienta stāvoklim radošā procesa gaitā. To īpaši precīzi atspoguļo citāts: *“Ja darbs notiek attālinātā formātā, ir apgrūtināti uztvert, kā, piemēram, klients jūtas mākslas radīšanas procesā vai arī sarunas laikā. Ir nepieciešama lielāka piepūle, lai koncentrētos un uzklausītu klientu un vērotu, piemēram, ķermeņa valodu. Līdz ar to ir apgrūtinātas tādas intervences kā uzmanība un klātbūtne, arī var nepamanīt situācijas, kad klients darba procesā ir jāierobežo vai pat jāpārtrauc”* (M14). Šeit attālinātība tiek aprakstīta nevis tikai kā cits formāts, bet kā situācija, kas prasa papildu koncentrēšanos, maina uzmanības sadalījumu un potenciāli palielina risku nepamanīt svarīgus signālus.

Tajā pašā laikā tie dalībnieki, kuri turpināja strādāt klātienē, uzsvēra, ka prakse norisinājās izteikti mainītos drošības režīmos, kas ietekmēja gan komunikāciju, gan darba norisi: *“Tādas specifiskas tehniskas lietas – ar maskām, ar aizsargiem bija jāstrādā, cimdus*

lietoju, pieskaroties pacientiem” (M25). Līdz ar to spriedze starp tradicionālo klātbūtni un krīzes noteiktajiem ierobežojumiem izpaudās gan attālinātā darbā, gan klātienes darbā, tikai atšķirīgos veidos.

Drošība un konfidencialitāte pret pieejamību

Daļa mākslas terapiju saistīja pārmaiņas ar pieaugošu ētisko nenoteiktību, īpaši drošības, konfidencialitātes un pieejamības nodrošināšanu attālinātajā darbā. Dalībnieku stāstos drošība parādās kā faktors, ko terapeits vairs nevar pilnībā kontrolēt, jo klients atrodas savā vidē un daudz kas notiek ārpus terapeita redzesloka. Šo aspektu tieši formulē citāts: *“Tā drošība arī baigi mainās. Es vēl neesmu tam klientam klāt. Un mēs nevaram ietekmēt, kas tur viņam riņķī notiek” (M17).* Šādā situācijā pieejamība (iespēja turpināt darbu attālināti) vienlaikus palielina risku, ka terapeits nespēs nodrošināt ierasto drošības ietvaru.

Drošības dilemmas parādījās arī klātienes darbā, ja tas bija jāturpina augstas saslimstības apstākļos. Daļa dalībnieku uzsvēra, ka citiem profesijas pārstāvjiem bija iespēja strādāt attālināti, kamēr pašiem šādas iespējas nebija, un tas radīja riska izjūtu: *“Bija arī mirkli, kad īstenībā bija tāda, nu, riska sajūta, jo, ja citi varēja strādāt viegli attālināti, jo īpaši mirkļos, kad tiešām bija saslimstība ... augsta, nu tad man tā iespēja nebija, ja” (M20).*

Pieejamība un terapijas nepārtrauktība bija atkarīga arī no institucionālajiem lēmumiem. Dažos gadījumos tiešsaistes darbs netika atļauts un sesijas uz laiku apstājās: *“Iestādēs ... nespēja pāriet uz attālinātā režīmā, piemēram, es strādāju speciālajā skolā, ... no marta līdz pat maija beigām bija, nūu, man tā kā nebija sesijas, tāpēc, ka skolēni nebija skolā ... Kas attiecas uz sociālās aprūpes centru, tad tur arī neļāva man iet. ... Man arī neļāva vadīt attālināti nodarbības” (M8).* Šāda pieredze izceļ, ka pieejamību ne vienmēr nosaka terapeita vēlme vai klientu vajadzības; tā ir arī institucionālu noteikumu un resursu funkcija.

Īpaši izaicinājumi attiecās uz darbu ar bērniem un jaunu klientu uzņemšanu, ja attālinātā vide netika uzskatīta par piemērotu: *“Ir ... kaut kāda daļa klientu, kas patiesībā mēs beidzām terapiju, jo tas bija principā gandrīz, nu tas bija iespējams, bet tomēr tas ir savādāk ar bērniem. Un es neuzsāku darbu ar jauniem klientiem tajā laikā” (M31).* Šeit drošības un kvalitātes kritēriji ietekmē lēmumu par pieejamību (ne tikai tehniski, bet arī profesionālās atbildības nozīmē).

Papildus tam dalībnieki minēja ekonomisko faktoru ietekmi uz klientu spēju iesaistīties terapijā: *“Ukrainas kara ekonomisko seku rezultātā atkal vērojama tendence, ka cilvēki ir nogaidoši pret papildus tēriņiem” (M14).* Šāda situācija akcentē, ka pieejamība ir arī sociāli ekonomisks jautājums, kas krīzes periodā var kļūt īpaši jūtams.

Šaubas pret pārliecības nostiprināšanos

Vairāki mākslas terapeiti pielāgojās pārmaiņām, apvienojot zināmās jeb tradicionālās metodes ar digitālajiem risinājumiem. Dalībnieku pieredzēs redzams, ka attālinātais darbs bieži aktivizēja profesionālo elastību un radošu problēmrisināšanu, vienlaikus radot vajadzību pārdomāt, kā tieši mākslas terapijas metodes var pārcelt citā vidē, nezaudējot terapijas jēgu.

Daļa terapeitu šo procesu aprakstīja kā tehnisku un metodisku pielāgošanu, kas vienlaikus paplašina profesionālās darbības instrumentāriju: *“Tas attiecīgi ... lika pielāgot, adaptēt tehnikas un kaut kādā ziņā arī paplašināt to ... līdzšinējo ... tehniku klāstu un darbības profilu”* (M27). Šādā skatījumā pārmaiņas tiek interpretētas ne tikai kā ārējs spiediens, bet arī kā impulss profesionālai mobilizācijai, kas ļauj pārskatīt ierasto tehniku robežas un to izmantošanas iespējas.

Vienlaikus praksē parādījās arī negaidīti resursi un alternatīvas, kas saistījās ar klientu ikdienas vidi. To ilustrē citāts: *“Klientiem parādījās tāda mājas instrumentu daudzveidība, kurā arī, kas arī ... It kā jau atļauts ir viss, bet vairāk tiek izmantots šīs dabas (smejas) lietas. ... Interasantas improvizācijas ar dažādām glāzēm”* (). Šeit pārmaiņu kontekstā radošais process tiek pārbīdīts uz to, kas ir pieejams mājās, un terapeitiskā darba iespējamība kļūst cieši saistīta ar spēju izmantot sadzīviskus priekšmetus un situācijai atbilstošu improvizāciju.

Daļa dalībnieku ar laiku formulēja attālināto darbu kā līdzvērtīgu, bet atšķirīgu, īpaši uzsverot hibrīdformas noturību un pat subjektīvu apmierinātību ar šo darba režīmu: *“Es varu teikt, ka [darbs attālināti] īstenībā ir tikpat līdzvērtīgs. Citādāks ... Ir plusi, ir mīnusi, bet, bet kopumā tas nezaudē to būtību. Un šīs ir vislielākās tās pārmaiņas, kas ir saglabājušās, kā bija līdz šim, un ... man patīk īstenībā. Man arī šobrīd miksējas klienti, kas ir daļēji attālināti ... un daļēji, kas ir klātienē”* (M15). Šāds formulējums norāda, ka integrācija var rezultēties ne tikai īslaicīgā pielāgošanās epizodē, bet arī ilgtermiņa darba organizācijas pārmaiņā.

Tomēr integrācijas pieredze nebija viendabīga. Daļa terapeitu uzsvēra nogaidošu attieksmi un grūtības iekšēji pieņemt jauno realitāti: *“Mēs ar kolēģiem ļoti ilgi gaidījām, kad tas pāries, un nepielāgojāmies ... Arī man pašai pieredzēt to, ka varu pieņemt, ka situācija mainās, bet to uzņemt ar sirdi un dvēseli varbūt nē (smejas)”* (M7). Šeit spriedze starp pielāgošanos un pretestību nav reducējama uz tehnisku nekompetenci; tā atklāj emocionālu un vērtību līmeņa distanci pret prakses formātu, kas var konfliktēt ar profesionālās identitātes “iemiesoto” izpratni.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas virza spriedze starp mākslas terapijai būtisko iemiesoto, materiālos balstīto un radošo klātbūtni un krīzes noteiktajiem ierobežojumiem, kas maina prakses telpu, kontaktēšanās veidu un drošības nosacījumus. Attālinātais darbs ir ne tikai cits formāts – tas pārkārto atbildību par vidi un materiāliem, sarežģī neverbālo signālu uztveri un rada risku, ka terapija tiek sašaurināta līdz verbālai sarunai. Tādējādi šajā tēmā īpaši skaidri redzams, ka profesionālās darbības nepārtrauktība netiek uzturēta automātiski, bet tiek pārbaudīta un no jauna nostiprināta mainīgos apstākļos.

Hēgeļa perspektīvā dominē nepārtrauktas pārmaiņas. Spriedze tiek pārstrādāta, atlasot un pārveidojot prakses elementus – tehniku pielāgošana, radoša problēmrisināšana, hibrīdrežīms, kā arī skaidrāka atbildības pārdale (piemēram, klienta iesaiste materiālu un drošas vides nodrošināšanā). Profesionālais kodols netiek atmests, bet gan pārveidots tā, lai radošais process varētu turpināties citos nosacījumos.

Badiū perspektīva izteiktāk iezīmējas tajos stāstījumos, kuros krīze tiek pieredzēta kā pārtraukums ierastajā prakses kārtībā: terapeits vairs nav klātesošs klienta/pacienta vidē, drošības kontrole kļūst ierobežota, un ierastie darba priekšnoteikumi vairs nav pašsaprotami. Šis pārrāvums kļūst profesionāli nozīmīgs tajos gadījumos, kad pakāpeniski nostiprinās jauns orientieris – mākslas terapijas profesionālā jēga tiek uzturēta arī mainīgos darba apstākļos, vienlaikus saglabājot kvalitātes, drošības un konfidencialitātes prasības. Tomēr datos redzams arī tas, ka šāda sintēze ne visos gadījumos ir pilnīga, jo daļā pieredžu iezīmējas vērtību šaubas un pretestība pret jauno prakses formu.

II tēma: Emocionālās ievainojamības un profesionālās atbildības līdzsvarošana

Šī tēma izgaismo mākslas terapeitu pieredzi laikā, kad profesionālajai lomai bija jā saglabā atbalsta un pacienta emociju saturēšanas funkcija, bet pašiem terapeitiem vienlaikus nācās dzīvot tajā pašā krīzes realitātē, kurā atradās viņu klienti vai pacienti. Dalībnieču stāstos atkārtojas ideja par duālo lomu: būt atbalsta sniedzējam un vienlaikus būt cilvēkam ar savām bailēm, nogurumu, ierobežotiem resursiem un nepārtraukti mainīgiem apstākļiem. Šīs spriedzes risināšana bieži saistījās ar profesionālo robežu pārskatīšanu, slodzes organizēšanu un rūpju par sevi aktualizēšanu kā profesionālās kvalitātes priekšnoteikumu. Tēma tādējādi parāda, ka profesionālās identitātes nepārtrauktība krīzes laikā nebija saistīta ar ievainojamības noliegšanu, bet gan ar tās atzīšanu un iekļaušanu profesionālajā pašizpratnē.

Profesionālā stabilitāte pret personīgo neaizsargātību

Šī apakštēma atklāj, kā mākslas terapeiti pārmaiņu un nenoteiktības apstākļos centās līdzsvarot profesionālo pienākumu sniegt atbalstu ar pašu emocionālo ievainojamību. Dalībnieku pieredzes liecina, ka krīzes laikā pieaug emocionālā slodze gan klientiem, gan pašiem terapeitiem un profesionālā loma jāīsteno situācijā, kurā profesionāļa personīgais fons vairs nav neitrāls.

Mūzikas terapeite šo spriedzi formulē īpaši skaidri: *“Nu, protams, trauksme cilvēkiem ir vairāk ... un tā kā meklēja pie manis kā pie terapeita atbalstu. ... bija grūti tā kā to tolerēt un saprast, kādi ir atbalsta mehānismi, ko es varu sniegt, ja es pati tādā pat situācijā esmu”* (M2). Šeit pieredzē vienlaikus parādās divi procesi – klientu vajadzību pieaugums un profesionāļa iekšējā robeža, kas liek pārdomāt, *“ko es varu sniegt”*, ja pašam nav stabila pamata.

Vienlaikus dalībnieku pieredze nebija vienāda, un institucionālais konteksts ietekmēja spriedzes intensitāti. To ilustrē mākslas terapeites komentārs: *“[man nekas nemainījās], jo tā mana kā mākslas terapeita darbība ... notiek veselības aprūpes iestādē, kurā primārais un prioritārais mērķis pacientiem ir fizisko spēju atjaunošana”* (M13). Šis citāts parāda, ka darba vides uzdevumi un struktūra var nodrošināt stabilāku profesionālo ietvaru un tādējādi arī citādu ievainojamības interpretāciju.

Pieprasījums pret izdegšanas risku

Pieaugošais psiholoģiskās palīdzības pieprasījums palielināja mākslas terapeitu slodzi laikā, kad viņiem pašiem bija ierobežotas iespējas atjaunot resursus ierastajos veidos. Šajā spriedzes punktā atkārtojas doma, ka profesionālā atbildība un pieprasījums piespiež mākslas terapeitus vairāk strādāt, bet vienlaikus rodas risks zaudēt ilgtspēju. Kāda dalībiece tieši nosauc izdegšanas tēmu: *“Viena no tēmām, kas parādās kopumā, arī ir tāda tēma – kā neizdegt šajā laika posmā ik dienu darba vidē?”* (M24).

Līdztekus izdegšanas riskam dalībnieki uzsvēra praktisko nepieciešamību pārskatīt darba organizāciju un ikdienas slodzi: *“Tas terapeitam liek domāt, ar cik daudz viņš strādā un kā organizē savu darba dienu? Nu, tā, lai arī sev saglabātu veselību!”* (M29). Šis citāts iezīmē aspektu, ka izdegšanas profilakse, dalībnieku skatījumā, ir cieši saistīta ar slodzes pašregulāciju un spēju ieviest ierobežojumus, kas saglabā darbības.

Pašpalīdzība pret profesionālo pienākumu

Rūpes par sevi kļuva īpaši aktuālas brīdī, kad samazinājās iespējas atjaunot resursus klātienēs mācībās vai komunikācijā ar kolēģiem: *“Parasti apgūstot metodes, ir arī iespēja pašam kaut kādā mērā izdzīvot personīgus terapeitiskos procesus iekšējo resursu stiprināšanai, kas arī ir iztrūcis iepriekš minēto iemeslu dēļ”* (M14). Līdz ar to pašpalīdzība šajā kontekstā

nav tikai papildu aktivitāte – tā saistās ar profesionālās kapacitātes atjaunošanas mehānismiem, kas krīzē kļūst ierobežoti.

Dalībnieku stāsti kopumā rāda, ka pašpalīdzības aktualizēšana notiek vienlaikus ar pienākuma izjūtu un tieši šī spriedze var vērst rūpes par sevi profesionāli sarežģītā izvēlē: uzturēt palīdzības sniegšanu, bet arī uzturēt sevi kā instrumentu šajā palīdzības sniegšanā.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas veido spriedze starp profesionālo atbildību saglabāt atbalsta un saturēšanas funkciju un pašu terapeitu emocionālo ievainojamību krīzes apstākļos. Tā kā pieprasījums pēc palīdzības pieaug laikā, kad pašiem terapeitiem ir ierobežotas iespējas atjaunot resursus ierastajos veidos, profesionālās robežas, slodzes organizēšana un pašpalīdzība kļūst par profesionālās kvalitātes priekšnoteikumu.

Hēgeļa perspektīvā šī spriedze pārsvarā tiek risināta kā pakāpeniska profesionālās noturības pārkārtošana. Dalībnieču pieredzēs ievainojamība netiek noliegta, bet tiek atzīta kā daļa no profesionālās situācijas, vienlaikus nostiprinot slodzes pašregulāciju un robežas. Tādējādi profesionālā atbildība tiek saglabāta, bet īstenota ilgtspējīgāk, pieņemot, ka palīdzības sniegšanai ir vajadzīgs arī profesionāla resursu uzturēšanas pamats.

Badiū perspektīva šajā tēmā iezīmējas ierobežotāk un tikai atsevišķās pieredzēs. Tā kļūst nozīmīgāka tajos brīžos, kuros krīze satricina priekšstatu par profesionāli kā emocionāli distancētu un personiski stabilu atbalsta sniedzēju. Šādos gadījumos pārrāvums saistās ar to, ka profesionālā loma vairs nevar tikt īstenota, balstoties iepriekšējā pieņemumā par terapeita personīgo neietekmējamību. Jauns orientieris veidojas tad, kad atbildība tiek attiecināta ne tikai uz klientu/pacientu, bet arī uz paša profesionāla spēju turpināt darbu, uzturot pašpalīdzību, resursu atjaunošanu un darba slodzes robežas kā neatņemamu profesionālās prakses daļu.

III tēma: Autonomijas un profesionālās saiknes līdzsvarošana

Šī tēma fokusējas uz to, kā pārmaiņu laikā mākslas terapeiti piedzīvoja profesionālās kopienas saiknes transformāciju: no vienas puses, dažos kontekstos saikne kļuva trauklāka un izteikti ierobežota (īpaši, ja samazinājās klātienes pasākumi un radošā kopienas pieredze), no otras puses, sadarbība un kopības pieredze dažās situācijās kļuva par svarīgu noturības resursu. Tādējādi tēma atklāj spriedzi starp izolācijas pieredzi un mērķtiecīgu profesionālās saiknes uzturēšanu, kā arī starp autonomāku profesionālo darbību un nepieciešamību pēc kopienas pleca izjūtas. Šajā tēmā īpaši skaidri redzams, ka profesionālā piederība krīzes laikā neizzūd, bet maina savu formu un balstus.

Izolācija pret profesionālo saikni

Pandēmijas laikā ārējie apstākļi (ierobežojumi, attālinātas mācības/darbs) veidoja fizisku distanci starp profesijas pārstāvjiem, ierobežojot iespēju organizēt klātienes tikšanās, profesionālās pilnveides mācības un radošo kopienas saikni.

Dalībnieku pieredzēs redzams, ka izolācijas izjūta nebija universāla. Daļa mākslas terapeitu uzsvēra, ka kolēģu tuvuma trūkumu neizjuta tik izteikti, jo profesionālo izaugsmi un atbalstu meklēja citur: *“Es nemeklēju tādu lielu saskarsmes punktu ar saviem kolēģiem”* (M10). Tomēr citi dalībnieki izolāciju aprakstīja tieši kā profesionālās kopienas attālināšanos, kas saistīts ar klātienes pasākumu samazināšanos: *“Es kā profesionālis jutos vairāk izolēta savu kopienas ietvaros mākslas terapeitu vidū, jo attiecīgi šie sociālie pasākumi tika tā kā mazinājušies. Tā kā klātienes, ja”* (M19).

Izolācijas pieredzi pastiprināja arī tas, ka attālināti semināri un mācības nespēja pilnvērtīgi aizvietot klātienes profesionālās pilnveides pieredzi, kurā notiek ne tikai zināšanu apguve, bet arī personīgs iekšējo resursu stiprināšanas process: *“Šajā laikā ir ļoti pietrūcis vairāk reālas komunikācijas ar kolēģiem profesionāļiem ... Parasti, apgūstot metodes, ir arī iespēja pašam kaut kādā mērā izdzīvot personīgus terapeitiskos procesus iekšējo resursu stiprināšanai, kas arī ir iztrūcis”* (M14). Šis citāts īpaši iezīmē mākslas terapijas profesijai raksturīgo aspektu: profesionālā kopiena un mācīšanās bieži ietver arī personiskā resursa dimensiju.

Autonomija pret profesionālo piederību

Sadarbība pārmaiņu laikā bija būtisks atbalsta punkts mākslas terapeitiem. Tā veicināja saliedētību, risinājumu meklēšanu jaunos apstākļos, noturību pret straujajām pārmaiņām un neziņu. Dalībnieku pieredzēs sadarbība parādās gan kā profesionāls resurss, gan kā eksistenciāli vienojošs faktors, kas ļauj sajūst, ka terapeits nav viens krīzes darbā.

To spilgti raksturo deju un kustību terapeites pieredze, kas saistīta ar atbalsta sniegšanu Ukrainas bēgļiem: *“Tā bija fantastiska pieredze, ka ir citi tādi ... kuriem bija tas impulss [strādāt ar Ukrainas bēgļiem] ... Tas bija tāds ļoti vienojošs aspekts. Bet nevis tāds formāli vienojošs, ja. Kad mums specializācijas vieno, vieno asociācija, apvienība kopā, kopīgs kaut kāds organizatoriskais, likumiskais aspekts un tāds, no kā mēs te esam, lai būtu spēks kaut ko darīt. Tas bija pilnīgi kaut kāds cits aspekts”* (M16). Šeit sadarbība tiek nošķirta no formālas piederības; tā kļūst par kopīgas rīcības un jēgas pieredzi.

Atbalsta nozīme parādās arī veselības aprūpes iestāžu kontekstā: *“Šeit gan jāsaka, ka tā kā ar tādu lielāku ... pleca izjūtu, jā”* (M5). Turklāt sadarbības laukā dalībnieki atpazīna kopīgas emocionālās reakcijas un apjukumu psiholoģiskās palīdzības jomā plašāk: *“Piedzīvoju, ka daudzi psiholoģiskās palīdzības jomas pārstāvji bija apjukusi”* (M14).

Vienlaikus sadarbības process varēja arī problematizēt profesijas robežas un radīt atsvešinātības risku pret pašu profesijas specifiku – īpaši situācijās, kur terapeitam jāmeklē, ko aizgūt no citām pieejām: *“No vienas puses, tā [profesionālā identitāte] ir palikusi nestabilāka, jo ir dažādas, ko aizgūt no citiem profesionāļiem varbūt citos virzienos, piemēram, ko piedāvā psihologi un arī varbūt kognitīvi biheiviorālā terapija”* (M24). Šajā citātā sadarbība ir ne tikai resursu avots – tā var aktualizēt jautājumu par profesijas identitātes robežām un to, kā saglabāt savu specifiku, vienlaikus esot atvērtam.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas veido spriedze starp izolācijas pieredzi un mērķtiecīgu profesionālās saiknes uzturēšanu, kā arī starp autonomāku profesionālo darbību un piederības vajadzību profesionālajai kopienai. Klātienes pasākumu samazināšanās un attālinātas mācības vājināja ikdienas saiknes pašsaprotamību, bet vienlaikus dažās situācijās sadarbība un kopības pieredze kļuva par nozīmīgu noturības resursu.

Hēgeļa perspektīvā spriedze pārsvarā tiek risināta kā pakāpeniska pārkārtošanās. Dalībnieču stāstos profesionālā saikne netiek vienkārši zaudēta, bet gan uzturēta citā veidā, pārkārtojot ierastos kopienas mehānismus. Tas ietver gan atšķirīgus individuālos ceļus, piemēram, izvēli mazāk balstīties kolēģu saskarsmē, gan mērķtiecīgu sadarbības aktivizēšanu, kad kopības pieredze kļūst par resursu darbam krīzes apstākļos. Tādējādi profesionālā autonomija tiek savienota ar piederību, kas vairs nav uzturama tikai ar ikdienas klātienes inerci.

Badiū perspektīva šajā tēmā parādās mazāk izteikti, jo datos pārsvarā nav redzams skaidrs brīdis, kurā iepriekšējais profesionālās rīcības vai pašizpratnes veids kļuva neiespējams un tā vietā nostiprinātos viens jauns orientieris. Drīzāk vērojama pakāpeniska saiknes formu pārkārtošana. Atsevišķās pieredzēs iezīmējas robežpunkts, kur formāla piederība vairs nesniedz vajadzīgo atbalstu un lielāku nozīmi iegūst kopīgas rīcības un jēgas pieredze, taču kopumā šajā tēmā dominē nepārtrauktība, nevis izteikts pārrāvums.

IV tēma: Profesionālās prakses attīstība ierobežojumu un inovāciju apstākļos

Šī tēma parāda, kā pārmaiņu laikā mainījās mākslas terapeitu prakses fokuss un uzdevumu struktūra – terapijas mērķi biežāk tika pielāgoti akūtiem emocionālās spriedzes mazināšanas uzdevumiem, vienlaikus pieaugot nepieciešamībai reaģēt uz mainīgām klientu vajadzībām, krīzes sekām un sociālajiem faktoriem, kas ienāk terapijas telpā. Dalībnieku pieredzes liecina, ka profesionālā darbība šajā posmā bija saistīta ne tikai ar metodēm, bet arī ar to, kā terapeits definē nozīmīgākos aspektus, ar ko strādāt. Tēma izgaismo, ka pārmaiņas skāra ne tikai darba organizāciju, bet arī pašus profesionālās darbības akcentus un prioritātes.

Ierobežojumi pret radošu pielāgošanos

Šajā apakštēmā uzsvars ir uz to, kā ierobežojumi (telpa, pieejamība, pandēmijas izplatības drošības režīmi, mākslas materiāli) vienlaikus radīja šķēršļus un mobilizēja radošu pielāgošanos. Šo spriedzi konkrēti izgaismo jau iepriekšējā tēmā atspoguļotie empīriskie piemēri par materiālu pieejamību, klientu/pacientu iesaisti un klātbūtnes formāta pārmaiņām, kas praksē bieži nozīmēja meklēt neierastus, bet īstenojamus risinājumus, lai terapija varētu notikt arī citos apstākļos. Vienlaikus radoša pielāgošanās šeit netiek aplūkota kā izolēta prakses iezīme, jo tā pārklājas ar citās apakštēmās aprakstītajiem procesiem: šaubām un profesionālās pārliecības nostiprināšanos, digitālās kompetences veidošanu, metožu adaptēšanu un klienta ikdienas vides resursu izmantošanu. Tādēļ šajā apakštēmā radošums tiek saprasts plašāk – kā profesionāla spēja ierobežojumu apstākļos pārkārtot terapijas procesu, saglabājot tā jēgu, pieejamību un klienta iesaisti. Šāda perspektīva ļauj redzēt, ka radoša pielāgošanās vienlaikus bija gan praktiska reakcija uz ierobežojumiem, gan daļa no plašākas profesionālās prakses attīstības pārmaiņu laikā.

Ilgtermiņa pieeja pret tūlītēju stabilizāciju

Pētījuma dalībnieku pieredze parādīja, ka pārmaiņu laikā mākslas terapieti pielāgoja terapeitiskos mērķus un pieejas pacientu vajadzībām un emocionālajam stāvoklim. Krīzes apstākļos biežāk tika aktualizēta vajadzība pēc akūtas spriedzes mazināšanas un emocionālas stabilizācijas. To skaidri atspoguļo citāts: *“Nu, tā kā vairāk aizgāja laiks uz to, lai trauksmi mazinātu, lai pārrunātu, lai emocijas, tā teikt, pavēdinātu”* (M21).

Mainījās arī konkrēti terapijas pieprasījumi, tostarp attiecībā uz Covid-19 sekām: *“Nomainījās klientu tā kā vajadzības. Um, tad nu jā, attiecīgi saistībā vairāk vienkārši pasūtījumi, kas nāca pēc kovida, nu, tā kā sekām”* (M19). Šāda pārbīde parāda, ka prakses saturs kļuva ciešāk saistīts ar situācijas izraisītiem simptomiem un funkcionāliem sarežģījumiem, kas pieprasīja koncentrētu un bieži vien šeit un tagad orientētu darbu.

Terapiju ietekmēja arī sociālie faktori, kas varēja radīt spriedzi grupās un prasīt no terapeita īpašu jūtību un regulāciju. To ilustrē citāts par valodas lietojuma problēmas saasināšanos: *“Tad, ja iepriekšējās grupās bija, teiksim, gan latviešu, gan krievu tautības cilvēki, ukraiņu tautības cilvēki, tad, kaut kur varbūtās situācijā kļuva, teiksim ... aktualizējās valodas lietojuma problēma, kurā cilvēki diezgan saasināti, kur pastāv iespēja, ka diezgan saasināti reaģē uz krievu valodas lietojumu”* (M29). Šeit krīzes konteksts atklājas kā faktors, kas terapijas telpā ienes plašākas sociāli politiskas spriedzes, un terapeitam jāspēj noturēt drošu, iekļaujošu procesu apstākļos, kuros grupas dalībnieku reakcijas var būt saasinātas.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas virza spriedze starp krīzes radītajiem ierobežojumiem un nepieciešamību radoši pielāgot praksi, vienlaikus pārkārtojot terapijas mērķus no ilgtermiņa attīstības uz tūlītēju stabilizāciju. Formulējums par to, ar ko šobrīd vissvarīgāk jāstrādā, kļūst par vienu no centrālajiem mākslas terapeitu prakses jautājumiem. Terapeitam jānotur prakses kvalitāte, vienlaikus reaģējot uz akūtu trauksmi, krīzes sekām un sociālajiem faktoriem, kas var ienākt terapijas telpā kā papildu spriedze.

Hēgeļa perspektīvā dominē nepārtrauktas pārmaiņas. Ierobežojumi praksē kļūst par spriedzes avotu, kas ierosina prakses pārkārtošanu. Terapeiti pārstrukturē uzdevumus, pārbīda fokusu uz tūlītēju stabilizāciju un attīsta elastīgāku klīnisko spriestspēju, lai saglabātu palīdzības jēgu arī tad, kad ierastie resursi (telpa, mākslas materiāli, grupas norise/dinamika) vairs nav paredzami. Rezultātā prakses kodols tiek nevis atmests, bet pārveidots tā, lai tas būtu īstenojams mainīgos apstākļos, kur terapijas mērķi kļūst īsāki, konkrētāki un ciešāk sasaistīti ar situācijas radītajām vajadzībām.

Badiū perspektīva šajā tēmā nav dominējoša. Datos pārsvarā redzama mērķu un darba fokusa pārkārtošana nepārtrauktībā, nevis skaidrs lūzums, pēc kura nostiprinātos pilnīgi jauns profesionālās darbības orientieris. Atsevišķos gadījumos var iezīmēties robežpunkts, piemēram, situācijās, kur terapijas telpā ienāk plašākas sociālās spriedzes vai strauji mainās pieprasījuma saturs un terapeitam ļoti īsā laikā jāpieņem lēmumi par procesa turpināšanu. Tomēr arī šajos gadījumos drīzāk redzama pastiprināta profesionālā gatavība pielāgoties un uzturēt palīdzības sniegšanu, nevis jauna profesionālās prakses režīma skaidra nostiprināšanās.

V tēma: Profesionālās šaubas un profesionālā nostiprināšanās

Šī tēma atklāj, kā mākslas terapeitu profesionālā pārliecība pārmaiņu laikā vienlaikus tika izaicināta un nostiprināta. Dalībnieku pieredzēs sākotnējā nedrošība bieži saistījās ar jauniem darba formātiem, nepieciešamību ātri apgūt digitālos rīkus un pielāgot metodes, savukārt pārliecības pieaugums saistījās ar mācīšanās procesu, refleksiju, supervīziju, kolēģu sarunām un klientu atgriezenisko saiti. Paralēli tam būtisks faktors bija arī profesijas atzinība un redzamība institucionālā un sabiedriskā līmenī. Tēma parāda, ka profesionālā nostiprināšanās krīzes laikā neveidojas, apejot šaubas, bet gan strādājot cauri tām.

Nenoteiktība pret kompetences veidošanu

Pārmaiņu laika sākums izraisīja dziļas šaubas un samazināja profesionālo pašvērtējumu. Neziņa un pretestība pārmaiņām, ko piedzīvoja mākslas terapeiti, ar laiku tika transformēta izaugsmes iespējās, ko sekmēja adaptācija, izglītošanās un refleksija.

Digitālo rīku apguve bieži tika pieredzēta kā piespiedu, bet nepieciešams process: *“Biju spiesta integrēties, un biju spiesta apgūt, un biju spiesta iemācīties gan, gan kaut vai to pašu “Zoomu” un ar visādām citām platformām strādāt un izmantot to”* (M10). Šis citāts iezīmē aspektu, ka mācīšanās ir ne tikai brīvprātīgs profesionālās pilnveides solis, bet krīzes apstākļos kļūst arī par izdzīvošanas nosacījumu profesionālajā laukā.

Digitālās kompetences aktualizēšanos profesionālā līmenī uzsvēra arī citi dalībnieki: *“Tieši tie jaunie apstākļi un ... tāda arī vajadzība ... radoši pieiet, meklēt risinājumus ... kas saistās arī ar tām digitālajām kompetencēm – tā kā it kā viņas ir, bet nu viņas sāk aktualizēties profesionāli”* (M22). Šeit digitālās prasmes tiek raksturotas ne tikai kā tehniska prasme, bet arī kā profesionāli aktivizēts resurss, kas saistīts ar radošu problēmrisināšanu.

Daļa terapeitu uzsvēra, ka profesionālā identitāte paplašinājās, jo nācās sākt darīt un mācīties procesā: *“Man tā identitāte veidojās, paplašinājās tieši no šī aspekta – kā es esmu gatava mainīties līdzī laikam un mācīties ar darīšanu”* (M15). Vienlaikus intensīva pielāgošanās varēja radīt nogurumu un vajadzību pēc stabilitātes: *“Es pat kaut kādās mācībās konfrontēju lektoros par to, ka, kad mums jāiznes sevi tajā (...) no tās komforta zonas ārā, ja, jo tad notiek attīstība. Es saku, kovid laikā, man liekas, vienīgais, ko gribās, ir atrast [uzsvars] to komforta zonu”* (M30).

Nozīmīgi palīgi izaugsmes procesā bija arī pašizglītošanās, kolēģu sarunas un supervīzija: *“Mana pašsajūta, mana profesionālā, tā ir uzlabojusies, jo, protams, es esmu bijusi spiesta apgūt daudzas jaunas lietas, interesēties diezgan daudz, gan arī ar kolēģiem runāt, supervīzēties, meklēt atbildes”* (M11). Šeit redzams, ka kompetences veidošana notiek vienlaikus vairākos līmeņos: zināšanās, attieksmē, profesionālajā atbalsta sistēmā.

Ārējais spiediens pret profesionālo atzinību

Atzinība no kolēģiem, veselības aprūpes speciālistiem, institūcijām un sabiedrības būtiski nostiprināja mākslas terapeitu profesionālo identitāti un pašpārliecinātību. Dalībnieku stāstos iezīmējas, ka krīzes periodā profesija dažviet kļuva redzamāka un biežāk tika iekļauta psiholoģiskā atbalsta sniedzēju laukā: *“[Es izjūtu] par līdzvērtīgiem ... jo šajā laikā, tiešām, arvien vairāk parādījās tā kā iespējas, palīdzīgs sauciens arī, kur ietverti mākslas terapeiti, ne tikai tur psiholoģiskā atbalsta sniedzēji, ka bija, ir iekļauti mākslas terapeiti šajā sarakstā”* (M26). Šis citāts norāda, ka atzinība izpaužas arī kā formāla iekļaušana palīdzības struktūrās, kas savukārt stiprina profesionālo statusu un piederības izjūtu.

Pieauga arī sabiedrības izpratne par mākslas terapijas nozīmīgumu: *“Cilvēki saprata, ka tā nav tikai izklaide, ka tas tiešām palīdz ... mentāli un emocionāli”* (M17). Šāda atpazīstamība

dalībnieku stāstos saistās ar profesijas pārvērtēšanu plašākā sociālā telpā un ar iespēju justies profesionāli nepieciešamam.

Vienlaikus institucionālais novērtējums nebija vienmērīgs, un dažās darba vietās attieksme saglabājās nemainīga: *“Tās iestādes, kas sākumā neatļāva man strādāt attālināti, turpināja ar tādu pašu attieksmi”* (M8). Šī pieredze akcentē spriedzi starp ārējo spiedienu (prasību pielāgoties, strādāt citos režimos) un atzinības nevienmērību, kas var ietekmēt profesionālo pašvērtējumu un piederības izjūtu.

Atgriezeniskā saite pret pašpārliecības svārstīgumu

Pašpārliecības nostiprināšanā būtiska nozīme bija klientu/pacientu atgriezeniskajai saitei un pieredzei, ka mākslas terapijas process tiek uztverts kā jēgpilns un vērtīgs. Tas tieši formulēts citātā: *“[Pacientiem] bija tā, nu, bieži tā atgriezeniskā saite, ka ir bijis ļoti vērtīgi nākt uz mākslas terapiju, un varbūt tas arī stiprināja to manu pārliecību, profesijas tādu vērtīgumu, tas, manuprāt, jā, stiprināja to profesionālo identitāti”* (M20). Šeit atgriezeniskā saite kļūst par empīrisku pierādījumu, kas palīdz noturēt profesionālo identitāti laikā, kad ārējie apstākļi ir nestabili un ierastie profesionālie pamatprincipi tiek izaicināti.

Dialektiskā sintēze

Šajā tēmā mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas veido spriedze starp sākotnējo nedrošību jaunos darba apstākļos un profesionālās pārliecības nostiprināšanos. Pārliecība pieaug, kad mācīšanās, refleksija, supervīzija un kolēģu atbalsts kļūst par regulāru resursu, bet ārējā atzinība, piemēram, profesijas redzamība un iekļaušana psiholoģiskās palīdzības sistēmās, to var vai nu pastiprināt, vai arī, ja tā ir nevienmērīga, uzturēt pašvērtējuma trauslumu.

Hēgeļa perspektīvā spriedze pārsvarā tiek risināta kā pakāpeniska pārkārtošanās. Šaubas un pretestība praksē tiek pārstrādāta kompetences veidošanā, tostarp digitālo prasmju apguvē, radošas pielāgošanās procesā un mācoties darot, un profesionālā pašizpratne paplašinās, balstoties refleksijā un profesionālajā atbalstā. Rezultātā jaunie darba formāti tiek integrēti kā leģitīma profesionālās kompetences daļa.

Badiū perspektīva šajā tēmā parādās fragmentāri. Tā vairāk iezīmējas tajos brīžos, kad iepriekšējais profesionālās darbības veids vairs nav uzturams, piemēram, kad klātienēs darbs uz laiku kļūst faktiski neiespējams un terapeitam jāpieņem pāreja uz digitālu darba režīmu. Pārrāvums kļūst profesionāli nozīmīgs tad, ja šādā situācijā nostiprinās jauns orientieris – mākslas terapijas jēga tiek saglabāta arī citā darba formātā, balstoties klientu/pacientu atgriezeniskajā saitē, profesionālajā atbalstā un ārējā atzinībā. Tomēr kopumā dotos pārsvarā

redzama nevis strauja profesionālās pašizpratnes nomaiņa, bet pakāpeniska nostiprināšanās, kas veidojas caur mācīšanos, pārbaudi praksē un refleksiju.

4.7. tabula

Mākslas terapeitu apakštēmās identificētās spriedzes un dialektiskā sintēze

Tēma	Apakštēma	Centrālā spriedze vai pretruna	Dialektiskā sintēze
1. Tradicionālās prakses saskaņošana ar krīzes izraisītajām pārmaiņām	Iemiesta klātbūtne pret digitālajiem ierobežojumiem	Iemiesta klātbūtne un radošais process pret attālinātā formāta ierobežojumiem, kas sarežģī procesa realizēšanu.	Klātbūtne tiek pārdefinēta, pārdaļot atbildību par vidi un materiāliem un pastiprinot procesa vērošanu, lai radošais process saglabātos citos nosacījumos.
	Drošība un konfidencialitāte pret pieejamību	Drošības un konfidencialitātes riski pret terapijas pieejamību, ja klienta vide nav terapeita kontrolē.	Tiek precizēti vienošanās noteikumi un piesardzības sliekšņi, pieejamību balansējot ar kvalitātes, drošības un institucionālo nosacījumu ievērošanu.
	Šaubas pret pārliecības nostiprināšanos	Sākotnējās šaubas par attālinātas prakses piemērotību pret pārliecības nostiprināšanos praksē un refleksijā.	Notiek selektīva integrācija un prakses paplašināšana, vienlaikus saglabājot skaidras robežas situācijām, kur klātie ir profesionāli nepieciešama.
2. Emocionālās ievainojamības un profesionālās atbildības līdzsvarošana	Profesionālā stabilitāte pret personīgo neaizsargātību	Atbalsta un saturēšanas funkcijas uzturēšana pret personīgo ievainojamību kopīgā krīzes situācijā.	Ievainojamība tiek atzīta un refleksīvi iekļauta profesionālajā lomā, nostiprinot robežas un slodzes pašregulāciju kā profesionālās kvalitātes pamatu.
	Pieprasījums pret izdegšanas risku	Pieprasījuma un slodzes pieaugums pret kapacitātes robežām un izsīkuma risku.	Ilgtermiņa tiek uzturēta, pārskatot darba organizāciju un apzināti regulējot slodzi kā profesionālu nosacījumu.
	Pašpalīdzība pret profesionālo pienākumu	Pašpalīdzības nepieciešamība pret pienākuma izjūtu turpināt palīdzēt arī ierobežotu resursu apstākļos	Pašpalīdzība tiek nostiprināta kā profesionālas kapacitātes uzturēšanas nosacījums, īpaši, ja ierastie resursu atjaunošanas veidi ir ierobežoti.

Tēma	Apakštēma	Centrālā spriedze vai pretruna	Dialektiskā sintēze
3. Autonomijas un profesionālās saiknes līdzsvarošana	Izolācija pret profesionālo saikni	Klātienes kopienas pieredzes sarukums pret profesionālās saiknes un radošās apmaiņas nepieciešamību.	Saikne tiek uzturēta mērķtiecīgāk un strukturētāk, vienlaikus atzīstot profesijas kopienas klātienes tikšanos neaizvietojamību.
	Autonomija pret profesionālo piederību	Autonomāka profesionālā darbība pret vajadzību pēc piederības un pleca izjūtas, vienlaikus aktualizējot profesijas robežu jautājumu.	Sadarbība tiek saglabāta kā noturības resurss, vienlaikus skaidrāk definējot profesijas specifiku un piederības nozīmi.
4. Profesionālās prakses attīstība ierobežojumu un inovāciju apstākļos	Ierobežojumi pret radošu pielāgošanos	Ierobežojumi telpā, materiālos un drošības jautājumos pret nepieciešamību turpināt terapijas norisi.	Radoša pielāgošanās tiek nostiprināta kā prakses kompetence, kas ļauj saglabāt palīdzības kvalitāti mainīgos apstākļos.
	Ilgtermiņa pieeja pret tūlītēju stabilizāciju	Ilgtermiņa mērķi pret krīzes izraisītu pāreju uz tūlītēju spriedzes mazināšanu un stabilizāciju.	Profesionālā spriestspēja kļūst elastīgāka, mainot fokusu uz situācijai atbilstošu stabilizāciju un droša procesa nodrošināšanu.
5. Profesionālās šaubas un profesionālā nostiprināšanās	Nenoteiktība pret kompetences veidošanu	Sākotnēja nedrošība jaunos darba režīmos pret kompetences nostiprināšanu mācīšanās un atbalsta procesā.	Šaubas tiek pārstrādātas kompetences veidošanā, integrējot digitālās prasmes, radošu pielāgošanos un profesionālo atbalstu kā ikdienas prakses balstus.
	Ārējais spiediens pret profesionālo atzinību	Pastiprinātas prasības un pielāgošanās spiediens pret profesijas atzinību un nevienmērīgu institucionālu novērtējumu.	Atzinība kļūst par nostiprināšanās resursu, bet nevienmērība uztur spriedzi un liek precizēt profesionālās piederības un profesijas statusa pamatus.
	Atgriezeniskā saite pret pašpārlicības svārstīgumu	Klientu/pacientu atgriezeniskā saite pret pašpārlicības svārstīgumu nestabilos ārējos apstākļos.	Atgriezeniskā saite kļūst par empīrisku pamatojumu profesionālajai jēgai un palīdz noturēt profesionālo identitāti pārmaiņu laikā.

Kopsavilkums

Krīzes periods mākslas terapeitu izlasē atklājas kā katalizators profesionālās identitātes pārmaiņām, kurās prakse tika uzturēta, vienlaikus pārkārtojot darba formu, profesionālās lomas ietvaru un piederības pieredzi. Piecās tēmās īpaši izceļas spriedze starp profesijai raksturīgo iemiesoto klātbūtni un radošo procesu no vienas puses un attālinātā, hibrīdā vai drošības režīma darba ierobežojumiem no otras puses, kas pārveido arī atbildības sadalījumu par vidi un

materiāliem. Vienlaikus aktualizējas drošības, konfidencialitātes un pieejamības saskaņošana, kā arī profesionālās saiknes uzturēšana situācijā, kur klātienes kopienas pieredze sarūk un profesionālais atbalsts kļūst apzināti veidojams. Krīzes konteksts padara redzamu personīgo ievainojamību un ilgtspējas jautājumus, tostarp slodzes regulāciju un pašpalīdzību, īpaši kontekstos ar nevienmērīgu institucionālo atzinību un atbalstu. Kopumā rezultāti rāda, ka PI krīzes laikā tiek nostiprināta caur refleksiju, mācīšanos un profesionālās prakses precizēšanu, vienlaikus saglabājot profesionāli diferencētu izpratni par robežām un kvalitātes nosacījumiem dažādos darba režīmos.

4.4. Diskusija

Šajā nodaļā II un III pētījuma rezultāti tiek diskutēti integrēti, jo abās izlasēs profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā atklājās ar paralēlu tematisko struktūru un salīdzināmiem spriedžu mezgliem. Integrēta diskusija ļauj ņemt vērā rezultātus un vienlaikus skaidrāk parādīt, kur PI pārmaiņu virzība ir kopīga abām profesionāļu grupām un kur tā atšķiras profesijas prakses īpatnību un institucionālā konteksta dēļ. Lielākajā daļā gadījumu pārmaiņas izgaismojas kā pakāpeniska prakses un profesionālās pašizpratnes pārkārtošanās, kas nostiprinās ikdienas lēmumos, robežu precizēšanā un profesionālo nosacījumu konkretizēšanā. Vienlaikus atsevišķās epizodēs parādās robežpunkti, kuros ierastā profesionālās rīcības vai pašizpratnes kārtība vairs nav uzturama un profesionāli praksē nostiprina jaunu orientieri, kas turpmāk kalpo kā atskaites punkts profesionālās darbības pamatotībai un ilgtspējai. Tādējādi integrētā diskusija ļauj parādīt, ka profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes laikā neveidojas vienveidīgi: pārsvarā tās izpaužas kā pakāpeniska pārkārtošanās, bet atsevišķos gadījumos tās sasniedz robežpunktu, kurā tiek pārskatīti paši profesionālās darbības priekšnoteikumi.

Abās izlasēs krīze vispirms pārkārtoja profesionālās prakses formu un darba organizācijas pamatus. Psihologu rezultātos tas izpaužas kā spriedze starp attālinātā darba elastību un profesionālo robežu apdraudējumu. Mākslas terapeitu rezultātos spriedze ir ciešāk saistīta ar profesijas darba veida specifiku, jo mākslas terapijā nozīmīga ir iemiesotā klātbūtne, radošais process un mākslas materiālu izmantojums. Tādēļ pārmaiņu laikā mainās ne tikai saziņas kanāls, bet bieži arī pats priekšstats par to, kas ir pilnvērtīgs terapeitiskais process. Šis aspekts saskan ar pētījumiem par mākslas terapijas telepraksi, kuros uzsvērts, ka digitālajā vidē mākslas terapeita klātbūtne un novērojumi sesijas laikā tiek pārstrukturēti, tāpat arī mākslas materiālu izvēle biežāk ir atkarīga no klientam/pacientam pieejamajiem resursiem un mājas vide ne vienmēr nodrošina drošu telpu pašizpaušmei (Zubala et al., 2021). Papildus Šamri-Zēvi un Kacs (Shamri-Zeevi & Katz, 2022) norāda, ka tiešsaistes konteksts maina redzamības un attiecību pieredzi, jo terapeits un klients/pacients ekrānā vienlaikus redz sevi un viens otru, un

tas ietekmē intervences norisi un profesionāļa pozicionēšanos tiešsaistes telpā. Līdz ar to abās profesionāļu grupās pārmaiņas sākas ar prakses formas maiņu, tomēr mākslas terapeitu gadījumā tās dziļāk skar profesionālās darbības veidu, jo tiek pārskatīts, kas konkrētajos apstākļos vēl ir uztverams kā pilnvērtīgs terapeitisks process.

Psihologu izlasē robežu mediācija parādās kā sistemātiska un praktiska robežu pārdefinēšana, kas ietver mērķtiecīgu saziņas kanālu izvēli, skaidrus darba laika ietvarus un vienošanās noteikumus, lai elastība saglabātos bez pastāvīgas pieejamības. Šāds secinājums saskan ar pētījumiem, kur televeselības ieviešana pandēmijas laikā tiek raksturota kā sistēmisks pārmaiņu paātrinātājs, kas uztur pakalpojumu nepārtrauktību un vienlaikus aktualizē kvalitātes, datu drošības un saziņas platformu izvēles jautājumus (Li et al., 2020; Smith et al., 2020; Wosik et al., 2020; Chang et al., 2021). Tāpat pētījumos par attālināto konsultēšanu uzsvērtā nepieciešamība strukturēti uzturēt robežas, tostarp izveidot atsevišķu darba vietu, noteikt skaidru darba laiku un izmantot profesionālas saziņas platformas (Stoll et al., 2020; Mateen, 2025). Šajā kontekstā rezultāti ļauj interpretēt robežu uzturēšanu kā PI praksē īstenotu komponenti, kas krīzes laikā kļūst redzamāka un konkrētāka, jo robežu izplūšana tieši apdraud gan darba kvalitāti, gan paša profesionāļa ilgtspēju. Tādējādi psihologu izlasē robežu precizēšana ir viens no piemēriem tam, kā profesionālās identitātes nepārtrauktība tiek uzturēta nevis automātiski, bet caur apzinātu profesionālo nosacījumu konkretizēšanu.

Līdzās robežām abās izlasēs būtiska ir spriedze starp pieejamības nodrošināšanu un drošības un konfidencialitātes kontroles ierobežojumiem attālinātā vidē. Psihologu rezultātos šī spriedze visbiežāk tiek risināta ar ētisku pārskatīšanu un procedurālu standartizāciju, izvēloties piemērotus rīkus un metodes, izrunājot noteikumus un nostiprinot drošas prakses nosacījumus. Līdzīgi ir mākslas terapeitu datos, taču tajos biežāk izceļas institucionālie aizliegumi vai ierobežojumi, kas nosaka pakalpojuma pieejamību neatkarīgi no profesionāļa un klienta/pacienta gatavības. Šeit PI pārmaiņas var skaidrot kā profesionālās atbildības un spējas realizēt pakalpojumu saskaņošanu, kur pieejamība kļūst atkarīga gan no individuāla profesionāla lēmuma, gan no institucionālās vides ietvara. Šī situācija saskan ar pētījumiem par televeselības ieviešanu, kuros uzsvērts, ka digitālajā vidē privātuma, informētas piekrišanas un terapeitisko robežu jautājumi kļūst sarežģītāki, tādēļ nepieciešami mērķtiecīgi risinājumi un profesionāla izvērtēšana par attālinātās formas piemērotību konkrētos gadījumos (Doraiswamy et al., 2020; Thomas et al., 2020). Šī spriedze skaidri parāda, ka pieejamība krīzes laikā nav pašvērtība: tā iegūst profesionālu legimititāti tikai tad, ja iespējams uzturēt drošības, konfidencialitātes un profesionālās atbildības prasības.

Abās izlasēs redzama arī spriedze starp sākotnējām šaubām par attālinātā darba kvalitāti un pārliecības nostiprināšanos praksē un refleksijā. Šīs pārejas abās izlasēs saskan ar pētījumos

norādīto, ka efektīva attālināto pakalpojumu īstenošana ir saistīta ar profesionāļu spēju adaptēt darba stratēģijas un attīstīt digitālās prasmes, īpaši situācijās, kurās klātienē prakse ir ierobežota (Shen et al., 2021; Arain et al., 2022). Psihologu rezultātos pārliecības nostiprināšanās cieši sasaucas ar kompetences konsolidāciju un profesionālās pašizpratnes paplašināšanu, kur attālinātā konsultēšana kļūst par profesionāli pieņemamu prakses formu ar noteiktiem nosacījumiem. Mākslas terapeitu datos pārliecības nostiprināšanās ir ciešāk saistīta ar hibrīdprakses pieņemšanu un ar profesionāli atšķirīgu izpratni par to, kas ir pārnesams digitālajā vidē un kas saglabājas kā klātienē prioritāte noteiktās specializācijās un situācijās. Šī atšķirība teleprakses kontekstā pētījumos tiek saistīta ar mākslas materiālu pieejamību, drošas telpas nosacījumiem un redzamības pārkārtošanos tiešsaistes vidē, kas ietekmē radošo procesu un attiecību veidošanos (Zubala et al., 2021; Shamri-Zeevi & Katz, 2022). Psihologu kontekstā digitālās kompetences izpratne ietver arī ētiski juridiskus un infrastruktūras aspektus (Kžule et al., 2026), kā arī tehnoloģiju un lietotņu praktisku pārvaldību, drošības risinājumus un spēju palīdzēt klientam tehniskās grūtībās attālinātā vidē (Weisenmuller & Luzier, 2023). Rezultāti ļauj secināt, ka profesionālās identitātes pārmaiņas šeit izpaužas kā jaunu prakses nosacījumu normalizēšana un leģitimēšana, kas balstās kompetencē, procedūrās un profesionālā sprieduma konkretizēšanā. Proti, sākotnējās šaubas nepazūd pašas no sevis, bet pakāpeniski tiek pārveidotas par pamatotāku profesionālu pārliecību, ja jaunais darba formāts tiek pārbaudīts praksē un nostiprināts refleksijā.

Atšķirība, kas izteiktāk raksturīga psihologu izlasei, ir spriedze psiholoģiskās izpētes jomā. Šeit saduras metodiskās prasības un ētika ar krīzes apstākļu uzspiestiem ierobežojumiem, īpaši situācijās, kurās izpētes instrumenti nav paredzēti digitālai lietošanai vai nav iespējams nodrošināt standartizāciju. Šajā gadījumā spriedzes risinājums bieži izpaužas kā profesionāla pašierobežošana, proti, psiholoģiskās izpētes atlikšana, ja nav iespējams saglabāt kvalitāti un ētiku. Šo interpretāciju pamato pētījumi par teleterapijas ierobežojumiem sarežģītākās situācijās (Malliaras et al., 2021; Arain et al., 2022) un pētījumi par tiešsaistes psiholoģisko izpēti, kuros uzsvērti specifiski ētiskie izaicinājumi, tostarp informēta piekrišana, privātums un konfidencialitāte, kompetence un kaitējuma mazināšana, kā arī standartizētās testēšanas īpatnības tiešsaistē (Salimuddin et al., 2026). Šis temats ļauj diskusijā īpaši skaidri parādīt, ka profesionālās identitātes pārmaiņas ne vienmēr nozīmē prakses paplašināšanu. Dažkārt tās nozīmē arī apzinātu atteikšanos no darbības kā profesionālās integritātes izpaušmi.

Krīzes periodā abās izlasēs saasinājās arī spriedze starp personīgo emocionālo ievainojamību un profesionālo atbildību. Psihologu rezultāti īpaši izgaismo profesionālās stabilitātes un saturēšanas lomas uzturēšanu līdztekus paša profesionāļa trauksmei, neziņai un nedrošībai. Šī spriedze tiek risināta, atzīstot ievainojamību kā profesionālās prakses daļu un

vienlaikus uzturot robežas attiecībā uz principu – nekaitēt klientam/pacientam. Tas saskan ar pētījumiem, kuros uzsvērts, ka psihologi krīzes periodos ir pakļauti intensīvai saskarsmei ar ciešanām un tas var palielināt izdegšanas, sekundārā traumatiskā stresa un līdzjūtības noguruma risku (Kercher & Gossage, 2024; Kercher et al., 2024). Mākslas terapeitu izlasē līdzīga spriedze tiek formulēta arī kā kopīgas krīzes realitātes pieredze ar klientiem/pacientiem, kur profesionāļa personīgais fons vairs nav neitrāls. Šajā aspektā rezultāti ļauj secināt, ka profesionālās identitātes pārmaiņas ietver attieksmes maiņu pret neaizsargātību, proti, tā kļūst par profesionālās pieredzes daļu, ko nepieciešams atpazīt, regulēt un integrēt, lai uzturētu profesionālu darbību. Papildus Hjūita un Holtuma (Huet & Holtum, 2016) uzsver, ka darbs ar paša ievainojamību var veicināt profesionālas klātbūtnes padziļināšanos, ja tas tiek izstrādāts refleksiīvi.

Abās izlasēs pieprasījuma pieaugums un slodzes spiediens aktualizē izdegšanas risku un profesionālās ilgtspējas jautājumu. Psihologu datos šis aspekts ir īpaši izteikts, jo pieprasījums pēc palīdzības pieaug līdztekus profesionālajai pienākuma izjūtai. Mākslas terapeitu datos slodzes un ilgtspējas jautājumi biežāk sasaucas ar institucionālās stabilitātes atšķirībām un ar atšķirībām starp institucionālu nodarbinātību un individuālu praksi. Privātprakses kontekstā biežāk parādās ienākumu nenoteiktība un lielāks risks palikt viena ar ētiskiem un praktiskiem lēmumiem. Šī aina saskan ar pētījumiem, kuros norādīts, ka krīzes apstākļos privātpraksē strādājošiem mākslas terapeitiem var palielināties izdegšanas risks un emocionālā slodze, jo ir mazāk ārēju stabilizējošu faktoru un atbalsta infrastruktūras (Jue & Ha, 2022; Jue & Kim, 2023; Amiri et al., 2024; Gam et al., 2016). Vienlaikus literatūrā akcentēts, ka pašpalīdzības prakses ir saistītas ar augstāku darba apmierinātību un zemāku izdegšanas risku un tās ir interpretējamās kā profesionāli nozīmīga darbības sastāvdaļa (Labrecque et al., 2024). Taču rezultāti un pētījumi kopumā arī parāda, ka ar individuālām pašpalīdzības praksēm vien nepietiek. Noturību un ilgtspēju ietekmē arī darba vide un atbalsta mehānismi, un krīzes laikā pieaugošu slodzi ne vienmēr pavada samērīgs atbalsta pieaugums (Søvold et al., 2021; Altwaijri et al., 2022; Lee et al., 2023; Pike et al., 2025; Kercher et al., 2024). Rezultāti ļauj secināt, ka profesionālās identitātes pārmaiņas ir jāsaprot kā kopatbildība, kur profesionālis regulē slodzi un robežas, bet institucionālajai videi ir jānodrošina atbalsta struktūras, kas ļauj šo ilgtspēju uzturēt. Šis aspekts ir būtisks, jo tas parāda, ka profesionālās identitātes ilgtspēja krīzes laikā nav reducējama uz individuālu pielāgošanos vien, tā ir atkarīga arī no tā, vai institucionālā vide rada apstākļus, lai šī pielāgošanās noritētu veiksmīgi.

Profesionālās saiknes un piederības tēmā abās izlasēs redzama līdzīga tendence, proti, piederība profesionālajai kopienai vairs neveidojas pati no sevis caur ikdienas klātienes ieradumiem, bet kļūst apzināti uzturama. Psihologu rezultāti uzrāda profesionālās vientulības

risku attālinātā darba apstākļos un vienlaikus – supervīzijas un kolēģu atbalsta nozīmi kā resursu sarežģītu situāciju izrunāšanai. Mākslas terapeitu datos profesionālajai saiknei biežāk ir arī radošās kopienas dimensija, un klātienes pasākumu samazināšanās var tikt pieredzēta kā zaudējums, ko attālināti formāti pilnībā neaizvieto. Vienlaikus starpprofesionāla sadarbība, tostarp multidisciplinārā komandā, mākslas terapeitu stāstos parādās divējādi. Tā var sniegt pleca sajūtu un palīdzēt noturēt darbu krīzes apstākļos, bet tā var arī aktualizēt profesijas robežu jautājumu, īpaši tad, ja krīzē pieaug vajadzība saskaņot darba pieeju ar citu speciālistu praksēm un izmantot elementus, kas raksturīgi citām pieejām. Tāpēc starpprofesionāla sadarbība pati par sevi nav ne pozitīva, ne negatīva. Tā kļūst par identitāti stiprinošu resursu tad, ja sadarbībā ir skaidri uzdevumi, ir saprotams atbildību sadalījums starp iesaistītajām profesijām un kompetences tiek savstarpēji atzītas (Kim et al., 2013; Friedland et al., 2019; Brown et al., 2000). Līdztekus pētījumi uzsver profesionālo atbalsta tīklu un supervīzijas nozīmi, jo regulārs profesionāls atbalsts palīdz uzturēt gan darba kvalitāti, gan noturību krīzes situācijās (Søvold et al., 2021; Hooper et al., 2021; Tavares & Fonte, 2025; Kercher & Gossage, 2024). Tas saskan ar abām izlasēm, kur profesionālā saikne krīzes laikā tiek uzturēta mērķtiecīgi un regulāri, nevis tikai balstīta ikdienas klātienes saskarsmē.

Profesionālās prakses attīstības ierobežojumi abās izlasēs darbojas kā impulss radošai pielāgošanai un prakses pārveidei. Psihologu diskusijā tas sasaucas ar pētījumiem, kuros radošums tiek interpretēts kā profesionāla kompetence, īpaši resursu ziņā ierobežotos apstākļos, un tiek uzsvērtā vajadzība radošumu attīstīt profesionālajā sagatavošanā (Barker & Berg, 2022; Naichuk & Белова, 2024; Vynoslavska & Kononets, 2022). Vienlaikus abās izlasēs krīzes apstākļos iezīmējas terapijas mērķu pārbīde no ilgtermiņa izaugsmes uz akūtas spriedzes mazināšanu un situācijai atbilstošu stabilizāciju, jo dalībnieku pieredzēs pieaug vajadzība strādāt ar tūlītējiem drošības un funkcionēšanas jautājumiem. Šī tēma izgaismo profesionālās spriestspējas un lēmumu pieņemšanas elastīguma nozīmi profesionālās prakses realizēšanā nenoteiktos apstākļos. Līdz ar to prakses attīstība šeit nav saprotama kā vienkārša inovāciju pievienošana, bet drīzāk kā profesionāli pamatota prioritāšu, metožu un intervenču pārkārtošana mainīgā situācijā.

Abās izlasēs profesionālās identitātes pārmaiņas parādās kā pretruna starp šaubām un profesionalitātes nostiprināšanu. Krīzes apstākļos pieaugošais pieprasījums un ārējais spiediens palielināja darba slodzi, bet vienlaikus nostiprināja profesionālo apņemšanos un profesijas nozīmīguma izjūtu. Psihologu izlasē šī nostiprināšanās izteikti saistās arī ar profesijas publiskā statusa pieaugumu, proti, dalībnieki apraksta, ka krīzes laikā pieauga gan sabiedrības uzticēšanās, gan profesijas prestižs, līdz ar to nostiprinājās arī pašu psihologu pārliecība par profesijas vērtību un nozīmīgumu. Šī atzinības pieredze darbojas kā resurss profesionālās

pašizpratnes stabilizācijai, neraugoties uz slodzes pieaugumu. Psihologu izlasē šī pretruna sasaucas ar pētījumiem, kuros norādīts, ka pandēmijas laikā pieauga psiholoģiskais distress un adaptācijas grūtības, vienlaikus veicinot atvērtāku runāšanu par psihisko veselību un mazinot nedrošību vērsties pēc palīdzības (Wang et al., 2020; Matias et al., 2020; Herbert et al., 2021; Li et al., 2020; Wong et al., 2023). Mākslas terapiju izlasē šaubas biežāk saistījās ar strauju pāreju uz attālinātu un hibrīdu praksi un ar nepieciešamību apgūt digitālos rīkus, savukārt nostiprināšanās saistās ar refleksiju, supervīziju, kolēģu dialogu un klientu atgriezenisko saiti. Profesijas atzinība un redzamība šeit darbojas kā papildresurss, taču tā var būt nevienmērīga atkarībā no institucionālā konteksta. Šī nevienmērība saskan ar literatūrā pausto, ka mākslas terapijas profesijas statusa stabilitāte krīzes periodā tiek saistīta ar profesijas integrācijas mehānismiem sistēmā, tostarp nosūtīšanas uz mākslas terapiju mehānismiem, komandas darbu un institucionālu izpratni par mākslas terapeita kompetenci (Shoemark et al., 2022; Jue & Ha, 2022; Singh et al., 2024). Šajā aspektā diskusija ļauj nostiprināt secinājumu, ka profesionālās identitātes pārmaiņas krīzē ir vienlaikus personisks un sistēmisks process, kur profesionālis pārveido praksi un stāju, bet ilgtermiņa stabilitāte kļūst iespējama tad, ja profesijas atzīšana un atbalsts tiek nodrošināti arī institucionāli (Machorinho et al., 2025; van Veelen et al., 2025). Šeit īpaši skaidri redzams, ka profesionālās identitātes nostiprināšanās nenotiek izolēti individuālā līmenī, bet veidojas mijiedarbībā starp personisku piepūli, profesionālo atbalstu un profesijas sabiedrisku un institucionālu atzīšanu.

Kopumā integrētā diskusija ļauj redzēt, ka abās izlasēs PI pārmaiņas izpaužas lielākoties kā pakāpeniska spriedžu pārstrādāšana praksē. Šī pārstrādāšana notiek, konkretizējot profesionālos nosacījumus, robežas un procedūras, pārkārtojot prakses mērķus un nostiprinot atbalsta mehānismus. Pārrāvuma epizodes parādās selektīvi un ir atpazīstamas tad, kad vecais profesionālās rīcības režīms vairs nav īstenojams un praksē nostiprinās jauns orientieris, ko profesionālis sāk noturēt ikdienas darbā. Šie orientieri visbiežāk saistās ar profesionālās kvalitātes un ilgtspējas nosacījumiem, piemēram, ar robežu un slodzes aizsardzību vai ar apzinātu atturēšanos no darbības, ja nav iespējams nodrošināt metodiskās un ētiskās prasības. Tādējādi abu pētījumu kopīgais ieguldījums ir parādīt, ka profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes laikā nav reducējamas ne uz vienkāršu pielāgošanos, ne uz pilnīgu pārrāvumu. Tās pārsvarā norit kā pakāpeniska pārkārtošanās, kurā profesionāli no jauna konkretizē savas darbības nosacījumus, savukārt robežpunktos nostiprinās jauni orientieri, kas turpmāk kalpo profesionālās darbības kvalitātes, pamatotības un ilgtspējas uzturēšanai.

4.5. Secinājumi

Kopīgie secinājumi abām izlasēm

1. Profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā abās profesionāļu grupās pārsvarā noritēja kā pakāpeniska profesionālās prakses un pašizpratnes pārkārtošana, nevis kā straujš lūzums, saglabājot profesionālās darbības nepārtrauktību mainīgos apstākļos.
2. Attālinātā un hibrīda darba apstākļos abās izlasēs pārkārtojās atbildības sadale par drošas darba vides uzturēšanu, un tas nostiprināja skaidrākas vienošanās ar klientu vai pacientu par privātumu, norises vietu un tehniskajiem risinājumiem.
3. Abās izlasēs spriedze starp palīdzības pieejamību un drošības, konfidencialitātes un kvalitātes prasībām tika risināta, profesionāli izvērtējot attālinātās formas piemērotību un nostiprinot to kā pieņemamu prakses veidu noteiktos nosacījumos.
4. Abās izlasēs spriedze starp palīdzības sniegšanas pienākumu un profesionāļa resursu ierobežotību tika risināta ar slodzes regulēšanu, robežu uzturēšanu un pašpalīdzības praksēm, nostiprinot profesionālo ilgtspēju kā kvalitatīvas palīdzības sniegšanas priekšnoteikumu.
5. Abās izlasēs spriedze starp profesionāļu autonomiju un vajadzību pēc kolēģu atbalsta tika risināta, apzināti uzturot profesionālo saikni caur supervīziju, kolēģu dialogu un citiem atbalsta mehānismiem.
6. Abās izlasēs profesionālajā praksē aktualizētās spriedzes pārsvarā tika pārstrādātas, konkretizējot profesionālās darbības nosacījumus, tādējādi profesionālā identitāte kļuva skaidrāk balstīta formulētos un praksē pārbaudītos nosacījumos.

Atšķirīgie secinājumi profesionālajās grupās

7. Psihologu izlasē spriedze starp attālinātā darba elastību un profesionālo robežu izplūšanas risku tika risināta, konkretizējot saziņas kanālus, darba laika ietvarus un sadarbības noteikumus ar klientu.
8. Psihologu izlasē spriedze starp psiholoģiskās izpētes prasībām un attālinātā darba ierobežojumiem tika risināta, profesionāli pamatoti atliekot vai neīstenojot izpēti, ja nebija iespējams nodrošināt metodiskās un ētiskās prasības.
9. Psihologu izlasē pārrāvuma epizodes izteiktāk iezīmējās, kad attālinātā konsultēšana no sākotnēji apšaubītas formas kļuva par profesionāli leģitīmu prakses veidu ar skaidriem kvalitātes, robežu un drošības nosacījumiem.
10. Mākslas terapeitu izlasē spriedze starp iemiesoto klātbūtni, radošo procesu un krīzes ierobežojumiem tika risināta, pārveidojot darba nosacījumus un skaidrāk nošķirot situācijas, kur iespējama attālinātā forma, no situācijām, kur nepieciešama klātie.

11. Mākslas terapeitu izlasē institucionālā vide varēja gan stiprināt, gan vājināt profesionālās identitātes nepārtrauktību: skaidri atzīta profesionālā loma veicināja darba turpināšanos, bet institucionāli ierobežojumi radīja pārtraukumus, nenoteiktību un vājāku piederības izjūtu.
12. Mākslas terapeitu izlasē pārrāvuma epizodes biežāk bija saistītas ar nepieciešamību no jauna noteikt, kādos apstākļos iespējams saglabāt mākslas terapijas profesionālo jēgu, kvalitāti un klātienes prioritāti.

4.6. Priekšlikumi un rekomendācijas

Profesionālajai praksei un profesionālajām organizācijām

1. Institūcijās ieteicams precizēt attālinātā un hibrīdā darba nosacījumus, nosakot skaidrus drošības, konfidencialitātes un pieejamības kritērijus, lai profesionāla atbildība būtu īstenojama konsekventi un paredzami.
2. Darba devējiem ieteicams mērķtiecīgi atbalstīt profesionālo robežu uzturēšanu attālinātā darbā, nosakot skaidrus saziņas kanālu izmantošanas un darba laika principus un mazinot pastāvīgas sasniedzamības gaidas.
3. Ieteicams stiprināt profesionālās ilgtspējas atbalsta mehānismus, nodrošinot regulāru darba slodzes pārskatīšanu, atjaunošanās iespējas un pieejamu profesionālo atbalstu, īpaši ilgstošas krīzes un augsta pieprasījuma apstākļos.
4. Ieteicams nodrošināt regulāras supervīzijas, kolēģu pieredzes apmaiņas un profesionālās tīklošanās iespējas kā darba kvalitātes un profesionālās noturības resursu, īpaši situācijās, kur pieaug profesionālās vientulības risks.

Profesionālajai izglītībai un tālākizglītībai

5. Profesionālajā sagatavošanā ieteicams mērķtiecīgi attīstīt digitālās prasmes, kas ietver ne tikai rīku lietošanu, bet arī drošības, ētikas un profesionālās atbildības aspektus, lai attālinātā formāta prakse būtu profesionāli pamatota.
6. Mākslas terapeitu izglītībā ieteicams īpaši pievērsties teleprakses un hibrīdprakses jautājumiem, tostarp tam, kā saglabāt radošā procesa kvalitāti, kā veidot un uzturēt terapeitisko aliansi digitālā vidē, un kā pārvaldīt atbildības sadali par vidi un mākslas materiāliem.
7. Psihologu tālākizglītībā ieteicams iekļaut psiholoģiskās izpētes organizēšanas jautājumus attālinātā formāta apstākļos, īpaši akcentējot situācijas, kurās profesionāli pamatots risinājums ir izpētes atlikšana vai atteikšanās no tās.

Profesionālo vadlīniju attīstībai

8. Ieteicams izstrādāt abām profesijām specifiskas teleprakses un hibrīdprakses vadlīnijas, kas palīdzētu mazināt ētisko nenoteiktību un vienādot prakses kvalitātes kritērijus dažādos institucionālos kontekstos.
9. Mākslas terapijas jomā ieteicams stiprināt profesijas institucionālās integrācijas mehānismus, tostarp nosūtīšanas uz mākslas terapiju kārtību, komandas darba ietvarus un mākslas terapeita lomas skaidrību, lai augsta psiholoģiskās palīdzības pieprasījuma periodos profesijas nozīmīgums un prakses nepārtrauktība būtu stabilāka.
10. Ieteicams veicināt psiholoģiskās palīdzības sniedzējiem pieejamu atbalsta sistēmu attīstību, nostiprinot tās kā profesionālās ilgtspējas priekšnoteikumu, nevis reducējot ilgtspējas uzturēšanu tikai uz individuālu pašpalīdzību.

5. Apkopojošā diskusija

Šajā nodaļā tiek integrēts kvantitatīvais un kvalitatīvais pētījuma posms, lai profesionālās identitātes pārmaiņu skaidrojums krīzes periodā balstītos vienotā pamatojumā. Ja iepriekšējās diskusijas ļāva padziļināti analizēt atsevišķi kvantitatīvā un kvalitatīvā posma rezultātus, tad šī nodaļa papildina ar integratīvu perspektīvu, sasaistot abu posmu atziņas vienotā profesionālās identitātes skaidrojumā. I pētījums nodrošina empīriski strukturētu pamatu profesionālās identitātes satura izpratnei psiholoģiskās palīdzības profesijās, savukārt II un III pētījums ļauj interpretēt, kā šie profesionālās identitātes aspekti aktualizējas profesionālajā praksē un pašizpratnē krīzes apstākļos. Tādējādi integrācija šeit izpaužas kā pāreja no konstrukta strukturējuma uz pieredzes interpretāciju un atpakaļ uz konstrukta precizēšanu, izmantojot kvalitatīvos datus tam, lai izvērtētu, kā mērītās dimensijas funkcionē reālās spriedzēs un profesionālās situācijās.

Jauktā pētījuma zinātniskais stiprums šajā darbā nav attiecināms tikai uz katra promocijas darba posma metodoloģisko pamatotību, bet ietver arī to, cik saskaņoti posmi tiek saistīti vienotā skaidrojumā. Šajā nodaļā abu posmu rezultāti tiek diskutēti integrēti un secīgi, proti, kvantitatīvais posms precizē profesionālās identitātes konstruktus un piedāvā instrumentu ar interpretējamu faktoru struktūru, bet kvalitatīvais posms atklāj, kā šīs konstrukta dimensijas tiek piedzīvotas un mainās krīzes periodā. Šis ir saskaņā ar integrācijas kvalitātes, interpretācijas konsekvences un procesa pārredzamības principiem jauktā dizaina pētījumos (Fetters et al., 2013). Promocijas darbā interpretācijas konsekvence tiek pamatota ar to, ka I pētījuma skalas nodrošina stabilu konceptuālu ietvaru, savukārt kvalitatīvie dati piešķir šim ietvaram pieredzes kontekstu, spriedžu struktūru un izgaismo PI pārmaiņu aspektus.

I pētījuma rezultāti pamato profesionālās identitātes izpratni kā daudzdimensionālu un kontekstjūtīgu konstruktus. Četras izveidotās skalas ("Profesionālā pašizpratne", "Piederība profesijai", "Pilnveide un refleksija", "Atzišana komandā") empīriski iezīmē profesionālās identitātes personisko, attiecību un kolektīvo dimensiju, kas teorētiski tika pamatotas darbā. Šī PI konstrukta struktūra ļauj no vispārīga profesionālās identitātes jēdziena izdalīt konkrētus aspektus, kurus var analizēt un salīdzināt. Kvalitatīvā posma rezultāti šeit ļauj ieraudzīt, kā šīs dimensijas ne tikai pastāv līdzās, bet krīzes laikā savstarpēji savienojas spriedzēs, kas nosaka profesionālo rīcību, profesionālo robežu uzturēšanu un profesionālās ilgtspējas risinājumus. Šāda dimensiju sasaistīšana ar kontekstu saskan ar pieeju, kur profesionālā identitāte tiek skatīta kā daudzslāņains konstrukts, kas vienlaikus saistīts ar personisko pašizpratni, attiecību vidi un kolektīvo piederību (Cornett et al., 2023; Fitzgerald, 2020).

II un III pētījuma analīzē, grupējot iegūtos kodus un salīdzinot tos abās profesionāļu grupās, iezīmējās saturiski līdzīgi profesionālās identitātes pārmaiņu mezgļi. Tas ļāva lielās

tēmas abās izlasēs formulēt vienoti, vienlaikus saglabājot profesionāli specifiskās atšķirības apakštēmu saturā un konkrētajās pieredzes izpausmēs. Šī paralēle ir būtisks integrācijas pamats, jo tā ļauj profesionālās identitātes konstruktus interpretēt kā pietiekami stabili, lai tas aprakstītu kopīgus profesionālās identitātes pārmaiņu aspektus dažādās psiholoģiskās palīdzības profesijās, vienlaikus saglabājot kontekstjūtīgumu (Cornett et al., 2023; Fitzgerald, 2020). Vienlaikus atšķirības, piemēram, mākslas terapijas iemīļotās klātbūtnes un materiālu nosacījumi vai psiholoģiskās izpētes ierobežojumi psihologiem, ļauj skaidrāk parādīt konstrukta kontekstjūtīgumu. Tas nozīmē, ka I pētījuma konstrukts nav jāuztver kā stingra shēma, bet kā strukturēts pamats, kura izpausmes krīzes apstākļos kļūst profesionāli diferencētas atkarībā no prakses formas un institucionālā ietvara.

Integrācijas centrā ir arī tas, kā I pētījuma skalas izpaužas kvalitatīvajās tēmās. Pirmkārt, profesionālā pašizpratne kvalitatīvajos datos parādās kā kompetences konsolidācija un profesionālās rīcības leģitimēšana jaunajos apstākļos. Psihologu izlasē tas īpaši redzams pārejā no sākotnējām šaubām par attālinātā kontakta kvalitāti uz profesionāli pamatotu pārliecību, ja tiek īstenoti konkrēti nosacījumi par robežām, drošību un konfidencialitāti. Mākslas terapeitu izlasē profesionālā pašizpratne biežāk saistās ar hibrīdprakses pieņemšanu un profesionāli skaidru izpratni par to, kas ir pārnesams digitālajā vidē un kas saglabājas kā klātienē prioritāte noteiktās situācijās. Šo atšķirību teleprakses kontekstā pētījumi saista ar mākslas materiālu pieejamību, drošas telpas nosacījumiem un redzamības pārkārtošanos tiešsaistes vidē, kas ietekmē radošo procesu un attiecību veidošanos (Zubala et al., 2021; Shamri-Zeevi & Katz, 2022). Vienlaikus telepsiholoģijas literatūrā uzsvērts, ka attālinātais formāts nav vienlīdz piemērots visiem klientiem un visām palīdzības formām, tādēļ profesionālā pašizpratne šajos apstākļos ietver arī spēju izvērtēt attālinātās prakses robežas un piemērotību konkrētajai situācijai (O'Malley, 2022). Tādējādi profesionālā pašizpratne jauktajā dizainā iegūst divējādu pamatojumu, jo kvantitatīvi tā ir mērojama kā relatīvi stabila dimensija, bet kvalitatīvi tā ir redzama kā elastīga pārkārtošanās, kas balstās profesionālā izvērtējumā.

Otrkārt, piederība profesijai kvalitatīvajā posmā parādās kā profesionālās saiknes uzturēšanas prakse un kā piederības pieredzes pārkārtošana attālinātos darba apstākļos un krīzes situācijā. Psihologu izlasē piederība arvien vairāk tiek uzturēta mērķtiecīgi, piemēram, caur supervīzijām, kovīzijām un kolēģu atbalsta tīkliem, kas aizvieto ikdienas klātienē pašsaprotamību. Mākslas terapeitu izlasē piederībai biežāk ir arī radošās kopienas dimensija un klātienē pasākumu sarukums var tikt pieredzēts kā zaudējums, ko attālināti risinājumi pilnībā neaizvieto. Šī sasaiste precīzē I pētījuma piederības skalas interpretāciju, jo parāda, ka piederība krīzes apstākļos nav tikai attieksme, bet arī konkrētu atbalsta formu uzturēšana un pieejamība profesionālajā vidē. Vienlaikus I pētījuma piederības skalas panti par lepnumu par profesiju un

pārlicību, ka profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai vērtīgus pakalpojumus, saskan ar kvalitatīvajos datos aprakstīto pieredzi, ka krīzes laikā var pastiprināties profesijas nozīmīguma izjūta un piederība profesionālajai kopienai. Tas ļauj secināt, ka krīzes kontekstā profesionālā identitāte ne tikai tiek pārkārtota, bet noteiktos aspektos var arī nostiprināties, kļūstot spēcīgāka tieši caur pieredzi par profesijas vajadzīgumu sabiedrībai. Šāda piederības dimensijas aktualizēšana saskan ar sociālajiem ietvariem, kuros profesionālā identitāte tiek skaidrota caur identificēšanos ar grupu un tās robežām (Tajfel & Turner, 2004).

Treškārt, profesionālā pilnveide un refleksija kvalitatīvajos datos parādās kā aktīva pielāgošanās, digitālo prasmju attīstīšana, radoša problēmu risināšana un profesionālās prakses izvērtēšana. Šī dimensija kvalitatīvajos posmos ir cieši saistīta ar adaptāciju kā vienojošu procesu, jo spriedzes situācijās profesionāli ne tikai reaģē, bet pārkārto savu praksi tā, lai saglabātu profesionālās darbības kvalitāti. Šāds secinājums saskan ar pētījumiem, kuros attālināto pakalpojumu efektīva īstenošana saistīta ar profesionāļu spēju attīstīt digitālās prasmes, pārveidot darba stratēģijas un reflektēt par palīdzības formas piemērotību konkrētajiem apstākļiem (Shen et al., 2021; Arain et al., 2022). Līdz ar to I pētījuma kontekstā refleksija un profesionālā pilnveide iezīmējas kā praktisks veids, kā profesionālā identitāte tiek uzturēta un nostiprināta pārmaiņu apstākļos.

Ceturtkārt, atzišana komandā kvalitatīvajos posmos iegūst īpašu nozīmi kā profesionālās identitātes kontekstuālais balsts. Mākslas terapeitu izlasē atzinība un profesijas redzamība biežāk ir nevienmērīga un atkarīga no institucionālās vides, tostarp no tā, vai profesijai ir skaidri integrācijas mehānismi, klientu vai pacientu nosūtīšanas kārtība un noteikts komandas darba ietvars. Psihologu izlasē šī dimensija izpaužas arī kā profesijas publiskā statusa pieaugums, kur dalībnieki apraksta sabiedrības uzticēšanās un prestiža kāpumu krīzes laikā. Tādējādi jauktais dizains ļauj sasaistīt atzišanu kā mērītu dimensiju ar konkrētām pieredzes formām, kurās tā var kļūt par resursu profesionālās pašizpratnes nostiprināšanai vai, pretēji, uzturēt nenoteiktību, ja atzinība ir nevienmērīga. Šāda atzišanas mehānismu nozīme profesionālajā identitātē saskan ar pieeju, kur identitātes nostiprināšanu būtiski ietekmē profesionālās kopienas un darba vides atzišanas prakses (Cruess et al., 2015).

No integrācijas perspektīvas būtiski ir arī tas, ka kvalitatīvais posms parāda konstrukta robežpunktus. Psihologu izlasē šāds robežpunkts ir psiholoģiskās izpētes joma, kur profesionālā integritāte izpaužas arī kā apzināta atturēšanās no izpētes, ja nav iespējams nodrošināt metodiskās un ētikas prasības. Šādi aspekti ir svarīgi jauktā dizaina pamatojumā, jo tie parāda, ka profesionālās identitātes kvalitātes orientieris var izpausties nevis kā adaptācija jebkurā formā, bet kā profesionāli pamatota atteikšanās no darbības. Šis secinājums saskan ar literatūru par attālinātās palīdzības ierobežojumiem, kur uzsvērts, ka teleformāts nav vienlīdz piemērots

visām metodēm, visiem klientiem un visām palīdzības formām, tādēļ profesionāli pamatota izvērtēšana ietver arī atteikšanos no neatbilstošas formas izmantošanas (O'Malley, 2022; Malliaras et al., 2021; Arain et al., 2022). Tādējādi kvalitatīvie dati papildina I pētījuma instrumenta interpretāciju, jo tie norāda, ka augsts profesionālās identitātes līmenis ne vienmēr korelē ar lielāku darbības apjomu, bet var korelēt ar stingrāku kvalitātes sliekšni un konsekventāku ētisko spriestspēju.

Visbeidzot, nozīmīgs integrācijas elements ir dialektiskā interpretācija, kas ļauj vienotā veidā aprakstīt gan nepārtrauktības, gan pārrāvuma aspektus profesionālās identitātes pārmaiņās. Abās izlasēs pārsvarā redzama pakāpeniska spriedžu pārstrādāšana praksē, piemēram, robežu precizēšana, drošības nosacījumu konkretizēšana, slodzes pašregulācija un profesionālās saiknes uzturēšana. Vienlaikus atsevišķās situācijās parādās robežpunkti, kuros iepriekšējie profesionālās darbības priekšnoteikumi vairs nav pietiekami un tiek nostiprināti jauni profesionālās rīcības orientieri. Šajā nozīmē dialektiskā interpretācija palīdz integrēt abu posmu rezultātus, jo tā parāda, ka profesionālās identitātes dimensijas krīzē ne tikai saglabājas vai mainās, bet tiek pārskatītas spriedzēs, kurās profesionāļi no jauna nosaka savas darbības pamatotību, robežas un kvalitātes nosacījumus.

Apkopojot, I pētījuma PI konstrukta strukturējums un instrumenta agrīnā validācija nodrošina konceptuālu pamatu profesionālās identitātes satura izpratnei psiholoģiskās palīdzības profesijās, savukārt II un III pētījums piedāvā pieredzē balstītu skaidrojumu tam, kādas pārmaiņas šis konstrukts piedzīvo krīzes apstākļos. Jauktā dizaina integrācija šajā darbā tādējādi izpaužas kā savstarpēji papildinošs skaidrojums, kur mērījums palīdz noturēt konstrukta konsekveni, bet kvalitatīvie dati palīdz precizēt nozīmes, spriedzes un pārkārtojumu mehānismus praksē.

Apkopojošie secinājumi

1. Promocijas darbā profesionālā identitāte psiholoģiskās palīdzības profesijās ir pamatota kā daudzdimensionāls un kontekstjūtīgs konstrukts, kura empīriskai izpratnei tika izstrādāta un psihometriski pārbaudīta profesionālās identitātes aptauja, savukārt kvalitatīvie pētījumi parādīja, kā šīs dimensijas izpaužas profesionālajā praksē krīzes apstākļos.
2. I pētījuma rezultāti par profesionālās identitātes struktūru un II un III pētījuma rezultāti par profesionālās identitātes pārmaiņām kopā parāda, ka profesionālā identitāte nav reducējama uz stabilu pazīmju kopumu, bet izpaužas kā praksē uzturama un pārkārtojama profesionālā pašizpratne, kas cieši saistīta ar darba vidi, profesionālajām attiecībām un kolektīvo piederību.
3. Integrējot kvantitatīvo un kvalitatīvo pētījuma posmu, tika noskaidrots, ka profesionālās identitātes dimensijas krīzes laikā nefunkcionē izolēti, bet savstarpēji savienojas profesionālajā praksē aktualizētajās spriedzēs, kas ietekmē profesionālās rīcības izvēles, robežu uzturēšanu, pieejamības nosacījumus un profesionālās ilgtspējas risinājumus.
4. Promocijas darba rezultāti kopumā parāda, ka psihologu un mākslas terapeitu profesionālās identitātes pārmaiņas krīzes periodā pārsvarā noritēja kā pakāpeniska pārkārtošanās, kurā profesionāļi konkretizēja savas darbības nosacījumus, precizēja profesionālās robežas, pārskatīja atbildības sadali un pielāgoja praksi mainīgajiem darba apstākļiem.
5. Vienlaikus promocijas darbs parāda, ka profesionālās identitātes pārmaiņas krīzē neaprobežojas tikai ar pakāpenisku pielāgošanos, jo atsevišķos punktos ierastais profesionālās rīcības veids vairs nebija uzturams un nostiprinājās jauni profesionālās darbības orientieri, piemēram, attālinātās prakses leģitimitāte noteiktos nosacījumos, profesionāli pamatota atturēšanās no psiholoģiskās izpētes neatbilstošos apstākļos un profesionālās ilgtspējas nostiprināšana kā kvalitatīvas psiholoģiskās palīdzības sniegšanas pamats.
6. Integrētā analīze parāda, ka profesionālās identitātes pārmaiņas dažādās psiholoģiskās palīdzības profesijās ir vienlaikus kopīgas un profesionāli diferencētas: kopīgie aspekti saistīti ar robežu, drošības, pieejamības, piederības un ilgtspējas jautājumiem, savukārt atšķirības nosaka konkrētās profesijas prakses forma un institucionālais ietvars.
7. Promocijas darba metodoloģiskais ieguldījums ir parādīt, ka jauktais dizains profesionālās identitātes pētniecībā ļauj ne tikai empīriski strukturēt PI konstruktu, bet arī atklāt, kā tas funkcionē reālās profesionālās spriedzēs, tādējādi padziļinot gan konstrukta interpretāciju, gan tā lietojamību psiholoģiskās palīdzības profesiju pētniecībā.
8. Darba kopējais teorētiskais devums ir profesionālās identitātes skaidrojums kā procesam, kurā krīzes apstākļos savstarpēji mijiedarbojas profesionālā pašizpratne, piederība, refleksija, pilnveide un profesijas atzīšana un kur profesionālā identitāte nostiprinās nevis ārpus spriedzēm, bet caur to pārstrādi profesionālajā praksē.

Priekšlikumi un turpmākie pētījumu virzieni

Priekšlikumi instrumenta turpmākai attīstībai un lietojumam

1. Turpmāk ieteicams pārbaudīt instrumenta faktoru struktūras stabilitāti neatkarīgā izlasē, saglabājot I pētījuma struktūras pārbaudes secību un izvērtējot mērījuma precizitāti dažādās profesionāļu grupās.
2. Ieteicams izvērtēt mērījuma struktūras līdzību atsevišķās psiholoģiskās palīdzības profesijās, lai noteiktu, vai četras skalas vienādi funkcionē dažādiem psiholoģiskās palīdzības profesiju profesionāļiem: psihologiem, mākslas terapeitiem, psihoterapijas speciālistiem un ārstiem psihoterapeitiem.
3. Ieteicams pārskatīt pantu jūtību un reakciju variāciju tajos pantos, kuriem I pētījumā bija zemākas vidējās vērtības, vienlaikus saglabājot to saturu, ja diskriminācija ir pietiekama un panti atbilst profesijas normatīvajam kontekstam.

Priekšlikumi profesionālajai videi un atbalsta sistēmām

4. Ieteicams institucionāli precizēt attālinātas un hibrīdas prakses nosacījumus, tostarp drošības, konfidencialitātes un pieejamības kritērijus, lai profesionāļiem būtu vienots ietvars lēmumiem un robežu uzturēšanai.
5. Ieteicams stiprināt profesionālās ilgtspējas atbalstu, nodrošinot darba slodzes pārskatīšanu, atjaunošanās iespējas un regulāru profesionālo atbalstu, jo kvalitatīvie dati parāda, ka pašpalīdzība vien pati par sevi nav pietiekama, ja nav pieejamas arī strukturētas atbalsta formas.
6. Ieteicams nostiprināt profesionālās saiknes uzturēšanas mehānismus, piemēram, supervīziju un kolēģu tīklošanos, kā regulāru prakses kvalitātes resursu, īpaši attālināta darba apstākļos.

Priekšlikumi profesionālajai sagatavošanai

7. Ieteicams mērķtiecīgi attīstīt digitālās prasmes un drošas prakses nosacījumus profesionālajā sagatavošanā un tālākizglītībā, īpaši uzsverot kritiska profesionāla sprieduma lomu lēmumos par attālinātās prakses piemērotību konkrētam klientam/pacientam vai psiholoģiskās palīdzības mērķim.
8. Mākslas terapeitu sagatavošanā ieteicams fokusēties uz teleprakses kvalitātes nosacījumiem, tostarp radošā procesa saglabāšanu, materiālu pieejamības jautājumiem un drošas telpas principiem digitālā vidē.

Pētījuma ierobežojumi

Pētījuma ierobežojumi saistīti ar instrumenta attīstības posmu, kvalitatīvās izpētes raksturu, izlases struktūru un konkrēto krīzes kontekstu.

Pirmkārt, I pētījumā izstrādātais profesionālās identitātes instruments tika psihometriski pārbaudīts vienas izlases ietvarā, izmantojot izpētošo faktoru analīzi. Lai gan iegūtā faktoru struktūra ir saturiski interpretējama un skalu iekšējā saskaņotība kopumā ir laba, instrumenta turpmākai pilnveidei nepieciešama faktoru struktūras pārbaude neatkarīgās izlasēs un papildu psihometrisko īpašību izvērtēšana, tostarp ar apstiprinošo faktoru analīzi, *test-retest* uzticamības, mērījuma kļūdas, kriteriālās validitātes, kā arī invariances un starpkultūru derīguma pārbaudi.

Otrkārt, II un III pētījuma kvalitatīvā analīze balstās uz dalībnieku subjektīvi interpretētu pieredzi krīzes periodā. Šāda pieeja ļauj padziļināti izprast profesionālās identitātes pārmaiņu nozīmi profesionāļu skatījumā, taču rezultāti nav interpretējami kā statistiski vispārināms visu psihologu un mākslas terapeitu pieredzes atspoguļojums. Kvalitatīvās izpētes mērķis šajā darbā bija izgaismot nozīmes, spriedzes un pārkārtošanās aspektus profesionālajā praksē, nevis nodrošināt reprezentativitāti plašākai populācijai.

Treškārt, jāņem vērā arī tas, ka kvalitatīvā posma pētījumos iegūtie dati lielā mērā balstās uz retrospektīvu pieredzes izklāstu. Tas nozīmē, ka dalībnieku stāstījumos pieredzētais jau ir reflektēts un interpretēts no laika distances un šis aspekts var ietekmēt gan notikumu akcentēšanu, gan to nozīmes piešķirumu.

Ceturtkārt, kvalitatīvā posma pētījumos dati tika iegūti atšķirīgos formātos – klātienēs intervijās, attālinātās intervijās un rakstisku atbilžu formā. Lai gan refleksīvā tematiskā analīze fokusējas uz nozīmju struktūru tekstā, tādēļ šie formāti ļāva analizēt profesionālās identitātes pārmaiņu saturu vienotā analītiskā ietvarā, atšķirības datu iegūšanas situācijā varēja ietekmēt atbilžu detalizācijas pakāpi, spontanitāti un refleksijas veidu.

Piektkārt, ierobežojums saistīts ar izlases dzimuma struktūru. Mākslas terapeitu izlasē piedalījās tikai sievietes, bet psihologu izlasē sievietes bija izteiktā vairākumā. Šāda proporcija lielā mērā atbilst psiholoģiskās palīdzības profesiju dzimuma sadalījumam Latvijā, tomēr tas nozīmē, ka pētījumā iegūtā profesionālās identitātes pārmaiņu pieredze galvenokārt atspoguļo sieviešu profesionāļu skatījumu. Vienlaikus šī izlases struktūra nav skatāma tikai kā tehniska pazīme, bet arī plašāku sociālu un profesionālu dzimtes struktūru kontekstā, kas ietekmē to, kā noteiktās profesijās veidojas piederība, profesionālā pašizpratne un profesionālās lomas priekšstati (Butler, 1990).

Sestkārt, pētījums tika īstenots specifiskā sociālajā un profesionālajā kontekstā, ko raksturoja Covid-19 pandēmija, attālināto darba formu strauja ieviešana, kā arī plašāki

sabiedriskās nenoteiktības un apdraudējuma apstākļi. Tādēļ rezultāti interpretējami saistībā ar konkrēto krīzes periodu un tajā pieredzētajiem profesionālajiem izaicinājumiem.

Vienlaikus šie ierobežojumi nemazina pētījuma ieguldījumu. Jauktā dizaina pieeja ļāva apvienot profesionālās identitātes konstrukta empīrisku strukturējumu ar profesionāļu pieredzes analīzi, sniedzot daudzpusīgu skatījumu uz profesionālās identitātes pārmaiņām krīzes apstākļos.

Publikācijas un ziņojumi par promocijas darba tēmu

Zinātniskās publikācijas izdevumos, kas iekļauti starptautiskās datubāzēs (*Web of Science, SCOPUS*):

1. Akmane, E., Mārtinsone, K., & Stierle, C. (2026). Shaping psychologists' professional identity during a period of crisis: An existential-dialectical approach. *Acta Psychologica*, 264, 106431. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2026.106431>
2. Muižniece-Slesare, L., Akmane, E., Havsteen-Franklin, D., & Mārtinsone, K. (2026). Adapting through adversity: The transformation of art therapists' professional identity. *The Arts in Psychotherapy*, 102429. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2026.102429>
3. Akmane, E., & Mārtinsone, K. (2025). The story of art therapy in Latvia: A historical approach. In M. Hills de Zárata, D. Waller, & C. L. Vaculik (Eds.), *The Routledge international handbook of art therapy practice* (pp. 593-606). Routledge.
4. Akmane, E., Mārtinsone, K., Krieķe, Z., Perepjolkina, V., Drunka, A., & Kolmane, A. (2021). Professional identity questionnaire for psychological help providers: Development and validation. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 7, 13–23. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol7.6444>

Zinātniski raksti Latvijā izdotos recenzējamās izdevumos:

1. Akmane, E., Mārtinsone, K., & Krieķe, Z. (2020). Instruments for measuring the professional identity of psychological help providers: Rapid literature review. *Education. Innovation. Diversity*, 1(1), 6–15. <https://doi.org/10.17770/eid2020.1.5335>

Zinātniski raksti attiecīgajos ārvalstīs izdotos recenzējamās izdevumos:

1. Akmane, E., Martinsone, K., Krieķe, Z., Ricou, M., & Marina, S. (2022). The goal of psychological intervention and performed functions of psychologists as an aspect of the professional identity of psychologists: Latvian sample. *SHS Web of Conferences*, 131, 03006. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202213103006>

Uzstāšanās starptautiskā zinātniskā konferencē ar mutisku referātu:

1. Akmane, E., Mārtinsone, K., Krieķe, Z., Ricou, M., & Cordeiro, S.A. (2022, July 5–8). The Goal of Psychological Intervention and Performed Functions of Psychologists: Latvian Sample [Konferences prezentācija]. Symposium: Identity of Psychology - Challenges and Future Directions, 17th European Congress of Psychology. Psychology as the Hub Science: Opportunities and Responsibility, Ljubljana, Slovenia.

Uzstāšanās vietējas nozīmes zinātniskā konferencē ar mutisku referātu:

1. Akmane, E., Mārtinsone, K., Krone, I., Stafecka, K., Muižniece, L., Pētersone, L., & Dzene, J. (2023, March 29–31). Adapting to Change: A Study of Psychologists' Professional Identity in the Face of Covid-19 Pandemic and Digitalisation [Konferences prezentācija]. RSU Research Week 2021. International Scientific Conference “Society.Health.Welfare. 2021”, Rīga Stradiņš University, Latvia.
2. Akmane, E., Mārtinsone, K., Krieķe, Z., Perepjolkina, V., Drunka, A., un Kolmane, A. (2021, 28.–29. maijs). Psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālās identitātes aptauja: attīstība un validēšana [Konferences prezentācija]. Zinātniskā konference “Society. Integration. Education.”, Rēzeknes tehnoloģiju augstskola, Latvija.
3. Kolmane, A., Drunka, A., Akmane, E., Mārtinsone, K., un Krieķe, Z. (2021, 22.–24. aprīlis). Psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālās identitātes aptaujas izveide [Konferences prezentācija]. 7. starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Veselība un personības attīstība: Starpdisciplinārā pieeja”, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija.

4. Akmane, E., Mārtinsone, K., Krieķe, Z., Kolmane, A., un Drunka, A. (2021, 22.–24. aprīlis). Mākslas terapeita profesionālās identitātes raksturojums: PPS PI aptaujas 1.posma rezultāti [Konferences prezentācija]. 7. starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Veselība un personības attīstība: Starpdisciplinārā pieeja”, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija.
5. Akmane, E., Mārtinsone, K., Krieķe, Z., Komane, A., Ricou, M., & Cordeiro, S. A. (2021, March 25). Psychological intervention as an aspect of the professional identity of psychologists: Latvian sample [Konferences prezentācija]. RSU Research Week 2021. International Scientific Conference “Society.Health.Welfare. 2021”, Rīga Stradiņš University, Latvia.
6. Akmane, E. (2020, 4. decembris). Māsas kā psiholoģiskās palīdzības sniedzēja profesionālā identitāte [Konferences prezentācija]. Zinātniskā konference “Profesionālā identitāte un profesijas atpazīstamība”, Rīgas Stradiņa universitāte / Latvijas māsu asociācija, Latvija.
7. Akmane, E., un Mārtinsone, K. (2020, 27. oktobris). Latvijas iedzīvotāju apmierinātība ar darbu un tā nozīmi [Stenda referāts]. Konference “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai”, VPP Projekts “Latvijas valsts un sabiedrības izaicinājumi un risinājumi starptautiskā kontekstā” [INTERFRAME-LV].
8. Akmane, E. (2020, 23. oktobris). Profesionālā identitāte pārmaiņu laikos [Konferences prezentācija]. Zinātniski praktiska konference “Psiholoģiskās palīdzības sniedzēja profesionālā identitāte un izaicinājumi pārmaiņu laikos”, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija.
9. Akmane, E., un Mārtinsone, K. (2020, 22. oktobris). Profesionālā identitāte Covid-19 krīzes ietekmē [Konferences prezentācija]. Zinātniskā konference “Psiholoģiskie resursi un riska faktori iedzīvotāju veselībai Covid-19 apstākļos. VPP pētījumi praksei”, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija.
10. Akmane, E., Krieķe, Z., un Mārtinsone, K. (2020, May 22–23). Instruments for measuring the professional identity of psychological help providers: literature review [Konferences prezentācija]. International Scientific Conference “Society. Integration. Education.”, Rezekne Academy of Technologies, Rezekne, Latvia.
11. Akmane, E., Krieķe, Z., un Mārtinsone, K. (2020, 27.–29. aprīlis). Kā izmērīt profesionālo identitāti? [Konferences prezentācija]. 6. Starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Veselība un personības attīstība: Starpdisciplinārā pieeja”, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija.

Literatūras un avotu saraksts

1. Adams, K., Hean, S., Sturgis, P., & Clark, J.M. (2006), Investigating the factors influencing professional identity of first-year health and social care students. *Learning in Health and Social Care*, 5, 55–68. <https://doi.org/10.1111/j.1473-6861.2006.00119.x>
2. Ahlqvist, T. (2022). An outline of future-orientated dialectics: Conceptualising dialectical positions, trajectories and processes in the context of futures research. *Futures*, 143, 103037. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.103037>
3. Akmane, E., & Mārtinsone, K. (2016). The initial stage of the professional identity development of an art therapist: The example of Latvia. *Approaches: An Interdisciplinary Journal of Music Therapy*, 8(1), 12–25. <https://doi.org/10.56883/ajmt.2016.348>
4. Akmane, E., & Mārtinsone, K. (2025). The story of art therapy in Latvia: A historical approach. In M. Hills de Zárata, D. Waller, & C. L. Vaculik (Eds.), *The Routledge international handbook of art therapy practice* (pp. 593–604). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781032624457>
5. Akmane, E., Mārtinsone, K., & Krieķe, Z. (2020). Instruments for measuring the professional identity of psychological help providers: Rapid literature review. *Education. Innovation. Diversity*, 1(1), 6–15. <https://doi.org/10.17770/eid2020.1.5335>
6. Akmane, E., Mārtinsone, K., Krieķe, Z., Perepjolkina, V., Drunka, A., & Kolmane, A. (2021). Professional identity questionnaire for psychological help providers: Development and validation. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 7, 13–23. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol7.6444>
7. Alsharari, N., & Al-Shboul, M. (2019). Evaluating qualitative research in management accounting using the criteria of “convincingness”. *Pacific Accounting Review*, 31(1), 43–62. <https://doi.org/10.1108/par-03-2016-0031>
8. Altwaijri, Y., Bilal, L., Almeharish, A., BinMuammar, A., DeVol, E., Hyder, S., Naseem, M.T., Alfattani, A., AlShehri, A.A., & Almatrafi, R. (2022). Psychological distress reported by healthcare workers in Saudi Arabia during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *PLOS ONE*, 17(6), e0268976. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0268976>
9. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.
10. American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). <https://doi.org/10.1037/0000165-000>
11. Amiri, S., Mahmood, N., Mustafa, H., Javaid, S.F., & Khan, M. A. (2024). Occupational risk for burnout syndrome among healthcare professionals: A global systematic review and meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 21(12), Article 1583. <https://doi.org/10.3390/ijerph21121583>
12. Andrada-Félix, J., Fernandez-Rodríguez, F., & Sosvilla-Rivero, S. (2024). A crisis like no other? Financial market analogies of the COVID-19-cum-Ukraine war crisis. *North American Journal of Economics and Finance*, 74, 102194. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2024.102194>
13. Asbrand, J., Gerdes, S., Breedvelt, J., Guidi, J., Hirsch, C., Maercker, A., Douilliez, C., Andersson, G., Debbané, M., Cieslak, R., Rief, W., & Bockting, C. (2023). Clinical psychology and the COVID-19 pandemic: A mixed methods survey among members of the European Association of Clinical Psychology and Psychological Treatment (EACLIPT). *Clinical Psychology in Europe*, 5(1), e8109. <https://doi.org/10.32872/cpe.8109>
14. Arain, S., Shakori, M., Thorakkattil, S., Mohiuddin, S., & Al-Ghamdi, F. (2022). Implementation of pharmacist-led telepsychiatry services: Challenges and opportunities in the midst of COVID-19. *Journal of Technology in Behavioral Science*, 7(4), 468–476. <https://doi.org/10.1007/s41347-022-00266-2>

15. Ashari, K. A., Ahmadi, M., Baharvand, E., Sayarifard, A., & Khabaz Mafinejad, M. (2024). Traveling with a desirable destination: A dialogical analysis of professional identity formation among freshman medical students. *BMC Medical Education*, 24, 1267. <https://doi.org/10.1186/s12909-024-06158-8>
16. Axiotis, A., & Allen, V. (1994). Beyond Hegel and dialectic: Speculation, cult, and comedy [Review of the book *Beyond Hegel and dialectic: Speculation, cult, and comedy*, by W. Desmond]. *Bulletin of the Hegel Society of Great Britain*, 30, 77–79.
17. Badiou, A. (2005). *Being and event*. Continuum International Publishing Group.
18. Barker, C., & Berg, L. (2022). Small towns talk: Clinical competency described among rural school psychologists in Saskatchewan. *Canadian Journal of School Psychology*, 37(4), 344–361. <https://doi.org/10.1177/08295735221121059>
19. Barnhoorn, P. C., Nierkens, V., Numans, M. E., Steinert, Y., Kramer, A. W. M., & van Mook, W. N. K. A. (2022). General practice residents' perspectives on their professional identity formation: A qualitative study. *BMJ Open*, 12(7), e059691. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-059691>
20. Barrett, A., Kajamaa, A., & Johnston, J. (2020). How to ... be reflexive when conducting qualitative research. *The Clinical Teacher*, 17(1), 9–12. <https://doi.org/10.1111/tct.13133>
21. Baumane, I., un Vesperis, V. (2018). 1. pants. Likumā lietotie termini. No K. Mārtinsone un B. Girsensone (Zin. red.), *Psihologu profesionālā darbība Latvijā: saturs, organizācija, regulējums. Psihologu likuma komentāri* (103–107. lpp.). Tiesu nama aģentūra.
22. Bdaiwi, Y., Sabouni, A., Patel, P., Ekzayez, A., Alchalati, S., Abdrabbuh, O., Abbara, A., & Głogowska, M. (2023). Impact of armed conflict on health professionals' education and training in Syria: A systematic review. *BMJ Open*, 13(7), Article e064851. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2022-064851>
23. Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20(2), 107–128. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001>
24. Berger, R. (2013). Now I see it, now I don't: Researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2), 219–234. <https://doi.org/10.1177/1468794112468475>
25. Best, S., & Williams, S. (2018). Integrated care: Mobilising professional identity. *Journal of Health Organization and Management*, 32(5), 726–740. <https://doi.org/10.1108/JHOM-01-2018-0008>
26. Boateng, G. O., Neilands, T. B., Frongillo, E. A., Melgar-Quinonez, H. R., & Young, S. L. (2018). Best practices for developing and validating scales for health, social, and behavioral research: A primer. *Frontiers in Public Health*, 6, 149. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2018.00149>
27. Bohnet, C. (2013). Hegel's undiscovered thesis-antithesis-synthesis dialectics: What only Marx and Tillich understood [Review of the book *Hegel's undiscovered thesis-antithesis-synthesis dialectics: What only Marx and Tillich understood*, by L. F. Wheat]. *Dialogue: Canadian Philosophical Review/Revue canadienne de philosophie*, 52(4), 812–814. <https://doi.org/10.1017/S0012217313000747>
28. Bordignon, M. (2012). Contradiction or not contradiction? Hegel's dialectic between Brandom and Priest. *Verifiche: Rivista trimestrale di scienze umane*, 41(1–3), 221–245.
29. Bordignon, M. (2019). Hegel: A dialetheist? Truth and contradiction in Hegel's logic. *Hegel Bulletin*, 40(2), 198–214. <https://doi.org/10.1017/hgl.2017.15>
30. Bortaščenoks, R., Purvīce, B., Mārtinsone, K., Rancāns, E., Mihailovs, J. I., & Ķīvīte-Urtāne, A. (2019). Psychological help in Latvia: Regulatory framework. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 7, 21–36. <https://doi.org/10.17770/sie2019vol7.3806>
31. Boshoff, H. (2021). Coming to absolute knowing as a process of sublimation in Hegel's Phenomenology of Spirit. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 61(3), 839–848. <https://doi.org/10.17159/2224-7912/2021/v61n3a12>

32. Bradshaw, C., Atkinson, S., & Doody, O. (2017). Employing a qualitative description approach in health care research. *Global Qualitative Nursing Research*, 4, 2333393617742282. <https://doi.org/10.1177/2333393617742282>
33. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
34. Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology: Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 57–71). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>
35. Braun, V., & Clarke, V. (2020). Can I use TA? Should I use TA? Should I not use TA? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches. *Counselling and Psychotherapy Research*, 20(2), 1–11. <https://doi.org/10.1002/capr.12360>
36. Braun, V., & Clarke, V. (2021). Can I use TA? Should I use TA? Should I not use TA? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(1), 37–47. <https://doi.org/10.1002/capr.12360>
37. Braun, V., & Clarke, V. (2024). Supporting best practice in reflexive thematic analysis reporting in *Palliative Medicine*: A review of published research and introduction to the Reflexive Thematic Analysis Reporting Guidelines (RTARG). *Palliative Medicine*, 38(6), 608–616. <https://doi.org/10.1177/02692163241234800>
38. Brown, B., Crawford, P., & Darongkamas, J. (2000). Blurred roles and permeable boundaries: The experience of multidisciplinary working in community mental health. *Health & Social Care in the Community*, 8(6), 425–435. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2524.2000.00268.x>
39. Budustour, L. (2022). The impact of the war in Ukraine on the European Union. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4266257>
40. Bunnell, B., Barrera, J., Paige, S., Turner, D., & Welch, B. (2020). Acceptability of telemedicine features to promote its uptake in practice: A survey of community telemental health providers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(22), 8525. <https://doi.org/10.3390/ijerph17228525>
41. Burmeister, J. K. (2011). *Hegel and the language of philosophy* (Doctoral dissertation, Boston College). Boston College Libraries. <http://hdl.handle.net/2345/bc-ir:104380>
42. Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
43. Byrne, D. (2022). A worked example of Braun and Clarke’s approach to reflexive thematic analysis. *Quality & Quantity*, 56(3), 1391–1412. <https://doi.org/10.1007/s11135-021-01182-y>
44. Casey, K., Fink, R., Jaynes, C., Campbell, L., Cook, P., & Wilson, V. (2011). Readiness for practice: The senior practicum experience. *Journal of Nursing Education*, 50(11), 646–652. <https://doi.org/10.3928/01484834-20110817-03>
45. Canosa, A., Graham, A., & Wilson, E. (2018). Reflexivity and ethical mindfulness in participatory research with children: What does it really look like? *Childhood*, 25(3), 400–415. <https://doi.org/10.1177/0907568218769342>
46. Cardoso, I., Batista, P., & Graça, A. (2014). Professional identity in analysis: A systematic review of the literature. *The Open Sports Sciences Journal*, 7(1), 83–97. <https://doi.org/10.2174/1875399x01407010083>
47. Cao, X. Y., Liu, X. H., Tian, L., & Guo, Y. Q. (2013). The reliability and validity of the Chinese version of nurses’ self-concept questionnaire. *Journal of Nursing Management*, 21(4), 657–667. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2834.2012.01419.x>
48. Caruth, G. D. (2013). Demystifying mixed methods research design: A review of the literature. *Mevlana International Journal of Education*, 3(2), 112–122. <https://doi.org/10.13054/mije.13.35.3.2>

49. Caza, B. B., & Creary, S. (2016). The construction of professional identity. In A. Wilkinson, D. Hislop, & C. Coupland (Eds.), *Perspectives on contemporary professional work* (pp. 259–285). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781783475582.00022>
50. Chandler, G., & Maclean, E. (2024). “There has probably never been a more important time to be a music therapist”: Exploring how three music therapy practitioners working in adult mental health settings in the UK experienced the first year of the COVID-19 pandemic. *Approaches: An Interdisciplinary Journal of Music Therapy*, 16(2), 289–311. <https://doi.org/10.56883/aijmt.2024.63>
51. Chandrasekaran, A., Currano, R., Batool, V., Chen, K., Murnane, E. L., Sirkin, D., & Mauriello, M. L. (2024). Therapy for therapists: Design opportunities to support the psychological well-being of mental health workers. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 8(CSCW2), Article 418. <https://doi.org/10.1145/3686957>
52. Chang, J., Lai, A., Gupta, A., Nguyen, A., Berry, C., & Shelley, D. (2021). Rapid transition to telehealth and the digital divide: Implications for primary care access and equity in a post-COVID era. *Milbank Quarterly*, 99(2), 340–368. <https://doi.org/10.1111/1468-0009.12509>
53. Cohen, D., & Crabtree, B. (2008). Evaluative criteria for qualitative research in health care: Controversies and recommendations. *The Annals of Family Medicine*, 6(4), 331–339. <https://doi.org/10.1370/afm.818>
54. Cornett, M., Palermo, C., & Ash, S. (2023). Professional identity research in the health professions – A scoping review. *Advances in Health Sciences Education*, 28(2), 589–642. <https://doi.org/10.1007/s10459-022-10171-1>
55. Costa, D. V. d. (2019). Training and acting of the pedagogue at the Federal Institute of Education of Piauí. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 6(5), 428–435. <https://doi.org/10.22161/ijaers.6.5.57>
56. Cowin, L. (2001). Measuring nurses’ self-concept. *Western Journal of Nursing Research*, 23, 313–325. <https://doi.org/10.1177/01939450122045177>
57. Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). SAGE Publications.
58. Cruess, R. L., Cruess, S. R., Boudreau, J. D., Snell, L., & Steinert, Y. (2015). A schematic representation of the professional identity formation and socialization of medical students and residents: A guide for medical educators. *Academic Medicine*, 90(6), 718–725. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000000700>
59. Cruess, S. R., Cruess, R. L., & Steinert, Y. (2019). Supporting the development of a professional identity: General principles. *Medical Teacher*, 41(6), 641–649. <https://doi.org/10.1080/0142159X.2018.1536260>
60. Cutcliffe, J., & McKenna, H. (1999). Establishing the credibility of qualitative research findings: The plot thickens. *Journal of Advanced Nursing*, 30(2), 374–380. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1999.01090.x>
61. Dafermos, M. (2024). Discussing the concept of crisis in cultural historical activity research: A dialectical perspective. *Human Arenas*, 7(1), 273–292. <https://doi.org/10.1007/s42087-022-00289-4>
62. Dāvidsone, G., Bortaščenoks, R., un Koļesņikova, J. (2018). Psihologa profesijas būtība, profesionālās darbības raksturojums. No K. Mārtinsone un B. Girgensone (Zin. red.), *Psihologu profesionālā darbība Latvijā: saturs, organizācija, regulējums. Psihologu likuma komentāri* (42–49. lpp.). Tiesu nama aģentūra.
63. Denning, M., Goh, E. T., Tan, B., Kanneganti, A., Almonte, M., Scott, A., ... Kinross, J. (2021). Determinants of burnout and other aspects of psychological well-being in healthcare workers during the COVID-19 pandemic: A multinational cross-sectional study. *PLOS ONE*, 16(4), e0238666. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0238666>

64. Desalegn, G., Tangl, A., & Fekete-Farkas, M. (2022). From Short-Term Risk to Long-Term Strategic Challenges: Reviewing the Consequences of Geopolitics and COVID-19 on Economic Performance. *Sustainability*, 14(21), 14455. <https://doi.org/10.3390/su142114455>
65. Dewsbury, J. (2007). Unthinking subjects: Alain Badiou and the event of thought in thinking politics. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32(4), 443–459. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2007.00271.x>
66. Dodgson, J. (2019). Reflexivity in qualitative research. *Journal of Human Lactation*, 35(2), 220–222. <https://doi.org/10.1177/0890334419830990>
67. Doraiswamy, S., Abraham, A., Mamtani, R., & Cheema, S. (2020). Use of telehealth during the COVID-19 pandemic: Scoping review. *Journal of Medical Internet Research*, 22(12), e24087. <https://doi.org/10.2196/24087>
68. Dornan, T., Armour, D., Bennett, D., Gillespie, H., & Reid, H. (2023). Reluctant heroes: New doctors negotiating their identities dialogically on social media. *Medical Education*, 57, 1079–1091. <https://doi.org/10.1111/medu.15109>
69. Dos Santos, A., & Tsiris, G. (2022). Creativity and partnership. *Approaches: An Interdisciplinary Journal of Music Therapy*, 14(1). <https://doi.org/10.56883/ajmt.2022.121>
70. D’Souza, N., Guzder, J., Hickling, F., & Groleau, D. (2018). The ethics of relationality in implementation and evaluation research in global health: Reflections from the Dream-A-World program in Kingston, Jamaica. *BMC Medical Ethics*, 19 (Suppl 1), 50. <https://doi.org/10.1186/s12910-018-0282-5>
71. Fetters, M. D., Curry, L. A., & Creswell, J. W. (2013). *Achieving integration in mixed methods designs – Principles and practices*. *Health Services Research*, 48 (6 Pt 2), 2134–2156. <https://doi.org/10.1111/1475-6773.12117>
72. Filloy, C. (2022). La dialéctica durante los “años rojos”: La matriz de la escisión y la politicidad de la teoría en Alain Badiou. *Síntesis. Revista de Filosofía*, 5(2), 8–28. <https://doi.org/10.15691/0718-5448Vol5Iss2a386>
73. Finlay, L. (2002). “Outing” the researcher: The provenance, process, and practice of reflexivity. *Qualitative Health Research*, 12(4), 531–545. <https://doi.org/10.1177/104973202129120052>
74. Fitzgerald, A. (2020). Professional identity: A concept analysis. *Nursing Forum*, 55(3), 447–472. <https://doi.org/10.1111/nuf.12450>
75. Folkes, L. (2022). Moving beyond “shopping list” positionality: Using kitchen table reflexivity and in/visible tools to develop reflexive qualitative research. *Qualitative Research*, 23(5), 1301–1318. <https://doi.org/10.1177/14687941221098922>
76. Gaddy, S., Gallardo, R., McCluskey, S., Moore, L., Peuser, A., Rotert, R., Stypulkoski, C., & LaGasse, A. B. (2020). COVID-19 and music therapists’ employment, service delivery, perceived stress, and hope: A descriptive study. *Music Therapy Perspectives*, 38(2), 157–166. <https://doi.org/10.1093/mtp/miaa018>
77. Gam, J., Kim, G., & Jeon, Y. (2016). Influences of art therapists’ self-efficacy and stress coping strategies on burnout. *The Arts in Psychotherapy*, 47, 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2015.09.005>
78. Gamliel, R.-C., Rubin, O., & Alon, R. (2025). Resilience mechanisms of school counselors in wartime: A grounded theory study. *Psychology in the Schools*, 62(11), 4679–4691. <https://doi.org/10.1002/pits.70030>
79. Gendler, Y., Ofri, L., Danieli, T., Dayan, Y., Jbara, M., Shorer, T., Brodezky, T., & Blau, A. (2025). The Mediating Effect of Burnout and Job Satisfaction on the Relationship Between Professional Identity, Occupational Stress, and Turnover Intentions in the Post-Pandemic Era. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 22(2). <https://doi.org/10.1111/wvn.70014>

80. Glucina, T. T., Krägeloh, C. U., Spencer, K., & Holt, K. (2023). Defining chiropractic professional identity: A concept analysis. *Journal of Bodywork & Movement Therapies*, 35, 75–83. <https://doi.org/10.1016/j.jbmt.2023.04.047>
81. Golafshani, N. (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. *The Qualitative Report*, 8(4), 597–606. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2003.1870>
82. Graham, A., Powell, M., & Taylor, N. (2014). Ethical research involving children: Encouraging reflexive engagement in research with children and young people. *Children & Society*, 29(5), 331–343. <https://doi.org/10.1111/chso.12089>
83. Greene, J. C., Caracelli, V. J., & Graham, W. F. (1989). Toward a conceptual framework for mixed-method evaluation designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 11(3), 255–274. <https://doi.org/10.3102/01623737011003255>
84. Guillemin, M., & Gillam, L. (2004). Ethics, reflexivity, and “ethically important moments” in research. *Qualitative Inquiry*, 10(2), 261–280. <https://doi.org/10.1177/1077800403262360>
85. Han, S., Sun, T., Sun, Y., & Gao, X. (2023). Public psychological crisis reports: An investigation during the remission of COVID-19 in China. *Chinese Management Studies*, 17(1), 112–129. <https://doi.org/10.1108/CMS-08-2021-0351>
86. Hanaway, M. (2022). *Existentialism in pandemic times: Implications for psychotherapists, coaches and organisations*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781003255765>
87. Hannush, M. J. (2007). An existential-dialectical-phenomenological approach to understanding cultural tilts: Implications for multicultural research and practice. *Journal of Phenomenological Psychology*, 38(1), 7–23. <https://doi.org/10.1163/156916207X190229>
88. Hao, Y. F., Niu, H. J., Li, L. P., Yue, S. J., & Liu, X. H. (2014). Measurement of professional identity in Chinese nursing students. *International Journal of Nursing Sciences*, 1(2), 137–144. <https://doi.org/10.1016/j.ijnss.2014.05.002>
89. Hazen, A. C. M., de Groot, E., de Bont, A. A., de Vocht, S., de Gier, J. J., Bouvy, M. L., de Wit, N. J., & Zwart, D. L. M. (2018). Learning through boundary crossing: Professional identity formation of clinical pharmacists transitioning to general practice in The Netherlands. *Academic Medicine*, 93(10), 1531–1538. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000002268>
90. Healey, A. C., Hays, D. G., & Fish, J. (2010). *A grounded theory study of female counselor educators on professional identity: Implications for wellness and training* [Unpublished manuscript]. Sam Houston State University.
91. Hegel, G. W. F. (2010). *The science of logic* (G. Di Giovanni, Ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511780240> (Original work published 1812)
92. Heled, E., & Davidovitch, N. (2021). Personal and group professional identity in the 21st century case study: The school counseling profession. *Journal of Education and Learning*, 10(3), 64–82. <https://doi.org/10.5539/jel.v10n3p64>
93. Hendry, G. (2022). *Thematic analysis: A practical guide* [Book review]. *Psychology Teaching Review*, 28(1), 64–65. <https://doi.org/10.53841/bpsptr.2022.28.1.64>
94. Herbert, C., Bolock, A., & Abdennadher, S. (2021). How do you feel during the COVID-19 pandemic? A survey using psychological and linguistic self-report measures, and machine learning to investigate mental health, subjective experience, personality, and behaviour during the COVID-19 pandemic among university students. *BMC Psychology*, 9(1), 90. <https://doi.org/10.1186/s40359-021-00574-x>
95. Hooper, J., Saulsman, L., Hall, T., & Waters, F. (2021). Addressing the psychological impact of COVID-19 on healthcare workers: Learning from a systematic review of early interventions for frontline responders. *BMJ Open*, 11(5), e044134. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-044134>
96. Huet, V., & Holtum, S. (2016). Art therapist with experience of mental distress: Implications for art therapy training and practice. *International Journal of Art Therapy*, 21(3), 95–103. <https://doi.org/10.1080/17454832.2016.1219755>

97. International Monetary Fund. (2022). *Annual report 2022*. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2022/>
98. Inwood, M. (1992). *A Hegel dictionary*. Blackwell Publishers. <https://doi.org/10.1002/9781405164665>
99. Jarvis-Selinger, S., Pratt, D. D., & Regehr, G. (2012). Competency is not enough. *Academic Medicine*, 87(9), 1185–1190. <https://doi.org/10.1097/ACM.0b013e3182604968>
100. Jootun, D., McGhee, G., & Marland, G. (2009). Reflexivity: Promoting rigour in qualitative research. *Nursing Standard*, 23(23), 42–46. <https://doi.org/10.7748/ns2009.02.23.23.42.c6800>
101. Jue, J., & Ha, J. H. (2022). Art Therapists' fear of COVID-19, subjective wellbeing, and mindfulness. *The Arts in Psychotherapy*, 77, Article 101881. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2022.101881>
102. Jue, J., & Kim, T.-E. (2023). Exploring the relationship among art therapy students' burnout, practicum stress, and teacher support. *Frontiers in Psychology*, 14, Article 1230136. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1230136>
103. Kalaitzaki, A., Tamiolaki, A., & Vintilă, M. (2022). The compounding effect of COVID-19 and war in Ukraine on mental health: A global time bomb soon to explode? *Journal of Loss and Trauma*, 28(3), 270–272. <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2114654>
104. Kałwak, W., Weziak-Białowolska, D., Wendołowska, A., Bonarska, K., Sitnik-Warchulska, K., Bańbura, A., Czyżowska, D., Gruszka, A., Opoczyńska-Morasiewicz, M., & Izydorczyk, B. (2024). Young adults from disadvantaged groups experience more stress and deterioration in mental health associated with polycrisis. *Scientific Reports*, 14(1), Article 8757. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-59325-8>
105. Kazantzis, N., Calvert, S. J., Orlinsky, D. E., Rooke, S., & Ronan, K. (2010). Professional development perceptions and activities of psychiatrists and mental health nurses in New Zealand. *The New Zealand Medical Journal*, 123(1317), 24–34. <http://www.nzma.org.nz/journal/123-1317/4180/>
106. Kercher, A., & Gossage, L. (2024). Identifying risk factors for compassion fatigue in psychologists in Aotearoa, New Zealand, during the COVID-19 pandemic. *Professional Psychology: Research and Practice*, 55(1), 28–38. <https://doi.org/10.1037/pro0000538>
107. Kercher, A., Rahman, J., & Pedersen, M. (2024). The COVID-19 pandemic, psychologists' professional quality of life and mental health. *Frontiers in Psychology*, 15, 1339869. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1339869>
108. Kim, Y., Jeong, J., & Ko, M.-H. (2013). A qualitative study of Korean music therapists' turnover experiences. *The Arts in Psychotherapy*, 40(5), 449–457. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2013.09.006>
109. Kießling, K. (2022). Between rotating vicious circles and momentous solidarity: The Corona pandemic as a provocation to (pastoral) psychology. *Tilts*, 88(1), 52–62. <https://doi.org/10.15181/tbb.v88i1.2410>
110. Koļesņikova, J., Mārtinsons, K., Freimane, G., un Mihailovs, I. J. (2022). *Klīniskā un veselības psihologa profesionālā darbība veselības aprūpes vidē: Aktualitāte, pieredze, izaicinājumi*. Rīgas Stradiņa universitāte.
111. Konstantinou, P., Theofanous, V., Karekla, M., & Kassianos, A. (2024). Mapping the needs of healthcare workers caring for COVID-19 patients using the socio-ecological framework: A rapid scoping review. *Human Resources for Health*, 22, 29. <https://doi.org/10.1186/s12960-024-00919-8>
112. Kousis, M., Chatzidaki, A., & Kafetsios, K. (2022). Introduction: Challenging mobilities, Greece and the EU in times of crises. In M. Kousis, A. Chatzidaki, & K. Kafetsios (Eds.), *Challenging mobilities in and to the EU during times of crises: The case of Greece* (pp. 1–23). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-11574-5_1
113. Kovtunyk, I., Ishchenko, Y., Yuvsechko, Y., Tychyna, V., & Datso, T. (2023). Social changes that occurred on the European continent due to the war in Ukraine. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 82, 38–49. <https://doi.org/10.33788/rcis.82.3>

114. Krahn, R. E. (2014). *The sublation of dialectics: Hegel and the logic of Aufhebung* [Doctoral dissertation, University of Guelph]. The Atrium. https://atrium.lib.uoguelph.ca/bitstream/handle/10214/8222/Krahn_Ryan_201407_PhD.pdf
115. Kule, A., Mārtinsone, K., Akmane, E., Ozola, A., Znotiņa, I., & Kamerāde, D. (2026). Digital competency of psychologists: A scoping review. *European Psychologist*. Advance online publication. doi:10.1027/1016-9040/a000575
116. Labrecque, L., Larouche, A., Gauthier-Boudreau, J., & Lalande, D. (2024). Risk and protective factors for burnout among psychologists and neuropsychologists: A scoping review. *Professional Psychology: Research and Practice*, 55(4), 299–312. <https://doi.org/10.1037/pro0000573>
117. Lafrance, M., & Wigginton, B. (2019). Doing critical feminist research: A *Feminism & Psychology* reader. *Feminism & Psychology*, 29(4), 534–552. <https://doi.org/10.1177/0959353519863075>
118. Langdon, P. E., Marczak, M., Clifford, C., & Willner, P. (2021). Occupational stress, coping and wellbeing among registered psychologists working with people with intellectual disabilities during the COVID-19 pandemic in the United Kingdom. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 47(3), 195–205. <https://doi.org/10.1080/13668250.2021.1967588>
119. Lass-Hennemann, J., Sopp, M. R., Ruf, N., Equit, M., Schäfer, S. K., Wirth, B. E., & Michael, T. (2024). Generation climate crisis, COVID-19, and Russia-Ukraine-War: global crises and mental health in adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 33, 2203–2216. <https://doi.org/10.1007/s00787-023-02300-x>
120. Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.
121. Lee, R. L.-T., Tang, A. C.-Y., Cheng, H.-Y., Chong, C. Y.-Y., Tam, W. W.-S., Chien, W.-T., & Chan, S. W.-C. (2023). The impact of COVID-19 on the mental-emotional wellbeing of primary healthcare professionals: A descriptive correlational study. *International Journal of Mental Health Promotion*, 25(3), 327–342. <https://doi.org/10.32604/ijmhp.2022.026388>
122. Levkovich, I., & Labes, M. (2024). “I felt a sense of mission during moments of crisis”: Mental health professionals’ perspectives on their initial treatment of evacuees during the Israel–Hamas conflict. *Healthcare*, 12(11), 1098. <https://doi.org/10.3390/healthcare12111098>
123. Li, Q., Wei, C., Dang, J., Cao, L., & Li, L. (2020). Tracking and analyzing public emotion evolutions during COVID-19: A case study from the event-driven perspective on microblogs. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(18), 6888. <https://doi.org/10.3390/ijerph17186888>
124. Light, L. L., Panicker, S., Abrams, L., & Huh-Yoo, J. (2024). Ethical challenges in the use of digital technologies in psychological science: Introduction to the special issue. *American Psychologist*, 79(1), 1–8. <https://doi.org/10.1037/amp0001286>
125. Lin, Y.-H., & Wang, L. S. (2010). A Chinese version of the revised Nurses Professional Values Scale: Reliability and validity assessment. *Nurse Education Today*, 30(6), 492–498. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2009.10.016>
126. Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Thousand Oaks, CA: Sage.
127. Lodha, P., & De Sousa, A. (2023). Ethical challenges and dilemmas of online psychotherapy. In P. Ordonez de Pablo & X. Zang (Eds.), *Accelerating strategic changes for digital transformation in the healthcare industry: Volume 2 in information technologies in healthcare industry* (pp. 363–381). Elsevier.
128. Lourens, H., & Uren, S. (2023). The professional identity of intern psychologists during the COVID-19 pandemic in South Africa. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 13(5), 969–982. <https://doi.org/10.1108/HESWBL-08-2022-0164>
129. Lu, J. (2026). The development of EFL teacher agency for research in a domestic visiting scholar program in China: A case study. *Acta Psychologica*, 262, 106161. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.106161>

130. Lucas, P., Jesus, É., Almeida, S., Costa, P., Cruchinho, P., Teixeira, G., & Araújo, B. (2025). The Nursing Practice Environment and Job Satisfaction, Intention to Leave, and Burnout Among Primary Healthcare Nurses: A Cross-Sectional Study. *Nursing Reports*, 15(7), 224. <https://doi.org/10.3390/nursrep15070224>
131. MacEwan, S. R., Roth, L. M., Bitangacha, M., Melnyk, H., Olvera, R. G., Thomas, N., Rush, L. J., Johnson, K. F., Grobman, W., & McAlearney, A. S. (2025). Physicians' experiences screening for and addressing patients' social needs in prenatal healthcare. *Pregnancy*, 1(3), e70006. <https://doi.org/10.1002/pmf2.70006>
132. Machorrinho, J., Prado, L., & Duarte Santos, G. (2025). Professional development of creative arts therapists: Foundations, experiences and paths. *The Arts in Psychotherapy*, 96, Article 102358. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2025.102358>
133. Mak, S., Hunt, M., Boruff, J., Zaccagnini, M., & Thomas, A. (2022). Exploring professional identity in rehabilitation professions: A scoping review. *Advances in Health Sciences Education*, 27(3), 793–815. <https://doi.org/10.1007/s10459-022-10103-z>
134. Malliaras, P., Merolli, M., Williams, C., Cañeiro, J., Haines, T., & Barton, C. (2021). "It's not hands-on therapy, so it's very limited": Telehealth use and views among allied health clinicians during the coronavirus pandemic. *Musculoskeletal Science and Practice*, 52, 102340. <https://doi.org/10.1016/j.msksp.2021.102340>
135. Mancini, T., Caricati, L., Panari, C., & Tonarelli, A. (2015). Personal and social aspects of professional identity: An extension of Marcia's identity status model applied to a sample of university students. *Journal of Vocational Behavior*, 89, 140–150. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2015.06.002>
136. Mann, K., Gordon, J., & MacLeod, A. (2009). Reflection and reflective practice in health professions education: A systematic review. *Advances in Health Sciences Education*, 14(4), 595–621. <https://doi.org/10.1007/s10459-007-9090-2>
137. Manomenidis, G., Kafkia, T., Minasidou, E., Tasoulis, C., Koutra, S., Kospantsidou, A., & Dimitriadou, A. (2017). Is self-esteem actually the protective factor of nursing burnout? *International Journal of Caring Sciences*, 10(3), 1348–1359. https://internationaljournalofcaringsciences.org/docs/26_manomenidis_original_10_3.pdf
138. Martínez-Martínez, M. J., & Fernández-Larragueta, S. (2026). Construction of teacher identity in a novice teacher with innovative traits: A biographical narrative study. *London Review of Education*, 24(1), 2. <https://doi.org/10.14324/lre.24.1.02>
139. Mateen, A. (2025). Employee well-being in hybrid work environments: Balancing productivity, preventing digital burnout, and promoting mental health in the era of remote and flexible work. *Inverge Journal of Social Sciences*, 4(4), 67–81. <https://doi.org/10.63544/ijss.v4i4.180>
140. Mauthner, N., & Doucet, A. (2003). Reflexive accounts and accounts of reflexivity in qualitative data analysis. *Sociology*, 37(3), 413–431. <https://doi.org/10.1177/00380385030373002>
141. Matias, T., Dominski, F., & Marks, D. (2020). Human needs in COVID-19 isolation. *Journal of Health Psychology*, 25(7), 871–882. <https://doi.org/10.1177/1359105320925149>
142. Mārtinsone, K. (sast.). (2010). *Supervīzija un tās specifika mākslu terapijā*. Drukātava.
143. Mārtinsone, K. (2018). Psihologu profesionālās organizācijas Latvijā. No K. Mārtinsone un B. Girgensone (Zin. red.), *Psihologu profesionālā darbība Latvijā: saturs, organizācija, regulējums. Psihologu likuma komentāri* (54–70. lpp.). Tiesu nama aģentūra.
144. Mārtinsone, K., un Girgensone, B. (2018). Zinātnisko redaktoru piezīmes. No K. Mārtinsone un B. Girgensone (Zin. red.), *Psihologu profesionālā darbība Latvijā: saturs, organizācija, regulējums. Psihologu likuma komentāri* (89–102. lpp.). Tiesu nama aģentūra.
145. Mārtinsone, K., un Zakriževska-Belogrudova, M. (2025, 26. februāris). Psiholoģiskā palīdzība. *Nacionālā enciklopēdija*. Skatīts 2026. gada 26. februārī, no <https://enciklopedija.lv/skirklis/110327-psiholoģiskā-palīdzība>

146. McCrystal, E., Gillespie, H., Reid, H., Kennedy, N., & Dornan, T. (2020). Pre-prescribing: Changing the object of prescribing education [Conference abstract]. *The Clinical Teacher*, 17(S1), Article 058. <https://doi.org/10.1111/tct.13238>
147. Mihailovs, I. J., Dāvidsone, G., un Voitkeviča, L. (2018). Psihologa profesionālās darbības tiesiskie aspekti. No K. Mārtinsone un B. Girsensone (Zin. red.), *Psihologu profesionālā darbība Latvijā: saturs, organizācija, regulējums. Psihologu likuma komentāri* (50–53. lpp.). Tiesu nama aģentūra.
148. Ministru kabinets. (2024. gada 18. jūnijs). *Ārstniecības personu sertifikācijas kārtība* (Ministru kabineta noteikumi Nr. 391). Latvijas Vēstnesis, 119, OP 2024/119.16. <https://www.vestnesis.lv/op/2024/119.16>
149. Ministru kabinets. (2024. gada 24. septembris). *Noteikumi par ārstniecības personu un studējošo, kuri apgūst medicīniskās izglītības programmas, kompetenci ārstniecībā un šo personu teorētisko un praktisko zināšanu apjomu* (Ministru kabineta noteikumi Nr. 617). Latvijas Vēstnesis, 187, OP 2024/187.4. <https://www.vestnesis.lv/op/2024/187.4>
150. Ministru kabinets. (2018. gada 29. maijs). *Psihologu noteikumi* (Ministru kabineta noteikumi Nr. 301). Latvijas Vēstnesis, 106, OP 2018/106.3. <https://www.vestnesis.lv/op/2018/106.3>
151. Metz, A. L., & Daniels, J. (2024). Alone together: Post-traumatic growth during COVID-19 pandemic shelter-in-place phase. *The Journal of Humanistic Counseling*, 63(2), 130–142. <https://doi.org/10.1002/johc.12225>
152. Micali, E., Di Salvo, M., Spallina, A., & Di Salvo, C. (2022). The psychological consequences of SARS-CoV-2 in healthcare professionals. *Illness, Crisis & Loss*, 32(1), 95–107. <https://doi.org/10.1177/10541373221113497>
153. Miscenko, D., & Day, V. D. (2016). Identity and identification at work. *Organizational Psychology Review*, 6(3), 215–247. <https://doi.org/10.1177/2041386615584009>
154. Mohanty, S., Carroll-Scott, A., Wheeler, M., Davis-Hayes, C., Turchi, R., Feemster, K., Yudell, M., & Bутtenheim, A. M. (2018). Vaccine hesitancy in pediatric primary care practices. *Qualitative Health Research*, 28(13), 2071–2080. <https://doi.org/10.1177/1049732318782164>
155. Mokkink, L. B., Terwee, C. B., Gibbons, E., Stratford, P. W., Alonso, J., Patrick, D. L., Knol, D. L., Bouter, L. M., & de Vet, H. C. W. (2010a). Inter-rater agreement and reliability of the COSMIN (COnsensus-based Standards for the selection of health status Measurement Instruments) checklist. *BMC Medical Research Methodology*, 10, 82. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-10-82>
156. Mokkink, L. B., Terwee, C. B., Knol, D. L., Stratford, P. W., Alonso, J., Patrick, D. L., Bouter, L. M., & de Vet, H. C. W. (2010b). The COSMIN checklist for evaluating the methodological quality of studies on measurement properties: A clarification of its content. *BMC Medical Research Methodology*, 10, 22. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-10-22>
157. Mokkink, L. B., Prinsen, C. A. C., Bouter, L. M., de Vet, H. C. W., & Terwee, C. B. (2016). The COnsensus-based Standards for the selection of health Measurement INstruments (COSMIN) and how to select an outcome measurement instrument. *Brazilian Journal of Physical Therapy*, 20(2), 105–113. <https://doi.org/10.1590/bjpt-rbf.2014.0143>
158. Mokkink, L. B., de Vet, H. C. W., Prinsen, C. A. C., Patrick, D. L., Alonso, J., Bouter, L. M., & Terwee, C. B. (2018). COSMIN Risk of Bias checklist for systematic reviews of Patient-Reported Outcome Measures. *Quality of Life Research*, 27(5), 1171–1179. <https://doi.org/10.1007/s11136-017-1765-4>
159. Molleman, E., & Rink, F. (2015). The antecedents and consequences of a strong professional identity among medical specialists. *Social Theory & Health*, 13(1), 46–61. <https://doi.org/10.1057/sth.2014.16>
160. Moon, S., Kim, D. H., Kim, E. J., Kim, Y.-J., & Lee, S. (2014). Evaluation of the validity and reliability of the Korean version of the Nursing Professional Values Scale–Revised. *Nurse Education Today*, 34(3), 325–330. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2013.06.014>

161. Moriña, A. (2021). When people matter: The ethics of qualitative research in the health and social sciences. *Health & Social Care in the Community*, 29(5), 1559–1565. <https://doi.org/10.1111/hsc.13221>
162. Morrow, S. L. (2005). Quality and trustworthiness in qualitative research in counseling psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 250–260. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.2.250>
163. Morrow, F., & Kettle, M. (2023). Putting the auto in ethnography: The embodied process of reflexivity on positionality. *Qualitative Social Work*, 23(3), 554–565. <https://doi.org/10.1177/14733250231196430>
164. Morse, J. M., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K., & Spiers, J. (2002). Verification strategies for establishing reliability and validity in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2), 13–22. <https://doi.org/10.1177/160940690200100202>
165. Moula, Z., Horsburgh, J., Scott, K., Rozier-Hope, T., & Kumar, S. (2022). The impact of Covid-19 on professional identity formation: An international qualitative study of medical students' reflective entries in a Global Creative Competition. *BMC Medical Education*, 22(1), 545. <https://doi.org/10.1186/s12909-022-03595-1>
166. Mount, G. R., Kahlke, R., Melton, J., & Varpio, L. (2022). A critical review of professional identity formation interventions in medical education. *Academic Medicine*, 97(11S), S96–S106. <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000004904>
167. Muthanna, A., & Alduais, A. (2023). The interrelationship of reflexivity, sensitivity and integrity in conducting interviews. *Behavioral Sciences*, 13(3), 218. <https://doi.org/10.3390/bs13030218>
168. Naichuk, V., & Belova, O. (2024). The role of the embodiment approach in enhancing creativity in the process of developing professional competencies of future psychologists. *European Humanities Studies: State and Society*, (4), 4–24. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2024.4.01>
169. Nassif, R. M., El Husseini, M., Beaini, N., Choueiri, T., Tarazi Sahab, L., & Moro, M. R. (2024). Working through multiple crises: The experience of psychotherapists and psychoanalysts in Lebanon. *BMC Psychology*, 12(1), 303. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-01810-w>
170. Nassif, R. M., Radjack, R., Beaini, N., Choueiri, T., Binkowski, G., Dozio, E., Laroche Joubert, M., Moro, M.-R., Tarazi-Sahab, L., & El Husseini, M. (2025). Shared realities, therapeutic settings, and countertransference in times of crisis: A multinational qualitative study of psychotherapists' experiences. *BMC Psychology*, 13(1), 626. <https://doi.org/10.1186/s40359-025-02962-z>
171. Nazarenko, T. (2022). A psychologist during the war. *Psicobiettivo*, 42(3), 59–74. <https://doi.org/10.3280/psob2022-003006>
172. Neergaard, M. A., Olesen, F., Andersen, R. S., & Søndergaard, J. (2009). Qualitative description – the poor cousin of health research? *BMC Medical Research Methodology*, 9, 52. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-9-52>
173. Nunes, M., & Ozog, C. (2021). Your (internet) connection is unstable. *M/C Journal*, 24(3). <https://doi.org/10.5204/mcj.2813>
174. O'Malley, N. A. (2022). Telemental health: A saving grace or an inadequate vessel? *Voices in Bioethics*, 8. <https://doi.org/10.52214/vib.v8i.9166>
175. Oranga, J., Matere, A., & Njurai, E. (2025). The mixed methods research approach: An overview. *Postmodernism Problems*, 15(1), 84–99. <https://doi.org/10.46324/PMP2501084>
176. Orsmond, P., McMillan, H., & Zvauya, R. (2022). It's how we practice that matters: Professional identity formation and legitimate peripheral participation in medical students: A qualitative study. *BMC Medical Education*, 22, 91. <https://doi.org/10.1186/s12909-022-03107-1>
177. Osuna, J., & Rama, J. (2021). COVID-19: A political virus? VOX's populist discourse in times of crisis. *Frontiers in Political Science*, 3, 678526. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.678526>
178. Palm, R. (2011). Hegel's contradictions. *Hegel Bulletin*, 32(1–2), 134–158. <https://doi.org/10.1017/S0263523200000197>

179. Pasaules Veselības organizācija. (2003). *Starptautiskā funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācija (SFK)*. Slimību profilakses un kontroles centrs. Skatīts 2026. gada 8. martā <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/1633/download?attachment=>
180. Pavlova, I., Rogowska, A. M., & Zhang, S. X. (2023). Mental health and well-being during COVID-19 pandemic and after the Russian invasion of Ukraine. *Journal of Community Health*, 49(1), 173–182. <https://doi.org/10.1007/s10900-023-01273-x>
181. Pereira, J. G., & Oliveira, M. A. de C. (2019). Socialization of nurses in the Family Health Strategy: Contributions to professional identity. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 72(Suppl 1), 17–23. <https://doi.org/10.1590/0034-7167-2016-0455>
182. Pike, N. M., Floyd, R. G., & Porter, C. M. (2025). The interplay of stress, burnout, and mindful self-care in school psychologists. *School Psychology*, 40(6), 743–753. <https://doi.org/10.1037/spq0000692>
183. Pratt, M. G., Rockmann, K. W., & Kaufmann, J. B. (2006). Constructing professional identity: The role of work and identity learning cycles in the customization of identity among medical residents. *Academy of Management Journal*, 49(2), 235–262. <https://doi.org/10.5465/amj.2006.20786060>
184. Psihologu sertifikācijas padome. (2019. gada 14. marts). *Psihologu ētikas kodekss* (apstiprināts 2018. gada 13. decembrī; redakcija ar papildinājumiem). <https://www.ikvd.gov.lv/lv/media/1122/download>
185. Purvliče, B., Mārtinsons, K., Pipere, A., & Bortaščenoks, R. (2018). Identity of professional groups providing psychological help: A literature review. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, 229–239. <https://doi.org/10.17770/sie2018vol1.3296>
186. Putnam, L. L., & Banghart, S. (2017). *Interpretive approaches*. In C. R. Scott, J. R. Barker, T. Kuhn, J. Keyton, P. K. Turner, & L. K. Lewis (Eds.), *The international encyclopedia of organizational communication* (pp. 1–17). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118955567.wbieoc118>
187. Quartirolis, A., Wagstaff, C. R. D., Hunter, H., & Martin, D. R. F. (2022). The identity of the sport psychology profession: A multinational perspective. *Psychology of Sport and Exercise*, 60, 102140. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2022.102140>
188. R Core Team. (2024). *R: A language and environment for statistical computing* (Version 4.4) [Computer software]. R Foundation for Statistical Computing. <https://cran.r-project.org>
189. Radfar, A., Ferreira, M. M., Sosa, J. P., & Filip, I. (2021). Emergent crisis of COVID-19 pandemic: Mental health challenges and opportunities. *Frontiers in Psychiatry*, 12, Article 631008. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.631008>
190. Radford, S. J., Moran, G., & Czuber-Dochan, W. (2022). The impact of inflammatory bowel disease related fatigue on health-related quality of life: A qualitative semi-structured interview study. *Journal of Research in Nursing*, 27(8), 685–702. <https://doi.org/10.1177/17449871211061048>
191. Raju, A. S., Roux, H. E. L., Pretorius, P. J., & Aluko, O. (2024). Psychologists' experiences with telepsychology during the COVID-19 pandemic in South Africa. *Health SA Gesondheid*, 29, a2392. <https://doi.org/10.4102/hsag.v29i0.2392>
192. Rasmussen, P., Henderson, A., McCallum, J., & Andrew, N. (2021). Professional identity in nursing: A mixed method research study. *Nurse Education in Practice*, 52, 103039. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2021.103039>
193. Reid, A.-M., Brown, J. M., Smith, J. M., Cope, A. C., & Jamieson, S. (2018). Ethical dilemmas and reflexivity in qualitative research. *Perspectives on Medical Education*, 7(2), 69–75. <https://doi.org/10.1007/s40037-018-0412-2>
194. Revelle, W. (2023). *psych: Procedures for psychological, psychometric, and personality research* [R package]. <https://cran.r-project.org/package=psych>

195. Riad, A., Drobov, A., Krobot, M., Antalová, N., Alkasaby, M.A., Peřina, A., & Kořčík, M. (2022). Mental health burden of the Russian–Ukrainian War 2022 (RUW-22): Anxiety and depression levels among young adults in Central Europe. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14), 8418. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148418>
196. Richter, M. (2024). Exploring divine hiddenness: Implications for theistic existential crisis. *European Journal for Philosophy of Religion*, 16(1), 441–456. <https://doi.org/10.24204/ejpr.2024.4421>
197. Rognstad, M.-K., Nortvedt, P., & Aasland, O. (2004). Helping motives in late modern society: Values and attitudes among nursing students. *Nursing Ethics*, 11(3), 227–239. <https://doi.org/10.1191/0969733004ne6910a>
198. Rokach, A., & Boulazreg, S. (2020). The COVID-19 era: How therapists can diminish burnout symptoms through self-care. *Current Psychology*, 41(8), 5660–5677. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01149-6>
199. Rosen, C. S., Glassman, L. H., & Morland, L. A. (2020). Telepsychotherapy during a pandemic: A traumatic stress perspective. *Journal of Psychotherapy Integration*, 30(2), 174–187. <https://doi.org/10.1037/int0000221>
200. Rosenkoetter, U., & Tate, R. L. (2018). Assessing features of psychometric assessment instruments: A comparison of the COSMIN checklist with other critical appraisal tools. *Brain Impairment*, 19(1), 103–118. <https://doi.org/10.1017/BrImp.2017.29>
201. Ruijters, M. C. P., & Simons, P. R. J. (2020). Connecting professionalism, learning and identity. *Estonian Journal of Education*, 8(2), 7–31. <https://doi.org/10.12697/cha.2020.8.2.02a>
202. Sabnis, S., & Wolgemuth, J. (2023). Validity practices in qualitative research in school psychology. *School Psychology International*, 45(2), 87–114. <https://doi.org/10.1177/01430343231194731>
203. Sacilotto, D. (2013). Towards a materialist rationalism: Plato, Hegel, Badiou. *The International Journal of Badiou Studies*, 2(1), 60–98. <https://badioustudiesjournal.org/wp-content/uploads/2016/11/daniel-sacilotto-towards-a-materialist-rationalism-plato-hegel-badiou-pp-60-98.pdf>
204. Saeima. (1997. gada 12. jūnijs). *Ārstniecības likums*. Latvijas Vēstnesis, 167/168. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums>
205. Saeima. (2001. gada 20. jūnijs). *Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu*. Latvijas Vēstnesis, 105. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/26021-par-reglamentetajam-profesijam-un-profesionalas-kvalifikacijas-atzisanu>
206. Saeima. (2017. gada 30. marts). *Psihologu likums*. Latvijas Vēstnesis, 75, OP 2017/75.1. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/290115-psihologu-likums>
207. Sahebi, A., Nejati-Zarnaqi, B., Moayedi, S., Yousefi, K., Torres, M., & Golitaleb, M. (2021). The prevalence of anxiety and depression among healthcare workers during the COVID-19 pandemic: An umbrella review of meta-analyses. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 107, 110247. <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2021.110247>
208. Salimuddin, S., Beshai, S., & Loutzenhiser, L. (2026). To assess or not to assess: Ethical issues in online assessments. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 67(1), 101–109. <https://doi.org/10.1037/cap0000423>
209. Santivasi, W. L., Nordhues, H. C., Hafferty, F. W., Vaa Stelling, B. E., Ratelle, J. T., Beckman, T. J., & Sawatsky, A. P. (2022). Reframing professional identity through navigating tensions during residency: A qualitative study. *Perspectives on Medical Education*, 11(2), 93–100. <https://doi.org/10.1007/s40037-022-00709-9>
210. Sawatsky, A. P., & Monrouxe, L. V. (2023). When I say ... identity. *Medical Education*, 57(4), 303–304. <https://doi.org/10.1111/medu.15027>
211. Schein, E. H. (1978). *Career dynamics: Matching individual and organizational needs*. Addison-Wesley.

212. Schou, L., Høstrup, H., Lyngsø, E., Larsen, S., & Poulsen, I. (2011). Validation of a new assessment tool for qualitative research articles. *Journal of Advanced Nursing*, 68(9), 2086–2094. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2011.05898.x>
213. Schubert, S., Buus, N., Monrouxe, L. V., & Hunt, C. (2023). The development of professional identity in clinical psychologists: A scoping review. *Medical Education*, 57(7), 612–626. <https://doi.org/10.1111/medu.15082>
214. Shamri-Zeevi, L., & Katz, A. (2022). The four-sided reflecting mirror: Art therapists' self-portraits as testimony to coping with the challenges of online art therapy. *International Journal of Art Therapy*, 27(3), 112–120. <https://doi.org/10.1080/17454832.2021.2001024>
215. Shaw, I. (2010). Sites, truths and the logics of worlds: Alain Badiou and human geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 35(3), 431–442. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2010.00385.x>
216. Shen, Y., Liang, C., Yue, W., & Xu, H. (2021). Digital technology-based telemedicine for the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Medicine*, 8, 646506. <https://doi.org/10.3389/fmed.2021.646506>
217. Shoemark, H., Bates, D., Collier, E., Hannan, A., Harman, E., Kennelly, J., Knott, D., Thomas, A., & Troyano, A. P. (2022). Collective experiences in medical music therapy teams during COVID-19. *Nordic Journal of Music Therapy*, 31(3), 228–243. <https://doi.org/10.1080/08098131.2022.2040578>
218. Singer, P. (1983). *Hegel* (Past Masters series). Oxford University Press.
219. Singer, P. (2001). *Hegel: A very short introduction*. Oxford University Press.
220. Singh, J., Karanika-Murray, M., Baguley, T., & Hudson, J. (2024). Work-related experiences of mental health professionals during COVID-19 pandemic: A qualitative study. *Counselling Psychology Quarterly*, 371(1), 69–92. <https://doi.org/10.1080/09515070.2023.2180618>
221. Slay, H. S., & Smith, D. A. (2011). Professional identity construction: Using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*, 64(1), 85–107. <https://doi.org/10.1177/0018726710384290>
222. Slimību profilakses un kontroles centrs. (b.g.). *SSK-10 klasifikācija: Starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija* (10. redakcija). Skatīts 2026. gada 8. martā <https://ssk10.spkc.gov.lv/>
223. Smallwood, N., Karimi, L., Bismark, M., Putland, M., Johnson, D., Dharmage, S. C., Barson, E., Atkin, N., Long, C., Ng, I., Holland, A., Munro, J. E., Thevarajan, I., Moore, C., McGillion, A., Sandford, D., & Willis, K. (2021). High levels of psychosocial distress among Australian frontline healthcare workers during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional survey. *General Psychiatry*, 34(5), e100577. <https://doi.org/10.1136/gpsych-2021-100577>
224. Smith, A. (2020). The role of telehealth in reducing the mental health burden from COVID-19. *Telemedicine and e-Health*, 26(4), 377–379. <https://doi.org/10.1089/tmj.2020.0068>
225. Snell, R., Fyfe, S., Fyfe, G., Blackwood, D., & Itsiopoulos, C. (2020). Development of professional identity and professional socialisation in allied health students: A scoping review. *Focus on Health Professional Education: A Multi-Professional Journal*, 21(1), 29–56. <https://doi.org/10.11157/fohpe.v21i1.322>
226. Søvold, L. E., Naslund, J. A., Kousoulis, A. A., Saxena, S., Qoronfleh, M. W., Grobler, C., & Münter, L. (2021). Prioritizing the mental health and well-being of healthcare workers: An urgent global public health priority. *Frontiers in Public Health*, 9, 679397. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.679397>
227. Spencer, B. J., Sriraman, V., Talley, P., & Ortiz, A. (2018, June). Board 60: Social cognitive impact of industry internships upon engineering technology students developing professional identity: A case study. In *Proceedings of the ASEE Annual Conference & Exposition* (Paper 30070). <https://doi.org/10.18260/1-2--30070>

228. Sternszus, R., Steinert, Y., Razack, S., Boudreau, J. D., Snell, L., & Cruess, R. L. (2024). Being, becoming, and belonging: Reconceptualizing professional identity formation in medicine. *Frontiers in Medicine*, 11, 1438082. <https://doi.org/10.3389/fmed.2024.1438082>
229. Stewart, D. W., Shields, R. E., & Sinclair, C. (2025). Application of the *Canadian Code of Ethics for Psychologists* to telepsychology. *Canadian Psychology / Psychologie canadienne*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/cap0000416>
230. Stoll, J., Müller, J., & Trachsel, M. (2020). Ethical issues in online psychotherapy: A narrative review. *Frontiers in Psychiatry*, 10, 993. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00993>
231. Stone, A. (2003). Hegel's dialectic and the recognition of feminine difference. *Philosophy Today*, 47(Supplement), 132–139. <https://doi.org/10.5840/philtoday200347Supplement17>
232. Stone, A. (2014). Adorno, Hegel, and dialectic. *British Journal for the History of Philosophy*, 22(6), 1118–1141. <https://doi.org/10.1080/09608788.2014.952264>
233. Subedi, M. (2023). Use of mixed methods in social sciences research. *Nepalese Journal of Development and Rural Studies*, 20(1), 96–105. <https://doi.org/10.3126/njdrs.v20i01.64166>
234. Sun, Y., Li, Y., He, F.J., Liu, H., Sun, J., Luo, R., Guo, C., & Zhang, P. (2022). Process evaluation of an application-based salt reduction intervention in school children and their families (AppSalt) in China: A mixed-methods study. *Frontiers in Public Health*, 10, 744881. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.744881>
235. Tabatabaei, Z. S., Amini, H., & Khabaz Mafinejad, M. (2024). Tools for assessing professional identity in health professions education: A scoping review. *Journal of Medical Ethics and History of Medicine*, 17, 13. <https://doi.org/10.18502/jmehm.v17i13.18665>
236. Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The social identity theory of intergroup behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (pp. 276–293). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9780203505984-16>
237. Taleb, S., Vahedian-Azimi, A., Karimi, L., Salim, S., Mohammad, F., Samhadaneh, D., Singh, K., Hussein, N., & Hssain, A.A. (2024). Evaluation of psychological distress, burnout and structural empowerment status of healthcare workers during the outbreak of coronavirus disease (COVID-19): A cross-sectional questionnaire-based study. *BMC Psychiatry*, 24, 61. <https://doi.org/10.1186/s12888-023-05088-x>
238. Tan, C. P., Van der Molen, H. T., & Schmidt, H. G. (2017). A measure of professional identity development for professional education. *Studies in Higher Education*, 42(8), 1504–1519. <https://doi.org/10.1080/03075079.2015.1111322>
239. Tariq, S., & Woodman, J. (2013). Using mixed methods in health research. *JRSM Short Reports*, 4(6), 2042533313479197. <https://doi.org/10.1177/2042533313479197>
240. Tavares, F., & Fonte, C. (2025). Relação entre fadiga por compaixão e autocuidado em psicólogos portugueses. *Pensando Psicologia*, 21(2), 1–19. <https://doi.org/10.16925/2382-3984.2025.02.02>
241. Taylor, A., Caffery, L.J., Gesesew, H.A., King, A., Bassal, A., Ford, K., Kealey, J., Maeder, A., McGuirk, M., Parkes, D., & Ward, P.R. (2021). How Australian health care services adapted to telehealth during the COVID-19 pandemic: A survey of telehealth professionals. *Frontiers in Public Health*, 9, 648009. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.648009>
242. Terwee, C. B., Mokkink, L. B., Knol, D. L., Ostelo, R. W. J. G., Bouter, L. M., & de Vet, H. C. W. (2012). Rating the methodological quality in systematic reviews of studies on measurement properties: A scoring system for the COSMIN checklist. *Quality of Life Research*, 21(4), 651–657. <https://doi.org/10.1007/s11136-011-9960-1>
243. The jamovi project. (2024). *jamovi* (Version 2.6) [Computer software]. <https://www.jamovi.org>
244. Thomas, E. E., Haydon, H. M., Mehrotra, A., Caffery, L. J., Snoswell, C. L., & Smith, A. C. (2020). Building on the momentum: Sustaining telehealth beyond COVID-19. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 28(4), 301–308. <https://doi.org/10.1177/1357633X20960638>

245. Thomas, S., O'Donoghue, C., Almirall-Sanchez, A., & Farsaci, L. (2025). Cumulative legacies and crisis decision-making in shocks to the Irish health system: A mixed methods analysis. *Health Policy*, 161, Article 105432. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2025.105432>
246. Thompson, N. (2017). Existentialism. In M. Howarth & J. Leaman (Eds.), *Handbook of the sociology of death, grief, and bereavement: A guide to theory and practice* (128–140). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315453859-12>
247. Tong, R., Brewer, M., Flavell, H., & Roberts, L. D. (2020). Professional and interprofessional identities: A scoping review. *Journal of Interprofessional Care*, 39(5), 848–856. <https://doi.org/10.1080/13561820.2020.1713063>
248. Tracy, S. J. (2010). Qualitative quality: Eight “big-tent” criteria for excellent qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837–851. <https://doi.org/10.1177/1077800410383121>
249. Trumello, C., Bramanti, S. M., Ballarotto, G., Candelori, C., Cerniglia, L., Cimino, S., Crudele, M., Lombardi, L., Pignataro, S., Viceconti, M. L., & Babore, A. (2020). Psychological adjustment of healthcare workers in Italy during the COVID-19 pandemic: Differences in stress, anxiety, depression, burnout, secondary trauma, and compassion satisfaction between frontline and non-frontline professionals. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(22), 8358. <https://doi.org/10.3390/ijerph17228358>
250. Trougakos, J. P., Chawla, N., & McCarthy, J. M. (2020). Working in a pandemic: Exploring the impact of COVID-19 health anxiety on work, family, and health outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 105(11), 1234–1245. <https://doi.org/10.1037/apl0000739>
251. Tsybuliak, N., Suchikova, Y., Шевченко, L., Попова, A., Kovachev, S., & Hurenko, O. (2023). Burnout dynamic among Ukrainian academic staff during the war. *Scientific Reports*, 13(1), 17886. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-45229-6>
252. Tullio, V., Perrone, G., Bilotta, C., Lanzarone, A., & Argo, A. (2020). Psychological support and psychotherapy via digital devices in Covid-19 emergency time: Some critical issues. *Medico-Legal Journal*, 88(2), 73–76. <https://doi.org/10.1177/0025817220926942>
253. Uren, S. A., & Lourens, H. (2024). ‘They couldn’t really gauge where we were and what we were struggling with’: Intern psychologists’ experiences of support within their placement during COVID-19. *South African Journal of Psychology*, 54(2), 159–170. <https://doi.org/10.1177/00812463241234494>
254. Vähäsantanen, K., & Eteläpelto, A. (2009). Vocational teachers in the face of major educational reform: Individual ways of negotiating professional identities. *Journal of Education and Work*, 22(1), 15–33. <https://doi.org/10.1080/13639080802709620>
255. Vaičekauskaitė, R., Babarskienė, J., & Grubliauskienė, J. (2021). Mental health services during the pandemic: The experiences of Lithuanian psychologists. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 7, 639–652. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol7.6333>
256. Valsts izglītības satura centrs. (2019. gada 12. jūnijs). *Psihologa profesijas standarts (PS-108)*. <https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/2017/PS-108.pdf>
257. Valsts izglītības satura centrs. (2023. gada 12. decembris). *Profesijas standarts fizikālās medicīnas un rehabilitācijas medicīniskie pakalpojumi. Mākslas terapeits profesionālās kvalifikācijas prasības (PS-282)*. <https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/2017/PS-282.pdf>
258. van Oeffelt, T., Ruijters, M., van Hees, A., & Simons, P. R.-J. (2017). Professional identity, a neglected core concept of professional development. In K. Black, R. Warhurst, & S. Corlett (Eds.), *Identity as a foundation for human resource development* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315671482>

259. van Veelen, R., Kruger, J. S. W., Derks, B., Manzi, F., Vink, M., & Yerkes, M. A. (2025). The psychological threat of being declared nonessential during the COVID-19 pandemic: Effects on professional identification. *Journal of Applied Social Psychology*, 55(4), 258–277. <https://doi.org/10.1111/jasp.13089>
260. Veilahti, A. (2013). *Alain Badiou's mistake: Two postulates of dialectic materialism* [Preprint, arXiv:1301.1203]. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1301.1203>
261. Viik, T. (2010). Narratiivsuse roll Hegeli filosoofilises süsteemis: Üks täiendus “dialektilise” meetodi mittemetafüüsilise tõlgendamise juurde. *Studia Philosophica Estonica*, 3(1), 1–20. <https://doi.org/10.12697/spe.2010.3.1.01>
262. Vough, H. C., Cardador, M. T., Caza, B. B., & Champion, E. D. (2025). The identity conflict process: Appraisal theory as an integrative framework for understanding identity conflict at work. *Journal of Applied Psychology*, 110(2), 149–176. <https://doi.org/10.1037/apl0001223>
263. Vynoslavska, O., & Kononets, M. (2022). Prospects for the use of educational escape room in training psychologists to provide help in crisis situations. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2(26), 16–23. <https://doi.org/10.31108/2.2022.2.26.2>
264. Wang, H., Xia, Q., Xiong, Z., Li, Z., Xiang, W., Yuan, Y., Liu, Y., & Li, Z. (2020). The psychological distress and coping styles in the early stages of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic in the general mainland Chinese population: A web-based survey. *PLOS ONE*, 15(5), e0233410. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233410>
265. Weis, D., & Schank, M. J. (2009). Development and psychometric evaluation of the Nurses Professional Values Scale–Revised. *Journal of Nursing Measurement*, 17(3), 221–231. <https://doi.org/10.1891/1061-3749.17.3.221>
266. Weisenmuller, C. M., & Luzier, J. L. (2023). Technology is a core competency in professional psychology. *Training and Education in Professional Psychology*, 17(3), 241–247. <https://doi.org/10.1037/tep0000423>
267. Whittemore, R., Chase, S. K., & Mandle, C. L. (2001). Validity in qualitative research. *Qualitative Health Research*, 11(4), 522–537. <https://doi.org/10.1177/104973201129119299>
268. Williams, N. (2021). Working through COVID-19: 'Zoom' gloom and 'Zoom' fatigue. *Occupational Medicine*, 71(5), 164. <https://doi.org/10.1093/occmed/kqab041>
269. Wind, T. R., Rijkeboer, M., Andersson, G., & Riper, H. (2020). The COVID-19 pandemic: The 'black swan' for mental health care and a turning point for e-health. *Internet Interventions*, 20, 100317. <https://doi.org/10.1016/j.invent.2020.100317>
270. Wong, M. C. S., Huang, J., Wang, H. H. X., Yuan, J., Xu, W., Zheng, Z.-J., Xue, H., Zhang, L., Jiang, J. Y., Huang, J. L. W., Chen, P., Jia, Z., Palaganas, E., Viwattanakulvanid, P., Somrongsong, R., Caicedo, A., Medina-Arellano, M. de J., Murphy, J., Paredes, M. B. A., & Withers, M. (2023). Resilience level and its association with maladaptive coping behaviours in the COVID-19 pandemic: A global survey of the general populations. *Globalization and Health*, 19, 1. <https://doi.org/10.1186/s12992-022-00903-8>
271. Woo, H., & Henfield, M. S. (2015). Professional Identity Scale in Counseling (PISC): Instrument development and validation. *Journal of Counselor Leadership and Advocacy*, 2(2), 93–112. <https://doi.org/10.1080/2326716X.2015.1040557>
272. World Health Organization. (2020a, January 21). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) situation report – 1*. <https://www.who.int/publications/m/item/situation-report---1>
273. World Health Organization. (2020b, March 12). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) situation report – 52*. <https://www.who.int/publications/m/item/situation-report---52>
274. Wosik, J., Fudim, M., Cameron, B., Gellad, Z. F., Cho, A., Phinney, D., Curtis, S., Roman, M., Poon, E. G., Ferranti, J., Katz, J. N., & Tchong, J. (2020). Telehealth transformation: COVID-19 and the rise of virtual care. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 27(6), 957–962. <https://doi.org/10.1093/jamia/ocaa067>

275. Wright, C. (2008). Resurrection and reaction in Alain Badiou: Towards an evental historiography. *Culture, Theory and Critique*, 49(1), 73–92. <https://doi.org/10.1080/14735780802024265>
276. Xu, D., Zhou, Y., Yan, Y., Wang, Y., Le, Y., Ma, Y., Wang, C., & Zhou, Y. (2025). Resilience and professional identity among young healthcare workers in a Shanghai megahospital during COVID-19: A cross-sectional study. *Frontiers in Public Health*, 13, 1632053. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1632053>
277. Yeh, J., Modrowski, C., Aguirre, I., Portis, S., Miranda, R., & Pielech, M. (2025). Perspectives from systems-level key informants on optimizing opioid use disorder treatment for adolescents and young adults. *Children*, 12(7), 876. <https://doi.org/10.3390/children12070876>
278. Yerushalmi, H. (2024). On the dialectical dialogue in supervision. *British Journal of Psychotherapy*, 40(3), 341–354. <https://doi.org/10.1111/bjp.12900>
279. Zayhowski, K., Borle, K., & Channaoui, N. (2025). Enhancing rigor and justice in genetic counseling research with reflexivity and positionality. *Journal of Genetic Counseling*, 34(3), e70066. <https://doi.org/10.1002/jgc4.70066>
280. Zāļu valsts aģentūra. (b.g.). *Latvijā apstiprinātās mākslu terapijas medicīniskās tehnoloģijas. Ārstniecībā izmantojamo medicīnisko tehnoloģiju datu bāze*. Skatīts 10.03.2026., no <https://dati.zva.gov.lv/mtdb/30-rehabilitācijas-mediciniskie-pakalpojumi/makslu-terapija>
281. Zhang, Y., Wu, J., Fang, Z., Zhang, Y., & Wong, F. K. Y. (2017). Newly graduated nurses' intention to leave in their first year of practice in Shanghai: A longitudinal study. *Nursing Outlook*, 65(2), 202–211. <https://doi.org/10.1016/j.outlook.2016.10.007>
282. Zhuang, C., Hu, X., & Dill, M. (2022). Do physicians with academic affiliation have lower burnout and higher career-related satisfaction? *BMC Medical Education*, 22(1). <https://doi.org/10.1186/s12909-022-03327-5>
283. Zubala, A., Kennell, N., & Hackett, S. (2021). Art Therapy in the Digital World: An Integrative Review of Current Practice and Future Directions. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.600070>
284. Zwart, H. (2022). Dialectics of technoscience. In *Continental philosophy of technoscience* (17–65). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-84570-4_2

Pateicības

Visdziļākā pateicība manai darba vadītājai profesorei Kristīnei Mārtinsonai par gudru, iedvesmojošu un drošu vadību visa promocijas darba tapšanas gaitā. Paldies par spēju ieraudzīt virzienu arī brīžos, kad tas man pašai vēl nebija līdz galam skaidrs, par uzticēšanos, prasīgumu, intelektuālo atbalstu un konsekventu ceļa rādīšanu pētniecības procesā.

Sirsnīga pateicība visiem pētījumā iesaistītajiem psiholoģiskās palīdzības sniedzējiem, kuri piedalījās aptaujā, kā arī īpašs paldies psihologiem un mākslas terapeitiem, kuri veltīja savu laiku, dalījās pieredzē, pārdomās un piedzīvotajās izjūtās, piedaloties intervijās. Jūsu atvērtība, atsaucība un ieguldījums padarīja šo pētījumu iespējamu.

Sirsnīga pateicība visiem ekspertiem, kuri piedalījās pētījumā. Jūsu profesionālā pieredze, iedziļināšanās un rūpīgais izvērtējums ļāva pilnveidot instrumenta saturu, precizēt formulējumus un stiprināt pētījuma metodoloģisko pamatojumu.

Īpaša pateicība maģistra studiju programmas “Mākslas terapija” studentēm Lindai Muižniecei-Slesarei, Agnesei Kolmanei un Agnesei Drunkai par dalību dažādos šī pētījuma posmos kā līdzpētniecēm.

Liela pateicība pētījuma asistentiem – maģistra studiju programmu “Mākslas terapija” un “Veselības psiholoģija” 2022./2023. mācību gada 1. kursa studentiem – par iesaisti datu vākšanas procesā, atbildīgu darbu un ieguldījumu pētījuma īstenošanā.

Sirsnīgs paldies manām mīļajām kolēģēm par pleca sajūtu, cilvēcisku klātbūtni un iedrošinājumu darba tapšanas laikā – Sanitai Šuriņai, Janai Duhovskai un Inesei Paičai. Īpaša pateicība Viktorijai Perepjolkina un Elīnai Zelčānei par atbalstu, iedziļināšanos un klātbūtni nozīmīgos šī ceļa posmos.

Vislielākā pateicība manai ģimenei – vīram Jānim, bērniem Emīlam, Hugo un Patrikam, maniem vecākiem – par mīlestību, pacietību, sapratni un neizsīkstošu atbalstu. Paldies, ka bijāt līdzās visā šī darba tapšanas laikā un ka devāt spēku to pabeigt.

Pielikumi

RSU Pētījumu ētikas komitejas atļauja

Veidlapa Nr. E-9(3)
APSTIPRINĀTA
ar Rīgas Stradiņa universitātes rektora
2018. gada 26. septembra rīkojumu Nr. 5-1/238/2018

Rīgas Stradiņa universitātes
Pētījumu ētikas komitejas

LĒMUMS

Rīgā

26.11.2020.

Nr.6-1/12/ 35

Komitejas sastāvs		Kvalifikācija	Nodarbošanās
1	Profesors Olafs Brūvers	Dr. miss./theol.	teologs
2	Profesore Santa Purviņa	Dr.med.	farmakologs
3	Asoc.prof. Voldemārs Arnis	Dr.biol.	rehabilitologs
4	Profesore Regīna Kleina	Dr.med.	patalogs
5	Docente Iveta Jankovska	Dr.med.	ortodons
6	Docents Kristaps Cirenis	Dr.med.	docētājs
7	Docente Jeļena Koļesņikova	Dr. psych.	psihologs
<u>Pieteikuma iesniedzējs/i:</u>		Elīna Akmane	
		Doktorantūras nodaļa	

Pētījuma / pētnieciskā darba nosaukums:

“Psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālās identitātes raksturojums”.

Iesniegšanas datums:

24.11.2020.

Pētījuma protokols:

Izskatot augstāk minētā pētījuma pieteikuma materiālus (protokolu) ir redzams, ka pētījuma mērķis tiek sasniegts veicot dalībnieku atbilstošu anonīmu aptauju-anketēšanu, iegūto datu apstrādi un analīzi, kā arī izsakot priekšlikumus. Personu (dalībnieku) informēta brīvprātīga piekrišana piedalīties, personu iegūto datu apstrāde, to pielietošana, glabāšana, aizsardzība un konfidencialitāte ir nodrošināta. Līdz ar to pieteikums atbilst pētījuma ētikas prasībām.

Komitejas lēmums:

piekrist pētījumam

Komitejas priekšsēdētājs Olafs Brūvers

Tituls: Dr. miss., prof.

Paraksts

I.Bēniņa
67061596

Informatīva vēstule pētījuma dalībniekiem

Cienījamā kolēģe / Godātais kolēģi!

Aicinu Jūs kā psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesijas pārstāvi piedalīties pētījumā par psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālās identitātes raksturojumu pārmaiņu laikā, sniedzot daļēji strukturētu interviju.

Mani sauc Elīna Akmane, esmu Rīgas Stradiņa universitātes (turpmāk tekstā – RSU) doktora studiju programmas “Psiholoģija” studente. Pētījums tiek veikts mana promocijas darba ietvaros sadarbībā ar RSU maģistra studiju studentiem.

Pētījuma mērķis ir aprakstīt psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālās identitātes raksturojumu pārmaiņu laikā. Pētījuma dalībnieki ir Latvijā praktizējoši psihologi, psihoterapijas speciālisti, ārsti psihoterapeiti, mākslas terapeiti.

Šajā pavadvēstulē Jūs varat iepazīties ar pētījuma mērķi, dalībniekiem, autoru, procedūru u. c. nozīmīgu informāciju, kā arī ar intervijas jautājumiem (skatīt zemāk), ar kuriem esat aicināts pirms intervijas iepazīties un pārdomāt atbildes raitākai intervijas gaitai. Intervijas noslēgumā ir pievienoti 3 studentu atvērtie jautājumi par garīgumu pētnieciskās tēmas ietvaros, kā arī 2 slēgtie jautājumi par iespējamu sadarbību nākotnē.

Procedūra

Students pēc Jūsu iepriekšējas piekrišanas piedalīties šajā pētījumā sazināsies ar Jums telefoniski un vienosies ar Jums par Jums ērtāko veidu (klātienē vai attālināti), vietu un laiku, kur/kā notiks daļēji strukturēta intervija un tās audio vai video ieraksts.

Intervijā esat aicināts atbildēt uz pētījuma autores sastādītiem jautājumiem. Intervijas laikā students var uzdot papildus jautājumus, ja tādi radīsies sarunas gaitā. Intervija varētu ilgt aptuveni 15–20 minūtes.

Pēc intervijas sniegšanas students veiks ievāktu datu tālāku apstrādi – intervijas audioieraksta dešifrēšanu, tai skaitā šifrējot Jūsu personīgos datus (vārdu un uzvārdu). Intervijas transkriptu students nodos tālāk Elīnai Akmanei tālākai datu analīzei un saskaņā ar pētījuma un datu drošības nosacījumiem izdzēsīs sarunas audioierakstu vai videoierakstu.

Visos pētījuma posmos darbā ar ievāktajiem datiem tiks ievērota konfidencialitāte. Jūsu sniegtā informācija būs pieejama tikai studentam, kurš Jūs intervēs un veiks intervijas transkripciju, kā arī šifrētā veidā pētījuma autoriem, kuri apstrādās ievāktos datus. Visi ievāktie dati elektroniskā veidā glabāsies RSU E-resursu repozitorijā.

Iegūtie dati pēc datu analīzes tiks izmantoti tikai apkopotā un aprakstošā veidā šī pētījuma ietvaros. Dalība sarunā liecina, ka esat piekritis piedalīties šajā pētījumā. Pētījuma veikšanai ir saņemta RSU Ētikas komitejas atļauja.

Ja vēlaties precizēt informāciju vai saņemt atbildi uz kādu jautājumu, lūdzu, sazinieties ar pētījuma autori Elīnu Akmani: tālrunis: 2644XXXX; e-pasts: elina.akmane@rsu.lv, vai ar maģistrantu, kurš veiks interviju!

Paldies par Jūsu atsaucību jau iepriekš!

Ceru, ka dalība šajā pētījumā un sniegtās atbildes uz jautājumiem Jums būs kā vērtīga pašrefleksija par pārmaiņām Jūsu profesionālajā identitātē šajā pārmaiņu laikā!

Pētījuma mērķis: Aprakstīt psiholoģiskās palīdzības sniedzēju profesionālās identitātes raksturojumu pārmaiņu laikā.

Jēdzienu skaidrojumi:

Pārmaiņu laiks: Laika posms sākot ar 2020. gada sākumu, kad parādījās slimības Covid-19 izraisīta pandēmija un tai sekojoši socializēšanās u. c. ierobežojumi, strauja digitalizācijas attīstība dažādās dzīves jomās, karadarbība. Pārmaiņu laiku emocionālā kontekstā iezīmē nenoteiktība, neskaidrība, nedrošība, trauksme.

Profesionālā identitāte: Profesionālā identitāte ir gan individuāla, gan sociāli konstruēta. Indivīda profesionālās identitātes kodolā ir Es koncepcija, kurā tiek internalizētas profesionāļu grupas vērtības un normas, kuras tiek dalītas ar citiem profesionāļu grupas locekļiem un atšķir tos no citām profesionāļu grupām.

Psiholoģiskās palīdzības sniedzēji: psihologi, mākslas terapeiti, psihoterapijas speciālisti, ārsti psihoterapeiti.

Līdzīgas profesionāļu grupas: psihologi, mākslas terapeiti, psihoterapijas speciālisti, ārsti psihoterapeiti.

INTERVIJAS jautājumi:

Jautājumi par profesionālo identitāti pārmaiņu laikā

1. Kādas pārmaiņas Jūs kā mākslas terapeits piedzīvojat šajā pārmaiņu laikā?
2. Kā Jūs raksturotu savas profesionālās identitātes pārmaiņas šajā pārmaiņu laikā?
3. Kā ir mainījusies Jūsu iekšējā izjūta mākslas terapeita profesijā šajā laikā?
4. Kā Jūs izjūtat sevi kā mākslas terapeitu profesionāļu grupas pārstāvi starp citām līdzīgām profesionāļu grupām pārmaiņu laikā?
5. Ar ko Jūs kā mākslas terapeits atšķiraties no citiem līdzīgiem profesionāļiem šajā pārmaiņu laikā?

Jautājumi par specifisko mērķi un funkcijām pārmaiņu laikā

6. Kā pārmaiņu laikā ir mainījies mākslas terapeita intervences specifiskais mērķis?
7. Kā pārmaiņu laikā ir mainījušās mākslas terapeita specifiskās funkcijas? Precizējošs jautājums, ja nepieciešams: Kādas jaunas funkcijas pārmaiņu laikā nākušas klāt, un otrādi, kādas ierastās funkcijas vairs neveicat?
8. Kādas mākslas terapeita funkcijas pārmaiņu laikā var veikt arī citi līdzīgi profesionāļi?

Papildus studentu jautājumi:

Jautājumi par garīgumu

9. Kā Jūs saprotat, kas ir garīgums?
10. Vai Jūs sevi uzskatāt par garīgu cilvēku?
 - a. Ja atbilde ir "jā", lūdzu, aprakstiet, kā Jūs to domājat/redzat/izjūtat?
11. Vai un kā šis garīgums tiek integrēts Jūsu profesionālajā darbībā?

Jautājumi par iespējamu dalību citā pētījumā

12. Vai Jūs savā konsultēšanas praksē esat sastapies ar klientiem-onkoloģijas pacientiem kuri ir piedzīvojuši garīgu krīzi / transformāciju?
 - a. Ja atbilde ir “jā”. Vai Jūs būtu ar mieru sniegt interviju pētniecības nolūkos par darbu ar šāda veida klientiem?
13. Vai Jūs savā konsultēšanas praksē esat sastapies ar klientiem / pacientiem, kuri piedzīvo garīgu krīzi / transformāciju un reflektē par dīvainām, šķietami neizskaidrojamām pieredzēm?
 - a. Ja atbilde ir “jā”. Vai Jūs būtu ar mieru sniegt interviju pētniecības nolūkos par darbu ar šāda veida klientiem?
14. Vai ir vēl kaut kas, ko Jūs vēlētos piebilst? Vai ir kaut kas, ko es nepajautāju?

PALDIES!

KMO izlases adekvātuma rādītāji (MSA) katram pantam

Pants	MSA
A2 / Es veiksmīgi sevi pozicionēju savā profesionālās darbības jomā	0,92
A3 / Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām spējām	0,84
A4 / Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām prasmēm	0,83
B6r / Man dažkārt ir kauns atzīt, ka piederu savai profesijai (reverss)	0,86
B7 / Es jūtos lepns, strādājot savā profesijā	0,89
B9 / Man patīk būt savas profesijas pārstāvim	0,92
B10 / Esmu pārliecināts, ka gūšu vai turpināšu gūt panākumus savā profesijā	0,92
B12 / Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai unikālus pakalpojumus	0,82
B13 / Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai vērtīgus pakalpojumus	0,89
C1 / Es izmantoju atgriezenisko saiti no klientiem/pacienti par sevi kā profesionāli	0,84
C2 / Es izmantoju kolēģu sniegto atgriezenisko saiti pašrefleksijas nolūkos	0,84
C3 / Pēc darba ar klientu vai pacientu es analizēju darba procesu	0,86
C4 / Es gūstu vērtīgas atziņas par sevi profesijā, komunicējot ar savas jomas profesionāļiem	0,92
C5 / Supervīzijas palīdz man izzināt sevi kā profesionāli	0,87
C6 / Domāšana par sevi profesijā man palīdz labāk saprast, kāds es esmu kā profesionālis	0,92
D1 / Kā profesionālis es esmu atradis savu individuālo pieeju darbam	0,86
D2 / Spēja būt radošam palīdz man kā profesionālim	0,85
D3 / Esmu atvērts jaunai pieredzei, kas saistīta ar manu profesionālo darbību	0,93
D4 / Es pielietuju studijās apgūtās prasmes praksē	0,83
D5 / Es pielietuju studijās iegūtās teorētiskās zināšanas praksē	0,82
E1 / Manas personības īpašības ļauj man veiksmīgi veidot karjeru manā profesijā	0,92
E2 / Manas personīgās vērtības saskan ar manas profesijas vērtībām	0,92
F1 / Es nepārtraukti papildinu zināšanas savā profesijā	0,92
I5 / Multidisciplinārās komandas profesionāli mani pieņem kā profesionālās komandas locekli	0,82
I6 / Citi profesionāļi (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani atzīst kā profesionāli savā jomā	0,84
I7 / Citi profesionāļi (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani uztver kā līdzvērtīgu	0,84
J5 / Es iesaistos diskusijās par atšķirībām lomās manā un citās psiholoģiskās palīdzības profesijās	0,83
K5 / Man ir iespēja darbā realizēt savas profesijas darbības pamatprincipus	0,93
K7 / Es izprotu līdzības un atšķirības starp savu profesiju un citām palīdzošām profesijām	0,87
K8 / Es spēju izskaidrot nezinātajam unikālo manā profesijā, kas atšķir to no citām līdzīgām	0,88
K9 / Es pārzinu likumus un noteikumus, kas saistīti ar manu profesiju	0,82
K10 / Es pārzinu ētikas vadlīnijas savā profesijā	0,88
K11 / Es zinu, kur vērsties gadījumā, ja rastos jautājumi par profesionālo ētiku	0,88
L1 / Priecājos piederēt savai profesijai	0,90
L2r / Es cenšos slēpt, ka esmu savas profesijas pārstāvis (reverss)	0,85
L3 / Jūtos piederīgs profesionāļu saimei savā profesijā	0,86
L4 / Spēju pozitīvi identificēties ar savas profesijas pārstāvjiem	0,87
L6 / Izjūtu piederību multidisciplinārai komandai	0,85
M1 / Man ir svarīga manas profesijas attīstība	0,94
Kopējais	0,88

Sākotnēji analizēto pantu faktorslodzes un unikālumi

Pants	Faktors				Unikālums
	1	2	3	4	
L1 / Priecājos piederēt savai profesijai	0,79				0,29
B9 / Man patīk būt savas profesijas pārstāvim	0,79				0,28
B7 / Es jūtos lepns, strādājot savā profesijā	0,72				0,40
B6r / Man dažkārt ir kauns atzīt, ka piederu savai profesijai (reverss)	0,61				0,61
L3 / Jūtos piederīgs profesionāļu saimei savā profesijā	0,54				0,63
B13 / Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai vērtīgus pakalpojumus	0,54				0,61
C4 / Es gūstu vērtīgas atziņas par sevi profesijā, komunicējot ar savas jomas profesionāļiem	0,53				0,65
B10 / Esmu pārliecināts, ka gūšu vai turpināšu gūt panākumus savā profesijā	0,50	0,44			0,48
L2r / Es cenšos slēpt, ka esmu savas profesijas pārstāvis (reverss)	0,48				0,76
L4 / Spēju pozitīvi identificēties ar savas profesijas pārstāvjiem	0,46				0,63
E2 / Manas personīgās vērtības saskan ar manas profesijas vērtībām	0,44				0,62
K5 / Man ir iespēja darbā realizēt savas profesijas darbības pamatprincipus					0,65
C2 / Es izmantoju kolēģu sniegto atgriezenisko saiti pašrefleksijas nolūkos					0,73
B12 / Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai unikālus pakalpojumus					0,81
C1 / Es izmantoju atgriezenisko saiti no klientiem/pacienti par sevi kā profesionāli					0,80
D5 / Es pielietoju studijās iegūtās teorētiskās zināšanas praksē		0,67			0,51
D4 / Es pielietoju studijās apgūtās prasmes praksē		0,65			0,52
C6 / Domāšana par sevi profesijā man palīdz labāk saprast, kāds es esmu kā profesionālis		0,63			0,44
C5 / Supervīzijas palīdz man izzināt sevi kā profesionāli	0,45	0,52			0,51
C3 / Pēc darba ar klientu vai pacientu es analizēju darba procesu		0,52			0,701
M1 / Man ir svarīga manas profesijas attīstība		0,46			0,59
D3 / Esmu atvērts jaunai pieredzei, kas saistīta ar manu profesionālo darbību		0,41			0,60
D2 / Spēja būt radošam palīdz man kā profesionālim		0,41			0,69
F1 / Es nepārtraukti papildīnu zināšanas savā profesijā		0,40			0,67
K11 / Es zinu, kur vērsties gadījumā, ja rastos jautājumi par profesionālo ētiku					0,68
K9 / Es pārzinu likumus un noteikumus, kas saistīti ar manu profesiju					0,67
K8 / Es spēju izskaidrot nezinātajam unikālo manā profesijā, kas atšķir to no citām līdzīgām					0,75
J5 / Es iesaistos diskusijās par atšķirībām lomās manā un citās psiholoģiskās palīdzības profesijās					0,86
I6 / Citi profesionāļi (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani atzīst kā profesionāli savā jomā			0,86		0,21

4. pielikuma turpinājums

Pants	Faktors				Unikālums
	1	2	3	4	
I5 / Multidisciplinārās komandas profesionāli mani pieņem kā profesionālās komandas locekli			0,86		0,24
I7 / Citi profesionāli (multidisciplinārās komandas locekli, kolēģi u. c.) mani uztver kā līdzvērtīgu			0,77		0,35
L6 / Izjūtu piederību multidisciplinārai komandai			0,64		0,53
K10 / Es pārzinu ētikas vadlīnijas savā profesijā		0,40	0,42		0,55
A3 / Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām spējām				0,75	0,35
A4 / Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām prasmēm				0,74	0,38
D1 / Kā profesionālis es esmu atradis savu individuālo pieeju darbam				0,71	0,44
A2 / Es veiksmīgi sevi pozicionēju savā profesionālās darbības jomā				0,46	0,51
E1 / Manas personības īpašības ļauj man veiksmīgi veidot karjeru manā profesijā				0,45	0,63
K7 / Es izprotu līdzības un atšķirības starp savu profesiju un citām palīdzošām profesijām					0,72

Piezīme. Tika izmantota *minimum residual* ekstrakcijas metode kombinācijā ar *Varimax* rotāciju.

Pantu faktorslodzes un unikālumi slīpajā rotācijā *Oblimin*

Pants	Faktors				Unikālums
	1	2	3	4	
L1 / Priecājos piederēt savai profesijai	0,78				0,29
B9 / Man patīk būt savas profesijas pārstāvim	0,78				0,28
B7 / Es jūtos lepns, strādājot savā profesijā	0,70				0,40
B6r / Man dažkārt ir kauns atzīt, ka piederu savai profesijai (reverss)	0,67				0,61
L3 / Jūtos piederīgs profesionāļu saimei savā profesijā	0,53				0,63
L2r / Es cenšos slēpt, ka esmu savas profesijas pārstāvis (reverss)	0,52				0,76
C4 / Es gūstu vērtīgas atziņas par sevi profesijā, komunicējot ar savas jomas profesionāļiem	0,52				0,65
B13 / Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai vērtīgus pakalpojumus	0,50				0,61
L4 / Spēju pozitīvi identificēties ar savas profesijas pārstāvjiem	0,41				0,63
B10 / Esmu pārliccināts, ka gūšu vai turpināšu gūt panākumus savā profesijā					0,48
B12 / Manas profesijas pārstāvji sniedz sabiedrībai unikālus pakalpojumus					0,81
C1 / Es izmantoju atgriezenisko saiti no klientiem/pacientiem par sevi kā profesionāli					0,80
E2 / Manas personīgās vērtības saskan ar manas profesijas vērtībām					0,62
C2 / Es izmantoju kolēģu sniegto atgriezenisko saiti pašrefleksijas nolūkos					0,73
K5 / Man ir iespēja darbā realizēt savas profesijas darbības pamatprincipus					0,65
D5 / Es pielietuju studijās iegūtās teorētiskās zināšanas praksē		0,70			0,51
D4 / Es pielietuju studijās apgūtās prasmes praksē		0,67			0,52
C6 / Domāšana par sevi profesijā man palīdz labāk saprast, kāds es esmu kā profesionālis		0,61			0,44
C3 / Pēc darba ar klientu vai pacientu es analizēju darba procesu		0,53			0,71
C5 / Supervīzijas palīdz man izzināt sevi kā profesionāli		0,49			0,51
M1 / Man ir svarīga manas profesijas attīstība					0,59
K9 / Es pārzinu likumus un noteikumus, kas saistīti ar manu profesiju					0,67
D2 / Spēja būt radošam palīdz man kā profesionālim					0,69
K10 / Es pārzinu ētikas vadlīnijas savā profesijā					0,55
F1 / Es nepārtraukti papildinu zināšanas savā profesijā					0,67
D3 / Esmu atvērts jaunai pieredzei, kas saistīta ar manu profesionālo darbību					0,60
K11 / Es zinu, kur vērsties gadījumā, ja rastos jautājumi par profesionālo ētiku					0,68
K8 / Es spēju izskaidrot nezinātajam unikālo manā profesijā, kas atšķir to no citām līdzīgām					0,75
J5 / Es iesaistos diskusijās par atšķirībām lomās manā un citās psiholoģiskās palīdzības profesijās					0,86

Pants	Faktors				Unikālums
	1	2	3	4	
I5 / Multidisciplinārās komandas profesionāli mani pieņem kā profesionālās komandas locekli			0,91		0,24
I6 / Citi profesionāli (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani atzīst kā profesionāli savā jomā			0,89		0,21
I7 / Citi profesionāli (multidisciplinārās komandas locekļi, kolēģi u. c.) mani uztver kā līdzvērtīgu			0,79		0,35
L6 / Izjūtu piederību multidisciplinārai komandai			0,67		0,53
A3 / Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām spējām				0,78	0,35
A4 / Es esmu pārliecināts par savām profesionālajām prasmēm				0,77	0,38
D1 / Kā profesionālis es esmu atradis savu individuālo pieeju darbam				0,74	0,44
E1 / Manas personības īpašības ļauj man veiksmīgi veidot karjeru manā profesijā				0,42	0,63
A2 / Es veiksmīgi sevi pozicionēju savā profesionālās darbības jomā				0,40	0,51
K7 / Es izprotu līdzības un atšķirības starp savu profesiju un citām palīdzošām profesijām					0,72

Piezīme. Faktoru ekstrakcijai tika izmantota *minimum residuals* metode kombinācijā ar *Oblimin* rotāciju.

Veidlapas fragments aptaujas saprotamības izvērtēšanai

Cienījamie profesionāļi!

Lūdzam Jūs iepazīties ar aptaujas pantiem un izvērtēt to saturu (vai pantu saturs atbilst Jūsu profesijas specifikai un Jūsu profesijas pārstāvji varētu novērtēt šos apgalvojumus, ja vajadzētu aizpildīt šādu anketu?). Ailē “Novērtējums” atzīmējiet piemērotāko atbilžu variantu no trijiem. Nepieciešamības gadījumā sniedziet ieteikumus pantu uzlabošanai ailē “Komentāri”.

APTAUJA PSIHOLOĢISKĀS PALĪDZĪBAS SNIEDZĒJU PROFESIONĀLĀS IDENTITĀTES MĒRĪŠANAI

INDIVIDUĀLĀ sfēra

Profesionālais pašvērtējums un pašefektivitāte

***Mērķis** ir noskaidrot, kā persona uztver un novērtē sevi kā profesionāli, savu profesionālo darbību, kā arī novērtēt viņa vispārējo apmierinātību ar profesiju, profesionālajām lomām, pamatpārlicību un ticību spējai ietekmēt notikumus savā profesijā un sasniegt vēlamos darba rezultātus.*

Pants	Novērtējums			Komentāri
	Atbilst	Neatbilst	Jāuzlabo	
Es redzu dinamiku savas profesionālās darbības procesā				
Es redzu ieguvumus no supervīzijās gūtā mana darba novērtējuma				
Es veiksmīgi sevi pozicionēju darba vidē				
Man dažkārt ir kauns atzīt, ka esmu savas profesijas pārstāvis				

Refleksīvās tematiskās analīzes piemērs psihologu izlasē

Teksts no transkripta	Izdalītie kodi	Citāts	Piezīmes
... tajā laikā (runā uz jautājuma pēdējiem vārdiem), kad tikko sākās 20. gadā kovids [slimnīcas nosaukums], līdz ar to man nekas neapstājās. Man bija jāturpina strādāt, nesaprotot, kā strādāt, jo nevienam vēl nebija gatava algoritma.	darbs neapstājās; nepārtrauktība; nenoteiktība; vadlīniju trūkums	“... man nekas neapstājās. Man bija jāturpina strādāt, nesaprotot, kā strādāt, jo nevienam vēl nebija gatava algoritma...”	Iestādes konteksts, darbs turpinās bez skaidrām vadlīnijām.
Bija skaidrs, ka palīdzība ir jāturpina nodrošināt, mēs esam [slimnīca], mēs nevaram pārstāt strādāt, bet jāsaprot, kā strādāt droši, kā un, un tādēļ es arī stāstu par to, to, aa, nenoteiktību vai nezināmo,	profesionālais pienākums; palīdzības nepārtrauktība; drošība; atbildība	“... mēs nevaram pārstāt strādāt, bet jāsaprot, kā strādāt droši...”	
jo es pati nezinu, kas tas par vīrusu, man pašai no viņa ir bail un es strādāju ar [pacientu grupu], kuriem arī no tā ir bail vai kuri nezina [Mh] vai ir vienaldzīgi	personīgās bailes; kopīga trauksme;	“... es pati nezinu, kas tas par vīrusu, man pašai no viņa ir bail...”	Svarīga frāze par profesionāla paša baiļu klātbūtni.
un, un ir jāievēro gūzma ar jauniem noteikumiem, kuri rodās un mainās un nav īsti saprotams, kā mums nodrošināt to darbu, kas līdz šim, nu, ir noticis, jā, vārdsakot, viss ļoti mainās tajā brīdī [smieklī].	strauji mainīgi noteikumi; neskaidrība; darba organizācijas pārkārtošana	“... gūzma ar jauniem noteikumiem, kuri rodās un mainās...”	
Es domāju, tas noteikti uzrunāja to nomierināto manas personības daļu, kas manā profesijā nebija tik traucējoša pēdējos gadus pirms kovidā, kā trauksmainība, kas, protams, tajā brīdī aktualizējās, un, un tā nav daļa no manas profesionālās identitātes. Mana profesionālā identitāte paredz stabilitāti,	trauksmes aktualizēšanās; profesionālā loma; vērtība? stabilitāte	“... tā nav daļa no manas profesionālās identitātes. Mana profesionālā identitāte paredz stabilitāti...”	Skaidri tiek nosaukts, kā viņa redz savu profesionālo identitāti.
Intervētājs: \Mh [apstiprinoši] \P12: \noturību spēju saturēt un radīt drošu un stabilu vidi un atmosfēru manam klientam, manam pacientam, kas sēž [iesmejas] man pretī, savukārt, ja vide un pasaule vēl ap mani ir neparedzama un sašūpojusies	saturēšana; droša vide; profesionālā funkcija; vides destabilizācija	“... noturību spēju saturēt un radīt drošu un stabilu vidi...”	
un ir tik daudz kā nezināma priekšā: vai, vai vai es būšu vesela? Vai es varēšu strādāt? Vai, vai kas, kas tālāk notiksies, kā man strādāt, kā turpināt palīdzēt un turpināt ikdienas gaitas? Tad, tad tas sašūpojās,	veselības apdraudējums; darba turpināšana; eksistenciāla neziņa; sašūpošanās	“Vai es būšu vesela? Vai es varēšu strādāt?”	Ļoti spēcīgs iekšējās nedrošības fragments.

Teksts no transkripta	Izdalītie kodi	Citāts	Piezīmes
es domāju, tīri no tādas, aaa, es nezinu, vai tas ļoti kardināli mainīja manu profesionālo identitāti [iesmejas] manā reālā darbā. Turpināju būt noturīga, bet iekšēji tas bija daudz lielāks izaicinājums saņemties un doties uz darbu.	noturība praksē; iekšējs izaicinājums; spriedze starp ārējo un iekšējo	“Turpināju būt noturīga, bet iekšēji tas bija daudz lielāks izaicinājums...”	Atšķirība starp ārējo funkcionēšanu un iekšējo pašsajūtu.
Jo, ja es iepriekš varēju novadīt, es nezinu, 6 konsultācijas un justies ļoti labi, tad, uzsākoties kovidam, es pēc 4 biju izsīkusi.	slodzes ietekme; izsīkums; izdegšanas riska iezīmes		.
[5] Kā ir mainījusies mana iekšējā izjūta [...] profesijā. Aaaa, es esmu [...], iekšējā izjūta ir tāda, kad mēs spējam būt ārkārtīgi elastīgi, kas nav nekāds jaunums, bet mums bija iespēja to pārbaudīt praksē pašiem,	elastība; adaptācija;	“... iekšējā izjūta ir tāda, kad mēs spējam būt ārkārtīgi elastīgi...”	
redzēt, kā sabiedrība ar to tiek galā, kā ar to tiek galā mūsu klienti, pacienti, kuriem tas ir vēl lielāks izaicinājums, jo bieži vien tie ir cilvēki, kuri, kuriem šīs elastības trūkst, tāpēc viņi vēršas pie mums pēc palīdzības. Mh, aa, mēs patiesībā esam ļoti adaptīvas būtnes un spējam pielāgoties.	palīdzības loma; profesionāla adaptācija	“... esam ļoti adaptīvas būtnes un spējam pielāgoties...”	
Nu, viena no lietām bija saprast, kā var strādāt attālinātā formātā, var, var ļoti labi, nemainās kvalitāte. Tā bija jauna prasme ko, ko apgūt un pielietot.	attālināts darbs; kvalitātes saglabāšana; jauna prasme; mācīšanās	“... var, var ļoti labi, nemainās kvalitāte. Tā bija jauna prasme ko, ko apgūt un pielietot...”	Parādās vērtējums par attālinātā darba kvalitāti.
Līdz ar to, mm, es domāju, ka elastība varētu būt viens no tām, tiem ieguvumiem, caur šo pārmaiņu laiku ejot.	ieguvumi; elastība kā resurss; nozīmes pārvērtēšana	“... elastība varētu būt viens no tām, tiem ieguvumiem...”	